НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

165
23

165
N. 82

DIGESTORVM, SEV Pandectarum,

PARS SECVNDA:

QVÆ D
IVDIC
ES

LVGDVNI,
Apud Gulielmũ Rouillium.
1581.

165.
23.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

PARS SECVNDA,

DE IVDICIIS, SEPTEM LIBRIS HOS TITVLOS COMPLECTITVR.

***

Primo, qui totius corporis v. est, sex titulos.

I. De iudiciis, & vbi quis agere vel conueniri debeat.
II. De inofficioso testamento.
III. De petitione hereditatis.
IIII. Si pars hereditatis petatur.
V. De possessoria hereditatis petitione.
VI. De fideicommissaria hereditatis petitione.

Secundo, qui VII. est, tres titulos.

I. De rei vendicatione.
II. De Publiciana in rem actione.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

III. Si ager vectigalis vel emphyteuticarius petatur.

Tertio, qui VII. *est, nouem titulos.*

I. De vsufructu, & quemadmodum quis vtatur fruatur.
II. De vsufructu accrescendo.
III. Quando dies vsusfructus legati cedat.
IIII. Quibus modis vsusfructus vel vsus amittatur.
V. De vsufructu earum rerum, quæ vsu consumuntur, vel minuuntur.
VI. Si vsusfructus petatur, vel ad aliũ pertinere negetur.
VII. De operis seruorum.
VIII. De vsu & habitatione.
IX. Vsusfructuarius quemadmodum caueat.

Quarto, qui VIII. *est, sex titulos.*

I. De seruitutibus.
II. De seruitutibus vrbanorum prædiorum.
III. De seruitutibus prædiorum rusticorum.

IIII. Communia prædiorum, tam vrbanorum, quàm rusticorum.
V. Si seruitus vindicetur, vel ad aliũ pertinere negetur.
VI. Quemadmodum seruitutes amittantur.

Quinto, qui IX. *est, quatuor titulos.*

I. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.
II. Ad legem Aquiliam.
III. De iis qui deiecerint, vel effuderint.
IIII. De noxalibus actionibus.

Sexto, qui X. *est, alios quatuor titulos.*

I. Finium regundorum.
II. Familiæ erciscundæ.
III. Communi diuidundo.
IIII. Ad exhibendum.

Septimo & vltimo, qui XI. *est, octo titulos.*

I. De interrogationibus in iure fa-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

ciendis, & de interrogatoriis actionibus ſublatis.
II. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.
III. De ſeruo corrupto.
IIII. De fugitiuis.
V. De aleatoribus.
VI. Si menſor falſum modum dixerit.
VII. De religioſis, & ſumptibus funerum, & vt funus ducere liceat.
VIII. De mortuo inferendo, & ſepulchro ædificando.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM

PARS SECVNDA.

LIBER QVINTVS.

DE IVDICIIS * ET VBI QVISQVE AGERE VEL CONVENIRI DEBEAT.

* Iudicia cur inuenta, Cicer. pro Cecina. Vide Ariſtot. 5. Polit. c. 16 Iudicium quaſi iuridiciũ. Caſſiodorus li. 11. ca. 9.

Eius qui habet iuriſdictionem & tribunal, poteſt iuriſd. prorogari. Bart.

VLPIANVS libro ſecundo ad Edictum.

SI ſe ſubiciant aliqui iuriſdictioni, & conſentiant, inter conſentientes cuiuſuis iudicis qui tribunali præeſt vel aliã iuriſdictionẽ habet, eſt iuriſdictio. Conſentire quid.

II. IDEM libro tertio ad Edictum.

CONſenſiſſe autem videntur qui ſciant ſe non eſſe ſubiectos iuriſdictioni eius, &

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

eum consentiant. Ceterũ si putent eius iurisdictionẽ esse, non erit eius iurisdictio: error enim litigatorum, [*] vt Iulianus quoq; libro primo digestorum scribit, non habet consensum. aut si putauerunt alium esse prætorẽ pro alio, æquè error non dedit iurisdictionem: aut si cum restitisset quiuis ex litigatoribus viribus præturæ cõpulsus est, nulla iurisdictio est. ¶ Conuenire autem vtrum inter priuatos sufficit, an verò etiam ipsius prætoris cõsensus necessarius est? lex Iulia [*] iudiciorũ ait, QVO MINVS INTER PRIVATOS CONVENIAT. sufficit ergo priuatorũ consensus. Proinde si priuati consentiant, prætor autẽ ignoret consentire, & || putat suam iurisdictionẽ, an legi satisfactum sit videndum est. & puto posse defendi eius esse iurisdictionẽ. ¶ Si & iudex ad tempus datus & omnes litigatores consentiant, nisi specialiter principali iussione prorogatio fuerit inhibita, possunt tempora intra quæ iussus est litem dirimere prorogari.

[*] l. 15. sup. de iurisdict.

[*] l. 9. & 41. sup. de recept. Lata fuit à Iulio Cæsare. Suet. in Iulio.

|| *putet*

1

2

Qui habeant ius reuocandi domum.

¶ Legatis in eo quod ante legationem contraxerunt, item his qui testimonij causa euocati sunt, vel si quid iudicandi causa arcessiti sunt, vel in prouinciã destinati, reuocandi domum suam ius datur. Eo [*] quoq; qui ipse prouocauit non imponitur necessitas intra tẽpora prouocationis

3

[*] cc. l. 1. inf. eũ qui appell. in prouin. defend.

exercendæ, Romæ, vel alio loco vbi prouocatio exercetur, aliis pulsantibus respondere: nam Celsus huic etiam domus reuocationẽ dandam ait: quoniam ob aliam causam venerit. hæc Celsi sententia, & rationabilis est. Nã & Diuus Pius Plautio Celsiano rescripsit, eũ qui tutelæ reddendæ causa Romam erat à se euocatus, alterius tutelæ causa cuius causa nõ erat euocatus, non debere cõpelli iudicium suscipere. Idẽ Claudio Flauiano rescripsit, minorem vigintiquinq; annis qui desiderat in integrum restitui aduersus Asinianum qui alterius negotij causa venerat, non esse Romæ audiendum. ¶ Omnes autem isti domum reuocant, si non ibi cõtraxerunt vbi conueniuntur. Ceterum si contraxerunt ibi, reuocandi ius nõ habent: exceptis legatis, qui licet ibi contraxerunt, dummodo ante legationem contraxerunt, non compelluntur se Romæ, defendere quãdiu legationis causa hic demorantur. quod & Iulianus scribit, & Diuus Pius rescripsit. Plane si perfecta legatione subsistant, conueniendos eos Diuus Pius rescripsit. ¶ Item si extra prouinciã suam contraxerunt, licet non in Italia, quæstionis est an Romæ cõueniri possint. & Marcellus, in eo solo, priuilegio eos vti domu reuocandi, quòd in ciuitate sua vel certè intra prouinciã contraxerunt. quod est verum. Sed & si agant, compelluntur se aduersus

4

5

omnes defendere. Non tamen si iniuriã suam persequantur vel furtum vel damnum quod nunc passi sunt, alioquin vt & Iulianus elegãter ait, aut impune contumeliis & damnis adficientur, aut erit in potestate cuiusq; pulsando eos subicere ipsos iurisdictioni dum se vindicant. ¶ *Sed si dubitetur vtrum in ea quis causa sit vt domum reuocare possit necne, ipse prætor debet causa cognita statuere. Quod si constiterit in ea eum esse causa vt domũ reuocet, debebit cauere in iudicio sisti, statuente prætore in quẽ diem promittat. Sed vtrum nuda cautione an satisdato, Marcellus dubitat. mihi videtur sola promissione. quod & Mela scribit. alioquin compelletur iudicii accipere, quàm* * *inuenire eos qui satis pro eo dent.* ¶ *In omnibus* * *autem in quibus protelatur admonitio, hoc procedere sine temporali dãno creditorum oportet.* ¶ *His datur multæ dicendæ ius, quibus publicè iudicium est, & non aliis: nisi hoc specialiter eis permissum est.*

* Græcismus. Auguſt. lib. 2. emen. c 8.

* Videtur quibuſdã hæc verba eſſe Tribonia ni. nec ſatis firmo argumento vtuntur.

Contra eum qui habet exceptionem declinatoriam, non potest interponi secundum decretum. Bart.

III. IDEM libro quarto ad Edictum.

NON videtur frustrandæ actionis * *causa latitare qui præsens suscipere iudicium non compellitur*

* Sic Flor. Sunt qui putent legendum fraudationis, ex l. 5. de rebus autor. iudic. poſſid.

IIII.

IIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

LIS nulla nobis esse potest cum eo quem in potestate habemus, nisi ex castrensi peculio.

V. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

SI quis ex aliena iurisdictione ad prætorem vocetur, debet venire, vt & Pomponius & Vindius scripserũt, prætoris est enim æstimare an sua sit iurisdictio. vocati autẽ, nõ contẽnere auctoritatẽ prætoris, nã & legati ceteriq; qui reuocandi domũ ius habẽt, in ea sunt causa vt in ius vocati veniãt, priuilegia sua allegaturi.

cc. In criminali. C. de iurisd.

VI. IDEM libro sexto ad Edictum.

CAecus * *iudicandi officio fungitur.*

* Pars l. 1. sup. de postuland.

Priuilegium fori superueniens pendente iudicio, non eximit quem à iurisdictione. Bart.

VII. IDEM libro septimo ad Edictum.

SI quis posteaquam in ius vocatus est, miles vel alterius fori esse cœperit, in ea causa ius reuocandi forum non habebit, quasi prævẽtus.

cc. l. eum qui. inf. de constitut. pecun.

VIII. GAIVS libro secundo ad Edictum prouinciale.

SI quis in legatione constituerit quod ante legationem debuerit, nõ cogi eum ibi iudicium pati vbi constituerit.

VIIII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

INsulæ * *Italiæ pars Italiæ sunt: & cuiusque prouinciæ.*

* De quibus Mela lib. 2. c. 7.

X. IDEM

X. IDEM libro decimo ad dictum.

DEstitisse is* videtur non qui distulit, sed qui liti renunciauit in totum. desistere enim est de negotio abstinere quod calũniandi animo instituerat. Planè si quis cognita rei veritate suum negotiũ deseruerit nolens in lite improba perseuerare, quam calumniæ causa non instituerat, is destitisse non videtur.*

cc. l.7.C. Qui accus. non pos.

Euanescit quid, cum ad eum casum deducitur à quo incipere non potest.

XI. IDEM libro duodecimo ad Edictum.

SI à me fuerit adrogatus qui mecum erat litem contestatus, vel cum quo ego, solui iudicium Marcellus libro tertio digestorum scribit: quoniam nec ab initio inter nos potuit consistere.

Quod quibusdam prohibetur, cæteris videtur esse permissum. Bart.

XII. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

CVM prætor vnum ex pluribus iudicare vetat, ceteris id cõmittere videtur. ¶ Iudicem dare possunt quibus hoc lege vel constitutione vel senatusconsulto cõceditur. Lege, sicut proconsuli. is quoq; cui mandata est iurisdictio, iudicẽ dare potest: vt sunt legati proconsulũ. item hi quibus id more concessum est proter vim imperij: sicut præfectus vrbi, ceterique

riq; Romæ magistratus. ¶ Non autem omnes iudices dari possunt ab his qui iudicis dãdi ius habent: quidam enim lege impediuntur ne iudices sint, quidam natura, quidam moribus. Natura, vt surdus, mutus, & perpetuò furiosus, & impubes: quia iudicio carent. Lege impeditur, qui senatu motus est. Moribus, feminæ & serui: non quia non habent iudiciũ, sed quia receptũ est vt ciuilibus officiis non fungantur. ¶ Qui possunt esse iudices, nihil interest in potestate an sui iuris sint.*

* Arist. 1. politic. cap. 8. l. 2. inf. de reg. iur.

XIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IN tribus istis iudiciis, familiæ erciscundæ, cõmuni diuidundo, & finium regundorum, quæritur quis actor intellegatur: quia par causa omnium videtur. sed magis placuit eum videri actorem qui ad iudicium prouocasset.

Repetitur totidẽ verbis l. 2. inf. cõm. diui.

XIIII. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

SED cum ambo ad iudicium prouocant, sorte res discerni solet.*

* Quintil. lib. 7. c. 2.

Actio aduersus iudicem malè iudicantem.

XV. IDEM lib. vincensimo primo ad Edictum.

FIlius familias iudex si litẽ suam faciat, in tantam quantitatem tenetur, quæ tunc in peculio fuit cum sententiam dicebat. ¶ Iudex tunc litem suam facere intelligitur, cum dolo malo in fraudem legis sententiã dixerit.*

* Sic Flor. & manus. sunt qui malint legi filij familias, licet repugnãte fide exemplarium.

Dolo

Dolo malo autem videtur hoc facere, si euidẽs arguatur eius vel gratia, vel inimicitia, vel etiam sordes: vt veram æstimationem litis præstare cogatur.

XVI. IDEM libro quinto ad Edictum.

IVlianus autem in heredem iudicis qui litem suam fecit, putat actionem competere. quæ sententia vera non est, & à multis notata est.

Si iudex succedat vni ex litigatoribus in aliquo, desinit esse iudex. Bart.

XVII. IDEM libro vicensimo secundo ad Edictum.

IVlianus ait, si aliter ex litigatoribus iudicẽ solum heredem vel ex parte fecerit, alius iudex necessariò sumendus est: quia iniquum est aliquem suæ rei iudicem fieri.

XVIII. IDEM libro vicensimo tertio ad Edictum.

SI longius spatium intercessurum erit quo minus iudex datus operam possit dare, mutari eum iubet prætor. hoc est si fortè occupatio aliqua iudicem non patiatur operam iudicio dare, incidente infirmitate vel necessaria profectione vel rei suæ familiaris periculo.

Propter absentiam patris permittitur filio agere. Bart.

¶ *Si filius familias ex aliqua noxa ex qua patri actio competit velit experiri, ita demũ permittimus ei agere, (si) non sit qui patris nomine agat. Nam & Iuliano placet si filius familias*

lias legationis vel studiorum gratia aberit, & vel furtum vel damnũ iniuria passus sit: posse eum vtili iudicio agere: ne dum pater expectatur, impunita sint maleficia quia pater venturus non est, vel dum venit, se subtrahit is qui noxam cõmisit. Vnde ego semper probaui vt fures non ex maleficio veniat sed ex cõtractu, debeat filius agere vtili iudicio, fortè depositũ repetens vel mãdati agens vel pecuniã quam credidit petens: si fortè pater in prouincia sit, ipse autem fortè Romæ vel studiorũ causa vel alia iusta ex causa agat. ne si ei nõ dederimus actionem, futurum sit vt impune fraudẽ patiatur, & egestate Romæ laboret viaticulo suo non recepto quod ad sumptum pater ei destinauerat. Et finge senatorẽ esse filium familias qui patrem habet in prouincia, nonne augetur vtilitas per dignitatem?

[1] l. 11. inf. ad l. Aq.

[2] l. 17. inf. Si cert. peta.

cc. l. 8. inf. de oblig.

cc. l. filiusfamil. inf. de obiig.

Heres sequitur forum defuncti, nec potest proprium priuilegium allegare. Bart.

XVIIII. IDEM libro sexagensimo ad Edictum.

HEres absens ibi defendendus est vbi defunctus debuit, & conueniendus, si ibi inueniatur, nullóq; suo proprio priuilegio excusatur. ¶ Si quis tutelam [3] vel curam vel negotia vel argentariã vel quid alium vnde obligatio oritur, certo loci administrauit: & si ibi domicilium non habuit, ibi se debebit defendere.

[3] Arist. 8. polit. c. 1.

dere & si non defendat neq; ibi domicilium habeat, bona possideri patietur. ¶ Proinde & si merces vendidit certo loci vel disposuit vel cõparauit: videtur, nisi alio loci vt defenderet conuenit, ibidem se defendere. Num quid dicimus, eum qui à mercatore quid comparauit aduena, vel ei vendidit quem scit inde confestim profecturũ, non oportet ibi bona possideri, sed domicilium sequi eius? at si quis ab eo qui tabernam vel officinam certo loci conductam habuit, in ea causa est vt illic conueniatur? quod magis habet rationem. Nam vbi sic venit vt confestim discedat, quasi à viatore emptis, vel eo qui transuehebatur, vel eo qui παράπλε, i. præternauigabat, emit: durissimum est quotquot locis quis nauigans vel iter faciens delatus est, tot locis se defendi. At si quo constitit, non dico iure domicilij, sed tabernulam, pergulam, horreum, amarium, officinam conduxit, ibiq; distraxit, egit: defendere se eo loci debebit. 2

Ratione contractus celebrati per alium, quis sortitur forum Bart.

¶ Apud Labeonem quæritur, si homo prouincialis seruum institorem vendendarum mercium gratia Romæ habeat, quod cum eo seruo contractum est, ita habendum atq; si cum domino contractum sit. quare ibi se debebit defendere. ¶ Illud sciendum est, eum qui ita fuit obligatus 3 4

obligatus vt in Italia solueret, si in prouincia habuit domicilium, vtrubiq; posse conueniri & hîc & ibi. & ita & Iuliano & multis aliis videtur.

XX. PAVLVS libro quinquagensimo octauo ad Edictum.

OMnem obligationem pro contractu habendam existimandum est: vt vbicumque aliquis obligetur, & contrahi videatur: quamuis non ex crediti causa debeatur.

In confessum non est ferenda sententia, sed est ei dilatio ad soluẽdum. Bart.

XXI. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

SI debitori meo velim actionem edere, probandum erit si fateatur se debere, paratúmque dicat soluere, audiendum eum: dandúmq; diem * cum competenti cautela ad soluendam pecuniam. neq; enim magnum damnum est in mora modici temporis. Modicum autem tempus hic intellegendum est quod post condemnationem reis indultum est. * l. debitoribus. inf. de re iudic.

XXII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

QVi non cogitur in aliquo loco iudicium pati, si ipse ibi agat, cogitur excipere actiones, & ad eundem iudicem mitti.

XXIII. IDEM libro octauo ad Plautium.

NOn potest videri in iudicium venisse id quod post iudicium acceptum accedisset. ideoq; alia interpellatione * opus est. * Id est, instantia.

Qui possint Romæ conueniri.

XXIIII. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

NOn alias in eos quos princeps euocauit, Romæ competit actio, quàm si hoc tempore cõtraxerint. Legati ex delictis in legatione cõmissis coguntur iudicium Romæ pati: siue ipsi admiserunt siue serui eorum. Sed si postulatur in rem actio aduersus legatum, numquid danda sit? quoniam ex præsenti possessione hæc actio est. Cassius respondit sic seruandũ, vt si subducatur ministerium ei, non sit concedenda actio: si verò ex multis seruis decrescatur non sit inhibenda. Iulianus sine distinctione denegandam actionem: meritò. ideo enim non datur actio ne ab officio suscepto legationis auocetur.

XXV. IVLIANVS lib. primo Digestorum.

SI legationis tempore quis seruum vel aliã rem emerit aut ex alia causa possidere cœperit, non inquè cogetur eius nomine iudicio accipere: aliter enim potestas dabitur legatis sub hac specie res alienas domum auferendi.

XXVI. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

DE eo autem qui adiicit hereditatẽ, Cassius scribit quamuis Romæ adierit hereditatem, non competere in eum actionem, ne impediatur legatio. & hoc verum est. Sed nec legatariis datur actio: sed nisi sadisdet mittuntur in

tur in possessionẽ rerum hereditariarũ. quod & in hereditariis creditoribus dicendum est.

XXVII. IVLIANVS libro primo Digestorum.

QVid enim prohibet legatum publico muneri fungi, & actorem custodiæ causa in possessione rerum hereditariarum esse?

Ille cui ex Trebell. restituitur hereditas tempore legationis, pro ea tunc non poterit conueniri. Bart.

XXVIII. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

SEd & si restituatur ei hereditas ex Trebelliano, actio in eũ non dabitur, siue, sponte siue coactus heres eam adierit: commodius enim est reddi quidem ei hereditatem, perinde autem habendum ac si ipse adisset hereditatem. Contra si legatus tempore legationis adierit & restituerit, datur in fideicõmissarium actio: nec exceptio Trebelliani obstat ex persona legati: quia hoc legati personale beneficium est.

Quo causa non cogitur quis se defendere, & non cogitur iuramentum præstare. Bart.

1 ¶ Ex quibus autem causis non cogitur legatus iudicium accipere, nec iurare cogendus est se dare non oportere: quia hoc iusiurandũ in lo-
2 cum litis contestatæ succedit. ¶ Aedium no-

mine legatus damni infecti promittere debet aut vicinum admittere in possessionem. ¶ *Sed & si dies actionis exitura erit, causa cognita aduersus eum iudicium prætor dare debet, vt lis contestetur ita vt in prouincia transferatur.* ¶ *Si patersamilias mortuus esset relicto vno filio & vxore prægnate, non rectè filius à debitoribus partem dimidiã crediti petere potest quamuis postea viuus filius natus sit, quia poterant plures nasci: cum per rerum naturã certum fuerit vnum nasci. Sed Sabinus, Cassius, partem quartã peti debuisse, quia incertum esset an tres nascerentur: nec rerum naturam intuendam, in qua omnia certa essent cum futura vtiq; fierent: sed nostram inscientiam aspici debere.*

cc. l. 30. §. fuum inf. de acqui. hered.

† l. antiqui inf. Si pars her. pet.

XXIX. IDEM libro octauo ad Plautium.

In vulga. ex lex, Qui prior appellat.

QVi appellat prior, agit.

XXX. MARCELLVS libro primo Digestorum.

VBi acceptum est semel iudicium, ibi & finem accipere debet.

XXXI. CELSVS libro vicensimo septimo Digestorum.

cc. l. 2. C. de cõfort. eiusd. lit.

SI petitor plures heredes reliquerit, vnúsq; eorum iudicio egerit, non erit verum totam rem quæ in priore iudicio fuerit deductã esse: nec enim quisquam alienam actionem in iudicium inuito coheredeperducere potest.

Tacita

Tacita repetitio temporis.

XXXII. VLPIANVS libro primo de Officio consulis.

SI iudex cui certa tempora præstita erant decesserit, & alius in locum eius datus fuerit, tanta ex integro tempora in persona eius præstituta intellegemus, quamuis magistratus nominatim hoc in sequentis datione non expresserit: ita † tamen vt legitimum tempus non excedat.

† Sequentia verba videntur addita à Tribonia no.

XXXIII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

NOn videtur in iudicem consensisse qui edi sibi genus apud eundem iudicem desiderat actionis.

cc. l. 52. inf. e.

XXXIII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

SI is qui Romæ iudicium acceperat decessit, heres eius quamuis domicilium trans mare habet, Romæ tamen defendi debet: quia succedit in eius locum à quo heres relictus est.

XXXV. IDEM libro decimo Epistolarum.

cc. l. 76. inf. de verbo. obli. l. 40. inf. ad l. Aq.

NOn quemadmodum fideiussoris obligatio in pendenti potest esse, & vel in futurũ concipi, ita iudicium in pendenti potest esse vel de his rebus quæ postea in obligationẽ aduenturæ sunt. Nam neminem puto dubitaturum quin fideiussor ante obligationem rei accipi possit: iudicium verò antequam aliquid debeatur, non posse.

Quibus ex causis differretur cognitio.

XXXVI. CALLISTRATVS libro primo Cognitionum.

cc l. vlt. sup de feriis.

INterdum ex iustis causis & ex certis personis sustinendæ sunt cognitiones: veluti si instrumenta litis apud eos esse dicantur qui reipublicæ causa aberit. idq; Diui fratres in hæc verba rescripserunt. Humanũ est propter fortuitos casus dilationem accipi: veluti quòd pater litigator filium vel filiam vel vxor virum vel filius parentẽ amisit: & in similibus causis cognitionem ad aliquem modum sustineri. ¶ Senator si negotiis alienis se obtulerit in prouincia, non debet iudiciũ recusare negotiorum gestorum: sed actionem eum excipere oportere Iulianus respondit, cum sua sponte sibi hanc obligationem contraxerit.

cc. l. 26. sup. eod.

Accusatio criminalis de vi prius debet expediri, quàm quæstio de utilis de proprietate. Bart.

XXXVII. IDEM libro quinto Cognitionum.

SI de vi & possessione quæratur, prius cognoscendum de vi quam de proprietate rei Diuus Hadrianus τῷ κοινῷ τῶν Θεσσάλων i. cõmuni Thessalorum Græcè rescripsit.

*Id est, D. Pius l. 5. inf. de vi pub.

XXXVIII. LICINNIVS libro quarto Regularum.

cc l. Naturaliter §. nihil cõmune. inf. de acq. poss. l.

QVod legatur, si quidem per personalem actionem exigetur, ibi dari debet vbi est: nisi si dolo malo heredis subductum fuerit:

rit: tunc enim ibi dari debet vbi petitur. Præterea quod pondere aut numero aut mensura continetur, ibi dari debet vbi petitur: nisi si adiectũ fuerit, CENTVM MODIOS EX ILLO HOREO, aut VINI AMPHORAS EX ILLO DOLIO. Si autem per in rem actionẽ legatum petetur, etiã ibi peti debet vbi res est. Et si mobilis sit res, ad exhibendum agi cum herede poterit vt exhibeat rem: sic enim vindicari à legatario poterit.

De iudice furioso.

XXXVIIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

CVm furiosus iudex addicitur, nõ ideo minus iudicium erit: quòd hodie non potest iudicare: vt scilicet suæ mentis effectus quod sententiæ dixerit ratum sit. neq; enim in addicendo præsentia vel scientia iudicis necessaria est. Qui legationis causa Romã venit, ex qua libet causa fide iubere potest: cum priuilegio suo, cum sit in Italia contractũ, vti non potest.

XL. IDEM lib. quarto Quæstionum.

NOn quidquid iudicis potestati permittitur, id subiicitur iuris necessitati. Iudex si quid aduersus legi præceptum in iudicando dolo malo prætermiserit, legem offendit.

XLI. IDEM lib. vndecimo Quæstionum.

IN omnibus bonæ fidei iudicijs, cum nondum dies præstandæ pecuniæ venit, si agat ali-

quis ad interponendam cautionem, ex iusta causa condemnatio fit.

XLII. IDEM libro vicensimoquarto Quæstionum.

SI vxor à legato Romæ diuerterit, dotis nomine defendendum Romæ virum, responsum est.

Qui promisit aliquid certo loco, post moram potest vbique conueniri. Bart.

XLIII. IDEM libro vicensimoseptimo Quæstionum.

EVm qui insulam Capuæ fieri certo tempore stipulatus est, eo finito quocumq; loco agere posse in id quod interest constat.

De lite contra plures inchoata.

XLIIII. IDEM libro secundo Responsorum.

NOn idcirco iudicis officium impeditur, quòd quidam ex tutoribus post litē aduersus omnes inchoatam reipublicæ causa abesse cœperunt: cum præsentium & eorum qui non defenduntur administratio discerni & æstimari possit. ¶ Cum postea seruus apparuit cuius nomine per procuratorem fuerat actum, absolui debitorem oportet quæ res domino quandoq; propriam litem inferenti non obstabit.

Dilatio danda est ex iusta causa, & non aliter. Bart.

XLV. IDEM lib. tertio Responsorum.

Argent

ARgentarium vbi contractum est conueniri oportet: nec in hoc dilationem nisi ex iusta causa dari, vt ex prouincia codices adferantur. Idem in actione tutelæ placuit. Nomine puellæ tutoribus in prouincia condemnatis, curatores puellæ iudicatum Romæ facere coguntur, vbi mutuam pecuniam mater accepit cui filia heres extitit.

XLVI. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

IVdex datus in eodem officio permanet licet furere cœperit: quia rectè ab initio iudex addictus est. sed iudicandi necessitatē morbus* sonticus remittit: ergo mutari debet.*

*l. j. sup. de postul.

*ex 12. tabulis l. 2. sup. si quis caut.

XLVII. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

OBseruandum est ne is iudex detur quem altera pars nominatim petat: id enim iniqui exēpli esse Diuus Hadrianus rescripsit: nisi hoc specialiter à principe ad verecundiam petiti iudicis respiciente permittetur.

Qui sunt in maiori magistratu, durante officio conueniri non possunt. Bart.

XLVIII. PAVLVS libro secundo Responsorum.

PArs litterarum Diui Hadriani: Τοὺς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσιν ἐνιαυτῷ μήτε εἰσίεναι δίκην ἰδίαν μήτε διωκόντων μήτε φευγόντων: μήτε περὶ ὧν ἐπίτροποι ἢ κουράτορες εἶεν κρινέτωσαν. ἐπειδὰν δὲ ἐξήκῃ οὗ ἀρχὴ, καὶ αὐτοῖς

πρὸς τὰς χειροτονίας, καὶ τοῖς φεύγουσι πρὸς ἀνάγκας εἰσαγωγὰς μὴ εἶναι τὰς δίκας. i. Magistratus in quo sunt anno magistratus, non ingrediantur proprium iudicium, neque persequendo, neque fugiendo, nec de his rebus de quibus tutores fuerint & curatores, iudicent. cum exierint magistratu, & ipsis aduersus fugientes, & fugientibus aduersus ipsos introducenda sunt iudicia. Bulgarus. Ita reperi in manuscrip. Contius.

Qui venit ad alium defendendum, non potest allegare priuilegium sui iudicis. Bart.

XLVIIII. IDEM lib. tertio Responsorum.

VEnditor ab emptore denuntiatus vt eum euictionis nomine defenderet, dicit se priuilegium habere sui iudicis. quæritur an possit litem ab eo iudice apud quem res inter petitorem & emptorem cœpta est, ad suum iudicem reuocare. Paulus respondit, venditorem emptoris iudicem sequi solere. ¶ Iudices à præside dati solent etiam in tempus successorum eius durare & cogi pronunciare, eásque sententias seruari. in eundem sensum etiam Scæuola respondit. I

cc. l. 13. su. de iurisd.

Heres non cogitur respondere, nisi vbi est maior pars hereditatis. Bart.

L. VLPIANVS lib. sexto Fide cõmissorum.

SI fideicommissum ab aliquo petatur, isque dicat alibi esse maiorem partem hereditatis

tis, non erit ad præstationem compellendus. & ita multis constitutionibus cauetur, vt ibi petatur fideicommissum vbi maior pars hereditatis est: nisi si probetur, eo loco voluisse testatorem fideicommissum præstari vbi petitur. cc. l. 19. sup. eod.

I ¶ Tractatum est de ære alieno: si in ea prouincia vbi fideicommissum petitur plus esset æris alieni, an quasi maior pars alibi esset, præscriptio locum haberet. Sed & hic placuit nihil facere æris alieni nomen: cum non loci sit æs alienum sed vniuersarum facultatum. æs enim alienum patrimonium totum imminuere constitit non certi loci facultates. Quid tamen si fortè certis oneribus destinatum sit id patrimonium? vtputa alimentis præstandis quæ Romæ præstari paterfamilias iusserat, vel tributis * vel quibusdam aliis inexcusabilibus oneribus, an possit præscriptio locum habere? hic putem iustius dici locum habere. ¶ Sed & rescriptum est vt illic fideicommissum petatur vbi domicilium heres habet. Quotiens autem capit quis fideicommissum soluere, non potest hac præscriptione vti: 2

* Sic Flo. & in manuscr. per perã hoc verbũ delent aliqui.

LI. MARCIANVS libro octauo Institutionum.

QVamuis ad eum hereditas fuerit deuoluta qui domicilium in prouincia habet. Sed & Diui Seuerus & Antonius rescripserunt, si consenserit fideicommissarius alio

alio loco dare, necesse habere secundum consensum dare vbi consenserit.

LII. VLPIANVS libro sexto Fidei commissorum.

SED & si susceperit actionem fideicommissi, & aliis defensionibus vsus hanc omisit: postea quamuis ante sententiam, reuerti ad hanc defensionem non potest. ¶ *Si libertis suis* 1 *tesseras* * *frumentarias emi voluerit, quamuis maior pars hereditatis in prouincia sit, tamen Romæ debere fideicommissum solui dicendum est: cum apparet id testatorem sensisse ex genere comparationis.* ¶ *Sed & si proponas quibusdã clarissimis viris argenti vel auri pondo* 2 *relicta, & sit sufficiens ad huiusmodi fideicõmissa Romæ patrimonium: licet maior pars totius patrimonij in prouincia sit, dici oportet Romæ esse præstandum: nec enim verisimile est testatorem, qui honorem habitum voluit his quibus reliquit, tam modica fideicommissa in prouincia præstari voluisse. Si eares quæ per fideicommissum relicta est, eo loci sit: dicendum est non debere præscribi ei qui petit, quasi maior pars hereditatis alibi sit. Sed si nõ fideicommissum petatur eo loci, sed fideicommisso satis: videndum est an hæc præscriptio locum habeat. & non puto habere. quinimmo & si nihil sit eo loci, attamen iubendum satisdare. quid enim veretur, cum si satis non dederit*

* ψηχάς. Nouel. 88. i. calculos vel breuia ligna, in quib. certus frumẽti modus erat inscriptus, ei præbendus cui dabatur. Dion in cõflagra. Vesuuij montis rectè explicat.

derit mittatur aduersarius in possessionem fideicommissi seruandi causa?

De iudicio inter dominum & seruum.

LIII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum.

VIx certis ex causis aduersus dominos seruis consistere permissum est: id est si qui suppressas tabulas testamenti dicant, in quibus libertatem sibi relictam adseuerant. Item artioris annonæ populi Romani, census etiam & falsæ monetæ criminis reos dominos detegere seruis permissum est. Peæterea fideicõmissam libertatem ab his petent. Sed & si qui suis nummis redemptos se & non manumissos contra placiti fidem adseuerent. Liber etiam esse iussus si rationes reddiderit, arbitrum contra dominum rationibus excutiendis rectè petet. Sed & si quis fidem alicuius elegerit vt nummis eius redimatur atque his solutis manumittatur, nec ille oblatam pecuniam suscipere velle dicat, contractus fidem detegendi seruo potestas tributa est.

LIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

PEr minorem causam maiori cognitioni præiudicia fieri non oportet: maior enim quæstio minorem causam ad se trahit. ec l. 4. inf de pub. iud.

De edictis quibus vocantur absentes.

LV. IDEM libro singulari de Officio adsessorum.

Edictum

EDictum quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet. Planè licet omnis ab antecessore numerus finitus sit, solet successor vnum edictum dare.

LVI. VLPIANVS libro trigensimo ad Sabinum.

LIcet verum procuratorem in iudicio rem deducere verissimũ est, tamen & si quis cum procuraror non esset litem sit contestatus, deinde ratum dominus habuerit, videtur retro res in iudicium rectè deducta.

Mortuo filio instantia inchoata cum eo transit ad patrem. Bart.

LVII. IDEM libro quadragensimo primo ad Sabinum.

TAm ex contractibus quàm ex delictis in filiumfamilias competit actio: sed mortuo filio post litis contestationem, transfertur iudicium in patrem dumtaxat de peculio & quod in rem eius versum est. Certè si quasi procurator alicuius filiusfamilias iudicium acceperit, mortuo eo in eumquẽ defenderit, transactio, vel iudicati datur.

LVIII. PAVLVS lib. tertiodecimo ad Sabinum.

IVdicium soluitur vetante eo qui iudicare iusserat: vel etiam eo qui maius imperium in eadem iurisdictione habet: vel etiam si ipse iudex eiusdem imperij esse cœperit cuius erat qui iudicare iussit.

Ille

Ille qui delegat iudicem, intelligitur in loco solito delegare. Bart.

LVIIII. VLPIANVS libro quinquagensimoprimo ad Sabinum.

SI locus in iubendo iudicare non est cõprehensus, videtur eo loco iudicare iussisse quo solet iudicari sine incommodo litigantium.

LX. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

MOrtuo iudice, quod eum iudicare oportuerat idem eum qui subditus est sequi oportet.

LXI. VLPIANVS libro vicensimosexto ad Edictum.

SOlemus quidem dicere id venire in iudicium, de quo actum est inter litigantes. sed Celsus ait periculosè esse ex persona rei hoc metiri: qui semper ne condẽnetur hoc dicet non conuenisse. Quid ergo? melius est dicere id venire in iudicium non de quo actum est vt veniret, sed id non venire de quo nominatim actum est ne veniret. ¶ Latrunculator[1] de re pecuniaria iudicare non potest.

[1] λυστοδίωκτα. Nouell. 8. & Nou. 128.

In iudicio sit reus & actor.

LXII. IDEM libro trigensimonono ad Edictum.

INter litigantes nõ aliter lis expediri potest quàm si alter petitor alter possessor sit: esse enim debet qui onera petitoris sustineat & qui commodo possessoris fungatur.

LXIII.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА СНУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

LXIII. IDEM libro quadragensimonono ad Edictum.

Reste defendi hoc est, iudicium accipere vel per se vel per alium, sed cum satisdatione. nec ille videtur defendi qui quod iudicatum est non soluit.

LXIIII. IDEM libro primo Disputationum.

NOn ab indice dolis æstimatio ex eo quod interest fit, sed ex eo quod in litem iuratur. deniq; & prædoni depositi & commodati ob eam causam competere actionem non dubitatus. Si quis alio iudicio acturus iudicatum solui satis acceperit, deinde [v] *in alio iudicio agat, non committetur stipulatio: quia de alia re cautum videtur.*

Vbi de dote agatur.

[v] Fortè rectius dein alio. vt in archer. lapsu scriptoris repetitũ sit dein dein Taurel.

LXV. IDEM libro trigensimoquarto ad Edictum.

EXigere dotem mulier debet illic vbi maritus domicilium habuit, non vbi instrumentum dotale conscriptũ est: nec enim in genus contractus est, vt & eum locum spectari oporteat in quo instrumentũ dotis factum est, quàm eum in cuius domicilio & ipsa mulier per conditionem matrimonij erat reditura.

Interpretatio ambiguitatis.

LXVI. IDEM libro secundo Disputationum.

SI quis intentione ambigua vel oratione vsus sit, id quod vtilius ei est accipiendũ est.

LXVII.

LXVII. IDEM libro sexto Disputationum.

QVi se dicit suis nummis redemptum, si hoc probauerit, exinde liber erit ex quo redemptus est: quia constitutio [w] *non liberum pronuntiari præcipit, sed restituei ei libertatem iubet, Proinde compellendus erit manumittere eum qui se suis nummis redemit. Sed & si latitet, exempla senatusconsultorum* [x] *ad fideicommissam libertatem pertinentium debere induci oportet.*

Ad sententiam peruenitur præcedente peremptorio impetrato, legitimo ordine hîc expresso. Bart.

[w] Diuorũ fratrũ ad Vrbium Maximũ. l. 4. ff. de manumiss.

[x] Rubriani, Vitrasiani, Dasumiani & Articuleiani: toto tit. ff. de fid. lib.

LXVIII. IDEM libro octauo Disputationum.

AD peremptorium edictum hoc ordine venitur, vt primò quis petat post absentiam aduersarij edictum primum, mox alterum

LXVIIII. IDEM libro quarto de Omnibus tribunalibus.

PEr interuallum non minus decem dierum;

LXX. IDEM libro octauo Disputationum.

ET tertium, quibus propositis, tunc peremptorium impetret. quod inde hoc nomen sumpsit quòd peremeret disceptationem, hoc est vltra non pateretur aduersarium tergiuersari.

LXXI. IDEM libro quarto de Omnibus tribunalibus.

IN peremptorio autem comminatur is qui edictum dedit, etiam absente diuersa parte cognituru se & pronuntiaturum.

LXXII. IDEM libro octauo Disputationum.

NOnumquam autem hoc edictum post tot numero edicta quæ præcesserint, datur: nonnumquam post vnum vel alterum: nonnumquam statim: quod appellatur VNVM PRO OMNIBVS. *Hoc autē æstimare oportet eum qui ius dixit, & pro condiciene causæ vel personæ vel temporis ita ordinem edictorum vel compendium moderare.*

LXXIII. IDEM libro quarto de Omnibus tribunalibus.

ET post edictum peremptorium impetratum, cum dies eius superuenerit tūc absens citari debet: & siue responderit, siue non responderit, agetur causa & pronuntiabitur: non vtique secundum præsentem, sed interdū vel absens si bonam causam habuit vincet. ¶ *Quod si is qui edictum peremptorium impetrauit absit die cognitionis, is verò aduersus quem impetratum est adsit, tum circumducēdum erit edictum peremptorium: neque causa cognoscetur nec secundum præsentem pronunciabitur.* ¶ *Circumducto edicto videamus an amplius reus conueniri possit, an verò salua quidem lis est, verùm instantia tantùm edicti perit. & magis est vt instātia tātùm perierit: ex*

ex integro autem litigari possit.

Verus contumax non appellat. Bart.

3 ¶ *Sciendum est ex peremptorio absentem condemnatum si appellet non esse audiendum: si modo per contumaciam defuit. si minus, audietur.* cc. l. 18. ſ. de app. §. iuſſus.

LXXIII. IVLIANVS libro quinto Digestorum.

DE qua re cognouerit iudex, pronuntiare quoque cogendus erit.

Iurisdictio potest prorogari consensu partiū de quantitate ad quantitatem. Bart.

¶ *Iudex qui vsque ad certam summam iudicare iussus est, etiam de re maiori iudicare potest si inter litigatores conueniat.* 2 ¶ *Cùm absentem defendere vellē, iudicium mortuo iam eo accepi, & condemnatus solui. quæsitum est an heres liberaretur. item quæ actio mihi aduersus eum competeret. Respondi iudicium quod iam mortuo debitore per defensorē eius accipitur nullum esse: & ideo heredem non liberari. Defensorem autem si ex causa iudicati soluerit, repetere quidem non posse, negotiorum tamen gestorum ei actionem competere aduersus heredem: qui sanè exceptione doli mali tueri se possit si ab actore conueniatur.*

Iudex exequens non debet de iniquitate sententiæ cognoscere, sed sufficit pronuntiatum esse. Bart.

LXXV. IDEM libro trigensimo sexto Digestorum.

SI prætor iusserit eum à quo debitum petebatur adesse, & ordine edictorũ peracto pronuntiauerit absentem debere, non vtique iudex qui de iudicato cognoscit debet de prætoris sentẽtia cognoscere. alioquin lusoria erũt huiusmodi edicta & decreta prætorũ. Marcellus notat: si per dolum sciens falsò aliquid allegaRit, & hoc modo consecutum eum sententia prætoris liquidò fuerit adprobatũ: existimo debere iudicem querellam rei admittere. Paulus notat: si autem morbo impeditus aut reipublicæ causa auocatus adesse non potuit reus, puto vel actionem iudicati eo casu in eũ † denegandum vel exsequi prætorem ita iudicatum non debere.

† denegãdam.

Mutatione iudicis non mutatur iudicium. Bart.

LXXVI. ALFENVS libro sexto Digestorum.

PRoponebatur ex his iudicibus qui in eãdem rem dati essent, nonnullos causa audita excusatos esse, inque eorum locum alios esse sumptos: & quærebatur singulorum iudicum mutatio eandem rem an aliud iudicium fecisset. Respondi non modò si vnus aut alter sed & si omnes iudices mutati essent, tamen & rem eandem & iudicium idem quod antea fuisset permanere. neque in hoc solùm euenire vt partibus cõmutatis eadem res esse existimaretur, sed & in multis ceteris rebus. Nã & legionẽ eandem haberi, ex qua multi decess

cessissent quorum in locum alij subiecti essent: & populum eundem hoc tempore putari qui abhinc centum annis fuissent cum ex illis nemo nunc viueret Itemque nauẽ, si adeo sæpe resecta esset vt nulla tabula eadẽ pe maneret quæ non noua fuisset, nihilo minus eandẽ nauem esse existimari. Quòd si quis putaret" partibus commutatis aliam rem fieri: fore vt ex eius ratione nosipsi non idem essemus qui abhinc anno fuissemus: proterea quod, vt philosophi dicerent, ex quibus particulis minimis constiteremus, hæ cottidie ex nostro corpore decederent, aliæq; extrinsecus in earum locum accederent. Quapropter cuius rei species eadem consisteret, rem quoque eandem esse existimari.

"Pyrrho & Democritus dicebãt omnia esse in perpetuo fluxu. Ammon. in categ. Arist. Plutarch. in Theseo, qui eius nauẽ eandem manere dicit.

LXXVII. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

IN priuatis negotiis pater filium vel filius patrem iudicem habere potest:

LXXVIII. PAVLVS libro sextodecimo ad Plautium.

QVippe iudicare munus publicum est.

Temerarius actor damno expensarum afficitur. Bart.

LXXVIIII. VLPIANVS lib. quinto de Officio Proconsulis.

EVm quem temere aduersarium suum in iudicium vocasse constitit, viatica litisq; sumptus aduersario suo reddere oportebit. ¶ Iu

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

dicibus de iure dubitantibus præsides respõdere solent: de facto consulentibus non debent præsides consilium impertire, verùm iubere eos prout religio suggerit sententiam proferre. hæc enim res nonnumquam infamat & materiã gratiæ vel ambitionis tribuit.

Falsa demonstratio non vitiat iudicium. Bart.

LXXX. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum.

SI in iudicis nomine, prænomine erratũ est, Seruius respondit si ex conuentione litigatorum is iudex addictus esset, eum esse iudicem de quo litigatores sensissent.

LXXXI. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

QVi neque iurisdictioni præest, neque à principe potestate aliqua præditus est, neque ab eo qui ius dandorũ iudicum habet datus est, nec ex compromisso sumptus vel ex aliquâ lege cõfirmatus est, iudex esse non potuit.

LXXXII. IDEM libro primo de Officio Consulis.

NOnnumquam solent magistratus populi Romani viatorem nominatim vice arbitri dare. quod rarò & non nisi re vrgente faciendum est.

De

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. TIT. II.

Sequuntur iudicia centũuiralia. Contius.

Inter ascendentes & descendentes, & inter fratres locus est querelæ, non inter alios. Bart.

VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SCIENDVM est frequentes esse inofficiosi querellas: omnibus enim tam parẽtibus quàm liberis de inofficioso licet disputare. Cognati enim proprij qui sunt vltra fratrem, melius facerent si se sumptibus inanibus non vexarent, cum optinere spem non haberent.

II MARCIANVS libro quarto Institutionum.

„ *HOc colore inofficioso testamento agi-*
„ *tur, quasi non sanæ mentis fuerunt vt*
„ *testamentum ordinarent. & hoc dicitur non*
„ *quasi verè furiosus vel demens testatus sit, sed*
„ *rectè quidem fecit testamentum: sed non ex of-*
„ *ficio pietatis: nam si verè furiosus esset vel de-*
„ *mens, nullum est testamentum.*

[1] l. 5. §. eod. [2] In vulgatis additũ est, De, quod desideratur Flor.

III. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

INofficiosum testamentum dicere hoc est, allegare quare exheredari vel præteriri nõ debuerit. quod plerumque accidit cum falsò parentes instimulati liberos suos vel exheredant vel præterennt.

IIII. GAIVS libro singulari ad legem Glitiam.

NOn est enim consentiendum parentibus qui iniuriam aduersus liberos suos testamento inducunt. quod plerumque faciunt, malignè circa sanguinem suum inferentes iudicium, nouercalibus delenimentis instigationibúsue corrupti.

V. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

NAm & his qui non ex masculis descendunt, facultas est agendi: cũ & de matris testamento agant, & optinere adsiduè soleant. Huius autem verbi DE INOFFICIOSO vis illa vt dixi est, docere immerẽtem se & ideo & indignè præteritum vel etiam exheredatione summotum. résque illo colore defenditur apud iudicẽ, vt videatur ille quasi non sanæ mentis fuisse cum testamentũ iniquè ordinaret.

¶ l. 2. ff. eo. Sed hodie heredis est probatio post Nouel. 115.

An postumo competat querela.

VI. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

POstumus inofficiosum testamentum potest dicere eorum quibus suus heres vel legitimus potuisset fieri, si in vtero fuerit mortis eorum tempore. Sed & cognatorum: quia & horum ab intestato potuit bonorum possessionem accipere. Quid ergo his imputatur cur intestati non decesserant? sed hoc nemo apud iudicem potest impetrare: non enim interdicitur

tur testamenti factione. Hoc plane ei imputare potest, cur eum heredem non scripserit: potuit enim scriptus heres in possessionem mitti ex clausula DE VENTRE IN POSSESSIONEM ITTENDO. item natus SECVNDVM TABVLAS haberet. Simili modo & eum qui post testamentum matris factum exsecto ventre extractus est, posse queri dico.

¶ Si quis ex his personis quæ ad successionem ab intestato non admittuntur, de inofficioso egerit, nemo enim eum repellit, & casu optinuerit, non ei prosit victoria, sed his qui habent ab intestato successionem. nam intestatum patremfamilias facit.

Querela non transmittitur nisi fuerit præparata Bart.

¶ Si quis instituta accusatione inofficiosi decesserit, an ad heredem suum querellam transferat? Papinianus respondit, quod & quibusdam rescriptis significatur, si post adgnitam bonorum possessionem decesserit, esse successionem accusationis. Et si nõ sit petita bonorum possessio, iam tamen cœpta controuersia vel præparata, vel si cum venit ad mouendam inofficiosi querellam decessit, puto ad heredem transire.

VII. PAVLVS libro singulari de Septemuiralibus iudiciis.

QVemadmodum præparasse litem quis videatur vt possit trãsmittere actionẽ,

Sic Flor. & manuscr. hîc & l. 28. & 31. ff. eo. non audio eos qui emendant, centumuiralibus.

videamus. & ponamus in potestate fuisse eũ, vt neque bonorum possessio ei necessaria & aditio hereditatis superuacua sit: is si commina tus tantum accusationem fuerit, vel vsque ad denuntiationem vel libelli dationem præcesserit, ad heredem suum accusationem transmit tet. idque Diuus Pius de libelli datione & denuntiatione rescripsit. Quid ergo si in potestate non fuerit, an ad heredem actionẽ transmittat? & recte videtur litem præparasse si ea fecerit quorũ supra mentionem habuimus.

Pater nomine filij eo inuito querelam instituere non potest. Bart.

VIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

PApinianus libro quinto quæstionum recte scribit inofficiosi querellam patrẽ filij sui nomine instituere nõ posse inuito eo: ipsius enim iniuria est. Sequenti loco scribit, si filius post adgnitam litis ordinandæ gratia bonorum possessionem decesserit, finitam esse inofficiosi querellam: quæ non patri, sed nomine dabatur filij. ¶ Si quis post rem inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit, postea non audietur. ¶ Si Imperator sit heres institutus, posse inofficiosum dici testamentum sæpissime rescriptũ est. ¶ Papinianus libro secundo responsorum ait contra veterani patrisfamilias testamẽtum esse inofficiosi querellã, & si ea sola bona habuit

4 buit quæ in castris quæsierat. ¶ Si quis in militia fecerit testamẽtum, & intra annum post militiam decesserit, dubito an quia ad hoc vsque temporis iure militari testamentum eius valet, querella inofficiosi cessat: & potest dici querellam inofficiosi cessare.

De tabulis pupillaribus.

5 ¶ Sed nec impuberis filij mater inofficiosum testamentum dicit: quia pater ei hoc fecit. & ita Papinianus respondit. nec patris frater: quia filij testamentum est. ergo nec frater impuberis, si patris non dixit. Sed si in patris obtentum est, nec hoc valebit nisi si pro parte patris rescissum est: tunc enim pupillare valet.

6 ¶ Si quis mortis causa filio donauerit quartã partem eius quod ad eum esset peruenturum si intestatus paterfamilias decessisset, puto secure eum testari. ¶ Si quis impuberi filio substituit secundas tabulas faciendo, non ob hoc admittemus ipsum impuberem ad inofficiosi querellam. ¶ Quoniam autem quarta debitæ portionis sufficit ad excludendam querellam, videndum erit an exheredatus partem faciat qui non queritur. vtputa sumus duo filij exheredati. & vtique faciet vt Papinianus respondit. & si dicam inofficiosum, non totam hereditatẽ debeo sed dimidiam petere. Proinde si sint ex duobus filiis nepotes, ex vno plures tres puta, ex vno vnus: vnicum secuncta, vnum

a Adde §. 7. j. eod.

b Adde §. 5. eod. & l. 26. C. eod.

vnum ex illis semuncia querella excludit.

Quarta intelligitur deducto ære alieno, & funeris impensa seruis libertate donatis. Bart.

¶ *Quarta autẽ accipietur scilicet deducto ære alieno & funeris impensa. Sed an & libertates quartam minuant videndum est: & nunquid minuant. nam si cum quis ex asse heres institutus est, ideo non potest dicere inofficiosum quia habet Falcidiam, Falcidia autem libertates non minuit, potest dici deductis libertatibus quartam ineundam. Cum igitur placet quartam minui per libertates, eueniet vt qui seruos tãtum habet in patrimonio suo, dando eis libertatem inofficiosi querellam excludat: nisi fortè hic filius si non fuit in potestate, à patre heres institutus meritò omittit hereditatem, & ad substitutum transmittẽs, querellam inofficiosi instituet: vel ab intestato citra edicti pœnam habeat hereditatẽ.* ¶ *Si* 11 *condicioni parere testator heredem iußit in* 12 *persona filij vel alterius qui eandem querellam mouere potest, & scíens is accepit, videndum ne ab inofficiosi querella excludatur: adgnouit enim iudicium. idem est & si legatarius ei vel statuliber dedit. Et potest dici excludi eum: maximè si heredem ei iußerat dare. ceterum si legatarium, numquid semel natam inofficiosi querellam nõ peremat legatarij oblatio? Cur ergo in herede absolutè*

cc. l. id autem. 76. ff. ad l. Falc. & l. 47. ibid.

dixímus? quoniam ante aditam hereditatem nec nascitur querella. Ego euentum puto sequendum in hac re: vt si fortè antequam iudicium moueatur, oblatio ei fiat eius quod relictum est, quasi ex voluntate testatoris oblato eo satis ei factum videatur.

Grauatus post certum tempus restituere, fructus medij téporis sibi in legitimam computat. Bart.

¶ *Vnde si quis* " *fuit institutus fortè ex semisse cum* *ei* *sextans ex substantia testatoris deberetur, & rogatus esset post certum tempo* 31 *ris restituere hereditatem, meritò dicẽdum est nullum iudicium mouere, cum debitam portionẽ & eius fructus habere possit: fructus enim solere in Falcidiam imputari non est incognitum. Ergo & si ab initio ex semisse heres institutus rogetur post decennium restituere hereditatẽ, nihil habet quod queratur: quoniam facilè potest debitam portionem eiúsque fru-* 32 *ctus medio tẽpore cogere.* ¶ *Si quis & irritum dicat testamẽtum vel ruptũ, & inofficiosum, condicio ei deferri debet vtrum prius mouere* 33 *volet.* ¶ *Si filius exheredatus in possessione sit hereditatis, scriptus quidem heres petet hereditatem, filius verò in modum contradictionis querellam inducat: quemadmodum ageret si non possideret, sed peteret.*

Quod aufertur ab indigno applicatur

" cc. l. Iubemus. C. ad Trebell. quæ videtur hũc locũ corrigere.

catur fisco. Bart.

¶ *Meminisse autem oportebit eum qui testamentum inofficiosum improbè dixit & non optinuit, id quod in testamento accepit perdere: & id fisco vindicari quasi indigno ablatũ. Sed ei demum auferetur quod testamento datum est, qui vsque ad sententiã iudicum lite improba perseuerauerit. Ceterum si ante sententiam destitit vel decessit, non ei auferetur quod datum est. proinde & si absente eo secundum præsentem pronuntietur, potest dici conseruandum ei quod accepit, Eo autem solo carere quis debet, cuius emolumẽtum ad eum pertinet. Ceterum si id rogatus fuit restituere, non debet iniuria fieri. Vnde non malè Papinianus libro secundo responsorum refert, si heres fuit institutus & rogatus restituere hereditatẽ, deinde in querella inofficiosi non optinuit, id quod iure Falcidiæ potuit habere solum perdere.*

Quarta ex constitutione D. Pij excludit querelam. Bart.

¶ *Si quis impubes adrogatus sit ex his personis quæ & citra adoptionem & emancipationem queri de inofficioso possunt, hunc puto remouẽdum à querella, cum habeat quartam ex constitutione Diui Pij. Quòd si egit nec optinuit, an quartam perdat? & puto aut non admittendum ad inofficiosum, aut si admittatur, etsi*

tur, etsi non optinuerit, quartam ei quasi 16 alienum concedendam. ¶ *Si ex causa de inofficiosi cognouerit iudex & pronuntiauerit contra testamẽtum, nec fuerit prouocatum, ipso iure rescissum est: & suus heres erit secundum quem iudicatum est, & bonorum possessor si hoc se contendit. & libertates ipso iure non valent nec legata debentur: sed soluta repetuntur aut ab eo qui soluit, aut ab eo qui optinuit. & hæc vtili actione repetũtur. Ferè autem si ante controuersiam motam soluta sunt, qui optinuit repetit. & ita Diuus Hadrianus & Diuus Pius rescripserunt.* ¶ *Planè si post quinquennium inofficiosum dici cœptum est ex magna & iusta causa, libertates non esse reuocandas quæ competierunt vel præstitæ sunt: sed viginti aureos, à singulis præstandos victori.* 17

cc. l. 1. ſ. de exec. rei iudic.

cc. l. 8. ſ. 2. ſ. de legi præſt.

VIIII. MODESTINVS libro singulari de Inofficioso testamento.

SI autem intra quinquennium egerit, libertates non competunt. Sed Paulus ait præstaturũ fideicõmissas libertates, scilicet viginti aureis "*et in hoc casu à singulis præstãdis* Vbi sunt dissonæ seu diuersæ sententiæ, præualet ea quæ est pro testamento. Bart.

"Solidis. l. 47. ſ. de manumiſſ. teſt.

X. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

SI pars iudicantium " *de inofficioso testamento contra testamẽtum, pars secundum id sententiam dederit, quod interdũ fieri solet,*

" i. ſeptẽuirorum hoc Marcelli tẽpore.

humani

humanius erit sequi eius partis sententiam quæ secundum testamentum spectauit: nisi si aperte iudices iniquè secundum scriptum heredem pronuntiasse apparebit. ¶ Illud notissimum est, eum qui legatum perceperit, non rectè de inofficioso testamento dicturum; nisi id totum alij administrauit.

Qui succumbit in querela, non perdit quod extra testamentum capit. Bart.

XI. MODESTINVS libro tertio Responsorum.

Etiam si querella inofficiosi testamenti optinuerit,* non ideo tamen donationes quas viuus ei perfecisse proponitur, infirmari, neque in dotem datorum partem vindicari posse respondi.

* perpetuam Haloander addebat negationem.

Querela denegatur ei qui quoquo modo agnouit iudicium defuncti.

XII. IDEM libro singulari de Præscriptionibus,

Nihil interest sibi relictum legatum filius exheredatus adgnouerit, an filio seruóve relictum consecutus sit; vtrubique enim præscriptione submouebitur. Quinetiam si ide institutũ seruũ prius quàm adire hereditatem iuberet manumiserit vt ille suo arbitrio adeat hereditatem, idq; fraudulento consilio fecerit, summouebitur ab actione. ¶ Si à statulibero

tulibero exheredatus pecuniam petere cœperit, videri adgnouisse parentis iudicium. ¶ Si cum filius ademptum legatum instituerit petere, summotus repetat inofficiosi querellam præscriptione remouendus non est: quamuis enim agendo testamentum comprobauerit, tamen est aliquid quod testatoris vitio reputetur, vt meritò repellendus non sit. ¶ Filius testatoris qui cum Titio eiusdem pecuniæ reus fuerat, liberatione Titio legata, per acceptilationem Titij liberatus, ab actione inofficiosi non summouebitur.

Rescisso testamento non debentur legata ex vigore repetitionis factæ ab intestato. Bart.

XIII. SCAEVOLA lib. tertio Responsorum.

Titia filiam heredem instituit, : filio legatum dedit: eodem testamento * ita * cauit: EA OMNIA QVAE SVPRA DARI FIERI IVSSI, EA DARI FIERI VOLO AB OMNI HERede BONORVMVE POSSESSORE QVI MIHI ERIT ETIAM IVRE INTESTATO. ITEM QVAE DARI IVSSERO, EA VTI DENTVR FIANTQVE FIDEI EIVS COMMITTO. Quæsitum est, si soror centumuirali iudicio optinuerit, an fideicommissa ex capite suprascripto debeantur. * Respondi) si hoc quæratur, an iure eorum quos quis sibi ab in-

testato heredes bonorúmve possessores successuros credat, fideicommittere posit, respondi posse. Paulus notat: probat autem nec fideicommissa ab intestato data deberi, quasi

[a] Videtur legendũ, à quasi demente arg. l. 2. & 3. ff. eod.

[a] à demente.

Propinquiore gradu succumbente, sequens admittitur.

XIIII. PAPINIANVS libro quinto Quæstionum.

PAter filium emancipauit, & nepotem ex eo retinuit. emancipatus suscepto postea filio duobus exheredatis patre praterito, vita decessit. in quæstione de inofficiosi testamenti præcedente causa filiorum, patris intentio adhuc pendet. quòd si contra filios iudicetur, pater ad querellã vocatur, & suam intentionem implere potest:

XV. IDEM libro quartodecimo Quæstionum.

NAm & si parentibus non deletur filiorum hereditas propter votum parentium & naturalem erga filios caritatem, turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus quàm liberis piè relinqui debet.

Qui à lite mota desistit, querelam non transmittit. bart.

¶ Heredi eius qui post litem de inofficioso præparatam mutata voluntate decessit non datur de inofficioso querella: non enim sufficit litem instituere si nõ in ea perseueret. ¶ Filius qui de

qui de inofficiosi actione aduersus duos heredes experius diuersas sententias iudicum tulit, & vnum vicit, ab altero superatus est: & debitores conuenire, & ipse à creditoribus conuenri pro parte potest, & corpora vindicare, & hereditatem diuidere. verum enim est familiæ erciscundæ iudicium competere, quia credimus eum legitimum heredem pro parte esse factum: & ideo pars hereditatis in testamento remansit. nec absurdum videtur pro parte intestatum videri.

XVI. IDEM libro secundo Responsorum.

FIlio qui de inofficioso matris testamento contra fratrem institutum de parte ante egit & optinuit, filia quæ non egit aut non optinuit, in hereditate legitima fratri non concurrit. ¶ Contra tabulas filij possessionẽ iure manumissionis pater accepit & bonorum possessionem adeptus est: postea filia defuncti, quam ipse exheredauerat, quæstionem inofficiosi testamenti rectè pertulit: possessio quam pater accepit, ad irritum reccidit; nam priore iudicio de iure patris non de iure testamenti quæsitum est, & ideo vniuersam hereditatem filiæ cum fructibus restitui necesse est.

Non prodest victoria ei qui repudiauit.

XVII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

QVi repudiantis animo nõ venit ad accusationem inofficiosi testamenti, partem non facit his qui eandem querellam mouere volunt. Vnde si de inofficioso testamento patris alter ex liberis exheredatis ageret, quia rescisso testamento alter quoque ad successionem ab intestato vocatur, & ideo vniuersam hereditatem nõ rectè vindicasset: hic si optinuerit, vteretur rei iudicatæ auctoritate: quasi centumuiri hunc solum filium in rebus humanis esse nunc cum facerent intestatum crediderint.

Sententia lata in querela contra præsentem facit ius quoad omnes, secus si contra absentem. Bart.

¶ *Cum contra testamentum vt inofficiosum iudicatur, testamenti factionem habuisse defunctus non creditur. non idem probandum est si herede non respondente, secundum præsentem iudicatum sit: hoc enim casu non creditur ius ex sententia iudicis fieri. & ideo libertates competunt & legata petuntur.*

XVIII. IDEM libro singulari de inofficioso testamento.

DE quare etiam constitutio extat Diuorum fratrum quæ huiusmodi distinctiuoem admittit.

XVIIII. IDEM libro secundo Quæstionum.

MAter decedens extraneum ex dodrante heredem instituit, filiam vnam ex quadrante

quadrante, alteram præteriit. hæc de inofficioso egit & optinuit. quæro scriptæ filiæ quomodo succurrendũ sit. Respondi, filia præterita id vindicare debet quod intestata matre habitura esset. Itaque dici potest eam quæ omissa est, etiam si totam hereditatem ab intestato petat & optineat, solam habituram vniuersam successionem, quemadmodum si altera omisisset legitimam hereditatem. sed non est admittendum vt aduersus sororem audiatur agendo de inofficioso. Præterea dicendum est non esse similem omittenti eam quæ ex testamento adiit: & ideo ab extraneo semissem vindicandum, & defendendum totũ semissem esse auferẽdum, quasi semis totus ad hanc pertineat. secundum quod non in totum testamentum infirmatur, sed pro parte intestata efficitur: licet quasi furiosæ iudicium vltimum eius damnetur. Ceterum si quis putauerit filia optinente totum testamentum infirmari, dicendum est etiam institutam ab intestato posse adire hereditatẽ: nec enim quæ ex testamento adiit quod putat valere, repudiare legitimã hereditatẽ videtur, quam quidẽ nescit sibi deferri: cum & hi qui sciant ius suum, eligẽtes id quod putant sibi competere nõ amittãt. quod euenit in patrono qui iudiciũ defuncti falsa opinione motus amplexus est: is enim nõ videtur bonorũ possessionẽ contra tabulas

[a] l. 8. j. tit. prox. l. 97. j. de acq. hered.

repudiasse. *Ex quibus apparet non rectè totam hereditatem præteritam vindicare: cum rescisso testamento etiã institutæ saluum ius sit adeundæ hereditatis.*

Exheredato non datur Carboniana bonorum possessio. Bart.

XX. SCAEVOLA lib. II. Quæstionum.

QVi de inofficioso vult dicere licet negetur filius, Carbonianam bonorum possessionem non debet accipere: totiens enim ea indulgenda est quotiens si verè filius esset, heres esset aut bonorũ possessor: vt interim & possideat & alatur & actionibus præiudicium non patiatur. qui verò de inofficioso dicit, nec actiones mouere debet nec aliam vllam quàm hereditatis petitionẽ exercere, nec alio ne vmquam melioris sit condicionis quàm si confitetur aduersarius.

Qui fraude heredis scripti desistit, desistisse non videtur. Bart.

XXI. PAVLVS libro tertio Responsorum.

EVm qui inofficiosi testamenti querellam instituit, & fraude heredis scripti, quasi tertiam partem hereditatis tacite rogatus esset ei restituere, reliquit eam actionem, non videri deseruisse querellam: & ideo non prohiberi eum repetere inchoatam actionem. ¶ *Item quæsitum est an heres audiendus est ante de inoffic*

inofficiosi querellam actam, desiderans restitui sibi ea quæ soluit, respondit, ei qui sciens indebitum fideicommissum soluit, nullam repetitionem ex ea causa cõpetere. Idem respondit, euicta hereditate per inofficiosi querellam ab eo qui heres institutus esset, perinde omnia obseruari oportere ac si hereditas adita non fuisset: & ideo & petitionem integram debiti heredi instituto aduersus eum qui superauit competere, & compensationem debiti.

cc. l. 11. §. neptis. ff. ad S. Illanian.

Factum patris non tollit querelam filio competentem. Bart.

XXII. TRYPHONINVS libro septimodecimo Disputationum.

FIlius non impeditur quo minus inofficiosum testamentum matris accusaret si pater eius legatum ex testamento matris accipiet, vel adisset hereditatem, quamquã in eius esset potestate: nec prohiberi patrem dixi iure filij accusare. nam indignatio filij est. Et quærebatur si nõ optinuisset in accusando, an quod patri datum est publicaretur, quoniã alij commodum victoriæ parat: & in hac causa nihil ex officio patris sed totum de meritis filij agitur. & inclinandum est, non perdere patrem sibi datum si secundum testamentum pronuntiatum fuisset. Multo magis si mihi legatum testator dedit, cuius de inofficioso testamento filius agens decessit me herede relicto, ego quæ

hereditariam causam peregi & victus sum, id quod mihi eo testamento relictũ est non perdam : vtique si iam defunctus agere cœperat. Item si adrogaui eum qui instituerat litem de inofficioso testamento eius qui mihi legatum dedit, litémque peregero nomine filij nec optinuero, perdere me legatum non oportet : quia non sum indignus, vt auferatur mihi à fisco id quod derelictum est : cum non proprio nomine sed iure cuiusdam successionis egi.

Si testamentum rumpitur per contra tabulas, siue per querelam, nepos in potestate retentus filio emancipato coniungitur. Bart.

XXIII. PAVLVS libro singulari de Inofficioso testamento.

Invulgat. Si proponas.

SI ponas filium emancipatum præteritum, & ex eo nepotem in potestate retentum heredem institutum esse, filius potest contra filium suum testatoris nepotem petere bonorum possessionem: queri autem de inofficioso testamento non poterit. Quòd si exheredatus sit filius emancipatus, poterit queri, & ita iungetur filio suo, & simul cum eo hereditatẽ optinebit. ¶ *Si hereditatem ab heredibus institutis exheredati emerunt vel res singulas, sciẽtes eos heredes esse: aut conduxerunt prædia, aliúdue quid simile fecerunt: vel soluerunt heredi quod testatori debebant : iudicium defuncti adgnoscere videntur, & à querella excluduntur.*

cẽ. l. j. §. sed si. j. de coniungend.

In

In querela est locus iuri accrescendi. Bart.

2 ¶ *Si duo sint filij exheredati & ambo de inofficioso testamento egerunt, & vnus postea constituit non agere, pars eius alteri adcrescit. Idemque erit & si tempore exclusus sit.*

Ex post facto potest quis decedere pro parte testatus & pro parte intestatus. Bart.

XXIIII. VLPIANVS libro quadragensimo octauo ad Sabinum.

CIrca inofficiosi querellam euenire plerumque adsolet vt in vna atque eadem causa diuersæ sentẽtiæ proferantur. quid enim si fratre agẽte heredes scripti diuersi iuris fuerunt? quod si fuerit, pro parte testatus pro parte intestatus decessisse videbitur.

Datum inter viuos vt computetur in quartam, querelam excludit. Bart.

XXV. IDEM lib. secundo Disputationum.

SI non mortis causa fuerit donatum sed inter viuos, hac tamen contemplatione vt in quartã habeatur, potest dici inofficiosi querellam cessare si quartam in donatione habet: [aut si minus habeat, quod deest viri boni arbitratu repleatur:] aut certè conferri oportere id quod donatum est.

Inclusa videntur addita per Tribonianum, vt Accurs. & cæt. notãt argu. l. 4. C. Theo. eod.

Etiam eo cuius non interest agente, testamentum rumpitur. Bart.

Si quis cum non possit de inofficioso queri, ad querellam admissus pro parte rescindere testa-

mentum temptet, & vnum sibi heredē eligat, contra quē inofficiosi querellā instituat, dicendum est quia testamentum pro parte valet, & præcedentes eum personæ exclusæ sunt, cum effectu eum querellam instituisse.

XXVI. IDEM lib. octauo Disputationum.

SI sub hac condicione fuerit heres institutus, SI STICHVM MANVMISERIT: & manumisisset, & posteaquam manumisit inofficiosum vel iniustum testamentum pronuntietur, æquum est huic quoque succurri vt serui pretium à manumisso accipiat: ne frustra seruum perdat.

Si fides transactionis non seruatur, potest exheredatus ad querelam redire. Bart.

cf. l. cum mota. co. de trāsac.

XXVII. IDEM libro sexto Opinionum.

SI instituta de inofficioso testamento accusatione, de lite pacto transactum est nec fides ab herede transactioni præstatur, inofficiosi causam integram esse placuit. ¶ Ei qui se filium eius esse adfirmat qui testamento id denegabit, tamen eum exhæredabit, de inofficioso testamento causa supereſt.

Qui in querela obtinuit, pendente appellatione debet ex hereditate ali. Bart.

¶ De inofficioso testamento militis dicere nec 2 miles potest. ¶ De inofficioso testamento nepos 3 contra patruum suum vel alium scriptum heredem

redem pro portione egerat & optinuerat, sed scriptus heres appellauerat: placuit interim propter inopiam pupilli alimenta pro modo facultatium quæ per inofficiosi testamenti accusationem pro parte ei vindicabantur decerni: eáque aduersarium ei subminístrare necesse 4 habere vsque ad finem litis. ¶ De testamento matris, quæ existimans perisse filium alium heredem instituit, de inofficioso queri potest.

XXVIII PAVLVS libro singulari de Septemuiralibus iudiciis.

CVm mater militem filium falsò audisset decessisse, & testamento heredes alios instituisset, Diuus Hadrianus decreuit hereditatem ad filium pertinere, ita vt libertates & legata præstentur. hic illud adnotatum quod de libertatibus & legatis adicitur: nam cum inofficiosum testamentum arguitur, nihil ex eo testamento valet.

cf. l. fin. de hered. instit.

* Auth. ex causa. C. de liber. præter.

Ille cuius interest, potest adesse causæ, ne colludatur. Bart.

XXVIIII. VLPIANVS lib v. Opinionum.

SI suspecta collusio sit legatariis inter scriptos heredes & eum qui de inofficioso testamento agit, adesse etiam legatarios & voluntatem defuncti tueri constitutum est. eisdémque permissum est etiam appellare, si contra testamentum pronuntiatum fuerit. ¶ De 1 inofficioso testamento matris spurij quoq; filij dicere

dicere possunt. ¶ Quamuis instituta inofficiosi testamenti accusatione res transactione decisa sit, tamen testamentum in suo iure manet: & ideo datæ in eo libertates atque legata vsque quo Falcidia permittit suam habent potestatem. ¶ Quoniam femina nullum adoptare filium sine iussu principis potest, nec de inofficioso testamento eius quam quis sibi matrem adoptiuam falsò esse existimabat, agere potest.

Vbi agi oporteat.

¶ In ea prouincia de inofficioso testamento agi oportet in qua scripti heredes domicilium habent.

XXX MARCIANVS libro quarto Institutionum.

ADuersus testamentum filij in adoptionem dati pater naturalis rectè de inofficioso testamento agere potest.

Qui agit nomine alterius de inofficioso, non est indignus legato. Bart.

¶ Tutoribus pupilli nomine sine periculo eius quod testamento datum est agere posse de inofficioso vel falso testamento Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

In querela locus est succesorio edicto. Bart.

XXXI. PAVLVS libro singulari de Septemuiralibus iudiciis.

Si is

SI is qui admittitur ad accusationem, nolit aut non possit accusare, an sequens admittatur videndum est. & placuit posse, vt fiat successioni locus. ¶ Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentium querellam pertinet, nihil interest quis sit heres scriptus, ex liberis an extraneis vel municipibus. ¶ Si heres extiterim ei qui eo testamento institutus est quod de inofficioso arguere volo, non mihi nocebit: maximè si eam portionem non possideam, vel iure suo possideam. ¶ Diuersum dicemus si legauerit mihi eam rem quam quis ex eo testamento acceperat: nam si eam adgnoscam, repellar ab accusatione. Quid ergo si aliàs voluntatẽ testatoris probauerim? puta in testamento adscripserim, post mortem patris cõsentire me? repellendus sum ab accusatione.

Qui est aduocatus pro herede, videtur approbare testamentum. Bart.

XXXII. IDEM libro singulari de inofficioso testamento.

SI exheredatus petenti legatum ex testamento aduocationem præbuit, procurationemue susceperit, remouetur ab accusatione: adgnouisse enim videtur qui qualequale iudicium defuncti comprobauit. Si legatario heres extiterit exheredatus petieritq; legatũ, videbimus an sit summouendus ab hac accusatione. certum est enim iudicium defuncti: & rursus

cc. l. inter officium. j. de rei vindicat.

sus nihil ei ex testamento relictum verum est. tutius tamen fecerit si se abstinuerit à petitione legati.

In vulgatis est, De petitione hereditatis.

DE HEREDITATIS PETITIONE. TIT. III.

GAIVS lib. VI. ad Edictum prouinciale.

HEREDITAS ad nos pertinet aut vetere iure aut nouo. Vetere, è lege duodecim tabularum, vel ex testamento quod iure factum est.

II. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

Siue suo nomine siue per se siue per alios effecti sumus.

III. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

VEluti si eam personam quæ in nostra potestate sit, institutem instituerimus adire hereditatem. Sed & si Titio qui Seio heres extitit nos heredes facti sumus, sicuti Titij hereditatem nostram esse intendere possumus, ita & Seij. Vel ab intestato, forte quòd sui heredes defuncto sumus, vel adgnati, vel quòd manumisimus defunctũ, quódue parens noster manumiserit. Nouo iure fiunt heredes omnes qui

qui ex senatusconsultis aut ex constitutionibus ad hereditatem vocantur.

In iudicio vniuersali veniunt ea quæ post litis contestationem reus cœpit possidere. Bart.

III. PAVLVS lib. primo ad Edictum.

SI hereditatem petam ab eo qui vnã rem & l. non poss. ff. de iudiciis. possidebat de qua sola controuersia erat, etiam id quod postea cœpit possidere, restituet.

Res hereditariæ de quibus est controuersia, an interim possint alienari.

V. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

DIuus pius rescripsit prohibendum possessorem hereditatis de qua controuersia erit, antequam lis inchoaretur aliquid ex ea distrahere: nisi maluerit pro omni quantitate hereditatis vel rerum eius restitutione satisdare. Causa autem cognita & si non talis data sit satisdatio sed solita cautio," etiam post litem cœptam deminutionem se concessurum prætor edixit: ne in totum deminutio impedita in aliquo etiam vtilitates alias impediat. vt puta si ad funus sit aliquid necessarium: nam funeris gratia deminutionem permittit. item si futurum est vt nisi pecunia intra diem soluatur, pignus distrahatur. sed & propter familiæ ciuaria, necessaria erit deminutio. sed & res temp

" l. Sancimus. C. de verbo. signific. & l. j. C. commun. diuid. & l. j. ff. de litig. & Nouel. de litigios.

tempore perituras permittere debet prætor distrahere. ¶ Diuus Hadrianus Trebio Sergiano rescripsit vt Aelius Asiaticus daret satis de hereditate quæ ab eo petitur: & sic falsum dicat. hoc ideo quia sustinetur hereditatis petitionis iudicium donec falsi causa agatur. Eorum iudiciorum quæ de hereditatis petitione sunt, ea auctoritas est, vt nihil in præiudicium eius iudicij fieri debeat.

&c. l. 2 C. de edict. D. Hadriani tolléd.

Pendente accusatione falsi, non potest peti legatum ex testamento. Bart.

VI. IDEM libro septuagensimo quinto ad Edictum.

SI testamentum falsum esse dicatur, & ex eo legatum petatur, vel præstandum est oblata cautione vel quærendum an debeatur. Et si testamentum falsum esse dicatur, ei tamen qui falsi accusat, si suscepta cognitio est, non est dandum.

Differri debet cognitio de libertate, donec pronuntiatum fuerit de testamento ex quo libertas petitur.

VII. IDEM libro quartodecimo ad Edictum.

SI quis libertatem ex testamento sibi competisse dicat, non debebit iudex de libertate sententiam dicere, ne præiudicium de testamento cognituro faciat. & ita senatus censuit. Sed & Diuus Traianus rescripsit differendum de libertate iudicium donec de inofficioso

cioso iudicium aut inducatur aut finem accipiat. ¶ Ita demũ autẽ sustinentur liberalia iudicia, si iam de inofficioso iudiciũ contestatũ est. ceterũ si non cõtestetur, non exspectantur liberalia iudicia. & ita Diuus Pius rescripsit. Nam cum quidam Licinnianus de statu suo quæstionem patiebatur, & ne maturius pronuntiaretur de condicione sua nolebat ad liberale iudicium ire, dicens suscepturum se de inofficioso testamento iudicium & [a] petiturum hereditatem, quia libertatem & hereditatem ex testamento sibi defendebat, Diuus Pius ait, si quidem possessor esset hereditatis Licinnianus, facilius audiendum: quoniam esset hereditatis nomine iudiciũ suscepturus, & erat in arbitrio eius qui se dominum esse dicit, agere de inofficioso testamento iudicium. nũc verò sub obtentu iudicij de inofficioso testamento ab ipso Licinniano non suscepti per quinquennium non debere moram fieri seruituti. Planè summatim æstimandum iudici concessit, an fortè bona fide imploretur iudicium de testamento: & si id deprehẽderit, præstituendum modicum tempus: intra quod si non fuerit contestatũ, iubeat iudicem libertatis partibus suis fungi. ¶ Quotiens autem quis patitur controuersiam libertatis & hereditatis, sed se non ex testamento liberum dicit, sed alias vel à viuo testatore manumissum, nõ debere im-

[a] Sic Flo. & manuscr. Sunt tamẽ qui emendẽt, non & petiturum, &c. item qui legãt, & petiturũ heredi tatis petitionem, i. quærelã.

pediri liberalem causam licet iudicium de testamento moueri speretur, Diuus Pius rescripsit. adiecit planè in rescripto, dummodo præiudicatur iudici liberalis causæ ne vllum adminiculum libertatis ex testamento admittat.

Qui eligit ius incompetens, non videtur renunciare iuri quod sibi ignorabat competere. Bart.

VIII. PAVLVS libro sextodecimo ad Edictum.

[a] Legitimam [b] hereditatem vindicare non prohibetur is qui cum ignorabat [b] vires testamenti, iudicium defuncti secutus est.

[a] l. Claudius §. de his quę vt indig.

VIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

[b] l. mater. §. ti. prox.

Regulariter definiendum est eum demũ teneri petitione hereditatis, qui vel ius pro herede vel possessore possidet vel rem hereditariam.

X. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

Licet minimam. Itaque qui ex asse vel ex parte heres est, intendit quidem hereditatem suam esse totam vel pro parte, sed hoc solum ei officio iudicis restituitur quod aduersarius possidet: aut totũ si ex asse sit heres, aut pro parte ex qua heres est.

XI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

Pro herede possidet qui putat se heredem esse. Sed an & is qui scit se heredem non esse,

esse pro herede possideat quæritur. & Arrianus libro secundo de interdictis putat teneri, quo iure nos vti Proculus scribit. Sed enim & bonorum possessor pro herede videtur possidere. Pro possessore verò possidet prædo.

Quando ratio est idem cum dicto, nihil concludit. Bart.

XII. IDEM libro sexagensimo septimo ad Edictum.

Qui interrogatus cur possideat, respondens sit quia possideo: nec contendet se heredem vel per mendacium:

XIII. IDEM lib. quintodecimo ad Edictum.

Nec vllã causam possessionis possit dicere. & ideo fur & raptor petitione hereditatis tenentur. ¶ Omnibus etiã titulis hic PRO POSSESSORE hæret & quasi iniunctus est. denique & PRO EMPTORE titulo hæret: nam si à furioso emero sciens pro possessore possideo. Item in titulo PRO DONATO quæritur an quis pro possessore possideat: vtputa vxor vel maritus. & placet nobis Iuliani sententia, pro possessore possidere eũs & ideo petitione hereditatis tenebitur. Item PRO DOTE titulus recipit pro possessore possessionem: vtputa si à minore duodecim annis nupta mihi quasi dotem sciens accepi. Et si legatum mihi solutum est ex falsa causa, scienti, vtique pro possessore possidebo.

Qui non possidet, non tenetur hac actione, nisi dolo desierit possidere. Bart.

¶ *Is autem qui restituit hereditatem, teneri hereditatis petitione non potest nisi dolo fecit: id est si scit & restituit. nã & dolus præteritus venit in hereditatis petitione, quasi dolo desierit possidere.* ¶ *Neratius* "*libro sexto mẽbranarum scribit ab herede peti hereditatẽ posse, etiam si ignoret pro herede vel pro possessore defunctum possedisse. Idem esse libro septimo ait* "*etiam si putauit heres eas res ex hac hereditate esse quæ sibi delata est.*

"In vulg. est lex, Neratius.

"In vulg. est lex, Etiam.

His casibus petitio hereditatis datur contra titulo possidentem, Bart.

¶ *Quid si quis hereditatem emerit, an vtilis in eum petitio hereditatis deberet dari ne singulis iudiciis vexaretur? venditorem enim teneri certum est. Sed finge non extare venditorem, vel modico vendidisse & bonæ fidei possessorem fuisse: an porrigi manus ad emptorem debeant? Et putat Gaius Cassius dandã vtilem actionem. Idem erit dicendum & si parvo pretio iussus vendere heres Titio hereditatem vendidit: nam putat dicendum Papinianus aduersus fideicommissarium dari actionẽ. ab herede enim peti non expedit perexiguum pretium habente.* ¶ *Sed & si retenta certa quantitate restituere rogatus sit, idem erit dicendum. Planè si accepta certa quãtitate restitutione rogatus est, non putat Papinianus ab herede petendam hereditatẽ: quoniam pro herede quod condicionis implendæ gratia accepit non possidetur. Sed Sabinus in statulibero contra. & id verius est: quia pecunia hereditaria est. Idem & in eo qui solos fructus ex hereditate retinet dicendum erit: tenetur enim* 6 *& is hereditatis petitione.* ¶ *Si quis sciẽs alienam emit hereditatẽ, quasi pro possessore possidet: & sic peti ab eo hereditatem quidam putant, quam sententiam non puto verã: nemo* "*enim prædo est qui pretiũ numerauit: sed* 7 *vt emptor vniuersitatis vtili tenetur.* ¶ *Item si quis à fisco hereditatem quasi vacantẽ emerit, æquissimũ erit vtilem actionem aduersus eum dari.*

" l. 116. ff. de reg. iu. cc. l. 5. ff. de acq. poss.

Si hereditas datur in dotem, maritus vtili her. petit. tenetur. Bart.

8 ¶ *Apud Marcellum libro quarto digestorum relatum est, si mulier hereditatem in dotẽ dedit, maritum pro dote quidem possidere hereditatẽ, sed petitione hereditatis vtili teneri. sed & ipsam mulierem directa teneri Marcellus scribit: maximè si iam factum diuortiũ est.* 9 ¶ *Heredem autẽ etiam earum rerum nomine quas defunctus pro emptore possedit, hereditatis petitione teneri cõstat, quasi pro herede possideat. quamuis etiam earũ rerum nomine quas pro herede vel pro possessore defunctus possedit, vti-*

cc. Inst. de vsucap. in fin.

cc. l. 3. §. ex pluribus.

que teneatur. ¶ Si quis absentis nomine possideat hereditatẽ, cum sit incertum an ille ratum habeat, puto absentis nomine petendam hereditatem, ipsius verò nequaquã: quia non videtur pro herede vel pro possessore possidere qui contemplatione alterius possidet. nisi fortè quis dixit, cum ratum non habet, iã procuratorem quasi prædonẽ esse: tunc enim suo nomine teneri potest.

Qui non possidet, sed vt possessor se obtulit, hac actione tenetur. Bart.

¶ Non solum autem ab eo peti hereditas potest qui corpus hereditarium possidet, sed & si nihil. & videndum si non possidens opposuerit tamẽ se petitioni, an teneatur. Et Celsus libro quarto digestorum scribit ex dolo eum teneri: dolo enim facere eũ qui se offert petitioni. quã sententiam generaliter Marcellus apud Iulianum probat: omnẽ qui se offert petitioni quasi possidentem teneri.

ff. l. 105. de re. cre. & l. 24. & 25. de noxal. lib.

De eo qui dolo desiit possidere.

¶ Itẽ si quis dolo fecerit quo minus possideat, hereditatis petitione tenebitur. Sed si alius mãctus possessionem quam ego dolo malo amiseram, paratus sit iudicium pati, Marcellus libro quarto digestorũ tractat (ne) forte euanescit aduersus eum qui desiit, litis æstimatio. & magis euanescere ait nisi petentis interest. Certè, inquit, si rem paratus sit restituere, indubitatũ erit euanescere. sed si is qui dolo desiit,

Sic Flor. al. nũ fortè, al. an fortè eua nescat. in manuscr. sed videtur ita aptatum alia manu.

fiit, ante conueniatur, cum qui possidet non liberabit.

Debitor quasi possessor iuris hac actione tenetur, siue sit ex contractu, siue ex delicto, dum tamen præsens sit debitum. Bar.

¶ Itẽ à debitore hereditario quasi à iuris possessore: nam & à iuris possessoribus posse hereditatem peti constat.

XIIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

SEd vtrum ex delicto an ex contractu debitor sit, nihil refert. Debitor autem hereditarius intellegitur is quoque qui seruo hereditario promisit, vel qui ante aditam hereditatem damnum dedit,

ff. l. 42. §. cod.

XV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

VEl aũquam rem hereditariam subripuerit.

XVI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

QVod si in diẽ sit debitor vel sub condicione à quo petita est hereditas, nõ debere eum damnari. rei planè iudicatæ tempus spectandum esse secundũ Octaueni sententiam, vt apud Pomponium scriptũ est, an dies venerit. quod & in stipulatione cõdicionali erit dicẽdum. Si autem non venerit, cauere officio iudicis debeat de restituendo hoc debito cum dies venerit vel condicio exti-

terit. ¶ Sed & is qui pretia rerum hereditariarum possidet, item qui à debitore hereditario exegit, petitione hereditatis tenetur. Vnde Iuhanus libro sexto digestorum ait ab eo qui petit hereditatem & litis æstimationem consecutus est, hereditatem peti posse. Non solum autem à debitore defuncti sed etiam à debitore hereditario peti hereditas potest. Denique ab eo qui negotia hereditaria gessit, & Celso & Iuliano videtur peti hereditatem posse. sed si heredis negotiũ gessit, nequaquam. ab heredis enim debitore peti hereditas non potest. ¶ Iulianus scribit si is qui pro herede possidebat, vi fuerit deiectus: peti ab eo hereditatem posse, quasi à iuris possessore: quia habet interdictum VNDE VI, quo victus cedere debet. Sed & eum qui deiecit, petitione hereditatis teneri: quia res hereditarias pro possessore possidet. ¶ Idem Iulianus ait siue quis possidens siue non, rem vendiderit, petitione hereditatis eum teneri, siue iam pretium recepit siue petere possit, vt & hic actionibus cedat. ¶ Idem scribit patronum hereditatem petere non posse ab eo cui libertus in fraudem alienauit: quia Caluisiana actione ei tenetur. patroni enim iste debitor est non hereditarius. Ergo nec ab eo cui mortis causa donatum est peti hereditas potest. ¶ Idẽ Iulianus scribit si quis ex causa fideicommissi restituerit hereditatẽ, vel

vel singulas res præstiterit, peti ab eo hereditatem posse: quia habet condictionem earum quæ sunt ex ea causa solutæ, & veluti iuris possessor est. ¶ Sed & si pretia rerum quas distraxit, ex causa fideicõmissi soluit, peti hereditatem ab eo posse: quia repetere potest. Sed his casibus actiones suas dumtaxat eum præstaturum, cum & res extant, & petitor etiã per in rem actionẽ eas vindicare.

Possessor victus habet retentionem rerum hereditariarum propter expensas per eum factas. Bart.

XVII. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

QVod si possessor hereditatis ob id quòd ex testamẽto heredem se esse putaret, legatorum nomine de suo soluit, si quis ab intestato eam hereditatem euincat, licet damnum videtur esse possessoris quòd sibi non prospexerit stipulatione EVICTA HEREDITATE LEGATA REDDI, attamen quia fieri potest vt eo tempore soluerit legata quo adhuc nulla controuersia mota sit, & ob id nullam interposuerit cautionem, placet in eo casu euicta hereditate dandam ei esse repetitionem. Sed cũ cessante cautione repetitio detur, periculum est ne propter inopiam eius cui solutum est legatum, nihil repeti possit. & ideo secundum senatusconsulti sententiam subueniẽdum ei est vt ipse quidẽ ex retentione rerũ

C. l. 20. §. 15. j. eod. *hereditariarum sibi satisfaciat, cedat autem actionibus petitori vt suo periculo eas exerceat.*

Si pecunia per possessoré deposita perditur, possessor cedendo actionem liberatur. Bart.

XVIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ITem videndum si possessor hereditatis venditione per argentarium facta pecuniam apud eum perdiderit, an petitione hereditatis teneatur, quia nihil habet nec consequi potest. sed Labeo putat eum teneri, quia suo periculo malè argentario credidit. sed Octauenus ait nihil eum præter actiones præstaturũ. ob has igitur actiones petitione hereditatis teneri. Mihi autem in eo qui mala fide possedit, Labeonis sententia placet: in altero verò qui bona fide possessor est, Octaueni sententia sequẽda esse videtur. ¶ Si quis cum peteretur ab eo hereditas, neque rei neque iuris velut possessor erat, verùm postea aliquid adeptus est, an petitione hereditatis videatur teneri? & Celsus libro quarto digestorum rectè scribit hunc condemnandum, licet initio nihil possedit.

Hactenus de personis quæ tenentur hac actione.

¶ Nunc videamus que veniant in hereditatis petitione. Et placuit vniuersas res hereditarias in hoc iudicium venire: siue iura siue corpora sint.

XVIIII.

XVIIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictũ.

ET non tantum hereditaria corpora, sed & quæ non sunt hereditaria, quorum tamen periculum ad heredem pertinet: vt res pignori datæ defuncto vel commodatæ depositæve. Et quidem rei pignori datæ etiam specialis petitio est, vt & hereditatis petitione contineatur: sicut illæ quarum nomine Publiciana competit. Sed licet earum nomine quæ commodatæ vel depositæ sunt, nulla sit facilè actio, quia tamen periculum earum ad nos pertinet, æquum est eas restitui.

Quod non fuit defuncti, sed est heredis, in hac actione non venit. Bart.

1 *¶ Quod si* PRO EMPTORE *vsucapio ab herede impleta sit, non veniet in hereditatis petitione: quia heres, id est petitor eam vindicare*
2 *potest: nec vlla exceptio datur possessori. ¶ Veniunt & hæ res in hereditatis petitionem, in quibus possessor retentionem habuit non etiã petitionem: veluti si iurauerat defunctus petitoris rem non esse, & decesserit: debẽt hæ quoque restitui. Immo & si possessor sua culpa eas amiserit, tenebitur hoc nomine. Idémque erit & in prædone, licet hic propter culpã non teneatur: quia nec hic debet has res retinere.*

Quod non potest restitui, in hac actione non venit. Bart.

3 *¶ Seruitutes in restitutionem hereditatis non venire*

HAYWARD ... BIBLIOTHECA ... KOBA

venire ego didici: cum nihil eo nomine possit restitui, sicut est in corporibus & fructibus. sed si non patiatur ire & agere, propria actione conuenietur.

C. l. 1. § 1. J. quod legat.

Empta causa hereditatis, quæ hereditati sunt necessaria, veniunt in hac actione. Bart.

XX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ITem veniunt in hereditatem etiam ea quæ hereditatis causa comparata sunt: vtputa mancipia pecoráque & si qua alia quæ necessariò hereditati sunt comparata. & si quidem pecunia hereditaria sint comparata, sine dubio venient: si verò nõ pecunia hereditaria, videndum erit. & puto etiam hæc venire si magna vtilitas hereditatis versetur: pretium scilicet restituturo herede. ¶ Sed non omnia 1 quæ ex hereditaria pecunia comparata sunt, in hereditatis petitionem veniunt. Denique scribit Iulianus libro sexto digestorum. si possessor ex pecunia hereditaria hominẽ emerit, & ab eo petatur hereditas, ita venire in hereditatis petitionem, si hereditatis interfuit eum emi. at si sui causa emit. pretium venire. ¶ Simili modo & si fundum hereditarium † distraxit, si quidem sine causa, & ipsum fundum & fructus in hereditatis petitionem venire. quòd si æris exsoluendi gratia hereditarij id fecit, non amplius venire quàm pretium.

† distraxerit

Here

Hereditas augetur accessionibus: ideò omnes accessiones eius in hac actione veniunt. Bart.

3 ¶ Item non solùm ea quæ mortis tempore fuerunt, sed si qua postea augmẽta hereditati accesserũt, venire in hereditatis petitionem: nam hereditas & augmentum recipit & deminutionẽ. Sed ea quæ post aditã hereditatẽ accedũt, si quidẽ ex ipsa hereditate, puto hereditati accedere: si extrinsecus, non; quia personæ possessoris accedũt. Fructus autem omnes augent hereditatem, siue ante aditam siue post aditam hereditatem accesserint. Sed & partus ancillarum sine dubio augent hereditatem.

4 ¶ Cum prædiximus omnes hereditarias actiones in hereditatis petitionem venire, quæritur vtrum cum sua natura veniant an contra, vtputa est quædam actio quæ infitiatione crescit: vtrum cum suo incremento an verò in simplum venit? vt legis Aquiliæ. Et Iulianus libro sexto digestorum scribit, simplum soluturum.

Quandiu competit noxæ dedendi facultas.

5 ¶ Idem rectè ait, si noxali iudicio condemnatus sit possessor defuncto, non posse eum dedentem noxæ officio iudicis liberari: quia tamdiu quis habet noxæ dedendæ facultatem, quamdiu iudicati conueniatur: post susceptum iudicium non potest noxæ dedendo se liberare: suscepit

sæpit antẽ per petitionem hereditatis. ¶ Præterea hæc multa reperimus tractata & de petitione hereditatis, de distractis rebus hereditariis, de dolo præterito, & de fructibus. de quib⁹ cũ forma senatusconsulto sit data, optimum est ipsius senatusconsulti interpretationem facere verbis eius relatis. PRIDIE IDVS MARTIAS QVINTVS IVLIVS BALBVS ET PVBLIVS IVVENTIVS CELSVS TITIVS AVFIDIVS OENVS SEVERIANVS CONSVLES VERBA FECERVNT DE HIS QVAE IMPERATOR CAESAR TRAIANI PARTHICI FILIVS DIVI NERVAE NEPOS HADRIANVS AVGVSTVS IMPERATOR MAXIMVSQVE [PRINCEPS PROPOSVIT] QVINTO NONAS MARCIAS QVAE PROXIMAE FVERVNT, LIBELLO COMPLEXVS * ESSET) QVID FIERI PLACEAT? DE QVA RE ITA CENSVERVNT, CVM ANTEQVAM PARTES CADVCAE EX BONIS RVSTICI FISCO PETERENTVR, HI QVI SE HEREDES ESSE EXISTIMANT, HEREDITATEM † DISTRAXERINT, PLACERE REDACTAE EX PRETIO RERVM VENDITARVM PECVNIAE VSVRAS NON ESSE EXIGENDAS. IDEMQVE IN SIMILIBVS CAVSIS SERVANDVM. ITEM PLACERE A QVIBVS HEREDITAS PETITA FVISSET SI ADVERSVS

"Quo cauetur quid & ex quo tẽpore euicta hereditate restituendũ sit, ait D. Marcus l. 1. C. eod.

*Ann. vr. cõd. 883. Pro inclusis quidã putant legẽdum, pontifex pater patriç. quasi Tribonianus nõ rectè legerit has notas. P. PP. quibus non ausculto.

†*distraxerunt*

VERSVS EOS IVDICATVM ESSET, PRETIA QVAE AD EOS RERVM EX HEREDITATE VENDITARVM PERVENISSENT, ETSI EAE ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERISSENT DEMINVTAEVE FVISSENT, RESTITVERE DEBERE. ITEM EOS QVI BONA INVASISSENT CVM SCIRENT AD SE NON PERTINERE, ETIAM SI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT QVO MINVS POSSIDERENT, PERINDE CONDEMNANDOS QVASI POSSIDERENT. EOS AVTEM QVI IVSTAS CAVSAS HABVISSENT QVARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT, VSQVE EO DVMTAXAT, QVO LOCVPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT. PETITAM AVTEM FISCO HEREDITATEM EX EO TEMPORE EXISTIMANDVM ESSE, QVO PRIMVM SCIERIT QVISQVE EAM A SE PETI? ID EST CVM PRIMVM AVT DENVNTIATVM ESSET EI AVT LITTERIS VEL EDICTO EVOCATVS ESSET, CENSVERVNT. *Aptanda est igitur nobis singulis verbis senatusconsulti congruens interpretatio.* 7 *¶ Ait senatus,* CVM ANTEQVAM PARTES CADVCAE FISCO PETERENTVR, *hoc euenerat vt partes caducæ fisco peterentur, sed etsi ex asse fiat, senatusconsultum locum habebit, idem & si vacantia*

cantia bona fisco vindicentur vel si ex alia quacumque causa bona ad eum peruenerunt. Senatusconsultum hoc locum habebit etsi ciui-
[a] L. 1. C. eo. tati peteretur. In [a] priuatorum quoque peti-
tionibus senatusconsultum locum habere ne-
mo est qui ambigit: licet in publica causa fa-
ctum sit. ¶ Non solum autem in hereditate
vtimur senatusconsulto, sed & in peculio ca-
strensi vel alia vniuersitate.

Denuntiatio.

¶ PETITAM autem HEREDITATEM, & cetera. id est ex quo quis scit à se peti. nã vbi scit, incipit esse malæ fidei possessor. ID EST CVM PRIMVM AVT DENVNTIATVM ESSET. Quid ergo si scit quidem, nemo autem ei denuntiauit, an incipiat vsuras debere pecuniæ redactæ? & puto debere; cœpit enim malæ fidei possessor esse. Sed ponamus denuntiatum esse, non tamen scit: quia non ipsi sed procuratori eius denuntiatum est, senatus ipsi denuntiari exigit & ideo non nocebit: nisi fortè is cui denuntiatum est, eum certiorauerit. sed non si certiorare potuit nec fecit. A quo denuntiatum est senatus non exigit. quicumque ergo fuit qui denuntiauit, nocebit. Hæc aduersus bonæ fidei possessores: nam ita senatus locutus, est, EOS QVI SE HEREDES EXISTIMASSENT.

Possessor malæ fidei tenetur ad rem, licet

licet eam vendiderit. Bart.

10 ¶ Ceterum si quis sciens ad se hereditatem nõ pertinere distraxit, sine dubio non pretia rerũ sed ipsæ res veniunt in petitionem hereditatis & fructus earum. Sed imperator Seuerus epistula ad Celerem idem videtur fecisse & in malæ fidei possessoribus. Atquin senatus de his est locutus qui se heredes existimant. Nisi fortè ad eas res referemus quas distrahi expedierat, quæ onerabant magis hereditatem quàm fructui erant: vt sit in arbitrio petitoris qualem computationem faciat aduersus malæ fidei possessorem: vtrũ ipsius rei & fructuum, an pretij & vsurarum post motam controuer-
11 siam. ¶ Licet autem senatus de his locutus sit, qui se heredes existiment, tamen & si bonorũ possessores se existiment vel alios successores iustos vel sibi restitutam hereditatem, in eadem erunt condicione.

Qui hereditariam pecuniam non attingit, ad vsuras non tenetur. Bart.

12 ¶ Papinianus autem libro tertio quæstionum, si [a] possessor hereditatis pecuniam inuentam in hereditate non attingat, negat eum omnino in
13 vsuras conueniendum. ¶ REDACTAE inquit PECVNIAE EX PRETIO RERVM VENDITARVM. redactam sic acccipiemus, non solum iam exactam, verùm & si exigi potuit nec exacta est. Quid si post petitam here-

[a] In vulg. est lex, Si possessor

ditatem res distraxerit? hic ipsæ res venient fructúsque earum. Sed si forte tales fuerunt quæ vel steriles erant vel tempore perituræ, & hæ distractæ sunt vero pretio, fortasis possit petitor eligere vt sibi pretia & vsuræ præstentur. ¶ Ait senatus, PLACERE A QVIBVS PETITA HEREDITAS FVISSET, SI ADVERSVS EOS IVDICATVM ESSET, PRETIA QVAE AD EOS RERVM EX HEREDITATE VENDITARVM PERVENISSENT, ET SI ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERISSENT DEMINVTAEVE ESSENT, RESTITVERE DEBERE. Bonæ fidei possessor si vendiderit res hereditarias, siue exegit pretium siue nõ, quia habet actionem, debebit pretium præstare. Sed vbi habet actionem, sufficiet eum actiones præstare. Sed si vendidit, & euicta re restituit quod accepit, non videlitur ad eum peruenisse. quamquam possit dici nec ab initio pretium venire: quia non fuit res hereditaria quæ distracta est. Sed & si senatus rerum ex hereditate distractarum, non hereditariarum fecit mentionem: restitui tamen non debet, quia nihil apud eum remanet. Nam & Iulianus libro sexto digestorum scribit, quod indebitum exegit, restituere eum non debere: nec imputaturum quod non debitum soluit. ¶ Sed si res sit redhibita, hic

secundo capite.

&. l. 17. in fi. eo.

vtique

vtique & hereditaria est & pretium non veniet quod refusum est. Sed & si ob venditionẽ obstrictus sit emptori possessor hereditatis, dicendum erit prospici ei cautione. ¶ Restituere autem pretia debebit possessor & si deperditæ sunt res vel deminutæ. Sed vtrũ ita demum restituat, si bonæ fidei possessor est an & si malæ fidei? Et si quidem res apud emptorem extent, nec deperditæ nec deminutæ sunt, sine dubio ipsas res debet præstare malæ fidei possessor: aut si recipere eas ab emptore nullo modo possit, tantum quantum in litem esset iuratum. At vbi deperditæ sunt & deminutæ, verum pretium debet præstari: quia si petitor rem consecutus esset, distraxisset & verum pretium rei non perderet.

XXI. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

Deperditum intellegitur quod in rerum natura esse desiit. deminutũ verò quod vsucaptum esset, & ob id de hereditate exiit. Bonæ fid. possessor tenetur restituere rem quam habet, & si quid eius occasione acceperit. Bart.

XXII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

Si & rem & pretium habeat bonæ fidei possessor, puta quòd eandem rem emerit, an audiendus sit si velit rem dare non pretiũ? In prædone dicimus electionem esse debere actoris, an hic magis possessor audiendus sit si

redemerit

velit rem tradere licet deteriorem factam, non petitor si pretium desideret, quòd in uerecundiã sit tale desiderium: an verò quia ex re hereditaria locupletior sit, & id quod amplius habet ex pretio restituere debeat: videndum. Nam & in oratione Diui Hadriani ita est. Dispicite patres conscripti nũquid sit æquius, possessorem non facere lucrum, & pretium, quod ex aliena re perceperit reddere: quia potest existimari in locum hereditariæ rei vendi, ita pretium eius successisse, & quodammodo, ipsum hereditarium factum. Oportet igitur, possessorem & rẽ restituere petitori & quod ex venditione eius rei lucratus est.

Bon. fid. possess. non tenetur ad pretium, nisi quatenus est factus locupletior. Bart.

XXIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

VTrum autem omne pretium restituere debebit bonæ fidei possessor, an verò ita demum si factus sit locupletior, videndum. finge pretium acceptum vel perdidisse vel consumpsisse vel donasse. Et verbum quidem PERVENISSE ambiguũ est. Solúmne hoc contineret quod prima ratione fuerit, an verò & id quod durat. & puto sequentem clausulam senatusconsulti, *& si hæc sit ambigua, vt ita demum computet si factus sit locupletior. Proinde si non solum pretium sed etiam pœna tardius pretio soluto peruenerit, poterit dici quia locupletior

*In vulgatis additur, sequẽ dã esse, sed rectè Florẽtiæ subauditur.

locupletior in totum factus est, debere venire: licet de pretio solummodo senatus sit locutus.

XXIIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictũ.

ATvbi vi deiectus fuit, nõ debet restituere pœnam ex eo commissam, quòd eam actor habere nõ potest. Sic nec pœna restituẽ debet, quam aduersarius ei promisit si ad iudicium non veneris.

XXV. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

SEd & si lege commissoria vendidit, idem erit dicẽdum, lucrum quod sensit lege commissoria, præstaturum. Item si rem distraxit & ex pretio aliam rem cõparauit, veniet pretium in petitionem hereditatis non res quam in patrimonium suum conuertit. Sed si res minoris valet quàm comparata est, hactenus locupletior factus videbitur quatenus res valet: quemadmodum si consumpsisset, in totum locupletior factus non videbitur. ¶ Quod ait senatus, * EOS QVI BONA INVASISSENT QVAE SCIRENT AD SE NON PERTINERE, ETIAM SI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT QVO MINVS POSSIDERENT, PERINDE CONDEMNANDOS QVASI POSSIDERENT, ita intellegendum est vt & dolus præteritus in petitionem hereditatis deduceretur: sed ea

*Tertia clausula. l. 20. ff. eod.

culpa. & ideo ab eo qui ab alio non exegit, vel a semetipso, si tempore esset liberatus, peti hereditatẽ posse. hoc vtique si exigere potuit.

Prædo dicitur, qui nullam causam possidendi habet, & tenetur de fructibus perceptis & percipiendis. Bart.

¶ Quod autem ait senatus, EOS QVI BONA INVASISSENT, loquitur de prædonibus: id est de his qui cum scirent ad se non pertinere hereditatem, inuaserunt bona: scilicet cum nullam causam haberent possidendi. Sed & fructus non quos perceperunt inquit, sed quos percipere debuerunt, eos præstaturos. ¶ De eo autem loquitur senatus, qui ab initio mente prædonis res hereditarias adprehendit. Quòd si ab initio quidem iustam causam habuit apiscendæ possessionis, postea verò conscius ad se nihil hereditatem pertinere, prædonio more versari cœpit, nihil senatus loqui videtur. puto tamen & ad eum mentem senatusconsulti pertinere: parui etenim refert ab initio quis dolose in hereditate sit versatus, an postea hoc facere cœpit.

Error iuris non inducit malam fidem. Bart.

¶ Scire ad se nõ pertinere vtrũ is tantummodo videtur qui factũ scit, an & is qui in iure errauit? putauit enim rectè factum testamentum, cum inutile erat: vel cum eũ alius præcederet

deret adgnatus, sibi potius deferri. Et non putò hunc esse prædonem qui dolo caret, quamuis in iure erret.

Post litem contestatam omnes possessores sunt pares, & tenentur vt prædones. Bart.

§ ¶ SI ANTE LITEM CONTESTATAM inquit FECERINT. hoc ideo adiectum, quoniam post litem contestatam omnes incipiunt malæ fidei possessores esse: quinimmo post cõtrouersiam motam. quamquam enim litis contestatæ mentio fiat in senatusconsulto, tamen & post motam controuersiam omnes possessores pares fiunt, & quasi prædones tenẽtur. & hoc iure hodie vtimur. cœpit enim scire rem ad se non pertinentem possidere is qui interpellatur. qui verò prædo est & ante litem contestatam doli nomine tenebitur: hic 6 est enim dolus præteritus. ¶ PERINDE inquit CONDEMNANDOS QVASI POSSIDERENT: merito. nam is qui dolo fecit quo minus possideret, vt possessor condemnatur. accipies, siue dolo desierit possidere siue dolo possessionẽ noluerit admittere. Siue autẽ ab alio res possideatur siue in totum non extet, locum habebit hæc clausula. Vnde si sit alius possessor, ab vtroque hereditas peti possit: & si per multos ambulauerit possessio omnes tenebuntur. Sed vtrũ is solus qui possidet fructus præ-

stabit, an etiam is qui dolo fecit quo minus possideret? & dicendum erit post senatusconsultum ambo teneri.

Iusiurandum in litem.

¶ Hæc verba senatusconsulti etiam aduersus eum qui non possidet, iusiurandum inducunt: tam enim aduersus eum qui dolo fecit quo minus possideat, quàm aduersus possidentem in litem iuratur.

De bonæ fidei possessore, qui factus est locupletior.

¶ Consuluit senatus bonæ fidei possessoribus ne in totũ damno adficiãtur, sed in id duntaxat teneantur in quo locupletiores facti sunt. Quemcumque igitur sumptum fecerint ex hereditate, si quid dilapidauerunt perdiderunt dum re sua se abuti putant, non præstabunt nec si donauerint, locupletiores facti videbuntur: quãuis ad remunerãdum sibi aliquẽ naturaliter obligauerũt. Planè si ἀντιδώρα. i. remunerationes. acceperunt, dicendũ est eatenus locupletiores factos quatenus acceperũt: velut genus quodam hoc esset permutationis.

¶ Si quis re sua lautius vsus sit cõtemplatione delatæ sibi hereditatis, Marcellus libro quinto digestorũ putat nihil eũ ex hereditate deducturum si eã non †attingit. Simili modo & si mutuã pecuniã accepit, quasi dives se decepcrit. Si tamen pignori res hereditarias dedit, videndum an vel sic attingatur hereditas. quod est

† attigit

difficile, cum ipse sit obligatus. ¶ Adeo autem qui locupletior factus non est non tenetur, vt si quis putans se ex asse heredem partem dimidiam hereditatis sine dolo malo consumpserit, Marcellus libro quarto digestorũ tractat num non teneatur, quasi id quod erogauerit, ex eo fuerit quod ad eum non pertinebat sed ad coheredes: nam & si is qui heres non erat, totum quidquid apud se fuit consumpsisset, sine dubio non tenetur, quasi locupletior non factus. Sed in proposita quæstione tribus visionibus relatis, vna prima, deinde alia, posse dici totum quod supereſt restituere eum debere, quasi suam partem consumpserit: tertia, vtique quod consumptum est decedere: ait vtique nonnihil restituendum. de illo dubitat, vtrum totum an partem restituendam dicat. puto tamen residuum integrum non esse restituendum, sed partem eius dimidiam. ¶ Quod autem quis ex hereditate erogauit, vtrum totum decedat an verò pro rata patrimonij eius? vtputa penum hereditarium ebibit: vtrum totum hereditati expensum feratur an aliquid & patrimonio eius? vt in id factus locupletior videatur, quod solebat ipse erogare ante delatam hereditatem? vt si quid lautius contemplatione hereditatis impendit, in hoc non videatur factus locupletior: in statu verò suis sumptibus videatur factus locupletior: vtique

Sic Flor. vide Ant. Aug. lib. 2 cap. 2. in theoriis l. j. & 2. ff. de confir. Digest. in vulgata editione, diuisionibus.

enim etsi non tam lautè erogasset, aliquid tamen ad victum cottidianum erogasset. Nam & Diuus Marcus in causa Pythodori, qui rogatus erat quod sibi superfuisset ex hereditate reddere, decreuit ea quæ alienata erant non minuẽdi fideicommissi [a], nec pretium in corpus patrimonij Pythodori redisse [b], & ex proprio Pythodori patrimonio & ex hereditate decedere, non tantùm ex hereditate. Et nũc igitur statuti sumptus vtrum ex hereditate decedent exemplo rescripti Diui Marci, an ex solo patrimonio videndum erit. Et verius est vt ex suo patrimonio decedant ea quæ & si nõ heres fuisset erogasset. ¶ Item si rem distraxit [1] bonæ fidei possessor, nec pretio factus sit locupletior, an singulas res si nondum vsucaptæ sint vindicare petitor ab emptore possit? & si vindicet, an exceptione non repellatur, QVOD PRAEIVDICIVM HEREDITATI NON FIAT INTER ACTOREM ET EVM QVI VENVM DEDIT: quia non videtur venire in petitionem hereditatis pretiũ earum, quamquam victi emptores reuersuri sunt ad eum qui distraxit? Et puto posse res vindicari, nisi emptores regressum ad bonæ fidei possessorem habent. Quid tamen si is qui vendidit, paratus sit ita defendere hereditatem, vt perinde atque si possideret conueniatur? incipit exceptio locum habere ex persona emptorum,

[a] In vulgat. additur, causa, sed Flor. eleganter subauditur, more Græco. Ant. August. libr 2. cap. 1.

[b] In vulg. redisset.

Certè

Certè si minori pretio res venierint, & pretium quodcumque illud actor sit consecutus, multo magis poterit dici exceptione eũ summoueri. Nã & si id quod à debitoribus exegit possessor, petitori hereditatis soluit, liberari debitores Iulianus libro quarto digestorum scribit, siue bonæ fidei possessor siue prædo fuit qui debitum ab his exegerat: & ipso iure eos liberari. ¶ Petitio [a] hereditatis & si in rem actio sit, habet tamen præstationes quasdam personales: vtputa eorum quæ à debitoribus sunt exacta: item pretiorum. ¶ Hoc senatusconsultum ad petitionem hereditatis factum etiam in familiæ herciscundæ iudicio locum habere placet: ne res absurda sit vt quæ peti possint diuidi non possint.

[a] est mixta. l. 7. C. eod.

Quæ augeant hereditatem.

¶ Augent hereditatem gregum & pecorum partus.

XXVI. PAVLVS lib. vicensinio ad Edictum.

QVod si oues natæ sunt, deinde ex his aliæ, hæ quoque quasi augmentum restitui debent.

XXVII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ANcillarum etiam partus & partuum partus quamquam fructus esse non existimantur, quia non temere ancillæ eius

rei

HAVKA ... ANDRIJOHY ... LIKOBA

rei causa comparantur vt pariant, augent tamen hereditatem. quippe cum ea omnia fiunt hereditaria, dubium non est quin ea possessor si aut possideat, aut post petitam hereditatem dolo malo fecit quo minus possideret, debeat restituere. Sed & pensiones quæ ex locationibus prædiorum vrbanorum perceptæ sunt venient, licet à lupanario perceptæ sint: nam & in multorum honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur.

Vide Nouell. de lenonib.

XXVIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

POst senatusconsultum enim omne lucrum auferendum esse tam bonæ fidei possessori quàm prædoni, dicendum est.

Hactenus dictum quid possessor petitori, nunc quid petitor possessori præstet.

XXVIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

MErcedes planè à colonis acceptæ loco sunt fructuum. operæ quoque seruorum in eadem erunt causa qua sunt pensiones. item vecturæ nauium & iumentorum.

XXX. PAVLVS lib. vicensimo ad Edictum.

IVlianus scribit, actorẽ eligere debere vtrum sortem tantum an & vsuras velit cum periculo nominum agnoscere. Atquin secundum hoc non obseruabimus quod senatus voluit, bonæ fidei possessorẽ teneri quatenus locupletior sit. quid enim si pecuniã eligat actor quæ

seruari non potest? Dicendum itaque est in bonæ fidei possessore hæc tantummodo eum præstare debere: id est vel sortem & vsuras eius si & eas percepit: vel nomina cum eorũ cessione in id facienda, quod ex his adhuc deberetur: periculo scilicet petitoris.

Possessor an imputet quod soluit creditoribus hereditariis.

XXXI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

SI quid possessor soluit creditoribus, reputabit: quamquam ipso iure non liberauerit petitorem hereditatis. nam quod quis suo nomine soluit non debitoris, debitorẽ non liberat. Et ideo Iulianus libro sexto digestorũ scribit, ita id imputaturum possessorem, si cauerit se petitorem defensum iri. Sed an & bonæ fidei possessor debeat defendendum cauere, videndum erit: quia in eo quod soluit non videtur locupletior factus: nisi forte habeat condictionem, & hoc nomine videtur locupletior quia potest repetere. finge enim eum dum se heredem putat soluisse suo nomine. Et videtur mihi Iulianus de solo prædone vt caueat sensisse, non etiam de bonæ fidei possessore. condictionem tamen præstare debebit. Sed & petitor si à creditoribus conueniatur, exceptione vti debebit. Sed si ipsi aliquid prædoni debebatur, hoc deducere non debebit: maxime si id

l. 17. ff. de solut.

fuit

fuit debitū quod natura debebatur. Quid tamen si expediebat petitori id debitū esse dissolutū propter pœnam vel aliam causam? potest dici ipsum sibi vel soluisse vel debuisse soluere. ¶ Iustus aūt possessor dubio procul debebit deducere quod sibi debetur. Sicut autē sumptum quē fecit deducit, ita si facere debuit nec fecit, culpæ huius reddat rationem, nisi bonæ fidei possessor est: tunc enim quia quasi suam rem neglexit, nulli querellæ subiectus est ante petitam hereditatem. postea verò & ipse prædo est. Illud planè prædoni imputari non potest, cur passus est debitores liberari & pauperiores fieri & non eos conuenit: cum actionem non habuerit. ¶ Quod autē possessori solutum est, an restituere debeat videamus. & si bonæ fidei possessor fuit siue non, debere restituere placet. & quidem si restituerit, vt Cassius scribit & Iulianus libro sexto, liberari ipso iure debitores.

XXXII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

PEr seruū adquisitæ res heredi restituendæ sunt, quod procedit in hereditate liberti & cum de inofficioso agitur, cum interim in bonis esset heredis.

XXXIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

Nisi

NIsi ex re heredis scripti stipulatus sit. Iulianus scribit, si hominē possessor distraxerit, si quidem non necessariū hereditati, petitione hereditatis pretiū præstaturū: imputaretur enim ei si non distraxisset. quòd si necessariū hereditati, si quidē viuit, ipsum præstandum: si decesserit, fortassis nec pretium. sed non passurum iudicem qui cognoscit, possessorem pretium lucrari scribit. & verius est.

XXXIIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

FIlūfamilias militis puto peti posse hereditatem ex testamento nobis obuenientem. Si seruus vel filiusfamilias res hereditarias teneat, à patre dominóue peti hereditas potest, si facultatem restituendarum rerum habet. Certè si pretium rerum hereditariarum venditarum in peculio serui habeat, & Iulianus existimat posse à domino quasi à iuris possessore hereditatem peti.

XXXV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

IDem Iulianus ait, etiam si nondum pretia rerum consecutus sit seruus, posse à dom no quasi à iuris possessore hereditatem peti: quia habet actionem qua eam pecuniam consequatur. quæ quidem actio etiam ignoranti adquireretur.

Petitio

Petitio hered. quæ datur contra patrem vel dominum, non habet naturam act. de pecul. nisi quatenus datur ad personales præstationes. Bart.

XXXVI. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

Invulgat. incipit, Si à patre vel domino.

SI à domino vel à patre qui pretia possidet, hereditas petatur, an filio vel seruo mortuo vel seruo manumisso vel emancipato filio, intra annum agi debeat? & an debitum sibi dominus vel pater deducere potest? Iulianus verius esse ait id quod Proculus quoque respondit, perpetuò actionem dandam: nec deduci oportere id quod ipsi debetur: quia non de peculio agatur, sed hæreditas petatur. hæc rectè, si pretia habeat seruus vel filiusfamilias. quòd si propterea hereditas petatur à domino quòd seruus debitor fuit, perinde haberi debebit atque si de peculio ageretur. Idem dicendum Mauricianus * ait, etiam si pecuniam ex pretio perceptam seruus vel filius consumpserit: sed alàs ex peculio eius solui potest. ¶ Sed & à filiofamilias peti hereditatem posse non est dubium: quia restituendi facultatem habet, sicut ad exhibendum. Multo magis dicimus posse peti hereditatem à filiofamilias, qui cum patersfamilias esset & possideret hereditatem, adrogandum se præstabit. ¶ Si possessor hereditarium seruum occiderit, id quoq; in hered

* vulga. Marcianus.

reditatis petitione veniet. Sed Pomponius ait actorem debere eligere vtrum velit sibi eum condẽnari vt caueat se non acturũ lege Aquilia, an malit integram sibi esse actionem legis Aquiliæ omissa eius rei æstimatione à iudice. Quæ electio locum habet si ante aditã hereditatẽ occisus sit seruus: nã si postea, ipsius actio propria effecta est, nec veniet in hereditatis petitionem.

Re à prædone vendita perempta, est electio actoris vtrum pretium iustum, vel conuentum exigat. Bart.

3 ¶ Si prædo dolo desisset possidere, res autem eo modo interierit quo esset interitura & si eadẽ causa possessionis mansisset, quantum ad verba senatusconsulti, melior est causa prædonis quàm bonæ fidei possessoris: quia prædo si dolo desierit possidere, ita condemnatur atque si possideret, nec adiectum esset SI RES INTERIERIT. Sed nõ est dubium, quin non debeat melioris esse condicionis quàm bonæ fidei possessor. Itaque & si pluris venerit res, electio debebit esse actoris, vt pretium consequatur: aliquin lucretur aliquid prædo.

4 ¶ Quo tẽpore locupletior esse debeat bonæ fidei possessor dubitatur. sed magis est rei iudicatæ tempus spectandum esse.

cf. l. 4. §. de except. & l. 48. §. de solut.

Omnis possess. deducit sumptus factos causa fructuum. Bart.

5 ¶ Fructus intelleguntur deductis impensis

quæ quærendorum cogẽdorum conseruandorumque eorum gratia fiunt. Quod non solum in bonæ fidei possessoribus naturalis ratio expostulat: verum etiã in prædonibus: sicut Sabino quoque placuit.

XXXVII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

QVod si sumptum quidẽ fecit, nihil autem fructuum perceperit, æquissimum erit rationem horum quoque in bonæ fidei possessoribus haberi.

XXXVIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

PLanè in ceteris necessariis & vtilibus impensis posse separari, vt bonæ fidei quidẽ possessores has quoque imputent, prædo autem de se queri debeat, qui sciens in rem alienam impendit. Sed benignius est in huius quoque persona haberi rationem impensarũ: nõ enim debet petitor ex aliena iactura lucrum facere, & idipsum officio iudicis continebitur. nam nec exceptio doli mali desideratur. Planè potest in eo differentia esse, vt bonæ fidei quidem possessor omnimodo impensas deducat, licet res non exstet in quam fecit: sicut tutor vel curator consequuntur: prædo autẽ non aliter quàm si res melior sit.

XXXVIIII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

Vti

VTiles autem necessariæq; sunt, veluti quæ fiunt reficiendorum ædificiorũ gratia, aut in nouelleta[a], aut cum seruorum gratia litis æstimatio soluitur, cum id vtilius sit quàm ipsos dedi. Denique aliàs cõplures eiusdem generis esse impensas manifestum est. Videamus tamen ne & ad picturarum quoque & marmorum & ceterarum voluptariarum rerum impensas æque proficiat nobis doli exceptio, si modo bonæ fidei possessores simus. nã prædoni probè dicetur, non debuisse in alienã rem superuacuas impensas facere: vt tamẽ potestas ei fieret tollendorum eorũ quæ sine detrimento ipsius rei tolli possunt.

[a] i. paruo nouali. I. Sylua. ſ. nouale. ſ. de verbo. ſignifi.

Si res naturaliter interierit cuius sit periculum.

XL. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

ILlud quoque quod in oratione Diui Adriani[a] est, vt post acceptum iudicium id actori præstetur, quod habiturus esset si eo tempore quo petit restituta esset hereditas, interdũ durum est. quid enim si post litem contestatam mancipia aut iumẽta aut pecora deperierint? dãnari debebit secundũ verba orationis, quia potuit petitor restituta hereditate distraxisse ea. Et hoc iustum esse in specialibus petitionibus Proculo placet. Cassius contra sensit. In prædonis persona Proculus rectè existimat: in bonæ fidei possessoribus Cassius. Nec enim

[a] Cuius pars recitata est ſ. l. 11.

debet possessor aut mortalitatem præstare, aut propter metum huius periculi temere indefensum ius suum relinquere. ¶ Prædo fructus suos non facit, sed augent hereditatẽ: ideóque eorum quoque fructus præstabit. In bonæ fidei autem possessore hi tantum veniunt in restitutione quasi augmẽta hereditatis, per quos locupletior factus est. ¶ Actiones si quas possessor nanctus est, euicta hereditate restituere debet: veluti si interdictum vnde vi, aut quod precario concessit. Contra quoque si possessor cauerit damni infecti, cauendum est possessori. ¶ Ad officium iudicis pertinebunt & noxales actiones, vt si paratus sit possessor noxæ dedere seruum qui damnum dederit in (re) hereditaria vel furtum fecerit, absoluatur: sicut sit in interdicto quod vi aut clam.

Possessio superueniens post lit. contestat. venit in hoc iudicio. Bart.

XLI. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

SI quo tempore cõueniebatur possessor hereditatis, pauciores res possidebat, deinde aliarum quoque rerum possessionem adsumpsit, eas quoque victus restituere debebit, siue ante acceptum iudicium siue postea adquisierit possessionem. Et si fideiussores quos dederat ad litem non sufficiant, iubere eum debebit proconsul vt idoneè caueat. Ex diuerso quoque, si pauciores postea possidebit quàm initio possidebat, si modo id sine dolo eius acciderit absolui debet, quod ad eas res quas desiit possidere. ¶ Fructus computandos etiam earum rerum quas defunctus pignori accepit, Iulianus ait.

Debitor hereditarius non tenetur hac actione, nisi se heredem contendat. Bart.

XLII. VLPIANVS lib. sexagensimo septimo ad Edictum.

SI debitor hereditarius non ideo nolit soluere quòd se dicat heredem, sed ideo quòd neget aut dubitet an hereditas pertineat ad eũ qui petit hereditatem, non tenetur hereditatis petitione.

An ei qui legatum accepit detur hæc actio.

XLIII. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

POstquam legatum à te accepi, hereditatem peto. Atilicinus quibusdam placuisse ait, non aliter mihi aduersus te dandam petitionem quàm si legatum redderem. Videamus tamen ne non aliter petitor hereditatis legatum restituere debeat, quàm vt ei caueatur, si contra eum de hereditate iudicatũ fuerit, reddi ei legatum: cum sit iniquum, eo casu possessorem hereditatis legatum quod soluerit retinere: & maximè si non per calumniã sed per errorem hereditatem petierit aduersarius. idque & Lælius probat. Imperator autem Antoninus rescripsit, ei qui legatum ex testa-

*In archetypo erat, absumpsit. sed sic se rectius edidisse putat Faber.

Lælius Felix IC. tempore Adriani, l. 3. ff. titu. prox.

mento abstuliset, causa cognita hereditatis petitionē negandam esse: scilicet si manifesta calumnia sit.

XLIIII. IAVOLENVS lib. primo ex Plautio.

CVm is qui legatum ex testamēto percepit, hereditatem petit, si legatum quocūque modo redditum non sit, iudicis officio continetur vt victori deducto eo quod accepit, restituatur hereditas.

Qui se liti obtulit, vt possessor condemnabitur, licet non possideat.

XLV. CELSVS libro quarto Digestorum.

QVi se liti optulit cum rem non possideret, condemnatur: nisi si euidentissimis probationibus possit ostendere actorem ab initio litis scire eum non possidere. quippe isto modo non est deceptus. & qui se hereditatis petitioni optulit, ex dolo clausula tenetur. æstimari scilicet oportebit quanti eius interfuit non decipi.

XLVI. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

PRædonis loco intellegendus est is qui tacitam fidem interposuerit vt non capienti restitueret hereditatem.

Qui perdit in actione falsi, non prohibetur dicere nullum. Bart.

XLVII. IDEM libro octauo Responsorum.

Lu

LVcius Titius cū in falsi testamenti propinqui accusatione non optinuerit, quæro an de non iure facto nec signato testamento querella illi competere possit. Respondit, non ideo repelli ab intentione non iure facti testamenti, quòd in falsi accusatione non optinuerit. "l. eū qui C. de inoffi. testa.

Differentia venditionis voluntariæ & necessariæ.

XLVIII. IAVOLENVS libro tertio ex Cassio.

IN æstimationibus hereditatis ita venit pretium vēditæ hæreditatis, vt id quoque accedat, quod plus fuit in hereditate, si ea negotiationis causa venit: sin autem ex fideicommissi causa, nihil amplius quàm quod bonæ fidei accepit.

Iudicia particularia non differuntur propter vniuersalia, si res est tempore peritura. Bart.

XLVIIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

SI bonæ fidei possessor hereditatis velit cū debitoribus hereditariis aut qui res hereditarias occupauerint consistere, audietur vtique si periculum erit ne inter moras actiones intercidant. Petitor autem hereditatis citra metum exceptionis in rem agere poterit. quid enim si possessor hereditatis neglegat? quid si nihiliuris habere se sciat?

L. IDEM libro sexto Quæstionum.

HEreditas etiam sine vllo corpore iurè intellectum habet. ¶ Si defuncto monumenti condicionis implendæ gratia bonæ fidei possessor fecerit, potest dici, quia voluntas defuncti vel in hoc seruanda est, vtique si probabilẽ modum faciendi monumenti sumptus vel quantum testator iusserit non excedat, eũ cui aufertur hereditas, impensas ratione doli exceptione aut retenturum, aut actione negotiorum gestorum repeiturum, veluti herediario negotio gesto: quamuis enim stricto iure nulla teneantur actione heredes ad monumẽtum faciendum, tamen principali vel pontificali auctoritate compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis.

LI. IDEM libro secundo Responsorum.

HEres furiosi substituto vel sequẽtis gradus cognato fructus medij temporis, quibus per curatorem furiosus locupletior factus videtur, præstabit: exceptis videlicet impensis quæ circa eandem substantiam tam necessariè quàm vtiliter factæ sunt. Sed & si quid circa furiosum necessariè fuerit expensum, & hoc excipiatur: nisi alia sufficiẽs substantia est furioso ex qua sustentari potest. ¶ Fructuum 1 post hereditatem petitam perceptorum vsuras non præstantur. Diuersa ratio est eorum qui ante actionem herditatis illatam percepti hereditatem auxerunt.

LII.

LII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

SI possessor ex hereditate inhonestos habuerit quæstus, hos etiam restituere cogetur: ne honesta interpretatio non honesto quæstui lucrum possessori faciat.

Res hereditariæ possunt alienari ex necessitate æris alieni. Bart.

LIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

NOn solum ad æs alienum hereditarium exsoluendum necesaria alienatio possessori est, sed & si impensæ necessariæ in rem hereditariam factæ sunt à possessore, vel si mora perituræ deteriorẽsue futuræ erant.

Ei qui emit hereditatem à fisco competit hæc actio.

LIIII. IVLIANVS libro sexto Digestorum.

SI qui partes hereditarias vel totam à fisco mercatus fuerit, non est iniquum dari actionem, per quam vniuersa bona persequatur: quemadmodum ei cui ex Trebelliano senatusconsulto hereditas restituta est, petitio 1 hereditatis datur. ¶ Heres debitoris id quod defunctus pignori dederat, quin hereditatẽ petendo 2 consequi possit dubium non est. ¶ Cum prædia vrbana & rustica negligentia possessorum peiora sint facta, veluti quia vineæ, pomaria, horti extra consuetudinem patrisfamilias defuncti culta sunt: litis æstimationem ea-

vt & cæteris emptoribus, l. emptor. C. de her. vend.

rum verum quanto peiores sint factæ, possessores pati debent.

Etiam bonæ fidei possessor tenetur restituere totum quod nomine pœnæ exegit. Bart.

LV. IDEM libro sexagesimo Digestorum.

Victa hereditate, bonæ fidei possessor quod lege Aquilia exegisset, non simplũ sed duplum restituet: lucrũ enim ex eo quod propter hereditatem acceperit facere non debet.

Fructuum restitutio.

LVI. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

Cvm hereditas petita sit, eos fructus quos possessor percepit, omnimodo restituendos, & si petitor eos percepturus non fuerat.

LVII. NERATIVS libro septimo Membranarum.

l. 37. ſ. de rei vindi. Cvm idem eandẽ hereditatem aduersus duos defendit, & secundum alterum ex his iudicatum est, quæri solet vtrum perinde ei hereditatem restitui oporteat atque oporteret si aduersus alium defensa non esset: vt scilicet si mox & secundum alium fuerit iudicatum, absoluatur is cum quo actum est, quia neque possideat neque dolo malo fecerit quo minus possideret quod iudicio reuictus restituerit. an quia possit & secundum alium iudicari, non ali

alter restituere debeat quàm si cautum ei fuerit, quod aduersus alium eandem hereditatem defendit. Sed melius est, officio iudicis cautione vel satisdatione victo mederi: cum & res salua sit ei qui in executione tardior venit aduersus priorem victorem.

Pater filio restituit hereditatem, deducto eo quod impendit in eius honorem.

LVIII. SCAEVOLA libro tertio Digestorum.

Filius à patre emãcipatus secundum condicionem testamenti matris adiit hereditatem: quam pater antequam filium emanciparet possedit, fructúsque ex ea possedit: sed erogationem in honorem filij cum esset senator fecit ex ea. quæsitum est, cum paratus sit pater restituere hereditatem habita ratione eorũ quæ in eum erogauit, an filius nihilo minus perseuerans petere hereditatem doli mali exceptione summoueri posit. Respondi, & si nõ excipiatur, satis per officium iudicis consuli.

SI PARS HEREDITATIS PETATVR.

TIT. IIII.

VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

"Quia ineſt ea exceptio huic iudicio bonæ fidei. l. huiusmodi. ſ. de leg. 1.

Post actionẽ quã proposuit prætor ei qui ad se solũ hereditatẽ pertinere cõtẽdit, cõsequẽs fuit & ei proponere qui partẽ hereditatis petit. In pe

In petit. hered. cõclusio sumitur respectu tu-
tis agentis, non possessoris cõuenti. Bart.

¶ Qui hereditatem vel partem hereditatis pe-
tit, is non ex eo metitur quod possessor occupa-
uit, sed ex suo iure. & ideo siue ex asse heres
sit, totam hereditatẽ vindicavit, licet tu vnam
rem possideas: siue ex parte, partẽ, licet tu totã
hereditatẽ possideas. ¶ Quinimmo si duo possi-
deãt hereditatem, & duo sint qui ad se partes
pertinere dicant, non singuli à singulis petere
contenti esse debent, puta primus à primo vel
secundus à secũdo: sed ambo à primo, & am-
bo à secundo: neque enim alter primi alter se-
cũdi partem possidet, sed ambo vtriusque pri
herede. Et si possessor & petitor possideant
hereditatem, cum vnusquisque eorum partem
† adserãt dimidiam hereditatis sibi † adserat, inuicem
petere debebunt, vt partes rerum consequan-
tur: aut si controuersiam sibi non faciunt here
ditatis, familiæ herciscundæ experiri eos opor-
tebit. ¶ Si ego ex parte me dicam heredem, &
coheres autem meus possideat hereditatẽ cum
extraneo, cum non plus coheres haberet sua
parte, vtrũ à solo extraneo an verò & à cohe
rede deberem petere hereditatem, quæritur.
Et Pegasus fertur existimasse, à solo extraneo
me petere debere: eúmque restituturũ quid-
quid possidet. & fortassis hoc officio iudi-
cis debeat fieri. Ceterum ratio facit, vt à
duobus

duobus petam hereditatem, hoc est & à co-
herede meo: & ille quoque dirigat actionem
aduersus exterum possessorem. Sed Pegasi sen
tentia vtilior * est. * i. equior

Qui partem possidet pro indiuiso, à coherede
& extraneo possidentibus residuam par-
tem petet, vel inter eum & cohe-
redem compensatio
fiet. Bart.

4 ¶ Item si cum me ex parte dimidia heredem
dicerem, trientem hereditatis possiderem *, de- * vide l.
inde residuum sextãtem velim persequi, qua- 8 §. de rei
liter agam videamus. Et Labeo scribit, vtiq; vindic.
partem dimidiam me petere debere à singu-
lis. sic fieri vt à singulis sextantem cõsequar,
& habebo bessem. quod verum puto. sed ipse
tenebor ad restitutionem sextantis ex triente
quem possidebam. & ideo officio iudicis in-
uicem compensatio erit admittenda eius quod
possideo, si fortè coheredes sint à quibus here-
ditatem peto. 5 ¶ Interdum prætor incertæ par &c. l. fi. C.
tis hereditatis petitionẽ indulget idoneis causis de cõpẽs.
interuenientibus, vt puta est defuncti fratris fi-
lius, sunt & vxores defunctorum fratrũ præ-
gnates: quam partem fratris filius hereditatis
vindicet incertũ est: quia quot edantur fratrũ
defuncti filij incertum est. Æquissimũ igitur
est incertæ partis vindicationem ei concedi.
Non audenter itaq; dicitur, vbicunq; meritò
quis incertus est quam partem vindicet, de-
bere

debere ei incertæ partis vindicationem cõcedi.

Qui speratur admitti ad partem, facit partem. Bart.

II. CAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

SI ex pluribus ad quos eadem hereditas pertinet, quidam adierint quidam adhuc deliberent, eos qui adierint, si petant hereditatem, nõ maiorem partem petere debere quàm habituri essent ceteris adeuntibus: nec eis proderit, si ceteri non adierint. Non adeuntibus autem ceteris poterunt tunc partes eorum petere, si modo ad eos pertinerent.

Vxore prægnante relicta, an filius iam natus interim petere, & quam partem possit.

III. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

ANtiqui [a] libero ventri ita prospexerũt, vt in tempus nascendi omnia ei iura integra reseruarent: sicut apparet in iure hereditatium, in quibus qui post eum gradum sunt adgnationis, quo est id quod in vtero est, non admittũtur dum incertum est an nasci possit. vbi autem eodẽ gradu sunt ceteri quo & venter, tunc quæ portio in suspenso esse debeat, quæsierunt: ideo quia non poterant scire quot nasci possint: ideo nam multa de huiusmodi re tam varia & incredibilia creduntur, [b] vt fabulis adnumerentur. Nam traditum est, & quat-

1. vtrum. ff. de reb. dubiis.

[a] Interpretes 12. tab. qui fundarũt ius ciuile.

[b] sic in archetypo & manuscr. Taurellus tamen magis probat, si legatur, traduntur.

quattuor pariter puellas à matrefamilias natas esse. alioquin tradidere non leues auctores [a] quinquies quaternos enixam Peloponensi, multas Aegypti vno vtero septenos. Sed & tregeminos senatores cinctos vidimus Horatios. Sed & Lælius [b] scribit, se vidisse in palatio mulierem liberam quæ ab Alexandria perducta est vt Hadriano ostenderetur cum quinque liberis, ex quibus quattuor eodem tẽpore enixa, inquit, dicebatur, quintum post diem quadragensimum. Quid est ergo? prudentissimè iuris auctores medietatem quandam secuti sunt, vt quod fieri non rarum admodũ potest intuerentur: id est quia fieri poterat vt tregemini nascerentur, quartam partem super stiti filio adsignauerint. τὸ [c] γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς, vt ait Theophrastꝰ, παραβαίνειν οἱ νομοθέται.

[a] Plin. lib. 7. c. 3. Gell. lib. 10. c. 2.

[b] quidam putant legendum Caius. perperã.

[c] l. 6. ff. de de legibus.

1. Omne semel, aut iterum, prætermittunt iurisconsulti. Ideóque & si vnum paritura sit, non ex parte dimidia sed ex quarta interim heres erit.

IIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ET si pauciores fuerint nati, residuum ei pro rata adcrescere: si plures quàm tres, decrescere de ea parte ex qua heres factus est.

V. PAVLVS lib. septimodecimo ad Plautiũ.

ILLVD sciendum est, si mulier prægnans non sit, existimetur autem prægnans esse interim

interim filium heredem esse ex asse, quãquam ignoret se ex asse heredem esse. Idem est in extraneo si ex certa portione heres institutus sit, ex reliqua postumi. ¶ Quod si forte ita institutio facta est, QVOTCVMQVE MIHI NATI ERVNT, ET LVCIVS TITIVS PRO VIRILIBVS PORTIONIBVS HEREDIS MIHI SVNTO: habebit hæsitationem numquid adire non possit, atque qui in testamento portionem suam nescit. Sed vtilius, est posse eum adire qui nescit portionem, si cetera quæ oportet eum scire non ignoret.

VI. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

SOrori quam coheredẽ fratribus quatuor in bonis matris esse placuit, quinta portio pro portionibus quæ ad eos pertinuit cedet: ita vt singuli in quarta quã antehac habere credebantur, non amplius ei quintam conferant. ¶ Sumptus qui propter onera totius hereditatis iusti fiunt, ei qui patroni iure portionem ceperit, pro rata computentur.

Hac actione consequitur quis partem pro indiuiso, quæ per iudicium fam. erciſc. diuiditur. Bart.

VII. IVLIANVS libro octauo Digestorum.

NOn possumus consequi per hereditatis petitionem id quod familiæ herciscundæ iudicio consequimur, vt à communione discedamus: cum ad officium iudicis nihil amplius pertineat quàm vt partem hereditatis pro

pro indiuiso restitui mihi iubeat.

VIII. IDEM libro quadragensimo octauo *Digestorum*.

PErmittẽdũ erit possessori hereditatis partem quidem hereditatis defendere, parte verò cedere. nec enim prohibet, aliquem totam hereditatem possidere, & partẽ scire dimidiam ad se pertinere, de altera parte controuersiam non facere. cc. l. Tutor. §. Lucius. ff. de vsur.

Qui vt procurator alterius administrat, petitione hered. non tenetur, nisi illius heres extiterit in totum, vel in partẽ. Bart.

VIIII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni Digestorum.

CVm multi heredes instituti essent, ex his vnus in Asia erat: eius procurator venditionem fecit, & pecuniam pro parte eius abstulerat: postea apparuerit eum qui in Asia erat antea decessisse instituto ex parte dimidia herede procuratore suo & ex parte alio. Quæsitum est, quemadmodum pecunia ex hereditate petenda esset. Responsum est, ab eo qui procurator eius fuisset totam hereditatẽ, quia ex hereditate ea pecunia fuisset quæ ad procuratorem ex venditione peruenisset, petere eos oportere: & nihilo minus partem dimidiam hereditatis à coheredibus eius. Ita fore, siue omnis ea pecunia penes eum qui procurator fuisset resideret, vt omnẽ per iudicem ab eodem recuperarent, siue is partem dimidiam

coheredi suo reddidisset, ipsum ex dimidia parte & ex dimidia coheredes eius condemnarẽt.

X. PAPINIANVS libro sexto Quæstionum.

CVm heredis ex parte instituti filius, qui patrem suum ignorabat vivo testatore decessisse, partem hereditatis nomine patris vt absentis administrauerit, & pecunias distractis rebus acceperit, hereditas ab eo peti non potest: quia nec pro herede neque pro possessore prætia possidet, sed vt filius patris negotium curauit. Negotiorum autem gestorum actio ceteris coheredibus ad quos portio defuncti pertinet dabitur. Illud enim vtique non est metuendum, ne etiã patris à quo fortè exheredatus est teneatur heredibus, quasi negotia hereditaria gesserit: cum id quod administrauit, nõ fuerit paternæ hereditatis. Nam & si negotiorum gestorum actio sit ei cuius nomine perceptum est, ei cuius nomine, restitui æquũ est. Sed in proposito neque patris negotia fuerunt, qui esse desierat: neque paternæ successionis quæ fuerunt alterius hereditatis. Quod si filius iste patri suo heres extitit, & mouet controuersiã quod pater eius postquã heres extitit mortẽ abierit, ille tractatus incurrit, an ipse sibi causam possessionis mutare videatur. Quoniã tamẽ qui negotia hereditaria gessit & debitor esse cœpit, postea faciẽs controuersiã hereditatis vt iuris possessor cõuenietur, idem etiam in hoc filio respondendum erit.

DE POSSESSORIA HEREDITATIS PETITIONE.

TIT. V.

Bonorum possessor loco heredis est.

VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ORDINARIVM fuit, post ciuiles actiones heredibus propositas rationem habere prætorem etiam eorum quos ipse velut heredes facit: hoc est eorum quibus bonorum possessio data est.

II. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

PEr quam hereditatis petitionem tantundem consequitur bonorum possessor quantum superioribus ciuilibus actionibus heres consequi potest.

DE FIDEICOMMISSARIA HEREDITATIS PETITIONE. TIT. VI.

Fideicommissarius habetur pro herede.

VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

EX ordine occurrit actio quæ proponitur his quibus restituta* est hereditas. Nam quisquis †suscepit restitutam hereditatem ex

*Verbo. l. restituta. j ad Trebell.

†suscepe-rit

senatusconsulto ex quo actiones transeunt, fideicõmissaria hereditatis petitione vti poterit.

II. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

QVæ actio eadem recipit quæ hereditatis petitio ciuilis.

III. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

NEc interest, mihi quis rogatus fuerit restituere, an † heres cui extitisset. Et si bonorũ possessor sim eius cui fideicommissaria hereditas relicta est, vel alius successor, per hanc actionem experiri poterim. Hanc actionem sciendum est aduersus eum qui restituit hereditatem non competere. Hæ autem actiones mihi dantur, quæ heredi & in heredem competunt.

† ei cui heres extiti. Sed etsi

LIBER

LIBER SEXTVS

DE* REI VINdicatione.

Hæc actio est ad rerum singularum petitionem: & competit pro omnibus reb. corporalib. Bart.

VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

POST actiones quæ de vniuersitate ꝓpositæ sunt, subicitur actio singularum rerum petitionis. Quæ specialis in rem actio locũ habet in omnibus rebus mobilibus, tam animalibus quàm his quæ anima carent: & in his quæ solo ¶ *continentur.* ¶ *Per hanc autem actionem liberæ personæ quæ sunt iuris nostri, vtputa liberi qui sunt in potestate, non petuntur. Petuntur igitur aut præiudiciis aut interdictis aut cognitione prætoria. & ita Pomponius libro trigensimo septimo. Nisi fortè, inquit, adiecta causa quis vindicet. Si quis ita petit filium suum vel in potestate,* EX IVRE ROMANO, *videtur mihi & Pomponius consentire, rectè eũ egisse: ait enim adie-*

* De formula vetere huius actionis Cice. pro Muren. & 3. in Verr. & Gel. li. 20. ca. 9.

¶ Propria locutio iurisconsultorum vt ait Seneca libr. 2. natur. quæst. c. j.

cta causa, ex lege Quiritium, vindicare posse.

Gregis vindicatio.

¶ Per hanc autem actionem non solùm singulæ res vindicabuntur, sed posse etiam gregem vindicari Pomponius libro lectionum vicensimo quinto scribit. idem & de armento & de equitio cæteríque quæ gregatim habentur dicendum est. Sed enim gregem sufficiet ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra non sint: grex enim non singula corpora vindicabuntur.

II. PAVLVS lib. vicensimo primo ad Edictũ.

Sed si par numerus duorum interfuerit, neuter solidũ gregẽ, sed ne partẽ dimidiã totius eius vindicabit. Sed si maiorem numerum alter habeat, vt detracto alieno nihilo minus gregem vindicaturus sit, in restitutionem non veniunt aliena capita.

III. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

Marcellus libro quarto digestorum scribit: qui gregem habebat capitum trecentorum, amissis centum redemit totidem capita aliena ab eo qui dominium eorum habebat, vel aliena ab eo qui bona fide ea possidebat. & hæc vtique gregis, inquit, vindicatione cõtinebũtur. Sed & si ea sola supersint capita quæ redẽpta sunt, adhuc eũ posse gregẽ vindicare. ¶ Armamẽta nauis singula erunt vindicãda. scapha quoq; separatim vindicabitur.

Suprà de mixtis ex distantibus, nunc de confusis.

¶ Pomponius scribit, si quid quod eiusdẽ naturæ est, ita confusum est atque commixtum vt deduci & separari non possit, non totum sed pro parte esse vindicandum: vtputa meum & tuum argentum in massam redactum est: erit nobis commune: & vnusquisque pro rata ponderis quod in massa habemus vindicabimus: & si incertum sit quantum quisq; ponderis in massa habet.

IIII. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

Quo quidem casu etiam communi dividundo agi poterit. sed & furti & ad exhibendum tenebitur qui dolo malo confundendum id argentum curauit: ita vt in ad exhibendum actione pretij ratio haberi debeat, in vindicatione vel communi dividundo actione hoc amplius ferat cuius argentum pretiosius fuerat.

V. VLPIANVS lib. XVI. ad Edictum.

Idem Pomponius scribit, si frumẽtum duorum non voluntate eorũ commixtum sit, competit singulis in rem actio in id in quantum paret in illo acervo suum cuiusque esse. quòd si voluntate eorum commixta sunt, tunc communicata videbuntur: & erit communi dividundo actio. ¶ Idem scribit, si ex melle

meo, vino tuo factũ sit mulsum, quosdam existimasse id quoque communicari. sed puto verius, vt & ipse significat; eius potius esse qui fecit: quoniam suam speciem pristinam non continet. Sed si plumbum cum argento mixtum sit, quia deduci poßit, nec communicabitur nec communi diuidundo agetur, quia separari potest: agetur autem in rem actio. Sed si deduci, inquit, non poßit, vtputa si æs & aurum mixtum fuerit, pro parte esse vindicandum. Nec quaquam erit dicendum quod in mulso dictum est: quia vtraque materia etsi confusa, manet tamen. ¶ Idẽ scribit, si equam 2 meam equus tuus prægnatem fecerit, non esse tuum sed meum quod natum est. ¶ De arbore 3 quæ in alienum agrum translata coaluit & radices immisit, Varus & Nerua vtilem in rem actionem dabãt. nam si nondum coaluit, mea esse non desinet. ¶ Cum in rem agatur, si 4 de corpore conueniat, error autem sit in vocabulo, rectè actum esse videtur. Si plures sint eiusdem nominis serui, puta plures Erotes, nec appareat de quo actum sit, Pomponius dicit nullam fieri condemnationem.

De concipiendo libello huius actionis.

VI. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

SI in rem aliquis agat, debet designare rem, & vtrum totam an partẽ, & quotam petat: appellatio enim rei non genus sed speciem

speciem significat. Octauenus ita definit, quòd infectæ quidem materiæ pondus, signatæ verò numerum, factæ autem speciem dici oportet. Sed & mensura dicenda erit cum res mensura continebitur. Et si vestimenta nostra esse vel dari oportere nobis petamus, vtrum numerum eorum dicere debebimus an & colorem? & magis est vt vtrumque. nã illud inhumanum est, cogi nos dicere trita sint an noua. Quamuis & in vasis occurrat difficultas, vtrũ lancem dumtaxat dici oporteat, an etiã quadrata vel rvtunda; vel pura an cælata sint. quæ ipsa in petitionibus quoq; adicere difficile est: nec ita coartanda res est, licet in petendo homine nomen eius dici debeat: & vtrum puer an adulescens sit. vtique si plures sint: sed si nomen eius ignorem, demonstratione eius vtendum erit: veluti QVI EX ILLA HEREDITATE EST. QVI EX ILLA NATVS EST. Item fundum petiturus, nomen eius & quo loci sit dicere debebit.

VII. IDEM lib. XI. ad Edictum.

SI is qui optulit se fundi vindicationi damnatus est, nihilo minus à possessore rectè petitur, sicut Pedius ait. ct. l. si quid dolo. ꝫ de re iudicat.

Si res pro indiuiso possideatur à socio meo, vel ab alio, alium tantum conueniam: si pro diuiso, vtrumque pro rata conueniam. Bart.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

VIII. IDEM libro duodecimo ad Edictum.

POmponius libro trigensimosexto probat, si ex æquis partibus fundum mihi tecum cõmunẽ tu & Lucius Titius possideatis, non ab vtrisq; quadrantes petere me debere, sed à Titio qui non sit dominus totum semissem. Aliter atque si certis regionibus possideatis eum fundum nam tunc sine dubio & à te & à Titio partes fundi petere me debere. quotiẽs enim certa loca possidebuntur, necessariò in his aliquam partem meã esse. & ideo te quoque à Titio quadrantem petere debere. Quæ distinctio neque in re mobili neque in hereditatis petitione locum habet: numquam enim pro diuiso possideri potest.

& l. j. §. 2. & 3. §. Si pars hered. pet.

Hac actione damnatur is qui possidet, id est detinet.

VIIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

OFficium autem iudicis in hac actione in hoc erit, vt iudex inspiciat an reus possideat, nec ad rem pertinebit ex qua causa possideat: vbi enim probaui rem meam esse, necesse habebit possessor restituere qui non obiecit aliquam exceptionem. Quidam tamen, vt Pegasus, eam solam possessionem putauerunt hanc actionem complecti, quæ locum habet *in* interdicto vti possidetis vel vtrubi. Denique ait ab eo apud quem deposita est vel commodata, vel qui conduxerit, aut qui legatorum seruandorum causa vel dotis ventrisue nomine in possessione esset, vel cui damni infecti nomine non caucbatur, quia hi omnes non possident, vindicari non posse. Puto autem ab omnibus qui tenent & habent restituendi facultatem, peti posse.

Res petita vbi restitui debeat.

X. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

SI res mobilis petita sit, vbi restitui debeat, scilicet si præsens non sit? & *non* malum est (si) bonæ fidei possessor sit is cum quo agitur, aut ibi restitui vbi res sit, aut vbi agitur: sed sumptibus petitoris, qui extra ciuaria in iter vel nauigationem faciendi sunt.

XI. VLPIANVS lib. XVI. ad Edictum.

NIsi si malit petitor suis impensis & periculo ibi vbi iudicatur, rem restitui: tunc enim de restitutione cum satisdatione cauebitur.

XII PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

SI vero malæ fidei sit possessor qui in alio loco eam rem nanctus sit, idem statui debet. Si verò ab eo loco vbi lis contestata est, eam subtractam alio trãstulerit, illic restituere debet vnde subtraxit, sumptibus suis.

Malæ fid. possess. tenetur ad rem, & ad interesse deteriorationis hac actione. Bart.

XIII.

XIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

NOn solum autem rem restitui, verùm & si deterior res sit facta, rationem iudex habere debebit. finge enim debilitatũ hominem vel verberatũ vel vulneratũ restitui, vtiq; ratio per iudicẽ habebitur quanto deterior sit factus: quamquam & legis Aquiliæ actione conueniri possessor possit. Vnde quæritur an non aliàs iudex æstimare damnum debeat quàm si remittatur actio legis Aquiliæ. Et Labeo putat cauere petitorem oportere lege Aquilia non acturum. quæ sententia vera est.

XIIII. PAVLVS libro vicensimo *primo* ad Edictum.

QVod si malit actor potius legis Aquiliæ actione vti, absoluendus est possessor. Itaque electio actori danda est, non vt triplum sed duplum consequatur.

XV. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

ITem si verberatum tradidit, Labeo ait etiam iniuriarũ competere actionẽ petitori.

Possessor qui de necessitate rem distraxerit, tenetur solùm ad pretium quod recepit. Bart.

Si quis rem ex necessitate distraxit, fortassis huic officio iudicis succurretur, vt pretiũ dumtaxat debeat restituere. Nã & si fructus peroptos distraxit ne corrumpantur, æque non amplius

amplius quàm pretium præstabit. Item si fortè ager fuit qui petitus est, & militibus adsignatus est modico honoris gratia possessori dato, an hoc restituere debeat? & puto præstaturum. Si seruus petitus vel animal aliud de mortuum sit sine dolo malo & culpa possessoris, pretium non esse præstandum plerique aiunt. sed est verius, si fortè distracturus erat petitor si accepisset, moram passo debere præstari: nam si ei restituisset, distraxisset & pretium esset lucratus.

XVI. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

VTique autem etiam mortuo homine necessaria est sententia propter fructus & partus & stipulationem de euictione: nõ enim post litem contestatam vtique & factũ "possessor præstare debet. Culpa non intellegitur si nauem petitam tempore nauigationis "transmare miserit, licet ea perierit: nisi si minus idoneis hominibus eam commiserit.

Possessor tenetur de facto eius cui vendidit, sicut de suo.

XVII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

IVlianus libro sexto digestorum scribit, si hominem qui Mæuij erat emero à Titio, deinde cum eum Mæuius à me peteret, eundem vendidero, eúmq; emptor occiderit: æquũ esse me pretium Mæuio restituere. Idem iu-

ban

cc. 1. Illud. 5. de pet. hered.

" quidam legũt fatũ. Taurell.

" de quo vide Vegetiũ lib. 4. cap. 39.

nus eodem libro scribit, si moram fecerit in homine reddendo possessor & homo mortuus sit, & fructuum rationem vsque ad rei iudicatæ tempus spectandam esse. Idem Iulianus ait, non solum fructus sed etiam omnem causam præstandam: & ideo & partum venire in restitutionem & partum fructus. Vsque adeo autem & causæ veniunt, vt Iulianus libro septimo scribit, si per eum seruum possessor adquisierit actionem legis Aquiliæ, restituere cogendum. Quòd si dolo malo ipse possessor desierit possidere, & aliquis hominem iniuria occiderit, aut pretium hominis aut actiones suas præstare cogetur: vtrum eorum voluerit actor. Sed & fructus quos ab alio possessore percepit, restituere eum oportet: lucrum enim ex eo homine qui in lite esse cœperit, facere non debet. Sed fructus eius temporis, quo tempore possessus est ab eo qui euicerit, restituere non debet. Sed quod dicit de actione legis Aquiliæ, procedit si post litem contestatam vsucepit possessor: quia plenum ius incipit habere.

De re interim vsucapta.

XVIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SI post acceptum iudicium possessor vsu hominem cepit, debet eum tradere, eóq; nomine de dolo cauere: periculum est enim ne eum

eum vel pignerauerit vel manumiserit.

XVIIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

IPsi quoq; reo cauendum esse Labeo dicit HIS REBVS RECTE PRAESTARI? si forte fundi nomine damni infecti cauit.

Quicquid seruus petitus lucratus est, vel ex eo natum est, venit in restitutione. Bart.

XX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

PRæterea restituere debet possessor & quæ post acceptum iudicium per eum non ex re sua adquisiuit, in quo hereditates quoque legatáq; quæ per eum seruum obuenerunt, continentur. nec enim sufficit corpus ipsum restitui sed opus est vt & causa rei restituatur: id est vt omne habeat petitor quod habiturus foret si eo tempore quo iudicium accipiebatur restitutus illi homo fuisset. Itaque partus ancillæ restitui debet, quamuis postea editus sit quàm matrem eius, post acceptum scilicet iudicium, possessor vsuceperit. quo casu etiam de partu, sicut de matre, & traditio & cautio de dolo necessaria est.

De seruo qui in fuga est.

XXI. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

Si

SI à bonæ fidei possessore fugerit seruus, requiremus an talis fuerit vt & custodiri debuerit: nam si integræ opinionis videbatur vt non debuerit custodiri, absoluendus est possessor: vt tamen si interea eum vsuceperat, actionibus suis cedat petitori, & fructus eius temporis quo possedit præstet. quod si nondum eum vsucepit absoluendum eum sine cautionibus, vt nihil caueat petitori de persequenda ea re: quo " minus enim petitor eam rem persequi potest, quamuis interim dum in fuga sit vsucapiat? nec iniquum id esse Pomponius libro trigensimo nono ad edictum scribit. ¶ Si verò custodiendus fuit, etiam ipsius nomine damnari debebit: vt tamen si vsu eum non cepit, actor ei actionibus suis cedat. Iulianus autem in his casibus vbi propter fugam serui possessor absoluitur, & si non cogitur cauere de persequenda re, tamen cauere debere possessorem si rem nanctus fuerit vt eam restituat: idque Pomponius libro trigensimo quarto variarum lectionum probat. quod verius est.

" i. cominus, & recta via absq; cessione. Cótius. In vulgat. est lex, Si verò.

XXII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

QVod si dolo possessoris fugerit, damnandum eum quasi possideret.

XXIII. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

Iu

IN rem actio competit ei qui aut iure gentium aut iure ciuili dominium adquisiit.

Variæ species in quibus quæritur de dominio rei.

1 ¶ Loca sacra itē religiosa, quasi nostra rē a-
2 ctione peti nō possunt. ¶ Si quis rei suæ alienā rem ita adiecerit vt pars eius fieret, veluti si quis statuæ suæ brachium aut pedem alienū adiecerit aut scypho ansam vel fundū vel candelabro sigillum aut mensæ pedem, dominum eius totius rei effici, vereque statuam suā dicturum & scyphum plerique rectè dicunt.
3 ¶ Sed & id quod in charta mea scribitur, aut in tabula pingitur statim meū fit: licet de pictura quidā contra senserint propter pretiū picturæ. sed necesse est ei rei cedi quod sine illa esse non potest. In omnibus igitur istis in quibus mea res per prævalentiam alienam rem trahit meámque efficit, si eam rem vindicem, per exceptionem doli mali cogar pretium eius
4 quod accesserit dare. ¶ Item quæcunque aliis iuncta siue adiecta accessionis loco cedunt, ea quamdiu cohærent, dominus vindicare nō potest: sed ad exhibendum agere potest vt separentur & tunc vindicentur: scilicet excepto eo quod Cassius de ferruminatione scribit. Dicit enim, si statuæ suæ ferruminationi iunctum brachium sit, vnitate maioris partis consumi: & quod semel alienum factum sit etiam si

inde abruptũ sit redire ad priorem dominum non posse. Non idem in eo quod adplumbatũ sit: quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem: plumbatura non idem efficit. Ideóque in omnibus his casibus, in quibus neque ad exhibendum neque in rem locũ habet, in factum actio necessaria est. At in his corporibus quæ ex distantibus corporibus essent, constat singulas partes retinere suã propriam speciem: vt singuli homines, singulæ oues. ideóque posse me gregem vindicare, quãuis aries tuus sit immixtus. sed & te arietem vindicare posse. Quod non idem in cohærentibus corporibus eueniret: nam si statuæ meæ bracchium alienæ statuæ addideris, non posse dici bracchium tuũ esse: quia tota statua vno spiritu continetur.

*l. rerum mixtura. §. de vsucapion.

De tigno iuncto.

¶ Tignum alienum ædibus iunctum nec vindicari potest propter legem duodecim tabularum, nec eo nomine ad exhibendum agi, nisi aduersus eum qui sciens alienum iunxit ædibus: sed est actio antiqua de tigno iuncto, quæ in duplum ex lege duodecim tabularũ descendit. ¶ Item si quis ex alienis cementis in solo suo ædificauerit, domum quidem vindicare potest, cementa autem resoluta prior dominus vindicauit, etiam si post tempus vsucapionis dissolutum sit ædificium postquam à bonæ fidei

*l. 1. §. de tig. iniũ. l. 6. §. ad exhib.

dei emptore possessum sit: nec enim singula cementa vsucapiuntur, si domus per tẽporis spatium nostra fiat.

Consultius est agere possessorio quàm petitorio. Bart.

XXIIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IS qui destinauit rem petere, animaduertere debet an aliquo interdicto possit nancisci possessionem: quia longè commodius est ipsum possidere & aduersarium ad onera petitoris compellere, quàm alio possidente petere.

XXV. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

IS qui se optulit rei defensioni sine causa, cũ non possideret nec dolo fecisset quo minus possideret, si actor ignoret, non est absoluẽdus, vt Marcellus ait. quæ sententia vera est. sed hoc post litem contestatam. ceterum ante iudicium acceptum non decipit actorem qui se negat possidere, cum verè non possideret. nec videtur se liti optulisse qui discesserit.

XXVI. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

NAm si actor scit, tunc is non ab alio sed à se decipitur: & ideo reus absoluitur.

XXVII. IDEM libro vicensimo primo ad Edictum.

SI autem cum à Titio petere vellẽ, aliquis dixerit se possidere, & ideo liti se opo-

lit, & hoc ipsum in re agenda testatione probauero, omnimodo condemnandus est.

Quo tempore reus debeat possidere vt condemnetur.

1 ¶ Possidere autem aliquis debet vtique & litis contestatæ tempore & quo res iudicatur. Quòd si litis contestationis tempore possedit, cum autem res iudicatur, sine dolo malo amisit possessionem, absoluendus est possessor. Item si litis contestatæ tempore non possedit, quo autem iudicatur possidet, probanda est Proculi sententia vt omnimodo condemnetur. Ergo & fructuum nomine ex quo cœpit possidere damnabitur.

Casus superueniens excusat possessorem a præcedente culpa, Bart.

&. l. 15. & 16. ff. eod. 2 ¶ Si homo petitus dolo possessoris deterior factus sit, deinde sine culpa eius ex alia causa mortuus sit, æstimatio non fiet eius quod deteriorem eum fecerat: quia nihil interest petitoris. sed hæc quantum ad in rem actionem. legis autem Aquiliæ actio durat. Sed & is qui ante litem contestatam dolo desit rem possidere, tenetur in rem actione. idque ex senatusconsulto colligi potest, quo cautum est, vt diximus, vt dolus præteritus in hereditatis petitionem veniat. cum enim in hereditatis petitione, quæ & ipsa in rem est, dolus præteritus fertur, non est absurdum per consequentias & in speciali in rem actione dolum præteritum deduci.

"l. 20. §. 5. ff. de petit. hered.

3 ¶ Si per filium aut per seruum pater vel dominus possideat, & is sine culpa patris domini rei iudicandæ tempore absit: vel tempus dandum vel cauendum est de possessione restituenda.

"Vel pro &. Acc. recte.

De impensis in rem petitam. iunge quinque leges sequentes, & l. 37. 38. 48. & 65. ff. eod.

4 ¶ In rem petitam si possessor ante litem contestatam sumptus fecit, per doli mali exceptionem ratio eorum haberi debet, si perseueret actor petere rem suam non redditis sumptibus. Idem est etiam si noxali iudicio seruum defendit, & damnatus præstitit pecuniam: aut in area quæ fuit petitoris, per errorem insulam ædificauit: nisi tamen paratus sit petitor pati tollere eam ædificium. Quod & in area vxori donata per iudicem qui de dote cognoscit faciendum dixerunt. Sed si puerum meum cum possideres erudisses, non idem obseruandum Proculus existimat: quia neque carere seruo meo debeam, nec potest remedium idem adhiberi quod in area diximus.

XXVIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

FOrtè quòd pictorem aut librarium docueris, dicitur non aliter officio iudicis æstimationem haberi posse,

XXVIII. POMPONIVS libro vicensimo primo ad Quintum Mucium.

NIsi si venalem eum habeas, & plus ex pretio eius consecuturus sis propter artificium.

XXX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

AVt si ante denuntiatum sit actori vt impensam solueret, & eo dissimulante posita sit doli mali exceptio.

XXXI. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

CEterum cum de fructibus serui petiti quæritur, non tantùm pubertas eius spectanda est, quia etiam impuberis aliquæ operæ esse possunt. Improbè tamẽ desiderabit petitor fructus æstimari qui ex artificio eius percipi potuerũt, quod artificium sumptibus possessoris didicit.

XXXII. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

QVod si artificem fecerit, post vicensimum quintum annum eius qui artificium consecutus est, impẽsæ factæ poterunt pensari.

De fructibus.

XXXIII. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

FRuctus non modò percepti sed & qui percipi honestè potuerunt æstimãdi sunt. & ideo si dolo aut culpa possessoris res petita perierit, veriorem putat Pomponius Trebatij opinionem putantis eousque fructuum rationem

habendam, quousque haberetur si non periisset: id est ad rei indicandæ tempus: quod & Iuliano placet. Hac ratione si nudæ proprietatis dominus petierit, & inter moras vsusfructus amissus sit, ex eo tempore quo ad proprietatẽ vsusfructus reuersus est, ratio fructuum habetur.

XXXIIII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

IDem est & si per alluBionem pars fundo accesserit.

XXXV. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

ET ex diuerso, si petitor lite contestata vsumfructum legauerit, ex eo tẽpore ex quo discesserit à proprietate fructuum rationem non habendam quidam rectè putant. ¶ Vbi autem alienum fundum petij & iudex sententia declarauit meum esse, debet etiam de fructibus possessorem cõdemnare: eõdem enim errore & de fructibus condemnaturum. non debere enim lucro possessoris cedere fructus, cum victus sit. alioquin, vt Mauricianus ait, nec rem arbitrabitur iudex mihi restitui. & quare habeat quod nõ esset habiturus possessor si statim possessionẽ restituisset? ¶ Petitor possessori de eiectione cauere nõ cogitur rei nomine, cuius æstimationẽ accepit: sibi enim possessor imputare debet q̃ nõ restituit rẽ. ¶ Eorũ

quoque quæ sine interitu diuidi non possunt, partem petere posse constat.

XXXVI. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVi petitorio iudicio vtitur, ne frustra experiatur requirere debet an is cum quo instituat actionẽ possessor sit, vel dolo desit possidere.

Si res perlit culpa possessoris, eius nomine condemnabitur. Bart.

Qui in rem conuenitur, etiam culpæ nomine condemnatur. Culpæ autem reus est possessor qui per insidiosa loca seruum misit, si is perit: & qui seruũ à se petitum in harena esse concessit & is mortuus sit: sed & qui fugitiuum à se petitum nõ custodit, si is fugit: & qui nauem à se petitam aduerso tempore nauigatum misit, si eà naufragio perempta est.

Aedificans in aliena area.

XXXVII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

IVlianus libro octauo digestorum scribit, Si in alienarea ædificassem, cuius bonæ fidei quidem emptor fui, verum eo tempore ædificauj quo iam sciebam alienam, videamus an nihil mihi exceptio prosit: nisi fortè quis dicat prodesse de damno sollicito. Puto autem huic exceptionem nõ prodesse: nec enim debuit iam alienam certus ædificium ponere. Sed hoc ei con

concedendum est, vt sine dispẽdio domini aream tollat ædificium quod posuit.

De sumptibus reddendis.

XXXVIII. CELSVS libro tertio Digestorum.

IN fundo alieno quem imprudens emeras, ædificasti aut conseruisti: deinde euincitur: bonus iudex variè ex personis causisque constituet, finge & dominum eadem facturum fuisse: reddat impensam, vt fundum recipiat vsque eo dumtaxat quo pretiosior factus est. & si plus pretio fundi accessit, solũ quod impensum est. finge pauperem, qui si reddere id cogatur, laribus, sepulchris auitis carendũ habeat: sufficit tibi permitti tollere ex his rebus quæ possis: dũ ita ne deterior sit fundus quàm si initio non foret ædificatũ. Constituimus verò, vt si paratus est dominus tantũ dare quantum habiturus est possessor his rebus ablatis, fiat ei potestas. neque malitiis indulgẽdum est: si tectorium puta quod induxeris, picturásque corradere velis, nihil laturus nisi vt officias. Finge eam personam esse domini, quæ receptum fundum mox venditura sit: nisi reddit quantum prima parte reddi oportere diximus, eo deducto tu condemnandus es.

XXXVIIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

REdẽptores qui suis cementis ædificant, statim cementa faciunt eorum in quo-

rum solo ædificant.

Creditor qui habet ius pignoris quod excluditur, ius vendendi non habet. Bart.

Iulianus rectè scribit libro duodecimo digestorum, mulierem quæ intercedens fundũ pignori dedit, quamuis à creditore distractum, posse in rem actione petere:

XL. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVia nullum pignus creditor vendidisse videtur.

XLI. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

SI quis hac lege emerit vt si alius meliorem condicionem attulerit recedatur ab emptione post allatam condicionem iam non potest in rem actione vti. Sed & si cui in diem addictus sit fundus, antequã adiectio "*sit facta vti in rem actione potest: postea non poterit.*

Qui emit ab eo qui habet potestatem à domino, habet actionem in rem. Bar.

¶ *Si seruus mihi vel filiusfamilias fundũ vendidit & tradidit habens liberam peculij administrationem, in rem actione vti potero. Sed & si domini voluntate domini rem tradat, idem erit dicendum: quemadmodum cum procurator voluntate domini vendidit vel tradidit, in rem actionem mihi præstabit*".

*De addictionis & adiectiõis differẽtia vide Ant. Aug. lib. 2. cap. 3.

*Puto Florẽtiæ scriptum pro præstauit.

XLII.

XLII. PAVLVS libro vicensimo sexto ad Edictum.

SI in rem actum sit, quamuis heres possessoris si non (possideat absoluatur, tamen si quid ex) persona defuncti commissum sit, omnimodo in damnationem veniet.

De rebus religiosis.

XLIII. IDEM libro vicensimo septimo ad Edictum.

QVæ religiosis adhærent, religiosa sunt. & idcirco nec lapides inædificati postquam remoti sunt vindicari possunt. in factum autem actione petitori extra ordinem subuenitur: vt is qui hoc fecit, restituere eos compellatur. Sed si alieni sine voluntate domini inædificati fuerint, & nondum functo monumento in hoc detracti erunt vt alibi reponerentur, poterunt à domino vindicari. Quòd si in hoc detracti erunt vt reponerẽtur, similiter dominum eos repetere posse constat.

XLIIII. GAIVS libro vicensimo nono ad Edictum prouinciale.

FRuctus pendentes pars fundi videntur.

XLV. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

SI homo sit qui post conuentionem restituitur, si quidem à bonæ fidei possessore puto cauendũ esse de dolo solo, "*debere ceteros etiã de culpa sua: inter quos erit & bonæ fidei posses*

"sic dispũgendũ rectè notat Taurell.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

possessor post litem contestatam.

In soluentem litis æstimationem transit dominium rei præsentis.

XLVI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

EIus rei quæ per in rem actionem petita tanti æstimata est quanti in litem actor iurauerit, dominium statim ad possessorē pertinet: transegisse enim cum eo & decidisse videor eo pretio quod ipse constituit.

XLVII. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

HAec si res præsens sit, si absens, tunc cū possessionem eius possessor nanctus sit ex voluntate actoris. & ideo non est alienum non aliter litem æstimari à iudice quàm si tenuerit actor quòd per se non fiat possessionem eius rei non traditu iri.

Bonæ fidei possessi. doli except. expensas recuperat, nisi compensentur cum fructibus. Bart.

XLVIII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

SVmptus in prædium, quod alienum esse apparuit, à bona fide possessore facti neq; ab eo qui prædium donauit neque à domino peti possunt: verùm exceptione doli posita, per officium iudicis æquitatis ratione seruantur: scilicet si fructuum ante litem contestatam perceptorum summam excedant: etenim admissa compensatione superfluum sumptum me

liore prædio facto dominus restituere cogitur.

XLVIIII. CELSVS libro octauodecimo Digestorum.

SOlum partem esse ædium existimo: nec alioquin subiacere vti mare nauibus. Meum est quod ex re mea supereſt, cuius vindicandi ius habeo.

Ex solo titulo absque traditione non quæritur dominium. Bart.

L. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

SI ager ex emptionis causa ad aliquem pertineat, non rectè hac actione agi poterit antequam traditus sit ager, tunc que possessio amissa sit. Sed heres de eo quod hereditati obuenerit rectè aget, etiam si possessionem eius adhuc non habuerit.

De herede possessionis.

LI. POMPONIVS lib. sextodecimo ad Sabinū.

SI in rem actum sit, & in hereditatem possessoris iudicium datum sit, culpa quoque & dolus malus heredis in hoc iudicium venit.

LII. IVLIANVS libro quinquagensimo quinto Digestorum.

CVm autem fundi possessor ante litē contestatam dolo malo fundum possidere desiit, heredes eius in rem quidem actionem suscipere cogendi non sunt: sed in factum actio aduersus eos reddi debebit: per quā restituere

cog-

cogãtur quãto locupletes ex ea re facti fuerũt.

LIII. POMPONIVS libro trigensimo primo ad Sabinum.

SI fundi possessor eũ excoluisset seuisse ve, & postea fundus euincatur, consita tollere non potest.

Sententia aduersus clientem lata non nocet aduocato.

LIIII. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

[1] *INter officium aduocationis & rei suæ defensionem multum est, nec propterea quis, si postea cognouerit rem ad se pertinere, quòd alij eam vindicanti tunc ignorans suam esse adsistebat, dominium suum amisit.*

[1] I. Nec petentem. C. de præsc. long. temp. & l. vlt. C. de inoff. testa.

LV. IVLIANVS libro quinquagensimo quinto Digestorum.

SI possessor fundi ante iudicium acceptum duobus heredibus relictis decesserit, & ab altero ex his qui totum fundum possidebat totus petitus fuerit, quin insolidum condemnari debeat dubitari non oportet.

Vniuersitas corporum & furium non vindicatur, Bart.

LVI. IDEM libro septuagensimo octauo Digestorum.

VIndicatio non vt gregis ita & peculij recepta est: sed res singulas is cui legatum peculium est petet.

LVII. ALFENVS libro sexto Digestorum.

IS à quo fundus petitus erat, ab alio eiusdem fundi nomine conuentus est. quærebatur,

tur, si alterutri eorum iussu iudicis fundum restituisset & postea secundum alterum petitorem res iudicaretur, quemadmodum nõ duplex damnum traheret. Respondi, vter prior iudex iudicaret, eum oportere ita fundum petitori restitui iubere, vt possessori caueret vel satisdaret, si alter fundũ euicisset, eũ præstare.

Si seruus vindicetur, & eiusdem nomine agatur ex causa noxali.

LVIII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni digestorum.

A Quo seruus petebatur & eiusdem serui nomine cũ eo furti agebatur, quærebat, si vtroque iudicio condemnatus esset, quid se facere oporteret si prius seruus ab eo euictus esset. Respondit non oportere iudicem cogere vt eum traderet, nisi ei satisdatum esset, quòd pro eo homine iudicium accepisset, si quid ob eam rem datum esset, id rectè præstari. Sed si prius de furto iudicium factum esset & hominem noxæ dedisset, deinde de ipso homine secundum petitorem iudicium factum esset, non debere ob eam rem iudicem quòd hominem non traderet litem æstimare: quoniam nihil eius culpa neque dolo contigisset quo minus hominem traderet.

In vulga. incipit, Is à quo.

Qui habitat in domo aliena domini voluntate, quod ibi ædificat, domini non facit, Bart.

LVIIII.

LVIIII. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.

HAbitator in aliena ædificia fenestras & ostia imposuit: eadem post annum dominus ædificiorum dempsit. quæro, is qui imposuerat, possitne ea vindicare. Respondit, posse: nam quæ alienis ædificiis conexa essent, ea quamdiu iuncta manerent: eorundem ædificiorum esse: simul atque inde dempta essent, continuò in pristinam causam reverti.

LX. POMPONIVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

QVod infans vel furiosus possessor perdidit vel corrupit, impunitum est.

Nauis refectio & ædificatio.

LXI. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.

[a] De hac inscriptione. Ant. August. li. 1. cap. 6. cc. l. 26. ff. de acquir. rer. dom.

MInicius interrogatus, si quis nauem suam aliena materia refecisset, num nihilo minus eiusdem nauis maneret. respondit manere. sed si in ædificanda ea idem fecisset, non posse. Iulianus notat: nam proprietas totius nauis carinæ causam sequitur.

Accessiones ciuiles in hac actione veniunt sicut naturales. Bart.

LXII. PAPINIANVS libro sexto Quæstionũ.

[b] l. 16. & 17. ff. eod.

SI [b] nauis à malæ fidei possessore petatur, & fructus æstimandi sunt: vt in taberna & area quæ locari solent. Quod non est ei contrarium quòd de pecunia deposita quam heres non attingit vsuras præstare non cogitur. nam

nam etsi maximè vectura sicut vsura non natura peruenit, sed iure percipitur, tamen ideo vectura desiderari potest, quoniam periculum nauis possessor petitori præstare nõ debet, cum pecunia periculo dantis fæneretur.

Fructus percipiendi intelliguntur, qui à petitore percipi potuerunt. Bart.

1 ¶ Generaliter autem, cum de fructibus æstimandis quæritur, constat animaduerti debere, non an malæ fidei possessor fruiturus sit, sed an petitor frui potuerit si ei possidere licuisset. quam sententiam Iulianus quoque probat.

De eo qui litis æstimationem soluit ob culpam suam.

LXIII. IDEM libro duodecimo Quæstionum.

SI culpa non fraude quis possessionem amiserit, quoniam pati debet æstimationem, audiendus erit à iudice, si desideret vt aduersarius actione sua cedat. cum tamen prætor auxilium quandoque laturus sit quolibet alio possidente, nulla captione adficietur. Ipso quoque qui litis æstimationem perceperit possidente, debet adiuuari, nec facile audiendus erit ille si velit postea pecuniam, quam ex sententia iudicis periculo iudicati recepit, restituere.

LXIIII. IDEM libro vicensimo Quæstionum.

CVm in rem agitur, eorum quoque nomine quæ vsui non fructui sunt, restitui fructus certum est.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І.МИКОВА

Possessori debet restitui pretium à domino quod est in eius vtilitatem versum cum vsuris, habita tamen fructuum compensatione. Bart.

LXV. IDEM libro secundo Responsorum.

EMptor prædium quod à non domino emit, exceptione doli posita, non alter restituere domino cogetur quàm si pecuniam creditori eius solutam qui pignori datum prædium habuit, vsurarúmq; medij temporis superfluum receperauerit: scilicet si minus in fructibus ante a litem *perceptis fuit. nam eos vsuris nobis dumtaxat compensari sumptuum in prædium factorum exemplo æquum est. Ancillam quæ non in dotem data sed in peculium filiæ concessa est, peculio filiæ non legato mancipium hereditarium esse conuenit. Si tamen pater dotis ac peculij contemplatione filiam exheredauit, & ea ratione reddita nihil ei testamento reliquit, aut eo minus legauit: filiam defensio tuebitur voluntatis.*

a al. à lite contestata.

LXVI. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

NOn ideo minus rectè quid nostrum esse vindicabimus, quòd abire à nobis dominium speratur si condicio legati vel libertatis extiterit.

Pecunia in re empta inuenta, si est thesaurus, reddetur emptori: si pecunia, reddetur venditori. Bart.

LXVII.

LXVII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

A Tutore pupilli domum mercatus ad eius refectionem salrum induxit: is pecuniam inuenit. quæritur ad quem pertineat. Respondi, si non thensauri fuerunt, sed pecunia fortè perdita vel per errorem ab eo ad quem pertinebat non ablata: nihilo minus eius eam esse cuius fuerat.

De eo qui non restituit arbitrio iudicis.

LXVIII. VLPIANVS libro quinquagensimo primo ad Edictum.

QVi restituere iussus iudici non paret contendens non posse restituere, si quidem habeat rem, manu militari officio iudicis ab eo possessio transfertur, & fructuum dumtaxat omnisque causæ nomine condemnatio fit. Si verò non potest restituere, si quidem dolo fecit quo minus possit, is quantum aduersarius in litem sine vlla taxatione in infinitum iurauerit damnandus est. Si verò nec potest restituere nec dolo fecit quo minus possit, non pluris quàm quanti res est, id est quanti aduersarij interfuit condemnandus est. Hæc sententia generalis est: & ad omnia siue interdicta siue actiones in rem siue in personam sunt, ex quibus arbitratu iudicis quid restituitur, locum habet.

Et qui dolo fecit, non cauetur, nec actiones ceduntur, nec Publiciana datur. Bart.

LXVIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

IS qui dolo fecit quo minus possideret, hoc quoque nomine punitur quòd actor cauere ei non debet actiones quas eius rei nomine habeat se ei præstaturum.

LXX. POMPONIVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

NEc quasi Publicianam quidem actionem ei dandam placuit: ne in potestate cuiusq; sit, per rapinam ab inuito domino rem iusto [a] *pretio comparare.*

[a] Sic Flo. rectius quàm iniusto. arg. l. Nó enim j. Rer. amotar.

Publiciana competit contra dominum, quando possessor & petitor habuerũt causam ab eodem. Bart.

LXXI. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

QVod si possessor quidem dolo fecit, actor verò iurare non vult, sed quanti res sit aduersarium condemnari maluit, mos ei gerendus est.

LXXII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

[b] l. Apud Celsum. §. Si à Titio. j. de dol. excep.

SI à [b] *Titio fundũ emeris Sempronij, & ti-* „
bi traditus sit pretio soluto, deinde Titius „
Sempronio heres extiterit, & eundẽ alij ven- „
diderit & tradiderit, æquius est vt tu potior „
sis. Nam & si ipse venditor eam rem à te pe- „
teret, exceptione eum summoueres. Sed & si „
ipse possideret & tu peteres, aduersus excep- „
tionem dominij replicatione vtereris. „

Conuentus

Conuentus rei vindic. non cogitur respondere sit dominus in totum, vel pro parte. Bart.

LXXIII. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

IN speciali actione non cogitur possessor dicere pro qua parte eius sit: hoc enim petitoris munus est non possessoris. quod & in Publiciana obseruatur. ¶ *Superficiario,*

In vulgatis incipit lex, Superficiario, & cõiungitur cũ duabus sequẽtibus in vnam legem.

LXXIIII. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

IDest qui in alieno solo superficiem ita habet vt certam pensionem præstet,

LXXV. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

PRætor causa cognita in rem actionem pollicetur.

LXXVI. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVæ de tota re vindicanda dicta sunt, eadem & de parte intellegenda sunt. officióque iudicis continetur pro modo partis ea quoque restitui iubere, quæ simul cum ipsa parte restitui debent.

Admittitur incertæ partis vindicatio, si ex parte actoris est iusta causa ignorantiæ. Bart.

1 ¶ *Incertæ* [c] *partis vindicatio datur si iusta causa interueniat. Iusta autem causa esse potest si fortè legi Falcidiæ locus sit in testamento, propter incertam detractionem ex legatis*

[c] l. 3. ff. eo.

que vix apud iudicem examinatur: iustam enim habet ignorantiam legatarius cui homo legatus est, quotam partem vindicare debeat. itaque talis dabitur actio. eadem & de ceteris rebus intellegemus.

Conductio ab eo cui datum est, transfert dominium & possessionem sine traditione.

LXXVII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

QVædam mulier fundum ita non marito donavit per epistulam, & eundem fundum ab eo conduxit, posse defendi in rem ei petere, quasi per ipsam adquisierit possessionem veluti per colonam. Proponebatur quod etiam in eo agro qui donabatur fuisset cum epistula emitteretur: quæ res sufficiebat ad traditam possessionem, licet conductio non interuenisset.

Fructus efficiuntur bon. fid. possess. eo ipso quòd à solo sunt separati. Bart.

LXXVIII. LABEO libro quarto Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI eius fundi quem alienum possideres fructum non coegisti, nihil eius fundi fructuum nomine te dare oportet. Paulus: immò quæritur, huius fructus idcirco factus est, quòd is eum suo nomine perceperit. Perceptionem fructus accipere debemus, non si perfecti collecti, sed etiam cœpti ita percipi vt terra continere se fructus desierint: veluti si oliuæ, vuæ lectæ,

lectæ, nondum autem vinum, oleum ab aliquo factum sit, statim enim ipse accepisse fructum existimandus est.

Fructus debentur vsque ad id tempus quo desierunt posse percipi. Bart.

LXXVIIII. IDEM libro sexto Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI hominem à me petieris, & is post litem contestatam mortuus sit, fructus quoad is vixerit æstimari oportet. Paulus: ita id verum esse puto, si non prius is homo in eam valetudinem inciderit, propter quam operæ eius inutiles factæ sunt: nam ne si vixisset quidem in ea valetudine, fructus eius temporis nomine æstimari conueniret. * l. 33. 34. & 3. §. cod.

Pœna eius, qui se negat possidere.

LXXX. FVRIVS ANTHIANVS libro primo ad Edictum.

IN rem actionem pati non compellimur: quia licet alicui dicere se non possidere. ita vt si possit aduersarius conuincere rem ab aduersario possideri, transferat ad se possessionem per iudicem, licet suam esse non adprobauerit. * l. 9. & 36. §. cod.

DE PVBLICIANA IN REM ACTIONE.

TIT. II.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

VLPIANVS lib. sextodecimo ad Edictum.

AIT *prætor*, SI QVIS ID QVOD TRADITVR EX IVSTA CAVSA NON A DOMINO, ET NONDVM VSVCAPTVM PETET, IVDICIVM DABO. *Merito prætor ait* NONDVM VSVCAPTVM, *nam si vsucaptum est, habet ciuilem actionem nec desiderat honorariam. Sed cur traditionis dumtaxat & vsucapionis fecit mẽtionem, cum satis multæ sunt iuris partes quibus dominium quis nanciscetur? vtputa legatum,*

II. PAVLVS lib. XIX. ad Edictum.

VEL *mortis causa donationes factæ: nam amissa possessione competit Publiciana, quia ad exemplum legatorum capiuntur.*

III. VLPIANVS lib. XVI. ad Edictum.

SVNT & *aliæ pleræque. Ait prætor*, EX IVSTA CAVSA PETET. *qui igitur iustam causam traditionis habet, vtitur Publiciana. Et non solum emptori bonæ fidei competit Publiciana, sed & aliis: vtputa ei cui dotis nomine tradita res est, necdum vsucapta: est enim iustissima causa siue æstimata res in dotem data sit, siue non. Item si res ex causa iudicati sit tradita,*

VIIII. PAVLVS lib. XIX. ad Edictum.

VEL *soluendi causa,*

V. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

VEL *ex causa noxæ deditionis, siue vera causa sit siue falsa.*

VI. PAVLVS lib. nonodecimo ad Edictum.

ITEM *si seruum ex causa noxali quia non defendebatur iussu prætoris duxero & amisero possessionem, competit mihi Publiciana.*

Res iudicata inducit public.

VII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

1 SED *& si res adiudicata sit, Publiciana actio competit.* ¶ *Si lis fuerit æstimata, similis est venditioni, & ait Iulianus libro vicensimo secundo digestorũ, si optulit reus æstimationem litis, Publicianam competere.*

De furioso.

Marcellus libro septimodecimo digestorum scribit, eum qui à furioso ignorans eum furere emit, posse vsucapere. ergo & Publicianã habebit. Sed & si quis ex lucratiuis causis rem accepit, habet Publicianã: quæ etiam aduersus donatorem competit. est enim iustus possessor & petitor qui liberalitatem accepit. Si à minore quis emerit ignorans eum minorem esse, habet Publicianam. Sed & si permutatio
2 *facta sit, eadem actio competit.* ¶ *Publiciana actio ad instar proprietatis non ad instar possessionis respicit.*

De iureiurando.

¶ Si petenti mihi rem iusiurandum detuleris, 3
egóque iurauero rem meam esse, competit Publiciana mihi, sed aduersus te dumtaxat: ei enim soli nocere debet iusiurandum qui detulit. Sed si possessori delatum erit iusiurandum & iurauerit rem petitoris non esse, aduersus eum solum petentem exceptione vtetur, non vt & habeat actionẽ. ¶ In publiciana actione 4
omnia eadem erunt quæ & in rei vindicatione diximus. Hæc actio & heredi, & in honorariis successoribus competit. ¶ Si ego nõ emero sed seruus meus, habebo Publicianã. Idẽ est & si procurator meus vel tutor vel curator vel quis alius negotium meum gerens emerit.

De bona fide.

¶ Prætor ait, QVI BONA FIDE EMIT. 6
Non igitur omnis emptio proderit, sed ea quæ bonam fidem habet. proinde hoc sufficit, me bonæ fidei emptorem fuisse, quamuis non à domino emerim, licet ille callido consilio vendiderit: neque enim dolus venditoris mihi nocebit. ¶ In hac actione non oberit mihi si suc- 7
cessor sum, & dolo feci, cum is in cuius locum successi, bona fide emisset. nec proderit si dolo careo, cum emptor cui successi, dolo fecisset. Sed enim si seruus meus emit, dolus eius erit spectandus non meus: vel contra. ¶ Publicia- 8
na tempus emptionis continet. & ideo neque quod ante emptionem neque quod postea dolo malo

malo factum est, in hac actione deduci Pomponio videtur. Bonam autẽ fidem solus emptoris continet. Vt igitur Publiciana competat, hæc debent concurrere: vt & bona fide quis emerit, & ei res empta eo nomine sit tradita. Ceterum ante traditionem, quãuis bonæ fidei quis emptor sit, experiri Publiciana non 9
poterit. ¶ Iulianus libro septimo digestorum scripsit, traditionem rei emptæ oportere bona fide fieri. ideóque si sciens alienã possessionem adprehendit, Publiciana eum experiri non posse: quia vsucapere non poterit. Nec quisquam putet hoc nos existimare, sufficere initio traditionis ignorasse rem alienã, vti quis possit Publiciana experiri: sed oportere & tunc bona fide emptorem esse.

VIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

DE pretio verò soluto nihil exprimitur. vnde potest coniectura capi, quasi nec sententia prætoris ea sit, vt requiratur an solutum sit pretium.

De traditione.

VIIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

SIue autem emptori res tradita est siue heredi emptoris, Publiciana competit actio.
¶ Si quis rem apud se depositam vel sibi commodatam emerit vel pignori sibi datam, pro tradita erit accipienda, si post emptionem

apud

apud eum remanſit. Sed & ſi præceſſit traditio emptionem, idem erit dicendum. Item ſi hereditatem emero, & traditam mihi rem hereditariam petere velim, Neratius eſſe ſcribit Publicianam.

De re à plurib. empta.

1 ¶ *Si duobus quis ſeparatim vendiderit bona fide ementibus, videamus quis magis Publiciana vti poſſit: vtrum is cui priori res tradita eſt, an is qui tantùm emit. Et Iulianus libro ſeptimo digeſtorum ſcripſit, vt ſi quidem ab eodem non domino emerint, potior ſit cui priori res tradita eſt. quòd ſi à diuerſis non dominis, melior cauſa ſit poſſidentis quàm petentis. quæ ſententia vera eſt.* ¶ *Hæc actio in his* 3 *quæ vſucapi non poſſunt, puta furtiuis vel in ſeruo fugitiuo, locum non habet.* ¶ *Si ſeruus* 4 *hereditarius ante aditã hereditatem aliquam rem emerit, & traditam ſibi poſſeſſionẽ amiſerit, rectè heres Publiciana vtitur, quaſi ipſe poſſediſſet. Municipes quoque quorum ſeruo res tradita eſt, in eadem erunt condicione:*

X. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SIue peculiari nomine ſeruus emerit ſiue non.

XI. VLPIANVS lib. XVI. ad Edictum.

SI ego emi & mea voluntate alij res ſit tradita, Imperator Seuerus reſcripſit, Publicianam illi dandam.

Pro

Pro ſeruitutibus realibus & perſonalibus habet locum Publiciana. Bart.

1 ¶ *Si de vſufructu agatur tradito, Publicianæ datur. Itémque ſeruitutibus vrbanorum prædiorum per traditionem conſtitutis vel per patientiam: fortè ſi per domum quis ſuam paſſus eſt aquæductum tranſduci. item ruſticorum: nam & hic traditionem & patientiam tuendam conſtat.*

De re furtiua.

2 ¶ *Partus ancillæ furtiuæ qui apud bonæ fidei emptorem conceptus eſt, per hanc actionẽ petẽdus eſt, etiam ſi ab eo qui emit poſſeſſus non eſt. Sed heres furis hanc actionem non habet: quia vitiorum defuncti ſucceſſor eſt. Interdum tamen, licet furtiua mater diſtracta nõ ſit ſed donata ignoranti mihi, & apud me conceperit & pepererit, competit mihi in partu Publiciana vt Iulianus ait: ſi modo eo tẽpore quo* 3 *experiar" furtiuã matrem ignorem.* ¶ *Idem Iulianus generaliter dicit, ex qua cauſa matrem vſucapere poſſem ſi furtiua non eſſet, ex ea cauſa partum me vſucapere ſi furtiuã eſſe matrem ignorabam. Ex omnibus igitur caſibus Publicianã habebo. Idẽ eſt & ſi ex partu partus eſt, & ſi nõ natus ſed poſt mortẽ matris exſecto vẽtre eius extractus eſt, vt & Pomponius libro quadrageſimo ſcripſit.*

" Quidam vir doctiſſimus emendat, quo & pariat. Sed eã emendationem non admitto. argum. l. 4. §. pro ſuo. & aliis argumẽtis.

Quod

Quod rei emptæ accedit, potest peti per Publicianam.

¶ *Idem ait, ædibus emptis, si fuerint diruta, ea quæ ædificio accesserũt huiusmodi actione petenda. Quod tamen per alluvionem fundo accessit, simile sit ei cui accedit. & ideo si ipse fundus Publiciana peti non potest, non hoc petetur. si autem potest, & ad partem, quæ per alluvionem accessit. & ita Pomponius scribit. Idem adicit, & si statuæ emptæ partes recisæ petantur, similem actionem proficere. Idem scribit, si aream emero & insulam in ea ædificauero, rectè me Publiciana vsurũ. Item inquit si insulam emi & ad aream ea peruenit, æquè potero vti Publiciana.*

Donatio facta à sponso sponsæ, sufficiens causa est ad vsucap. & Publician. Bart.

XII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum,

CVm sponsus sponsæ seruum donasset, eúmque in dotem accepisset ante vsucapionem, rescriptum est à Diuo Pio, diuortio facto restituendum esse seruum: nam valuisse donationem inter sponsum & sponsam. datur ergo & possidenti exceptio, & amissa possessione Publiciana: siue extraneus siue donator possideat. ¶ Is cui ex Trebelliano hereditas restituta est, etiam si non fuerit nanctus possessionem vti potest Publiciana.

Emptor

Emptor respectu vtilis dominij habet Publician. Bart.

In vectigalibus & in aliis prædiis quæ vsucapi non possunt, Publiciana competit, si fortè bona fide mihi tradita sunt, Idem est & si superficiariam insulam à non domino bona fide emero.

Pro his quæ alienari non possunt, Publiciana non competit. Bart.

2 ¶ *Si res talis sit vt eam lex aut constitutio alienari prohibeat, eo casu Publiciana non competit: quia his casibus neminem prætor 3 tuetur, ne contra leges faciat. ¶ Publiciana actione etiam de infante seruo nondum anniculo* [a] *vti possumus. Si pro parte quis rem petere vult, Publiciana actione vti potest. Sed etiam is qui momento possedit, rectè hac actione experiretur.*

[a] Res mobilis vsucapiebatur anno, vestigiũ veteris iuris.

Quæcunque est iusta causa acquirendi dominium, sufficit ad Publicianam. Bart.

XIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVæcumque sunt iustæ causæ adquirendarum rerum, si ex his causis nancti res amiserimus, dabitur nobis earum rerum persequendarum gratia hæc 1 actio. ¶ Interdum quibusdam nec ex iustis possessionibus competit Publicianum iudicium. namque pigneraticiæ & precariæ posses-

possessiones iustæ sunt, sed ex his non solet competere tale iudicium: illa scilicet ratione, quia neq; creditor neque is qui precario rogauit, eo animo nanciscitur possessionem vt credat se dominum esse. ¶ Qui à pupillo emit, prohare debet tutore auctore, lege non prohibente, se emisse. Sed & si deceptus falso tutore auctore emerit, bona fide emisse videtur.

Prohibitio ne quis faciat id ad quod tenetur, non impedit actum geri. Bart.

XIIII. VLPIANVS lib. XVI. ad Edictum.

cc. l. j. §. j. ff. de except. rei vendit.

PApinianus libro sexto quæstionũ scribit, si quis prohibuit vel denũtiauit ex causa venditionis tradi rem quæ ipsius voluntate à procuratore fuerat distracta, & is nihilo minus tradiderit: emptorem tuebitur prætor, siue possideat siue petat rẽ. Sed quod iudicio empti procurator emptori præstiterit, contrario iudicio mandati consequetur. potest enim fieri, vt emptori res auferatur ab eo qui venire mandauit, quia per ignorantiam non est vsus exceptione quam debuit opponere: veluti SI NON AVCTOR[a] MEVS EX VOLVNTATE TVA VENDIDIT.

[a] rectè sic Florétiæ. Id est, procurator. Accursius malè interpretatur.

De seruo fugitiuo.

XV. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI seruus meus cum in fuga sit, rem à non domino emat, Publiciana mihi competere debet,

debet, licet possessionem rei traditæ per eum nanctus non sim.

Exceptio dominij repellit Publicianã. Bart.

XVI. PAPINIANI libro decimo Quæstionũ Paulus notat.

[In vulg. est lex, Paulus notat.]

EXceptio iusti dominij Publicianæ obiicienda est,

XVII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

PVbliciana actio non ideo comparata est vt res domino auferatur: eiusque rei argumentum est primò æquitas, deinde exceptio SI EA RES POSSESSORIS NON SIT, *sed vt is qui bona fide emit, possessionémque eius ex ea causa nãctus est potius rẽ habeat.*[b]

[b] Pand. & vet. prima Taurel. reperitamen & in manuscr. primò. Cõt.

SI AGER VECTIGALIS [id est] emphyteuticarius petatur. TIT. III.

Vtilis datur actio emphyteutæ vel habenti fundum vectigalem.

PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

AGRI ciuitatium alij vectigales vocantur, alij non. Vectigales vocantur qui in perpetuum locantur: id est hac lege vt tamdiu pro his vectigal pendatur, quamdiu neque ipsis qui con-

[Quã præ do scilicet, aut sine titulo possidẽs. Pro inclusis in vulgatis est, vel,]

duxerint, neque his qui in locum eorum succesſerunt, auferri eos liceat. Non vectigales ſunt qui ita colendi dantur vt priuatim agros noſtros colendos dare ſolemus. Qui in perpetuum fundum fruendum conduxerunt à municipibus, quamuis non efficiantur domini, tamen placuit competere eis in rem actionem aduerſus quemuis poſſeſſorem: ſed & aduerſus ipſos municipes:

II. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

Ita tamen ſi vectigal ſoluant.

III. PAVLVS libro vicenſimo primo ad Edictum.

Idem eſt & ſi ad tempus habuerint conductum, nec tempus conductionis finitum ſit.

LIBER

LIBER SEPTIMVS

Do iudiciis liber tertius.

DE VSVFRVCTV ET QVEMADMODDM QVIS VTATVR FRVATVR.

PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

VSVFRVCTVS eſt ius alienis rebus vtẽdi fruendi ſalua rerum ſubſtantia. Inſtit. eod.

II. CELSVS libro octauodecimo Digeſtorum.

Eſt enim vſusfructus ius in corpore, quo ſublato & ipſum tolli neceſſe eſt.

III. GAIVS libro ſecundo Rerum cottidianarum vel aureorum.

Omnium prædiorum iure legati poteſt cõſtitui vſusfructus, vt heres iubeatur dare alicui vſumfructum. Dare autem intellegitur, ſi induxerit in fundum legatariũ, eúmque patiatur vtifrui. Et ſine teſtamento autem ſi quis velit vſumfructum cõſtituere, pactionibus & ſtipulationibus id efficere poteſt. Ibid.

¶ Constitit autem vsusfructus non tãtùm in fundo & ædibus, verũ etiam in seruis & iumentis ceterisque rebus. ¶ Ne tamen in vniuersum inutiles essent proprietates semper abscedente vsufructu, placuit certis modis extingui vsumfructum, & (ad) proprietatẽ reuerti. Quibus autẽ modu vsusfructus & constitit & finitur, isdem modis etiã nudus vsus solet & constitui & finiri.

Videtur legẽdum consistit, vt in manuscri. in vulg. aũt, constituitur. Instit. de vsu & habit. in prin. cc. l. rectè, ff. de verb. signifi.

IIII. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

VSusfructus in multis casibus pars dominij est, & exstat quòd vel præsens vel ex die dari potest.

VSusfructus est diuiduus ab initio & ex postfacto. Bart.

V. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

VSusfructus & ab initio pro parte indiuisa vel diuisa constitui, & legitimo tẽpore similiter amitti, eadémque ratione per legem Falcidiam minui potest. Reo quoq; promittẽdi defuncto in partes hereditarias vsusfructus obligatio diuiditur. & si ex communi prædio debeatur, vno ex sociis defendente, pro parte defendentis fiet restitutio.

VI. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

Inst. cod. §. 1.

VSusfructus pluribus modis constituitur: vt ecce, si legatus fuerit. Sed & proprietas deducto vsufructu legari potest, vt apud here

heredem maneat vsusfructus. ¶ Constituitur adhuc vsusfructus & in iudicio familiæ herciscũdæ, & communi diuidundo, si iudex alij proprietatem adiudicauerit alij vsumfructum. Adquiritur autem nobis vsusfructus non solùm per nosmetipsos, sed etiam per eas quoque personas quas iurE nostro subiectas habemus. Nihil autem vetat seruo meo heredè instituto, legari proprietatem deducto vsufructu. l. vlt. ff. eo.

VII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

VSufructu legato omnis fructus rei ad fructuariũ pertinet. Et aut rei soli aut rei mobilis vsusfructus legatur. Rei soli, vtputa ædium vsufructu legato, quicumque reditus est ad vsufructuarium pertinet: quæq; obuentiones sunt ex ædificiis ex areis & ceteris quæcumque ædium sunt. Vnde etiam mitti eum in possessionem vicinarum ædium causa damni infecti placuit: & iure dominij possessurum eas ædes, si perseueretur non caueri: nec quicquam amittere finito vsufructu. Hac ratione Labeo scribit, nec ædificium licere domino te inuito altius tollere: sicut nec areæ vsufructu legato potest in areã ædificium poni. quam sententiam puto veram.

Onus fructuarij.

¶ Quoniam igitur omnis fructus rei ad eum pertinet, reficere quoque eum ædes per arbi-

trum cogi Celsus scribit. Celsus libro octauodecimo digestorum: hactenus " tamen, vt sarta tecta habeat. si qua tamen vetustate corruissent, neutrum cogi reficere. sed si heres refecerit, passurum fructuariũ vti. Vnde Celsus de modo sarta tecta habẽdi quærit, si quæ vetustate corruerunt reficere nõ cogitur. modica igitur refectio ad eũ † pertineat, quoniam & alia onera adgnoscit vsusfructu legato: vtputa stipendium vel tributum vel salarium" vel alimenta ab ea re relicta. & ita Marcellus libro tertiodecimo scribit. ¶ Cassius quoq; 2 scribit libro octauo iuris ciuilis fructuariũ per arbitrum cogi reficere, quẽadmodum adsererе cogitur arbores. & Aristo notat hæc vera esse. Neratius autem libro quarto membranarum ait, non posse fructuarium prohiberi quo minus reficiat: quia nec arare prohiberi potest aut colere. nec solùm necessarias resectiones facturum, sed etiam voluptatis causa, vt tectoria & pauimẽta & similia facere. neque autem ampliare, nec vtile detrahere posse.

In vulgatis est lex, Hactenus. 8.

" Festus, Sarte ponebãt pro integre, &c.

† pertinet " Sic Flor. & vulga. Sunt qui emendent, solariũ. i. tributum quod penditur pro solo quod est publicum. ego nihil muto.

VIII. IDEM libro quadragensimo ad Edictum.

QVamuis melius repositurus sit. qua sententia vera est.

Quid ad fructuarium pertineat.

VIIII. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

Item

ITẽ si fundi vsusfructus sit legatus, quidquid in fundo nascitur, quidquid inde percipi potest, ipsius fructus est: sic tamen vt boni viri arbitratu fruatur. Nam & Celsus libro octauodecimo digestorum scribit, cogi eũ posse 1 rectè colere. ¶ Et si apes in eo fundo sint, earũ 2 quoque vsusfructus ad eum pertinet. ¶ Sed si lapidicinas habeat, & lapidem cædere velit, vel cretifodinas habeat vel harenas, omnibus his vsurum Sabinus ait, quasi bonũ patremfamilias. quam sententiam puto veram. Sed si hæc metalla post vsumfructum legatum sint inuenta, cum totius agri relinquatur vsusfructus non partiũ, contineantur legato. ¶ Huic 3 vicinus tractatus est qui solet in eo quod accessit tractari. & placuit alluvionis quoque vsumfructum ad fructuarium pertinere. Sed si insula iuxta fundum in flumine nata sit, eius vsumfructum ad fructuariũ non pertinere Pegasus scribit, licet proprietati accedat: esse enim veluti proprium fundũ, cuius vsusfructus ad te non pertineat. quæ sententia non est sine ratione. Nam vbi latitet incrementũ, & vsusfructus augetur: vbi autem apparet 4 separatum, fructuario non accedit. ¶ Aucupiorum quoque & venationũ reditũ Cassius ait libro octauo iuris ciuilis ad fructuariũ pertinere. ergo & piscationum. ¶ Seminariũ" autem fructum puto ad fructuariũ pertinere: ita 5

" Loci in quo arborum semi

na pangũtur, vt cũ in plãtas adoleuerint, trãsferãtur in Pomaria. Plin. plãtariũ, Columel. seminariũ vocat. Vide hîc Bud.

tamen vt & vendere ei & seminare liceat. debet tamen conserendi agri causa seminariũ paratum semper renouare, quasi instrumẽtum agri: vt finito vsufructu domino restituatur. ¶ Instrumenti autem fructum habere debet: 6 vendendi tamen facultatem non habet. Nam & si fundi vsusfructus fuerit legatus, & sit ager vnde palo in fundum cuius vsusfructus legatus est solebat paterfamilias vti, vel salice vel harundine, puto fructuarium hactenus vti posse, ne ex eo vendat: nisi forte salicti ei vel siluæ palaris vel arundineti vsusfructus sit legatus. tũc enim & vendere potest. Nam & Trebatius scribit, siluam cæduam & arundinetum posse fructuarium cædere sicut paterfamilias cædebat: & vendere, licet paterfamilias non solebat vendere, sed ipse vti. ad modum enim referendum est non ad qualitatem vtendi.

X. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

EX silua cædua pedamẽta & ramos ex arbore vsufructuarium sumpturum. ex non cædua in vineam sumpturum, dũ ne fundum deteriorem faciat.

XI. PAVLVS libro secundo Epitomatorum Alfeni digestorum.

*Varr. li. 3. ca. 4. de re rustic.

SEd si* grãdes arbores essent, non posse eas cædere.

XII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

Ar

ARboribus euolsis vel vivẽtorũ deiectis, vsq; ad vsum suũ & villæ posse vsufructuarium ferre Labeo ait: nec materia eum pro ligno vsurum si habeat vnde vtatur ligno. quam sententiam puto veram. alioquin & si totus ager sit hunc casum passus, omnes arbores auferret fructuarius. materiam tamẽ ipsum succidere, quãtum ad villæ refectionem, putat posse: quemadmodum calcem inquit coquere vel harenam fodere aliúdue quid ædi- 1 ficio necessarium sumere. ¶ Nauis vsufructu legato nauigandum mittendã puto, licet naufragij periculum immineat: nauis etenim ad 2 hoc paratur vt nauiget. ¶ Vsufructuarius vel ipse frui ea re, vel alij fruendam concedere vel locare vel vendere potest: nã & qui locat vtitur, & qui vendit vtitur. sed & si alij precario concedat vel donet, puto eum vti: atque ideo retineri vsumfructum. & hoc Cassius & Pegasus responderunt, & Pomponius libro quinto ex Sabino probat. Nõ solũ autẽ si ego locauero, retineo vsumfructum, sed & si alius negotiũ meũ gerens locauerit vsumfructum, Iulianus libro trigẽsimo quinto scripsit retinere me vsumfructũ. Quid tamẽ si non locauero, sed absente & ignorante me negotiũ meũ gerẽs vtatur quis & fruatur? nihilo minus retineo vsumfructum. quod & Pomponius libro quinto probat per hoc quòd negotiorum

fructuarius per traditionem acceperit nondum quidem pretio soluto, sed tamen ab eo satisfacto dicendum est condictionem pendere, magisque [a] in pendenti esse dominium.

XLII. IDEM lib. octauodecimo ad Sabinum.

Si cuius rei usus fructus legatus erit, dominus potest in ea re satisdationem desiderare, vt officio iudicis hoc fiat: nã sicuti debet fructuarius vti frui, ita & proprietatis dominus securus esse debet de proprietate. Hæc autem ad omnem vsum fructum pertinere Iulianus libro trigensimo octauo digestorũ probat. Si [b] vsus fructus legatus sit, non prius dandam actionem vsufructuario quàm satisfecerit se boni viri arbitratu vsurum fruiturum. sed & si plures sint à quibus vsus fructus relictus est singulis satisfieri oportet. ¶ Cũ igitur de vsufructu agitur, non solum quod factum est arbitratur, sed etiam in futurum quemadmodũ vti frui debet. ¶ De præteritis autem damnis fructuarius etiam lege Aquilia tenetur, & interdicto quod vi aut clam, vt Iulianus ait. nam fructuarium quoq; teneri his actionibus, necnon furti, certum est: sicut quemlibet alium qui in aliena re tale quid commiserit.

Actio legis Aquiliæ datur domino propter factum, non propter negligentiam. Bart.

Denique consultus, quo bonum fuit actionem polliceri prætorem, cum competat legis Aquiliæ

[a] Sic Flo. & vulga. sunt qui emendẽt magis quàm. quibus non assentior.

[b] In vulg. editione est lex, Si vsusfructus. 16.

liæ actio, respondit, quia sunt casus quibus cessat Aquiliæ actio, ideo iudicẽ dari vt eius arbitratu vtatur. nam qui agrum nõ proscindit, qui vites non subserit, item aquarum ductus corrumpi patitur, lege Aquilia non tenetur. Eadem & in vsuaria dicenda sunt.

3 ¶ Sed si inter duos fructuarios sit controuersia, Iulianus libro trigensimo octauo digestorum scribit, æquissimum [a] esse quasi communi diuidundo iudicium dari: vel stipulatione inter se eos cauere, qualiter fruantur. Cur enim inquit Iulianus, ad arma & rixam procedere patiatur prætor quos potest iurisdictione sua cõponere? quam sententiam Celsus quoque libro vicensimo digestorũ probat, & ego puto verum. ¶ Fructuarius causam proprietatis deteriorem facere non debet: meliorem facere potest. Et aut [b] fundi est vsus fructus legatus, & non debet neque arbores frugiferas excidere neque villam diruere nec quicquam facere in perniciem proprietatis. Et si fortè voluptate fuit prædium virdiaria vel gestationes vel deãbulationes arboribus infructuosis opacas atque amœnas habens, non debebit deicere, vt fortè hortos olitorios faciat vel aliud 5 quid quod ad reditũ spectat. ¶ Inde est quæsitũ, an lapidicinas vel cretifodinas vel harenifodinas ipse instituere possit. Et ego puto etiam ipsum instituere posse, si nõ agri partem necessariam

[a] In vulg. est lex, Æquissimum. 17.

[b] Accursius hîc perperã refert Pisanam literam.

sariam huic rei occupaturus est. Proinde venas quoq; lapidicinarũ, & huiusmodi metallorũ inquirere poterit. ergo & auri & argenti & sulphuris & æris & ferri & ceterorum fodinas vel quas paterfamilias instituit exercere poterit, vel ipse instituere, si nihil agriculturæ nocebit. Et si forte in hoc quod instituit, plus reditus sit quàm in vineis vel arbustis vel oliuetis quæ fuerunt, forsitan etiam hæc dejicere poterit: siquidem ei permittitur meliorare proprietatem. ¶ Si tamen quæ instituit 6 usufructuarius, aut cælũ corrumpant agri aut magnũ apparatũ sint desideratura opificis forte vel legulorũ", quæ non potest sustinere proprietarius, non videbitur viri boni arbitratu fui. sed nec ædificiũ quidem positurũ in fundo, nisi quod ad fructum percipiendũ necessarium sit. ¶ Sed si ædium usus fructus legatus 7 sit, Nerua filius & lumina immittere eũ posse ait. sed & colores & picturas & marmora poterit & sigilla & si quid ad domus ornatum. Sed neq; diætas trãsformare vel contũgere aut separare ei permittetur: vel aditus postícásve vertere, vel refugia aperire, vel atriũ mutare, vel virdiaria ad alium modũ conuertere; excolere enim quod inuenit potest qualitate ædium non immutata. Item Nerua eũ cui ædium usus fructus legatus sit, altius tollere nõ posse, quamuis lumina non obscurentur: quia

"Qui colligũt metalla vel oleas. Vide Cato. & Varr. de re rustic. lib. 1. Sunt qui hîc emendent, figulorum, quos non sequor.

quia tectũ magis turbatur. quod Labeo etiam in proprietatis domino scribit. idẽ Nerua nec 8 obstruere eũ posse. ¶ Itẽ si domus usus fructus legatus sit, meritoria illic facere fructuarius non debet: nec per cenacula diuidere domum. atquin locare potest: sed oportebit quasi domũ locare: nec Valineum ibi faciendum est. Quod autem dicit meritoria non facturum, ita accipe, quæ volgo deuersoria vel fullonica appellant. Ego quidẽ & si Valineum sit in domo usibus dominicis solitũ vacare in intima parte domus, vel inter diætas amœnas, non rectè nec ex boni viri arbitratu facturum, si id locare cœperit vt publicè lauet: nõ magis quàm si domum ad stationem iumẽtorum locauerit: aut si stabulum quod erat domus iumentis & carruchis vacans, pistrino locauerit.

XLIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Licet multo minus ex ea re fructum percipiat.

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

Sed si quid inædificauerit, postea eum ne 1 In vulg. est lex, Sed & si. que tollere hoc neq; refigere posse. refixa plane posse vindicare. ¶ Mancipiorum quoque usus fructus legato non debet abuti, sed secundum condicionem "eorum vti. Nam si librarium rus mittat, & qualum & calcem portare cogat, histrionem balneatorem faciat, vel de sym

"Aristot. lib. 1. Polit. cap. 4.

de symphonia atriensem, vel de palæstra stercorādis latrinis præponat, abuti videbitur proprietate. ¶ Sufficienter autem alere & vestire debet secundum ordinem & dignitatem mancipiorum. Et generaliter Labeo ait, in omnibus rebus modum eum tenere debere ne sua feritate vel sæuitia ea corrumpat. alioquin etiam lege Aquilia eum conueniri. ¶ Et si vestimentorum vsusfructus legatus sit, non sicut quantitatis vsusfructus legetur, dicendum est ita vti eū debere, ne abutatur. nec tamen locaturum, quia vir bonus ita nō vteretur. Proinde et si scænicæ vestis vsusfructus legetur vela aulæi vel alterius apparatus, alibi quàm in scæna non vtetur. Sed an & locare possit, videndū est. & puto locaturū. & licet testator cōmodare non locare fuerit solitus, tamen ipsum fructuariū locaturum tam scænicā quàm funebrē vestem. ¶ Proprietatis dominus non debebit impedire fructuariū ita vtentem, ne deteriorē eius condicionem faciat. De quibusdam plane dubitatur, si eum vti prohibeat, an iure id faciat. vtputa doleis, si forte fundi vsusfructus sit legatus. & putāt quidā & si defossa sint vti prohibēdū, idē & in seriis & in cuppis & in cadis & amphoris putāt, idem & in specularibus si domus vsusfructus legetur. Sed ego puto, nisi sit contraria voluntas, etiā instrumētū fundi vel domus cōtineri

*sic Flo. sed vulgata editio habet, symphoniaco, quod quidā magis probant, nos Flor. præferimus,

*de quibus Budæus l. 10

neri. ¶ Sed nec seruitutē imponere fundo potest proprietarius, nec amittere seruitutem. Adquirere planè seruitutem eum posse etiam inuito fructuario, Iulianus scripsit. Quibus consequenter fructuarius quidem adquirere fundo seruitutem nō potest: retinere autē potest. & si fortè fuerint nō vtente fructuario amissæ, hoc quoque nomine tenebitur. Proprietatis dominus ne quidem consentiente fructuario seruitutem imponere potest:

XVI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

NIsi qua deterior fructuarij condicio nō fiat: veluti si talem seruitutem vicino concesserit, ius sibi non esse altius tollere.

XVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

LOcum autem religiosum facere potest consentiente vsufructuario. & hoc verū est fauore religionis. sed interdū & solus proprietatis dominus locum religiosum facere potest. finge enim eum testatorem inferre, cum non esset tam oportune vbi sepeliretur. ¶ Ex eo ne deteriorem condicionem fructuarij faciat proprietarius, solet quæri an seruum dominus coërcere possit. Et Aristo putat Cassium notat, plenissimam eum coërcitionem habere, si modo sine dolo malo faciat: quamuis vsusfructuarius nec contrariis quidem ministeriis aut insitatis artificium eius corrūpere possit: nec

seruum cicatricibus deformare. ¶ Proprietarius autem & seruum noxæ dedere poterit, si hoc sine dolo malo faciat: quoniam noxæ deditio iure non peremit vsumfructum: non magis quàm vsucapio proprietatis quæ post constitutum vsumfructum contingit. Debebit planè denegari vsusfructus persecutio, si ei qui noxæ accepit litis æstimatio non offeratur à fructuario. ¶ Si quis seruum occiderit, vtilem actionem exẽplo Aquiliæ fructuario dandam numquam dubitabit.

XVIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

AGri vsufructu legato, in locum demortuarum arborum aliæ substituẽdæ sunt: & priores ad fructuarium pertinent.

XVIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

PRoculus putat insulam posse ita legari vt ei seruitus imponatur quæ alteri insulæ hereditariæ debeatur, hoc modo: SI ILLE HERES MEVS PROMISERIT PER SE NON FORE QVO ALTIVS EAEDIFICIA TOLLANTVR, TVM EI EORVM AEDIFICIORVM VSVMFRVCTVM DO LEGO, vel sic, AEDIVM ILLARVM, QVO AD ALTIVS QVAM VTI NVNC SVNT AEDIFICATAE NON ERVNT, ILLI VSVMFRVCTVM DO LEGO. Si arbores vento deiectas dominus nõ tollat, per quod incommodior is sit vsusfructus, vel iter: suis actionibus vsufructuario cum eo experiundum.

Qui legat fructus annuos, videtur legare vsumfructum formalem. Bart.

XX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI quis ita legauerit, FRVCTVS ANNVOS FVNDI CORNELIANI GAIO MAEVIO DO LEGO: perinde accipi debet hic sermo ac si vsusfructus fundi esset legatus.

XXI. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

SI serui vsusfructus sit legatus, quidquid is ex operæ suæ adquirit vel ex re fructuaria, ad eum pertinet: siue stipuletur siue ei possessio fuerit tradita. Si verò heres institutus sit vel legatum acceperit, Labeo distinguit cuius gratia vel heres instituitur vel legatum acceperit.

XXII. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd & si quid donetur seruo in quo vsusfructus alterius est, quæritur quid fieri oporteat. Et in omnibus istis, si quidem contemplatione fructuarij aliquid ei relictũ vel donatum est, ipsi adquiret: sin verò proprietarij, proprietario: si ipsius serui, adquiretur domino, nec distinguimus vnde cognitũ ei &

cuius merito habuit qui donauit vel reliquit. Sed & si cõdicionis implendæ causa quid seruus fructuarius consequatur, & cõstiterit contemplatione fructuarij eam condicionem adscriptam, dicendum est ipsi adquiri: nam & in mortis causa donatione idem dicendum est.

XXIII. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

Sed sicuti stipulando fructuario adquirit, ita etiam pasciscendo eum adquirere exceptionem fructuario, Iulianus libro trigensimo digestorum scribit. Idémque" & si acceptum rogauerit, liberationem ei parere. ¶ Quoniam autem diximus, quod ex operis adquiritur ad fructuarium pertinere, sciendum est etiam cogendum eum operari: etenim modicam quoq; castigationem fructuario competere Sabinus respondit, & Cassius libro octauo iuris ciuilis scripsit. vi neque torqueat, neq; flagellis cædat.

" In vulgata editione est lex, Idémqi. 28. cc. l. 63. ĩ. de solut. l. 11. ĩ. de acceptil.

XXIIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

Si quis donatur vsufructuario, spoponderit seruo in quem vsumfructum habet stipulanti, ipsi vsufructuario obligabitur: quia vt ei seruus talis stipulari possit, vsitatum est.

Acquisitio in pendenti.

XXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

Sed & si quid stipuletur sibi aut Sticho seruo fructuario donandi causa, dum vult fructus

fructuario præstitum, dicendum, si ei soluatur, fructuario adquiri.

Acquisitio in pendenti.

1 ¶ Interdum tamen in pendenti est, cui adquirat iste fructuarius seruus: vtputa si seruum emit, & per traditionẽ accepit nec dũ pretium numerauit, sed tantummodo pro eo fecit satis: interim cuius sit quæritur. Et Iulianus libro trigẽsimo quinto digestorum scripsit, in pendenti esse dominium eius & numerationẽ pretij declaraturam cuius sit. Nam si ex re fructuarij, retro fructuarij fuisse. Idemq; est & si fortè stipulatus sit seruus, numeraturus pecuniam: nam numeratio declaravit cui sit adquisita stipulatio. ergo ostendimus in pendenti esse dominium donec pretium numeretur. Quid ergo si amisso vsufructu tunc pretium numeretur? Iulianus quidem libro trigensimo quinto digestorum scripsit, adhuc" interesse vnde sit pretium numeratum. Marcellus verò & Mauricianus, amisso vsufructu iam putãt dominium adquisitum proprietatis domino. sed Iuliani sententia humanior est. Quòd si ex re vtriusque pretium fuerit solutum, ad vtrumq; dominum pertinere Iulianus scripsit: scilicet pro rata pretij soluti. Quid tamen si fortè simul soluerit ex re vtriusque? vtputa decẽ milia pretij nomine debebat, & dena soluit ex re singulorum: cui magis seruus adquirat? Si

" In vulg. est lex, Adhuc. 31.

cc. l. Si seruus. ĩ. de act. empt.

numeratione soluit, interierit cuius priores nummos soluat: nam quos postea soluerit, aut vindicavit, aut si fuerint nummi consumpti, ad cõdictionem pertinẽt. si verò simul in sacculo soluit, nihil fecit accipientis. & ideo nondum adquisisse quisquam dominiũ videtur: quia cũ plus pretium soluit seruus, non faciet nummos accipiẽtis. ¶ Si operas suas iste seruus locauerit, & in annos singulos certũ aliquid stipuletur, eorum quidem annorũ stipulatio quibus vsusfructus mãsit, adquiretur fructuario: sequẽtiũ verò stipulatio ad proprietariũ transit semel adquisita fructuario: quãuis nõ soleat stipulatio semel cui quæsita ad alium transire, nisi ad heredẽ vel adrogatorẽ. Proinde si fortè vsusfructus in annos singulos fuerit legatus, & iste seruus operas suas locauit, & stipulatus est vt supra scriptũ est, prout capitis minutione amissus fuerit vsusfructus, mox restitutus, ambulabit stipulatio. profectáq; ad heredẽ redibit ad fructuarium. ¶ Quæstionis est, an id quod adquiri fructuario non potest, proprietario adquiratur. Et Iulianus quidẽ libro trigensimo quinto digestorũ scripsit: quod fructuario adquiri nõ potest, proprietario quæri. Denique scribit eũ qui ex re fructuariꝰ stipuletur nominatim proprietario, vel iussu eius, ipsi adquirere. Contra autẽ nihil agit si non ex re fructuariꝰ nec ex operis suis fructuario stipuletur. ¶ Seruus ¶ fruct

fructuarius si vsumfructum in se dari stipuletur, aut sine nomine, aut nominatim proprietario, ipsi proprietario adquirit exemplo serui communis: qui stipulando rem alteri ex dominis cuius res est, nihil agit, quoniam rem suam stipulando quis nihil agit: alteri § stipulando adquirit solidum. ¶ Idem Iulianus eodem libro scripsit, si * seruo fructuarius operas eius locauerat, nihil agit. nam & si ex re mea inquit à me stipulatus sit, nihil agit: non magis quam seruus alienus bona fide mihi seruiens, idem agendo, domino quicquam adquirit. Simili mõdo ait, ne quidem si rẽ meam à me fructuario conducat, me non obligauit. Et regulariter definiꝫt, quod quis ab alio stipulando mihi adquirit, id à me stipulando nihil agit. nisi fortè inquit nominatim domino suo stipuletur à me, vel conducat.

* In vulgata editione est lex, Si seruo. 32.

Iussus operatur idem quod nominis expressio. Bart.

§ ¶ Si duos fructuarios proponas, & ex alterius re seruus sit stipulatus, quæritur, vtrũ totum an pro parte qua habet vsumfructũ, ei quæratur. nam & in duobus bona fidei possessoribus hoc idem est apud Scæuolam agitatum libro secundo quæstionũ. Et ait volgo creditũ, rationémq; hoc facere vt si ex re alterius stipuletur, partẽ ei dumtaxat quæri, partem domino. quòd si nominatim sit stipulatus, nec dubitari

debere quin adiecto nomine solidũ ei quæratur. Idemq; ait, & si iussu eius stipuletur: quoniam iussum pro nomine accipimus. Idẽ & in fructuarys erit dicendũ, vt quo casu nõ totum adquiretur fructuario, proprietatis domino erit quæsitum: quoniam ex re fructuarij quæri ei posse ostendimus. ¶ Quod autẽ diximus, ex re 7 fructuarij vel ex operis posse adquirere: vtrum tunc locum habeat, quotiens iure legati vsusfructus sit cõstitutus, an & si per traditionem vel stipulationem vel alium quemcunque modum, videndum. Et vera est Pegasi sentẽtia, quam & Iulianus libro sextodecimo secutus est, omnia fructuario adquiri.

XXVI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI operas suas locauerit seruus fructuarius, & INperfecto tẽpore locationis vsusfructus interierit, quod supereſt, ad proprietarium pertinebit. Sed & si ab initio certam summam propter operas certas stipulatus fuerit, capite deminuto eo, idem dicendum est.

Fructus pendentes die vsusfructus legati cedente spectant ad fructuarium.

XXVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI pendentes fructus iam maturos reliquisset testator, fructuarius eos feret, si die legati cedente adhuc pendentes deprehendisset; nam & stantes * fructus ad fructuarium pertinent. ¶ Si dominus solitus fuit tabernis ad 1 merces

* sic Flor. sunt tamẽ qui magis probent vulgatam lectionem, extantes.

merces suas vti vel ad negotiationem, vtique permittetur fructuario locare eas & ad alias merces. & illud solum obseruandum, ne vel abutatur vsufructuarius, vel contumelioſe 2 iniurioſeue vtatur vsufructu. ¶ Si serui vsusfructus legatus est cuius testator quasi ministerio vacuo vtebatur, si eum disciplinis vel arte instituerit vsufructuarius, arte eius vel peritia vtetur.

Onera realia quæ præstantur à re vel occasione rei, ad fructuarium pertinent.

3 ¶ Si quid cloacarij nomine debeatur, vel si quid ob formam aquæductus quæ per agrum transit pendatur, ad onus fructuarij pertinebit. sed & si quid ad collationem viæ, puto hoc quoq; fructuariũ subiturum. ergo & quod ob transitũ exercitus, confertur ex fructibus: sed & si quid municipio, nam solet possessores certam partem fructuum municipio viliori pretio addicere. solent & fisco fusiones * præstare; hæc 4 onera ad fructuarium pertinebunt. ¶ Si qua seruitus imposita est fundo, necesse habebit fructuarius sustinere. vnde & si per stipulationem seruitus debeatur, idem puto dicendũ. Sed & si seruus sub pœna emptus sit interdictis certis quibusdam, an si vsusfructus eius fuerit legatus, obseruare hæc fructuarius debeat? & puto debere eum obseruare. alioquin non voni viri arbitratu vtitur & fruitur.

* manuſ. functiones. Vide C. Th. de indulg. debit.

In nomismatibus potest constitui verus usus fructus, quia usu non consumuntur.

XXVIII. POMPONIVS lib. v. ad Sabinum.

NOmismatum aureorum vel argenteorum veterum quibus pro gemmis vti solent, vsus fructus legari potest.

XXVIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

OMnium bonorum vsumfructum posse legari nisi excedat dodrantis æstimationem Celsus libro trigensimo secundo digestorum, & Iulianus libro sexagensimo primo scribit. & est verius.

XXX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI is qui binas ædes habeat, aliarũ vsumfructum legauerit, posse heredem Marcellus scribit alteras altius tollendo obscurare luminibus: quoniam habitari potest etiam obscuratis ædibus. quod [a] vsque adeo temperandum est, vt non in totum ædes obscurentur: sed modicum lumen quod habitantibus sufficit habeant.

[a] pertinet ad explicationẽ l. 9. & 10. ff. de seruit. vrb. prædior.

XXXI. IDEM lib. decimo ad Sabinum.

EX re fructuarij etiam id intelligitur, quod ei fructuarius donauerit concesserit ue, vel ex administratione rerum eius compendij seruus fecerit.

XXXII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

Si

SI [a] quis vnas ædes quas solas habet vel fundum tradit, excipere potest id quod personæ non prædij est: veluti vsum & vsumfructum. Sed & si excipiat vt pascere sibi vel inhabitare liceat, valet exceptio: cum ex multis saltibus pastione fructus perciperetur. Et habitationis exceptione siue temporali siue vsque ad mortem eius qui excepit, vsus videtur exceptus.

[a] Incipit in vulgata editione. Si quis binas.

XXXIII. PAPINIANVS libro septimo* decimo* Quæstionum.

SI Titio [a] fructus, Mæuio proprietas legata sit, & viuo testatore Titius decedat, nihil apud scriptum heredem relinquetur. & id Neratius quoque respondit. ¶ Vsumfructum in quibusdam casibus non partis [b] effectum optinere conuenit. vnde si fundi vel fructus portio petatur, & absolutione secuta postea pars altera quæ adcreuit vindicetur, in lite quidem proprietatis indicatæ rei exceptionem obstare, in fructus verò non obstare, scribit Iulianus: quoniam portio fundi velut accessio portioni, personæ fructus adcresceret.

[a] l. Mæuius. §. fundo. ff. de leg. 2. & l. 4. ff. eod.

[b] Vulgat. proprietatis. sed sub partis appellatione continetur.

Ordo scripturæ designat ordinem voluntatis & processus. Part.

XXXIIII. IVLIANVS libro trigensimo quinto Digestorum.

QVotiens duobus vsusfructus legatur ita vt alternis annis vtantur fruantur, si quidem ita legatus fuerit, TITIO ET MAEVIO:

VIO: potest dici priori Titio, deinde Mæuio legatum datũ. Si verò duo eiusdem nominis fuerint, & ita scriptum fuerit, TITIIS VSVMFRVCTVM ALTERNIS ANNIS DO: nisi consenserint vter eorũ prior vtatur, inuicẽ sibi impedient. Quod si Titius eo anno quo frueretur, proprietatem accepisset, interim legatũ non habebit: sed ad Mæuiũ alternis annis vsusfructus pertinebit. & si Titius proprietatem alienasset, habebit eũ vsumfructu, quia & si sub condicione vsusfructus mihi legatus fuerit, & interim proprietatem ab herede accepero: pendente autem condicione eandem alienauero, ad legatũ admittar. ¶ Si colono tuo vsumfructũ fundi legaueris, vsumfructũ vindicavit, & cũ herede tuo aget ex conducto. & cõsequetur vt neq; mercedes præstet, & impẽsas quas in culturam fecerat recipiat. ¶ Vniuersorũ bonorum, an singularum rerum vsusfructus legetur, hactenus interesse puto, quod si ædes incẽsæ fuerint, vsusfructus specialiter ædũ legatus peti non potest: bonorum autem vsufructu legato, areæ vsusfructus peti poterit: quoniam qui bonorum suorum vsumfructum legat, non solum eorum quæ in specie sunt, sed & substantiæ omnis vsumfructum legare videtur: in substantia autem bonorum etiam area est.

Heres tenetur de mora & tarditate aditionis. Bart.

XXXV.

XXXV. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem.

SI vsusfructus legatus est, sed heres scriptus ob hoc tardius adit vt tardius ad legatum perueniretur, hoc quoque præstabitur, vt Sabino placuit. ¶ Vsusfructus serui mihi legatus est: isq; cum ego vtifrui desissem, liber esse iussus est: deinde ego ab herede æstimationem legati tuli. nihilo magis eum liberum fore Sabinus respondit. Namque videri me vtifrui homine, pro quo aliquam rem habeam. condicionem autem eius libertatis eandem manere: ita vt mortis meæ, aut capitis deminutionis interuentu liber futurus esset.

XXXVI. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

QVi vsumfructum areæ legauerat, insulam ibi ædificauit: ea viuo eo decidit vel deusta est: vsumfructum deberi existimabit. Contra autem non idẽ iuris esse, si insulæ vsufructu legato area deinde insula facta sit. Idemq; esse & si scyphorum vsusfructus legatus sit, deinde massa facta, & iterum scyphi. licet enim pristina qualitas scyphorum restituta sit, non tamen illos esse quorum vsusfructus legatus sit.

Vsusfructus exceptio finitur cum persona excipientis. Bart.

¶ Stipulatus sum de Titio fundum Cornelianum, detracto vsufructu Titius decessit. quæsitum

situm est, quid mihi heredē eius præstare oportet. Respondit, referre quā mente vsusfructus exceptus sit: nam si quidem hoc actū est, vt in cuiuslibet persona vsusfructus constitueretur, solam proprietatem heredem debiturū. sin autem id actū sit, vt promissori dumtaxat vsusfructus reciperetur, plenam proprietatem heredem eius deviturū. Hoc ita se habere manifestius in causa legatorum apparere. etenim si heres, à quo detracto vsufructu proprietas legata sit, prius quàm ex testamento ageretur decesserit, minus dubitandum, quin heres eius plenam proprietatem sit deviturus. Idemque & si sub condicione similiter legatus sit, ea pendente condicione heres decesserit.

In legato vsufr. post mortem succedit obligatio ad interesse. Bart.

¶ *Vsusfructus serui Titio legatus est: cum per heredem staret quo minus præstaretur, seruus mortuus est. aliud dici non posse ait quàm in id obligatum esse heredem, quanti legatarij interfuit moram factam non esse. vt scilicet ex eo tempore in diem in quo seruus sit mortuus, vsusfructus æstimetur. Cui illud quoque consequens esse, vt si ipse Titius moriatur, similiter ex eo tempore quo mora sit facta, in diem mortis æstimatio vsusfructus heredi eius præstaretur.*

XXXVII. IDEM lib. VII. Quæstionum.

Quæsitum

Quæsitum est, si cum in annos decem proximos vsumfructum de te dari stipulatus essem, per te steterit quo minus dares, & quinquennium transierit, quid iuris sit. Item si Stichi decem annorū proximorum operas de te dari stipulatus sim, & similiter quinquennium præterijt. Respondit, eius temporis vsumfructū & operas rectè peti, quod per te trāsactum est quo minus darētur.

Quomodo retinetur vsusfructus.

XXXVIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

Non vtitur vsufructuarius, si nec ipse vtatur nec nomine eius alius: puta qui emit vel qui conduxit vel cui donatus est vel qui negotium eius gerit. Planè illud interest, quòd si vendidero vsumfructum, etiam si emptor nō vtatur, videor vsumfructum retinere.

XXXVIIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

Quia qui pretio fruitur, non minus habere intellegitur quàm qui principali re vtitur fruitur.

XL. MARCIANVS lib. III. Institutionum.

Quod si donauero, non aliàs retineo nisi ille vtatur.

XLI. IDEM libro septimo Institutionum.

Statuæ & imaginis vsumfructum posse relinqui magis est: quia & ipse habens aliquem

aliquam vtilitatem, si quo loco oportuno ponantur. Licet prædia quædam talia sint vt magis in ea impendamus quàm de illis adquiramus, tamẽ vsusfructus eorũ relinqui potest.

XLII. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

SI alij vsus alij fructus eiusdem rei legetur, id percipiet fructuarius quod vsuario supererit. nec minus & ipse fruendi causa & vsum habebit. ¶ *Rerũ an æstimationis vsusfructus tibi legetur, interest. Nam si quidem rerum legetur, deducto eo quod præterea tibi legatum est, ex reliquis bonis vsumfructum feres. Sin autem æstimationis vsusfructus legatus est, id quoque æstimabitur quod præterea tibi legatum est. Nam sæpius idem legando, non ampliat testator legatum. re autem legata, etiam æstimationem eius legando ampliare legatum possumus.*

XLIII. VLPIANVS lib. VII. Regularum.

ETiam partis bonorum vsusfructus legari potest. Si tamen non sit specialiter facta partis mentio, dimidia pars bonorum continetur.

XLIIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

[a] Vitru. lib. 7

VSufructuarius nouum tectorium[a] *parietibus qui rudes fuissent, imponere non potest: quia tametsi meliorem excolendo ædificium domini causam facturus esset, non tamen id*

iure suo facere potest, aliúdq; est tueri quod accepisset, an nouum faceret.

XLV. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SIcut in pendia ciuariorum in seruum cuius vsusfructus ad aliquẽ pertinet, ita & valetudinis impendia ad eum respicere natura manifestum est.

[a] Græcas gura contẽdo elegantissimè dictũ, vt in l. 1. ff. de cõcep. Digest.

XLVI. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI extraneo scripto, & emãcipato præterito, matri defuncti deducto vsufructu proprietas legata sit, petita contra tabulas bonorum possessione plena proprietas pietatis respectu matri præstanda est. Si testator iusserit vt heres reficeret insulam, cuius vsumfructum legauit, potest fructuarius ex testamento agere vt heres reficeret.

XLVII. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

QVod si heres hoc non fecisset, & ob id fructuarius frui non potuisset, heres etiam fructuarij eo nomine habebit actionem quanti fructuarij interfuisset non cessasse heredem: licet vsusfructus morte eius interisset.

XLVIII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI absente fructuario heres quasi negotia eius gerens reficiat, negotiorum gestorum actionem aduersus fructuarium habet, tametsi

sibi in futurum heres prospiceret. Sed si paratus sit recedere ab vsufructu fructuarius, non est cogendus reficere: sed actione negotiorum gestorum liberatur. Siluam cæduam etiam si intempestiuè cæsa sit, in fructu esse constat. sicut oleæ immaturæ lecta, item fœnum immaturum cæsum in fructu est.

XLVIIII. POMPONIVS libro septimo ad Plautium.

SI mihi & tibi à Sempronio & Mucio heredibus vsusfructus legatus sit, ego in partem Semproniꝰ quadrantem, in partem Muciꝰ alterum quadrantem habebo. tu item in vtriusque parte eorum quadrantes partes.

L. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

TItius Mœuio fundum Tusculanum reliquit, eiúsque fidei cõmisit vt eiusdem fundi partu dimidiæ vsumfructũ Titiæ præstaret: Mœnius villam vetustate corruptam necessariam cogendis & conseruandis fructibus ædificauit. quæsitum est, an sumptus partem pro portione vsusfructus Titia agnoscere debeat. Respondit Scæuola, si prius quàm vsusfructus præstaretur, necessariò ædificasset, non aliàs cogendum restituere quàm eius sumptus ratio haberetur.

LI. MODESTINVS libro nono Differentiarũ.

TItio cum morietur, vsusfructus inutiliter legari intellegitur: in id tẽpus videlicet collatus, quo à persona discedere incipit.

LII.

LII. IDEM libro nono Regularum.

VSufructu relicto si tributa eius rei præstẽtur, ea vsufructuarium præstare debere dubium nõ est: nisi specialiter nomine fideicommissi testatori placuisse probetur hæc quoque ab herede dari.

LIII. IAVOLENVS libro secundo Epistularum.

SI cui insulæ vsusfructus legatus est, quamdiu quælibet portio eius insulæ remanet, to tius soli vsumfructum retinet.

LIIII. IDEM libro tertio Epistularum.

SVb condicione vsusfructus fundi à te heredẽ, Titio legatus est: tu fundũ mihi vẽdidisti & tradidisti detracto vsufructu: quæro si non extiterit condicio, aut extiterit & interiit vsusfructus, ad quem pertineat. Respondit, intellego te de vsufructu quærere qui legatus est. itaque si condicio eius legati extiterit, dubium non est quin ad legatarium is vsusfructus pertineat: & si aliquo casu ab eo amissus fuerit, ad proprietatem fundi reuertatur. quòd si condicio non extiterit, vsusfructus ad heredem pertinebit: ita vt in eius persona omnia eadem seruentur quæ ad amittendum vsufructum pertinent, & seruari solent. Ceterum in eiusmodi venditione spectandum id erit quod inter ementem vendentémque conuenerit: vt si apparuerit legati causa eum vsumfructum

exceptū esse, etiam si condicio non extiterit, restituī à venditore emptori debeat.

LV. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Quintum Mucium.

SI infantis vsus tantummodo legatus sit, etiam si nullus interim sit, cum tamen infantis ætatem excesserit, esse incipit.

Vsusfructus relictus ciuitati, durat centum annis. Bart.

LVI. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum proūinciale.

AN vsusfructus nomine actio municipibus dari debeat, *quæsitum est. periculū enim esse videbatur ne perpetuus fieret: quia neque morte nec facile* capitis deminutione *periturus est. qua ratione proprietas inutilis esset futura semper abscedente vsufructu. sed tamen placuit dandam esse actionem. Vnde sequens dubitatio est, quousque tuendi essent in eo vsufructu municipes. & placuit centum annos tuendos esse municipes: quia is finis vitæ longæui hominis est.*

*Testamēto relicti, vt docet Iscriptio.

*Extat vnum & alterū exēplū apud Dionē li. 54. vbi Augustus Clazios fecit seruos, & Claudius Rhodios. Cōnanus refert.

LVII. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

DOminus fructuario prædium quod ei per vsumfructū seruiebat, legauit: idque prædium aliquamdiu possessum legatarius restituere filio qui causam inofficiosi testamenti rectè pertulerat, coactus est. mansisse fructus ius integrum ex postfacto apparuit. Per

¶ Per fideicommissum fructu prædiorum ob alimenta libertis relicto, partium emolumentum ex persona vita decedentiū ad dominum proprietatis recurrit. cc. l. 17. ſ. quib. mo vsusfruc. amittat.

Fructus percepti pertinent ad heredem fructuarij, non inspecto quota parte anni vixerit fructuarius. Bart.

LVIII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

DEfuncta fructuaria mense Decembri, iam omnibus fructibus qui in his agris nascuntur, mense Octobri per colonos sublatis, quæsitum est vtrum pensio heredi fructuariæ solui deberet, quāuis fructuaria ante Kalendas Martias quibus pensiones inferri debeant decesserit, an diuidi debeat inter heredem fructuariæ & rempublicam cui proprietas legata est. Respōdi, rempublicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuariæ verò heredem sua die, secundum ea quæ proponerentur, integram pensionem percepturum. ¶ SEMPRONIO DO LEGO EX REDACTV FRVCTVVM HOLERIS ET PORRINAE, QVAE HABEO IN AGRO FARRARIORVM, PARTEM SEXTAM. Quæritur, an his verbis vsusfructus legatus videatur. Respondi, non vsumfructum, sed ex eo quod redactum esset, partem legatam. ¶ Item quæsitum est, si vsusfructus nō esset, an quot-

annis partem sextam redactã legauerit. Respondi, quotannis videri relictum, nisi contrarium specialiter ab herede adprobetur.

LVIIII. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

ARbores vi tempestatis non culpa fructuarij euersas, ab eo substitui non placet. ¶ Quidquid in fundo nascitur vel quidquid inde percipitur, ad fructuarium pertinet. pensiones quoque iam antea locatorum agrorum, si ipsæ quoque specialiter comprehensæ sint. Sed ad exemplum vẽditionis, nisi fuerint specialiter exceptæ, potest vsufructuarius conductorẽ repellere. ¶ Cæsæ harundinis vel paiæ compendium, si in eo quoque fundi vectigal esse consueuit, ad fructuarium pertinet.

Deiectus restituitur interdicto.

LX. IDEM libro quinto Sententiarum.

CViuscumque fundi vsufructuarius prohibitus aut deiectus, de restitutione omnium rerum simul occupatarum agit. sed & si medio tempore alio casu interciderint vsusfructus, æquè de perceptis antea fructibus vtilis actio tribuitur.

Etiam contra ciuiliter possidentem rei vindicatio potest intentari. Bart.

¶ Si fundus cuius vsusfructus petitur, non à domino possideatur, actio redditur. Et ideo si de fundi proprietate inter duos quæstio sit, fructuarius nihilo minus in possessione esse debet. satisque ei à possessore cauẽdum est, quòd non sit prohibiturus frui eum cui vsusfructus relictus est, quamdiu de iure suo probet. Sed si ipsi vsufructuario quæstio moueatur, interim vsusfructus eius offertur: sed caueri de restituendo eo quod ex his fructibus percepturus est, vel si satis non detur, ipse frui permittitur.

Onus reale cuitatur ab eo qui vult rẽ dimittere, secus in onere personali. Bart.

LXI. NERATIVS libro secundo Responsorum.

VSusfructuarius nouum riuum parietibus non potest inponere. ¶ Aedificiũ inchoatum fructuarium consummare nõ posse placet, etiam si eo loco aliter vti non possit. sed nec eius quidem vsumfructum esse: nisi in cõstituendo vel legando vsufructu hoc specialiter adiectum sit, vt vtrumque ei liceat.

'Sic Flo. & vulga. Cuiac. emẽdat tectorium, arg. l. 44. ff. eod. Florẽtina lectio defendi potest.

LXII. TRYPHONINVS libro septimo Disputationum.

VSufructuariũ venari in saltibus vel mõtibus possessicis, probè dicitur. nec aprũ aut cervum quẽ ceperit, proprium domini capit. sed fructus aut iure (ciuili) aut gentium suos facit. ¶ Si viuaria inclusæ feræ in ea possessione custodiebantur, quando vsusfructus cœpit, illum exercere eum fructuarius possit,

occidere non possit? aliàs si quas initio inclusserit operis suis, vel post sibimet ipsæ inciderint delapsæve fuerint, hæ fructuarij iuris sint? commodissimè tamen, ne per singula animalia facultatis fructuarij propter discretionem difficilem ius incertum sit, sufficit eundem numerum per singula quoque genera ferarum finito vsufructu domino proprietatis adsignare, qui fuit cœpti vsusfructus tempore.

LXIII. PAVLVS libro singulari de Iure singulari.

QVod nostrum non est transferemus ad alios: veluti is qui fundũ habet, quamquam vsumfructum nõ habeat, tamen vsumfructum cedere potest.

Si vsufructuarius vult cedere vsufructui, non tenetur ad onera propter vsumfr. incumbentia. Bart.

LXIIII. VLPIANVS libro quinquagensimo primo ad Edictum.

CVm fructuarius paratus est vsumfructũ derelinquere, non est cogẽdus domũ reficere in quibus casibus & vsufructuario hoc onus incumbit. Sed & post acceptũ contra eum iudicium, parato fructuario derelinquere vsumfructum, dicẽdum est absolui eum debere à iudice.

LXV. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

Sed

SEd cum fructuarius debeat quod suo suorúmque facto deterius factum sit reficere, non est absoluendus, licet vsumfructum derelinquere paratus sit: debet enim omne, quod diligẽs paterfamilias in sua domo facit, & ipse facere. ¶ Non magis heres reficere debet quod vetustate iam deterius factum reliquisset testator, quàm si proprietatem alicui testator legasset.

LXVI. PAVLVS libro quadragensimo septimo ad Edictum.

CVm vsufructuario nõ solum legis Aquiliæ actio competere potest, sed & serui corrupti & iniuriarum, si seruum torquendo deteriorem fecerit.

In vul. est lex, Vsufructuario, sed rectius Flo. Cum vsufruct. &c.

LXVII. IVLIANVS libro primo ex Minicio.

CVi vsusfructus legatus est, etiam inuito herede eum extraneo vendere potest.

LXVIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

VEtus fuit quæstio, an partus ad fructuarium pertineret. sed Bruti sententia optinuit, fructuarium in eo locum non habere: neque enim in fructu hominis homo esse potest, hac ratione nec vsumfructum in eo fructuarius habebit. Quid tamen si fuerit etiam partus vsusfructus relictus, an habeat in eo vsumfructum? & cũ possit partus legari, poterit & vsusfructus eius. Fetus tamen pecorum

"Inter Scęuolam & Manilium & inter Brutũ ab eis dissentientem. Cic. 1. de Finib.

l. 14. §. de vsur. & l. 24. §. ad leg. Falc. Inst. de rerum diui.

Sabinus & Cassius opinati sunt ad fructuarium pertinere. Plane si gregis vel armenti sit, vsusfructus legatus, debebit ex adgnatis gregi supplere: id est in locum capitum defunctorum,

LXVIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

VEl inutilium alia summittere: vt post substituta fiunt propria fructuarij, ne lucro ea res cedat domino. Et sicut substituta statim domini fiunt, ita priora quoque ex natura fructus desinunt eius esse. Nã alioquin quod nascitur fructuarij est. & cum substituit, desinit eius esse.

LXX. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

QVid ergo si non faciat nec suppleat? teneri cum proprietario Gaius Cassius scribit libro decimo iuris ciuilis.

*Colum. libr. 8. de re rustic.

Interim tamen, quamdiu summittantur * & suppleantur capita quæ demortua sunt, cuius sit fetus, quæritur. Et Iulianus libro tricensimoquinto digestorum scribit, pendere eorum dominium: vt si summittantur, sint proprietarij: si non summittantur, fructuarij. quæ sententia vera est. Secundum quæ si decesserit fetus, periculum erit fructuarij non proprietarij. & necesse habebit alios fetus summittere. Vnde Gaius Cassius libro octauo scribit, carnem fetus demortui ad fructuarium pertinere. Sed quod dicitur, debere cum summittere, totiens verum est, quotiens gregis vel armenti vel equitij, id est vniuersitatis vsusfructus legatus est. ceterũ si singulorum capitum, nihil supplebit. Item si forte eo tempore quo fetus editi sunt, nihil fuit quod summitti deberet, nunc & post editionem vtrum ex his quæ edẽtur summittere debebit, an ex his quæ edita sunt, videndum est. puto autem verius, ea quæ pleno grege edita sunt, ad fructuarium pertinere. sed posteriorem gregis casum nocere debere fructuario. Summittere autem facti est. & Iulianus propriè dicit, dispertire & diuidere & diuisionem quandam facere. quod dominium erit summissorum proprietarij.

LXXI. MARCELLVS libro septimodecimo Digestorum.

SI in area cuius vsusfructus alienus esset, quis ædificasset intra tempus quo vsusfructus periit, superficie sublata restitui vsumfructum veteres responderunt.

LXXII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

SI dominus nudæ proprietatis vsumfructum legauerit, verum est quod Mæcianus scripsit libro tertio quæstionum de fideicommissis, valere legatum. & si forte in vita testatoris vel ante aditam hereditatem proprietati accesserit, ad legatarium pertinere. Plus admittit Mæcianus, etiam si post aditam hereditatem accessisset

accessisset vsusfructus, vtiliter diem cedere & ad legatarium pertinere.

LXXIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SIaræ vsusfructus legatus sit mihi, posse me casamibi ædificare custodiæ causa earum rerum quæ in ærea sint.

LXXIIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

l. 6. ff. eod. SI Sticho seruo tuo & Pamphilo meo legatus fuerit vsusfructus, tale est legatum, quale si mihi & tibi legatus esset. & ideo dubium non est quin æqualiter ad nos pertineat.

DE VSVFRVCTV AD-CRESCENDO.

TIT. II.

Inter coniunctos est locus iuri accrescendi, non inter omnino diiunctos. Bart.

VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

QVotiens vsusfructus legatus est, ita inter fructuarios est ius adcrescendi, si coniunctim sit vsusfructus relictus. ceterum si separatim vnicuique partis rei vsusfructus sit relictus, sine dubio ius adcrescendi cessat. Deniq; apud Iulianũ libro trigensimoquinto digestorũ quæritur, si cõmuni seruo vsusfructus sit relictus, et vtriq

vtrique domino adquisitus, an altero repudiante vel amittẽte vsumfructum, alter totum habeat. & putat ad alterum pertinere. & licet dominis vsusfructus nõ æquis partibus sed pro dominicis adquiratur, tamen persona eius non dominorum inspecta, ad alterum ex dominis pertinere, nõ proprietati accedere. ¶ Idem ait, & si cõmuni seruo & separatim Titio vsusfructus legatus sit, amissum ab altero ex sociis vsumfructum non ad Titium, sed ad solum socium pertinere debere, quasi solum cõiunctum. quæ sententia vera est. nã quamdiu vel vnus vtitur, potest dici vsumfructum in suo statu esse. Idem est si duobus coniunctim & alteri separatim vsusfructus esset relictus. ¶ Interdũ tamen etsi non sint coniuncti, tamen vsusfructus legatus alteri adcrescit. vtputa si mihi fundi vsusfructus separatim totius, & tibi similiter fuerit relictus. Nam vt & Celsus libro octauodecimo digestorum & Iulianus libro trigensimoquinto scribit, concursu partes habemus. quod & in proprietate contingeret: nam altero repudiante, alter totum fundum haberet. Sed in vsufructu hoc plus est, quia & constitutus & postea amissus nihilo minus ius adcrescendi admittit. omnes enim auctores apud Plautiũ de hoc consenserunt, & vt Celsus & Iulianus eleganter aiunt, vsusfructus cottidie constituitur & legatur: nõ vt proprietas

c. l. & Proculo. 3. de leg. 2.

tui eo solo tẽpore quo vindicatur. Cũ primum itaq; non inueniet alter cum qui sibi cõcurrat, solus vtetur in totum. nec refert coniunctim an separatim relinquatur.

Qui vocantur ad vsumfructum ex verbis testatoris, ius adcrescendi non habent. Bart.

¶ *Idem Iulianus libro trigensimoquinto digestorũ scripsit, si duobus heredibus institutis deducto vsufructu proprietas legetur, ius adcrescẽdi heredes nõ habere: nã videri vsumfructũ constitutum, non per concursum diuisum.* 3

In vulg. est lex, Si duobus. a.

II. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

I Decoque amissa pars vsusfructus ad legatarium eundemque proprietarium redijt.

III. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

I Dem Neratius putat cessare ius adcrescendi libro primo responsorum. cui sententiæ congruit ratio Celsi dicentis totiens ius adcrescendi esse, quotiens in duobus qui insolidũ habuerũt, concursu diuisus est. Vnde Celsus libro octauodecimo scribit si duo fundi domini deducto vsufructu proprietatem tradiderint, vter eorum amiserit vsumfructũ ad proprietatem redire: sed non ad totum, sed cuiusque vsumfructum ei parti accedere quã ipse tradiderit: ad eam enim partem redire debet, à qua initio diuisus est.

Iuter

Inter legatarium plenæ proprietatis, & legatarium vsusfructus est locus iuri accrescendi. Bart.

2 ¶ *Non solùm autem si duobus vsusfructus legetur, est ius adcrescendi, verùm & si alteri vsusfructus alteri fundus legatus est: nã amittente vsumfructum altero cui erat legatus, magis iure adcrescendi ad alterum pertinet quàm redit ad proprietatem. nec nouum: nam & si duobus vsusfructus legetur, & apud alterum sit consolidatus, ius adcrescendi non perit neq; ei apud quem consolidatus est, neque ab eo. & ipse quibus modis amitteret ante consolidationẽ, isdem & nunc amittet. & ita & Neratio & Aristoni videtur, & Pomponius probat.*

IIII. IVLIANVS libro trigensimo quinto Digestorum.

S I tibi proprietas fundi legata fuerit, mihi autem & Mæuio & tibi eiusdem fundi vsusfructus, habebimus ego & Mæuius trientes in vsufructu, vnus triens proprietate miscebitur. siue autem ego siue Mæuius capite minuti fuerimus, triens inter te & alterutrum nostrũ diuidetur: ita vt semissem in vsumfructu habeat is qui ex nobis capite minutus non fuerat, ad te proprietas cum parte dimidia vsusfructus pertineat.

V. GAIVS lib. septimo ad Edictũ prouinciale.

E T si tradideris alicui proprietatem deducto vsufructu, nihilo minus putat Iulia-

nus

nus adcrescere: nec videri nouum tibi adquiri vsumfructum.

VI. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

In vulga. Idem est & ſ.

IDem & si apud vnum ex tribus fructuariis consolidatus sit vsusfructus. Sed si cui proprietas deducto vsufructu legata sit, & mihi pars vsusfructus, videndum erit an inter me & heredē ius adcrescendi versetur, & verum est vt quisquis amiserit, ad proprietatē reuertetur. ¶ Si mihi vsusfructus fundi purè, tibi sub cōdicione legatus sit, potest dici totius fundi vsumfructum ad me pertinere interim: & si capite minutus fuero, totū amittere. sed si extiterit cōdicio, totum vsumfructum ad te pertinere, si fortè capite deminutus sum. ceterum cum in meo statu maneo, communicandum vsumfructum.

VII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

* Testatoris, non Attij.

SI quis Attio & heredibus suis * vsumfructum legauerit, dimidiam Attius dimidiā heredes habebunt. quòd si ita scriptum sit, ATTIO ET SEIO CVM HEREDIBVS MEIS, tres partes fient: vt vnā habeāt heredes, tertiā Attius, tertiā Seius, nec enim interest, ita legetur, ILLI ET ILLI CVM MAEVIO, an ita, ILLI ET ILLI ET MAEVIO.

VIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

Si

SI mulieri cum liberis suis vsusfructus legetur, amissis liberis ea vsumfructum habet. sed & matre mortua liberi eius nihilo minus vsumfructū habent iure adcrescendi. Nā & Iulianus libro trigensimo digestorum ait, idem intellegendum in eo qui solos liberos heredes scripserit: licet non vt legatarios eos nominauerit, sed vt ostēderet magis velle se matrem ita frui vt liberos secum habeat fruentes. Sed & Pomponius quærit, quid si mixti fuerint liberi & extranei heredes. & ait filios legatarios esse intellegendos. Et per contrarium si voluerit eos liberos simul cū matre frui, debere duci matrē legatariam esse intellegendam: & per omnia similem esse & in hoc casu iuris euentum.

VIIII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

SI proprietas fundi duobus, vsusfructus vni legatus sit, non trientes in vsufructu habēt, sed semissem duo, semissem fructuarius. item contra, si duo fructuarij & vnus fundi legatarius sit.

X. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

INterdum pars vsusfructus & non habēti partem suam, sed amittenti adcrescit. nam si vsusfructus duobus fuerit legatus, & alter lite contestata amiserit vsumfructum, mox & collegatarius qui litem contestatus non erat,

vsumfructum amisit, partem dimidiam dumtaxat quam amisit qui litem contestatus est aduersus eum qui se liti optulit, à possessore consequitur: pars enim collegatarij ipsi adcrescit non domino proprietatis: vsusfructus enim personæ adcrescit & si fuerit amissus.

Vbi diuersi sunt onerati, non habet locum ius accrescendi, Bart.

XI. PAPINIANVS libro secundo Definitionũ.

CVm singulis ab heredibus singulis eiusdẽ rei fructus legatur, fructuarij separati videntur non minus quàm si æquis portionibus duobus eiusdem rei fructus legatus fuisset. vnde fit vt inter eos ius adcrescendi non sit.

XII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

CVm alius ab alio herede vsumfructum vindicat.

QVANDO DIES VSVSFRVCTVS LEGATI CEDAT. TIT. III.

VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinũ.

QVamquã vsusfructus ex fruendo consistat, id est facto aliquo eius qui fruitur & vtitur, tamẽ semel cedit dies. aliter atq; si cui in menses vel in dies vel in annos singulos quid legetur: tunc enim per dies singulos vel menses vel annos dies legati cedit.

cedit. Vnde quæri potest, si vsusfructus cui per dies singulos legetur, vel in annos singulos, an semel cedat. & puto non cedere simul, sed per tempora adiecta, vt plura legata sint. & ita libro quarto digestorum Marcellus probat in eo, cui alternis diebus vsusfructus legatus est. & ideo si is fructus legatus sit qui cottidie percipi non potest, non erit inutile legatũ: sed dies habebunt legatum, quibus frui potest. [1] l. 10. §. quand. dies leg. ced.

Dies vsusfruct. legati cedit adita hereditate, quamuis aliàs cedat à morte testatoris.

¶ Dies autem vsusfructus, itẽ vsus, non prius cedet quàm hereditas adeatur: tunc enim constituitur vsusfructus, cum quis iam frui potest. Hacratione & si seruo hereditario vsusfructus legetur, Iulianus scribit quamuis cetera legata hereditati adquirantur, in vsufructu tamen personam domini exspectari, qui vti & frui possit. ¶ Itẽ si ex die vsusfructus legatur: dies eius nondũ cedet, nisi cum dies venit, possè enim vsumfructum ex die legari & in diem constat. Non solùm autem vsusfructus ante aditam hereditatem dies non cedit, sed nec actio de vsufructu. idemque & si ex die fuerit legatus vsusfructus. denique Scævola ait, agentem ante diem vsusfructus, nihil facere: quamuis aliàs qui ante diem agit, male agit.

QVIBVS MODIS VSVS. FRVCTVS VEL VSVS AMITTITVR.

TIT. IIII.

VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinū.

On solum vsumfructum amitti capitis minutione constat, sed & actione de vsufructu. & parum refert vtrum iure sit constitutus vsusfructus, an verò tuitione prætoris. Proinde traditus quoque vsusfructus, item in fundo vectigali vel superficie non iure cōstitutus, capitis minutione amittitur. sed ita demū amittitur capitis deminutione vsusfructus, si iam constitutus est. ceterum si ante aditam hereditatem aut ante diem cedentem quis capite minutus est, constat non amitti. ¶ Si tibi fundus ex die legatus est, & vsumfructum mihi rogatus es restituere, videndum erit, si capite minutus fuero intra diem legato tuo insertum, ne fortè saluus sit mihi vsusfructus, quasi ante diem cedentem capitis minutio interuenerit. quod benignè dici poterit.

Id quod non est, perire non potest.

Vsque adeo autem capitis minutio eū demum vsumfructum peremit qui iam constitutus est. vt si in singulos annos vel menses vel dies legatus sit, is demum amittitur qui iam processit, et si fortè in annos singulos legatus est, illius dumta-

dumtaxat anni vsusfructus amittetur. & si in menses, eius mensis. si in dies, eius diei.

Vsusfructus relictus alternis annis.

II. PAPINIANVS libro septimodecimo Quæstionum.

SI duobus separatim alternis annis vsusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est: cum si legatarium vnū substituas cui alternis annis legatus sit vsusfructus, plena sit apud heredem proprietas eo tempore quo ius fruendi legatario non est, quòd si ex duobus illis alter decedat, per vices temporum plena proprietas erit: neque enim adcrescere alteri quicquam potest: quoniam propria quisque tempora non concurrente altero fructus integri habuit. ¶ Si non mors sed capitis deminutio interceſſerit, quia plura legata sunt, illius anni tantùm, si modo ius fruēdi habuit, fructus amissus erit. quod & in vno legatario qui fructum in singulos annos accepit, defendendum est: vt commemoratio temporum repetitionis potestatem habeat. ¶ Cum singulis fructus alternis annis legatur, si cōsentiant in eundem annum, impediuntur: quòd non id actum videtur vt concurrerent. multū etenim refert, duobus simul alternis annis legetur, quod sanè vltra primum annū procedere non poterit, nō magis quàm si vni legatus ita fuisset: an singulis alternis annis. nam si cōcurrere

volent, aut impedient inuicem propter voluntatem, aus si ea non refragabitur, singulorum annorum fructus vacabit.

Repetitio vsusfructus capitis deminutione amissi.

III. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

SIcut in annos singulos vsusfructus legari potest, ita & capitis minutione amissus legari potest: vt adiciatur, QVOTIENSQVE CAPITE MINVTVS ERIT, EI LEGO: vel sic, QVOTIENS AMISSVS ERIT, & tunc si capitis minutione amittatur, repetitus videbitur. Vnde tractatum est, si cui quamdiu viuat, vsusfructus legatus sit, an videatur repetitus quotiens amissus est. quod & Mæcianus temptat: & puto repetitum videri. Quare si vsque ad tempus sit legatus, vtputa vsque ad decennium, idem erit dicendũ. ¶ Hæc autem repetitio quæ fit post amissum capitis minutione vsumfructũ, quæritur an & ius adcrescendi secum saluũ habeat. vtputa Titio & Mæuio vsusfructus legatus est, & si Titius capite minutus esset, eidem vsumfructum legauit. quæsitum est, si Titius ex repetitione vsumfructum haberet, an inter eos ius adcrescendi saluum esset. & Papinianus libro septimodecimo quæstionum scribit, saluum esse perinde ac si alius esset Titio in vsufructu substitutus: hos

tus: hos enim tametsi non verbis, re tamen coniunctos videri. ¶ Idem Papinianus quæsit, si Titio & Mæuio vsusfructu legato, in repetitione vsusfructus non totum sed partem Titio relegasset, an viderentur coniuncti. & ait, si quidem Titius amiserit, totum socio adcrescere. quòd si Mæuius amisisset, non totum adcrescere: sed partem ad eum, partem ad proprietatem redire. quæ sententia habet rationem: neque enim potest dici eo momento, quo quis amittit vsumfructum & resumit, etiam ipsi quicquam ex vsufructu adcrescere. placet enim nobis, ei qui amittit vsumfructum, ex eo quod amittit nihil adcrescere.

Quicquid personæ cohæret, morte finitur.

3 ¶ Morte quoque amitti vsumfructum, non recipit dubitationem: cum ius fruendi morte extinguatur. sicuti si quid aliud quod personæ cohæret.

IIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

SI legatum vsumfructum legatarius alij restituere rogatus est, id agere prætor debet, vt ex fideicommissarij persona magis quàm ex legatarij pereat vsusfructus.

Repetitio vsusfr. habet locum in vita, & non post mortem legatarij, nisi fit facta mentio heredis. Bart.

V. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

REpeti potest legatus vsusfructus amissus qualicumq; ratione, dummodo non morte. nisi forte heredibus legauerit. ¶ Si quis vsumfructū solum serui alienauerit. per quem vsusfructus ei adquisitus est, dubium non est quin vsusfructus per eum adquisitus retineatur. ¶ Rei mutatione interire vsumfructum placet. veluti, vsusfructus mihi ædium legatus est: ædes corruerunt vel exustæ sunt: sine dubio extinguitur. an & areæ? certissimum est exustis ædibus nec areæ nec cementorū vsumfructū deberi. & ita & Iulianus. ¶ Si areæ sit vsus fructus legatus, & in ea ædificium sit positum, rem mutari, & vsumfructum extingui constat. Planè si proprietarius hoc fecit, ex testamento, vel de dolo tenebitur.

VI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SEd & interdictū quod vi aut clam vsufructuario competit:

VII. IVLIANVS libro trigensimoquinto Digestorum.

NIsi sul lato ædificio vsumfructum areæ mihi cesserit: tempore scilicet quo vsusfructus perit transacto.

Licet mutetur forma in accessorio, non extinguitur in principali. Bart.

VIII.

VIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

FVndo vsufructu legato, si villa diruta sit, vsusfructus non extinguetur: quia villa fundi accessio est: non magis quàm si arbores deciderint.

VIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SEd & eo quoque solo in quo fuit villa, vtifrui potero.

X. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

QVid tamē si fundus villæ fuit accessio? videamus ne etiam fundi vsusfructus extinguatur. & idem dicendum est, vt non extinguatur. ¶ Non tātùm si ædes ad aream redactæ sint, vsusfructus extinguitur, verumetiam si demolitis ædibus testator alias nouas restituerit. planè si per partes reficiat, licet omnia noua facta sit, aliud erit nobis dicendum. ¶ Agri vel loci vsusfructus legatus si fuerit inundatus, vt stagnum iam sit aut palus, procul dubio extinguetur. sed & si stagni vsusfructus legetur, & exaruerit sic vt ager sit factus, mutata re vsusfructus extinguitur. Non tamē, si arui vsusfructus legetur, & ibi vineæ sint positæ, vel contra, puto extingui. Certè siluæ vsufructu legato, si siluæ cæsa illic sationes fuerint factæ, sine dubio vsusfructus extinguitur. ¶ Si massæ vsusfructus legetur, & ex ea vasa sint facta, vel con-

tra, Cassius apud Vrseiū scribit, interire vsumfructum, quam sententiā puto veram. Proinde & ornamentum dissolutum aut transfiguratum extinguit vsumfructū. ¶ In naui quoque vsusfructu Sabinus scribit, si quidem per partes refecta sit, vsumfructum non interire. si autem dissoluta sit, licet isdem tabulis nulla præterea adiecta restaurata sit, vsumfructum extinctum. quam sententiam puto veriorem. Nam & si domus fuerit restituta, vsusfructus extinguitur. ¶ Quadrigæ vsusfructu legato, si vnus ex equis decesserit, an extinguatur vsusfructus quæritur. ego puto multum interesse, equorum an quadrigæ vsusfructus sit legatus: nam si equorū, supererit in residuis: si quadrigæ, nō remanebit: quoniā quadriga esse desiit:

XI. PAVLVS lib. III. ad Sabinum.

NIsi alius ante diem legati cedentem substitutus sit.

Mutato ministerio ex quo pendet effectus, intelligitur res mutata. Bart.

XII. VLPIANVS lib. XVII. ad Sabinum.

SI cui balinei vsusfructus legatus sit, & testator habitationē hoc fecerit, vel si tabernæ, & diætam fecerit, dicendum est vsumfructum extinctum. Proinde & si histrioni reliquerit vsumfructum, & eum ad aliud ministerium transtulerit, extinctum esse vsumfructum dicendum erit.

Vsusfructuarius facit fructus suos si suo nomine à solo separentur: bon. fid. possessi. à quocunque sint separati. Bart.

XIII. PAVLVS lib. III. ad Sabinum.

SI fructuarius messem fecit, & decessit, stipulam quæ in messe iacet heredis eius esse Labeo ait: spicam quæ terra teneatur, domini fundi esse. fructúmque percipi spica aut fæno cæso aut vua adēpta aut excussa olea: quamuis nondum tritum frumentum aut oleum factum vel vindemia coacta sit. Sed vt verum est quod de olea excussa scripsit, ita aliter obseruandum de ea olea quæ per se deciderit. Iulianus ait, fructuarij fructus tunc fieri, cū eos perceperit: bonæ fidei autem possessoris, mox quàm à solo separati sint. Inuulgata. Si vsufructuarius.

XIIII. POMPONIVS lib. V. ad Sabinum.

EXcepta capitis minutione vel morte, reliquæ causæ vel pro parte interitum vsusfructus recipiunt.

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

INterdum proprietarius ad libertatem perducet: si forte vsusfructus fuerit: tamdiu legatus quamdiu manumittatur. nam incipiente proprietario manumittere, extinguetur vsusfructus.

Ex testamento diuersorum non est locus iuri accrescendi. Bart.

XVI.

XVI. IDEM libro quinto Disputationum.

SI sub condicione mihi legatus sit vsusfructus, medióq; tempore sit penes heredẽ, potest heres vsumfructum alij legare. quæ res facit vt si condicio extiterit mei legati, vsusfructus ab herede relictus finiatur. quòd si ego vsumfructum amisero, non reuertetur ad legatarium cui ab herede purè legatus fuerat: quia ex diuersis testamentis ius coniunctionis non contingit.

Consolidatio voluntaria perimit vsumfr. nec postea reuiuiscit. Bart.

XVII. IVLIANVS libro trigensimo quinto Digestorum.

SI tibi fundi vsusfructus purè proprietas autem sub condicione Titio legata fuerit, pendente condicione dominiũ proprietatis adquisieris, deinde condicio extiterit, pleno iure fundum Titius habebit. neque interest, quòd detracto vsufructu proprietas legata sit: enim dum proprietatem adquiris, ius omne legati vsusfructus amisisti.

&l. 17. ff. de vsufr.

XVIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI seruo hereditario ante aditam hereditatem legatus vsusfructus fuisset, magis placet adita hereditate eum vsumfructum ad te transire: nec interire quasi mutato dominio: quia nec dies ante cesserit quàm tu heres extiteris.

XVIIII.

XVIIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

NEque vsusfructus neque iter actúsue dominij mutatione amittitur.

Vsu partis retinetur ius totius à sciente: secus ab ignorante. Bart.

XX. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

IS qui vsumfructum habet, si tantùm vtatur, quia existimet se vsum tantum habere, an vsumfructum retineat? & si quidem sciens se vsumfructum habere, tantum vti velit, nihilo minus & frui videtur. si verò ignoret, puto eum amittere fructum: non enim ex eo quod habet, vtitur, sed ex eo quod putant se habere.

XXI. MODESTINVS libro tertio Differentiarum.

SI vsusfructus ciuitati legetur, & aratrum in ea inducatur, ciuitas esse desinit: vt passa est Carthago: ideóq; quasi morte desinit habere vsumfructum.

Vxor retinet possessionem per maritum, & econtra. Bart.

XXII. POMPONIVS libro sexto ad Quintum Mucium.

SI mulieri vsus domus legatus sit, & illa trans mare profecta sit, & cõstituto tempore ad amittendum vsum afuerit, maritus verò domo vsus fuerit, retinetur nihilo minus vsus: quemadmodum si familiam suã in domo relicq

* Qui erat idem mos condẽdarũ & euertendarũ. Hor. 1. Carm. Im primerétque muris hostile aratrum. Virg. Vrbem designat aratro. Cice. Philip. 1. vt vexillũ tolleret & aratrum circũduceret.

reliquisset, eáque peregrinaretur. & hoc magis dicendum est, si vxorẽ in domu reliqueris maritus, cũ ipsi marito vsus domus legatus sit.

XXIII. IDEM libro vicensimo sexto ad Quintum Mucium.

SI ager cuius vsusfructus noster sit, flumine vel mari inundatus fuerit, amittitur vsusfructus: cum etiam ipsa proprietas eo casu amittatur. ac ne piscando quidem retinere poterimus vsumfructum. sed quemadmodum si eodem impetu discesserit aqua quo venit, restituitur proprietas, ita & vsumfructum restituendum, dicendum est.

XXIIII. IAVOLENVS libro tertio ex Posteriorum Labeonis.

CVm vsumfructum horti haberem, flumen hortum occupauit: deinde ab eo recessit. ius quoque vsusfructus restitutũ esse Labeoni videtur: quia id solum perpetuò eiusdem iuris mansisset. ita id verum puto, si flumen inundatione hortũ occupauit. nam si alueo mutato inde manare cœperit, amitti vsumfructum existimo: cum is locus aluei publicus esse cœperit. neque in pristinum statum restitui posse. Idem iuris itinere & actu custodiendum esse, ait Labeo. de quibus rebus ego idem quod in vsufructu sentio. Labeo: nec si summa terra sublata ex fundo meo, & alia rejecta esset, idcirco meum solum esse desinit: non magis quàm stercorato agro.

XXV.

XXV. POMPONIVS libro vndecimo ex Variis lectionibus.

PLacet vel certæ partis vel pro indiviso vsumfructum non vtendo amitti.

XXVI. PAVLVS lib. I. ad Neratium.

SI ager ab hostibus occupatus seruátúsue captus liberatus fuerit, iure postliminij restituetur vsusfructus,

XXVII. IDEM libro primo Manualium.

SI seruus in quo vsusfructus alienus est, noxæ dedatur à domino proprietatis vsufructuario, liberabitur confusa seruitute proprietatis comparatione.

XXVIII. IDEM libro tertiodecimo ad Plautium.

SI vsusfructus alternis annis legetur, non posse non vtendo cum amitti: quia plura sunt legata.

An retineatur vsusfructus alio possidente.

XXVIIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

POmponius quærit, si fundũ à me proprietarius conduxerit, eúmq; fundũ vendiderit Seio non deducto vsufructu, an vsumfructum per emptorem retineam. & ait, licet proprietarius mihi pensionem soluerit, tamen vsumfructum amitti: quia non meo nomine sed suo fruitus est emptor. Teneri planè mihi ex locato proprietariũ quanti mea interfuit id factum non esse. quamquã si à me conductum

vsum

vsumfructũ quis alij locauerit, retinetur vsus fructus. sed si proprietarius eum locasset suo nomine, dicendũ amitti: non enim meo nomine fruitur colonus. Sed si emptum à me vsumfructum proprietarius vendidisset, amitteremvsumfructum: quærendum est. & puto amitti: quoniã & hic non vt à me empto fruitur fundi emptor. Idem Pomponius quærit, si legatum mihi vsumfructũ rogatus sim tibi restituere, an per te frui videar, nec amittatur vsusfructus. & ait, dubitare se de hac quæstione. sed est verius quod Marcellus notat, nihil hanc rem fideicomissario nocere: suo enim nomine vtilem actionem eum habiturum.

XXX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

CAro & corium mortui pecoris in fructu non est: quia mortuo eo vsusfructus extinguitur.

XXXI. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

CVm gregis vsusfructus legatus est, & vsque eo numerus peruenit gregis vt grex non intellegatur, perit vsusfructus.

DE VSVFRVCTV EARVM RERVM QVAE VSV CONsumuntur vel minuuntur.

TIT. V.

Quasi vsufruc. constituitur præstita cautione.

Vlp

VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SEnatvs censuit vt omnium rerum quas in cuiusque patrimonio esse cõstaret, vsusfructus legari posset, quo senatusconsulto inductum videtur vt earum rerum quæ vsu tolluntur vel minuuntur posit vsusfructus legari.

II. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SEd de pecunia rectè caueri oportet his à quibus eius pecuniæ vsusfructus legatus erit. Quo senatusconsulto non id effectum est, vt pecuniæ vsusfructus proprie esset: nec enim naturalis ratio auctoritate senatus commutari potuit; sed remedio introducto cœpit quasi vsusfructus haberi.

Nominum vsusfructus.

III. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum

POst quod omnium rerum vsusfructus legari poterit: an & nominum? Nerua negauit, sed est verius quod Cassius & Proculus existimant, posse legari. idem tamen Nerua ipsi quoque debitori posse vsumfructum legari scribit, & remittendas ei vsuras;

IIII. PAVLVS libro primo ad Neratium. †eius

ERgo cautio etiam ab hoc exigenda erit.

Pecunia aliena.

V. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

HOc senatusconsultum nõ solum ad eum pertinet, qui pecuniæ vsumfructum vel ceterarum rerum quas habuit legauit, verum & si fuerint alienæ.

Cautio omissa condicitur per condictionem certi.

¶ Si pecuniæ sit vsusfructus legatus vel aliarum rerum quæ in abusu consistunt, nec cautio interueniat, videndum, finito vsufructu an pecunia quæ data sit, vel ceteræ res quæ in absumptione sunt, condici possint. Sed se quidẽ adhuc constante vsufructu cautionem quis velit condicere, dici potest, omissam cautionẽ posse condici incerti condictione. sed si finito vsufructu, ipsam quãtitatem Sabinus putat posse condici. quam sententiã & Celsus libro octauodecimo digestorum probat. quæ mihi non inarguta videtur. ¶ Quæ in vsufructu pecuniæ diximus vel ceterarum rerum quæ sunt in abusu, eadem & in vsu dicenda sunt. nam idem continere vsum pecuniæ & vsumfructum & Iulianus scribit, & Pomponius libro octauo de stipulationibus.

Vni legata res, alteri vsusfructus.

VI. IVLIANVS libro trigensimo quinto Digestorum.

Si

SI tibi decem milia legata fuerint, mihi eorũdem decem milium vsusfructus sient quidem tua tota decem milia: sed mihi quinq; numerari debebunt, ita vt tibi caueam, tempore mortis meæ aut capitis deminutionis restituiri. Nam & si fundus tibi legatus fuisset, & mihi eiusdem fundi vsusfructus, haberes tu quidem totius fundi proprietatem, sed partem cum vsufructu, partem sine vsufructu. & non heredi sed tibi caueres boni viri arbitratu. Sed si duobus eorundem decem milium vsusfructus legatus fuerit, quina milia accipient & inuicem, & heredi satisdabunt.

VII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SI vini, olei, frumenti vsusfructus legatus erit, proprietas ad legatarium transferri debet, & ab eo cautio desiderãda est: vt quandoque is mortuus aut capite deminutus sit, eiusdem qualitatis res restituatur: aut æstimatis rebus, certæ pecuniæ nomine cauendũ est: quod & commodius est. Idem scilicet de ceteris quoque rebus quæ vsu continentur, intelleg mus.

VIII. PAPINIANVS libro septimodecimo Quæstionum.

TRibus heredibus institutis vsumfructũ quindecim milium Titio legauit, & duos ex heredibus iussit pro legatario satisdare. placebat vtile esse cautionis quoque legatum: nec

* Nõdum tempore Cic. factũ fuisse SC. liquet ex eius Topic.

* Connanus & quidã alij putant legendum, consumũtur.

refragari senatusconsultum: quia cautio non impederetur. & esse alterum legatū velut certi, alterum incerti. vsusfructus itaque nomine partem pecuniæ petendam ab eo qui satis accepit à coheredē incertique cum eodem agendum, si satis non dedisset. Eum verò qui satis præstitit, ac propter morā coheredis satis non accepit, neque fructus nomine interim teneri propter senatusconsultum, neque actione incerti; quia coheredi satisfecit. Illud etiam nobis placet, legatarium cogendum promittere. Finito autem vsufructu, si coheredes ex causa fideiussoria conuenirentur, eos mandati non acturos; non enim suscepisse mādatum, sed voluntati paruisse, denique cautionis legato liberatos, de illo nec diu tractandū fuit, secundum legatum id est cautionis, non heredum videri, sed eius cui pecuniæ vsusfructus relictus est; cuique testator prospicere voluit, & cuius interesse credidit fideiussores non suo periculo quærere.

VIIII. PAVLVS libro primo ad Neratium.

IN stipulatione de reddendo vsufructu pecuniæ, duo soli casus interponuntur, mortis, & capitis deminutionis;

X. VLPIANVS libro sepuagensimo nono ad Edictum.

l 7. vsuf. quē. cau.

QVoniā pecuniæ vsus aliter amitti non potest quàm his casibus. Si vsus tantùm

tùm pecuniæ legatus sit, quia in hac specie vsus appellatione etiam fructum contineri magis accipiendum est, stipulatio ista erit interponenda. Et quidam aiunt, non ante hanc interponi stipulationem quàm data fuerit pecunia. ego autem puto, siue antea siue postea ea pecunia data sit, tenere stipulationem.

XI. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SI lanæ alicui legatus sit vsusfructus vel odorum vel aromatum, nullus videtur vsusfructus in istis iure constitutus. sed ad senatusconsultum erit descendendum quod de cautione eorum loquitur.

XII. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

CVm pecunia erat relicta Titio, ita vt post mortem legatarij ad Mæuiū rediret, quamquam adscriptum sit, vt vsum eius Titius haberet, proprietatem tamē ei legatam: & vsus mentionem factam, quia erat restituenda ab eo pecunia post mortem eius, Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

SI VSVSFRVCTVS PETETVR VEL AD ALIVM PERTINERE negetur.

TIT. VI.

An fructuarius possit vindicare seruitutem.

VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI fundo fructuario seruitus debeatur, Marcellus libro octauo apud Iulianū Labeonis & Neruæ sententiam probat existimantiū seruitutem quidem eum vindicare nō posse, verùm vsumfructum vindicaturum. ac per hoc vicinum, si non patiatur eum ire & agere, teneri ei quasi non patiatur vtifrui.

Quoties dispositioni apponitur aliquid quod est contra naturam rei super qua disponitur, non valet dispositio. Batt.

¶ Vsusfructus legatus adminiculis eget, sine quibus vtifrui quis nō potest. & ideo si vsusfructus legetur, necesse est tamen vt sequatur eū aditus. vsque adeo, vt si quis vsumfructum loci leget ita, ne heres cogatur viam præstare, inutiliter hoc adiectū videatur. Item si vsufructu legato iter ademptū sit, inutilis est ademptio: quia semper sequitur vsumfructū. Sed si vsusfructus sit legatus ad quem aditus non est per hereditarium fundum, ex testamento vtique agēdo fructuarius consequetur vt cum aditu sibi præstetur vsusfructus. ¶ Vtrum autem aditus tantùm & iter, an verò & via debeatur fructuario legato ei vsufructu, Pomponius libro quinto dubitat. & rectè putat, prout vsusfructus perceptio desiderat, hoc ei præstandum. Sed an & alias vtilitates & seruitutes

°In notis scilicet ad Iulianū, cùm ille contrariū scriberet l. 2. §. de noū. opē nuncia. l. 1. §. de remiss.

tutes ei heres præstare debeat, puta luminum & aquarum, an verò non? & puto eas solas præstare compellendum, sine quibus omnino vti non potest. sed si cum aliquo incommodo vtatur, non esse præstandas.

II. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ab herede ex testamento fundi vsusfructus petitus sit, qui arbores deiecisset aut ædificiū demolitus esset, aut aliquo modo deteriorem vsumfructum fecisset, aut seruitutes imponendo aut vicinorum prædia liberando, ad iudicis religionē pertinet, vt inspiciat qualis ante iudicium acceptum fundus fuerit: vt vsufructuario hoc quod interest ab eo seruetur.

Ius vtile non est maioris rationis quam ius directum.

III. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

QVi vsumfructum traditū sibi ex causa fideicommissi desiit in vsu habere tanto tempore, quanto, si legitimè eius factus esset, amissurus eū fuerit, actionem ad restituendum eum habere non debet: est enim absurdū plus iuris habere eius, qui possessionem dumtaxat vsusfructus, non etiam dominium adepti sint.

IIII. IDEM libro trigensimo quinto Digestorum.

EVndus detracto vsufructu legatus est Titio, & eiusdē fundi vsusfructus Sempronio sub condicione. dixi interim cum proprietate vsumfructum esse, licet placeat cum detracto vsufructu fundus legatur, apud heredem vsumfructum esse: quia paterfamilias cum detracto vsufructu fundum legat, & alij vsumfructum sub condicione, non hoc agit vt apud heredem vsusfructus remaneat.

Actio de vsufructu cui & contra quem competat.

V. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

VTi frui ius sibi esse, solus potest intendere qui habet vsumfructū: dominus autem fundi non potest: quia qui habet proprietatē, vtendi fruendi ius separatum non habet: nec enim potest[a] ei suus fundus seruire: de suo enim non de alieno iure quemque agere oportet. quamquam enim actio negatiua domino competat aduersus fructuarium, magis tamen de suo iure agere videatur quàm alieno: cum inuito se negat ius esse vtendi fructuario, vel sibi ius esse prohibendi. Quòd si fortè qui agit dominus proprietatis non sit, quamuis fructuarius ius vtendi non habet, vincet tamen iure quo possessores sunt potiores, licet nullum ius habeant. ¶ Vtrum autem aduersus dominum[1] dumtaxat in rem actio vsufructuario competat,

[a] Vide Theoph. de act. & Harmenopul. ti. 2. vbi hūc locum interpretatur.

tat, an etiā aduersus quemuis possessorē, quæritur. & Iulianus libro septimo digestorū scribit, hāc actionem aduersus quemuis possessorem ei competere. nam & si fundo fructuario seruitus debeatur, fructuarius non seruitutem sed vsumfructū vindicare debet aduersus vi-2 cini fundi dominum. ¶ Si partis fundi vsusfructus constituatur, potest de eo in rem agi, siue vindicet quis vsumfructum siue alij neget. 3 ¶ In his autem actionibus quæ de vsufructu aguntur, etiam fructus venire plus quàm ma-4 nifestum est. ¶ Si post litem de vsufructu contestatam fuerit finitus vsusfructus, an vlterius fructus desinant deberi? & puto desinere. nam & si mortuus fuerit fructuarius, heredi eius actionem præteritorum dumtaxat fructuum dandam Pomponius libro quadragen-5 simo scribit. ¶ Fructuario[a] qui vicit, omnis causa restituēda est. & ideo si serui fuerit vsusfructus legatus, quidquid ex re fructuarij vel ex operis suis consecutus est possessor debebit restituere. Sed & si fortè tēpore vsusfructus amissus est, alio quidē possidente, alio autē litis se offerente, non sufficit eum vsumfructū iterum renouare: verum cauere quoque eum de euictione vsusfructus oportet. quid enim si seruum aut fundū is qui possidebat, pignori dedit, ísque ab eo qui pignori accepit, iure vti prohibetur: debebit itaque habere cautum.

[a] In vulg. est lex, Fructuario.

¶ *Sicut fructuario in rem confessoriâ agenti fructus præstandi sunt, ita & proprietatis domino si negatoria actione vtatur. sed in omnibus ita demum, si non sit possessor qui agat: nam & possessori cœpetunt. quòd si possident, nihil fructuum nomine consequetur. Quid ergo officium erit iudicis quàm hoc? vt securus consequatur fructuarius fruendi licentiam: proprietatis dominus ne inquietetur.*

VI. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

QVI de vsufructu iudicium accepit, si desierit possidere sine dolo, absoluetur. quòd si liti se obtulit & quasi possessor actionem de vsufructu accepit, damnabitur.

l. vlt. ff. de rei vindi.

DE OPERIS SERVORVM. TIT. VII.

PAVLVS libro secundo ad Edictum.

l. 3. ff. de oper. lib.

OPERA in actu consistit. nec ante „ in rerum natura est quàm si dies „ venit quo præstanda est: quemadmodum cum stipulamur QVOD „ EX ARETHVSA NATVM ERIT. „

VI. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

OPERÆ serui legatæ capitis minutione nõ amittuntur.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

In

IN hominis vsufructu operæ sunt, et ob operas mercedes.

IIII. IDEM libro secundo de liberali causa Edicti vrbanici.

FRuctus hominis in operis constitit. & retro in fructu hominis operæ sunt, & vt in ceteris rebus fructus deductis necessariis impensis intellegitur, ita & in operis seruorum.

V. TERENTIVS CLEMENS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

OPeris serui legatis vsum" datũ intellegi & ego didici, & Iulianus existimat.

"Gouea, in l. 1. ff. ad l. Falcid. ait hic legẽdũ esse vsumfructũ, quod nõ admitto.

VI. VLPIANVS libro quinquagensimo quinto ad Edictum.

CVm de serui operis artificis agitur, pro modo restituendæ sunt: sed mediastini" secundum ministerium. & ita Mela scribit.

"Vide Bud. hic.

¶ *Si minor annis quinque vel debilis seruus sit, vel quis alius cuius nulla opera esse apud dominũ potuit, nulla æstimatio fiet. item voluptatis vel affectionis æstimatio non habebitur. veluti si dilexerit eũ dominus, aut in deliciis habuerit. ceterum deductis necessariis impensis fiet æstimatio.*

DE VSV ET HABITATIONE. TIT. VIII.

GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

Nunc

NVNC videndum de vsu & habitatione. Constituitur etiam nudus vsus, id est sine fructu. qui & ipse isdem modis constitui solet quibus & vsus fructus.

II. VLPIANVS lib. septimodecimo ad Sabinū.

CVI vsus relictus est, vti potest: frui non potest. & de singulis videndum. ¶ Domus vsus relictus est aut marito, aut mulieri: si marito, potest illic habitare nō solus, verùm cum familia quoque sua. an & cū libertis, fuit quæstionis. & Celsus scripsit, & cū liberti. posse hospitem quoque recipere. nam ita libro octauodecimo digestorum scripsit. quam sententiam & Tubero probat. sed an etiam inquilinum recipere possit, apud Labeonem memini tractatum libro posteriorum. & ait Labeo eum qui ipse habitat inquilinum posse recipere. [IDEM & hospites, & libertos suos:]

III. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

ET "clientes.

IIII. VLPIANVS libro 17. ad Sabinum.

CEterum sine eo ne hos quidem habitare posse. Proculus autem de inquilino notat, non bellè inquilinū dici qui cum eo habitet. secundum hæc & si pensionem percipiat dum ipse quoque inhabitat, nō erit ei inuidendū: quid enim si tam spatiosæ domus vsus sit relictus homini mediocri, vt portiūcula cōtentus

Included, vidétur qui busdā esse superflua.

"In vulg. incipit lex, Sed & cliētes.

tus sit? sed & cum his quos loco seruorum in operis habet, habitabit: licet liberi sint vel serui alieni. ¶ Mulieri autem si vsus relictus sit, posse eam & cum marito habitare Quintus Mucius primus admisit: ne ei matrimonio carendum foret cum vti vult domo, nam per contrarium, quin vxor cum marito possit habitare nec fuit dubitatum. Quid ergo si viduæ legatus sit? an nuptiis contractis post cōstitutum vsum, mulier habitare cum marito possit? & est verum, vt & Pomponius libro quinto & Papinianus libro nonodecimo quæstionū probat, posse eam cum viro & postea nubentem habitare. Hoc amplius Pomponius ait, & cum socero habitaturam.

V. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

IMmo & socer cum nuru habitabit: vtique cum vir vnà sit.

VI. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

NOn solum autem cū marito, sed & cum liberis libertísque habitare & comparentibus poterit. & ita & Aristo notat apud Sabinū. & hoc vsq; erit procedēdum, vt eosdē quos masculi, recipere & mulieres possint.

VII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

NOn aliter autem mulier hospitem recipere potest, quàm si is sit qui honestè cum ea quæ vsum habeat habitaturus sit.

VIII.

VIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

Sed neque locabunt seorsum, neque concedent habitationẽ sine se, nec vẽdẽt vsum. Sed si vsus ædium mulieri legatus sit ea condicione SI A VIRO DIVORTISSET, remittendam ei condicionem, & cum viro habiturã, quod & Pomponius libro quinto probat.

Hactenus de vsu domus, nũc ceterarum rerũ.

VIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Ceterarum quoque rerum vsu legato, dicendum est, vxorem cum viro in promiscuo vsu eas res habere posse.

X. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

Nunc de habitatione dicit.

SI habitatio legetur, an perinde sit atque si vsus, quæritur. & effectu quidem idem pæne esse legatum vsus & habitationis, & Papinianus cõsensit libro octauodecimo quæstionum. Denique donare non poterit. sed eas personas recipiet, quas & vsuarius. ad heredem tamen nec ipsa transit, necnon vtendo amittitur, nec capitis deminutione. ¶ Sed si χρῆσις. 'i. vsus. sit relicta, an vsus sit, videndum. & Papinianus libro septimo responsorum ait, vsum esse, non etiam fructum relictũ. Sed si sic relictus sit, ILLI DOMVS VSVSFRVCTVS HABITANDI CAVSA, vtrum habita

'Alciat. lib. 2. parerg. c. 14.

habitationem solam, an verò & vsum fructum habeat, videndum. & Priscus & Neratius putant, solam habitationem legatam. quod est verum. Planè si dixisset testator, VSVM HABITANDI CAVSA, non dubitaremus quin 2 valeret. ¶ Vtrum autem vnius anni sit habitatio, an vsque ad vitam, apud veteres quæsitum est. & Rutilius, donec viuat, habitationem competere ait. quam sententiam & Celsus probat libro octauodecimo digestorum. 3 ¶ Si vsus fundi sit relictus, minus vtique esse quàm fructum, longéque, 'nemo dubitat. sed quid in ea causa sit, videndum. & Labeo ait, habitare eum in fundo posse, dominúmque prohibiturum illò venire: sed colonum non prohibiturum, nec familiam: scilicet eã quæ agri colendi causa illic sit. ceterũ si vrbanã familiã illò mittat, qua ratione ipse prohibetur, & familiam prohibendam eiusdẽ rationis est. Idem Labeo ait & cella vinaria, & olearia eum solum vsurum: dominum verò inuito eo non vsurum.

'subaudi. distare.

XI. GAIVS lib. secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

INque 'eo fundo hactenus ei morari licet, vt neque domino fundi molestus sit, neque his per quos opera rustica fiunt, impedimento sit. nec vllj alij ius quod habet, aut vendere aut locare aut gratis concedere potest.

'In vulg. editione est lex, Denique.

XII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

PLenum autem vsum debet habere, si & villæ, & prætorij ei relictus est. Venire planè proprietarium ad fructos percipiendos, magis dicendū est: & per tēpora fructvm colligendorū etiam habitare illic posse, admittendū est. ¶ Præter habitationē quā habet cui vsus datus est, deambulandi quoque & gestādi ius habebit. Sabinus & Cassius & lignis ad vsū cottidianū, & horto & pomis & holeribus & floribus & aqua vsurum, non vsque ad compendium, sed ad vsum, sciliçet non vsque ad abusum. idem Nerua; & adiicit, stramentis etiam vsurum. sed neque folius* neq; oleo neq; frumento neque frugibus vsurum. sed Sabinus & Cassius & Labeo & Proculus hoc amplius etiam ex his quæ in fundo nascuntur, quod ad victum sibi, suis sufficiat, sumpturum & ex his quæ Nerua negauit, Iubentius etiā cum conuiuis & hospitibus posse vti. quæ sententia mihi vera videtur: aliquo enim largius cum vsuario agendū est pro dignitate eius cui relictus est vsus, sed vtetur is, vt puto, dumtaxat in villa. Pomis autem & oleribus & floribus & lignis videndum vtrum eodem loco vtatur dumtaxat, an etiam in oppidum ei deferri possint. sed melius est accipere, & in oppidum deferenda: neque enim graue onus est horum

* doliis, emendat Cónanus, oleis, Cuiac Floré tinam lectioné rectè defendit Forne rius vir doct. vt de foliis intelligamus, ex quibus fiebant vnguenta pretiosissima.

horum, si abundent in fundo. Sed si pecoris ei vsus relictus est, puta gregis obilis, ad stercorandum vsurum dumtaxat, Labeo ait. sed neque lana neque agnis neque lacte vsurum: hæc enim magis in fructu esse. hoc amplius etiā modico lacte vsurum puto. neque enim tam strictè interpretandæ sunt volūtates defunctorum.

2 ¶ Sed si boum armenti vsus relinquatur, omnem vsum habebit & ad arandum, & ad cetera at quæ boues apti sunt.

Coniectura ex conditione personæ.

3 ¶ Equitij quoq; legato vsu, videndum ne & domare posit, & ad vehendum sub iugo vti. & si fortè auriga fuit cui vsus equorum relictus est, nō puto eum Circensibus his vsurum: quia quasi locare eos videtur. sed si testator sciens eū huius esse instituti & vitæ, reliquit,

4 videtur etiā de hoc vsu sensisse. ¶ Si vsus ministerij alicui fuerit relictus, ad suū ministeriū vtetur, & ad liberorum coniugisque. (neque) videbitur alij concessisse, si simul cū ipsis vtatur. quamquam si filiofamilias vsus serui sit relictus, vel seruo, patri dominóve adquisitus, ipsius dumtaxat vsum exigat, non etiam eorum qui sunt in potestate. Operas autem serui vsuarij non locabit, neque alij vtendo cōcedet. & ita Labeo. quemadmodum enim concedere alij operas poterit, cū ipse vti debeat? idem tamen Labeo putat, si fundū conduxerit quis,

vsuarium seruum posse ibi operari. quid enim interest, in qua re opera eius vtatur? quare & si lanam conduxerit vsuarius expediendam, poterit etiam per vsuarias ancillas opus perficere. idémque si vestimenta texenda redemerit, vel insulam vel nauem fabricandam, poterit ad hæc operis vti vsuarij. nec offendetur illa Sabini sententia, ancillæ vsu dato, ad lanificium eam non mitti, nec ex operis mercedem capi: sed sibi lanã facere iure cogere. sibi enim facere videtur qui non operas eius locauit, sed opus quod conduxit expediit. idem & Octauenus probat.

XIII. CAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SEd ipsi seruo ancillæ ve pro opera mercedem imponi posse, Labeoni placet.

Per seruum vsuarium acquiritur ex re, non ex opera, sed per vsufructuarium acquiritur vtroque modo, Bart.

XIIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

&c. Instit. Per quas pers.

PEr seruũ vsuariũ si stipuler, vel per traditionẽ accipiã, an adquirã quæritur, si ex re mea, vel ex operis eius. et si quidẽ ex operis eius, nõ valebit: quoniã nec locare operas eius possumus. sed si ex re mea, dicimus seruũ vsuariũ stipulantẽ vel per traditionẽ accipientem, mihi adquirere, cũ hac opera eius vtar. ¶ Vsus fructus an fructus legetur, nihil interest: nam fructui

&c. l. 5 ĵ. ti. prox.

fructui & vsus inest: vsui fructus deest. & fructus quidem sine vsu esse non potest: vsus sine fructu potest. denique si tibi fructus deducto vsu legatus sit, inutile esse legatum Pomponius libro quinto ad Sabinum scribit. & si fortè vsufructu legato fructus adimatur, totũ videri ademptum scribit. sed si " fructus sine vsu, videri constitutum qui & ab initio constitui potest. sed si † fructu legato vsus adimatur, Aristo scribit, nullam esse ademptionem. quæ sententia Venignior est. ¶ Vsu legato, si eidem fructus legetur, Pomponius ait confundi eum cum vsu. Idem ait, & si tibi vsus mihi fructus legetur, concurrere nos in vsu, me solum fructum habiturum. Poterit autẽ apud alium esse vsus, apud alium fructus sine vsu, apud alium proprietas: veluti si qui habet fundum, legauerit Titio vsum, mox heres eius tibi fructũ legauerit, vel alio modo constituerit.

" In vulg. est lex, Sed si de fructu, siue vsu adimẽdo sensit, quare nõ dicimus vsum videri consti. &c. quã lect. sequitur Connanus perperam.

† vsufructu.

XV. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

FVndi vsu legato, licebit vsuario & ex penu, quod in annum dũtaxat sufficiat capere: licet mediocris prædij eo modo fructus consumantur; quia & domo & seruo ita vteretur, vt nihil alij fructuum nomine superesset. ¶ Sicut is cui vsus fundi legatus est, quo minus dominus agri colẽdi causa ibi versetur, prohibere non potest, alioquin & frui domi-

rum prohibebit, ita nec heres quicquam facere debet, quo minus is cui vsus legatus est, vtatur vt bonus paterfamilias vti debet.

XVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ita legatus esset vsus fundi, vt instructus esset, earum rerum quæ instrumento fundi essent, perinde ad legatarium vsus pertinet, ac si nominatim ei earum rerũ vsus legatus fuisset. ¶ Dominus proprietatis etiam inuito vsu-fructuario vel vsuario fundũ vel ædes per saltuarium vel insularium custodire potest: interest enim eius fines prædij tueri. eáque omnia dicenda sunt, quolibet modo constitutus vsus-fructus vel vsus fuerit. ¶ Seruo, cuius vsum dumtaxat non etiam fructum habemus, potest & à nobis quid donari, vel etiam ex pecunia nostra negotiatum esse, vt quidquid eo modo adquisierit, in peculio nostro sit.

XVII. AFRICANVS libro quinto Quæstionũ.

FIliofamilias vel seruo ædium vsu legato, & vtile legatum esse existimo & eodem modo persecutionem eius competituram, quo competeret, si fructus quoque legatus esset. itaque non minus absente quàm præsente filio seruóve, pater dominúsve in his ædibus habitabit.

XVIII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

Si

SI domus vsus legatus sit sine fructu, communis refectio est rei in sartis tectis tam heredis quàm vsuarij. videamus tamẽ, ne si fructum heres accipiat, ipse reficere debeat. si verò talis sit res cuius vsus relegatus est, vt heres fructum percipere non possit, legatarius reficere cogẽdus est. quæ distinctio rationem habet.

XVIIII. IDEM lib. tertio ad Vitellium.

VSus pars legari non potest: nam fruui quidem pro parte possumus, vti pro parte non possumus.

XX. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum.

SEruus cuius mihi vsus legatus est, adquirit mihi, si institor erit & operis eius vtar in taberna: nam mercibus vendundis emendísque adquirit mihi. sed & si iussu meo per traditionem accipiet.

XXI. MODESTINVS libro secundo Regularum.

VSus aquæ personalis est: & ideo ad heredem vsuarij transmitti non potest.

XXII. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium.

DIuus Hadrianus cum quibusdam vsus siluæ legatus esset, statuit, fructum quoque eis legatum videri: quia nisi liceret legatariis cædere siluã & vẽdere, quemadmodũ vsu-fructuariis licet, nihil habituri essẽt ex eo lega-

to. ¶ Licet tã angustus est legatarius cui domus vsus legatus est, vt non possit occupare totius domus vsum, tamen eis quæ Bacalunt proprietarius non vtetur: quia licebit vsuario aliis & aliis temporibus tota domo vti. cum interdum domini quoq; ædium, prout temporis condicio exigit, quibusdam vtantur, * quibusdam non vtãtur *. ¶ Vsu legato, si plus vsus sit legatarius quàm oportet, officio iudicis qui iudicat quemadmodum vtatur, quid continetur? ne aliter quàm debet vtatur.

XXIII. PAVLVS libro primo ad Neratium.

NEratius: vsuarie rei speciem is cuius proprietas est, nullo modo commutare potest. Paulus: deteriorem enim causam vsuarij facere non potest. facit autem deteriorem, etiam in meliorem statum commutata.

*l. De cautione fructuaria, quæ est prætoria stipulatio.

VSVFRVCTVARIVS QVEMADMODVM CAVEAT.

TIT. VIIII.

VLPIANVS libro septuagensimo nono ad Edictum.

SI cuius rei vsusfructus legatus sit, æquissimum prætori visum est, de vtroq; legatariũ cauere, & vsurum se boni viri arbitratu, & cum vsusfructus ad eum pertinere desinet, restituturum quod inde extab

rextabit. ¶ Hæc stipulatio, siue mobilis res sit siue soli, interponi debet illud sciendum est, ad fideicommissa etiam aptari eam debere. planè & si ex mortis causa donatione vsusfructus constituatur, exemplo legatorum debebit hæc cautio præstari. sed & si ex alia quacunque causa constitutus fuerit vsusfructus, idem dicendum est. ¶ Cauere autem debet, viri boni arbitratu perceptu ri vsumfructum: hoc est non deteriorem se causam vsusfructus facturum, ceteráq; facturum quæ in re sua faceret.

3 ¶ Rectè autẽ facient & heres & legatarius, qualis res sit cum frui incipit legatarius, si intestatum redegerint: vt inde possit apparere, an & quatenus rem peiorem legatarius fecerit. Vtilius autem visum est, stipulatione de hoc caueri, vt si quis non viri boni arbitratu vtatur, committetur stipulatio statim. nec expectavimus vt amittatur vsusfructus. ¶ Habet autem stipulatio ista duas causas: vnam, si aliter quis vtatur quàm vir bonus arbitrabitur: aliam de vsufructu restituendo. quarum prior statim committetur quàm aliter fuerit vsus: & sæpius committetur. sequens committetur finito vsufructu. Sed quod diximus, id quod inde exstabit, restitutu ri: non ipsam rem stipulatur proprietarius: inutiliter enim rẽ suam stipulari videretur: sed stipulatur restituri quod inde exstabit. Interdũ autem incipit pro-

prietatis æstimatio, si fortè fructuarius, cum posſit vſucapionem interpellare, neglexit. omnem enim rei curam ſuſcipit.

II. PAVLVS libro ſeptuagenſimo quinto ad Edictum.

NAm fructuarius cuſtodiam præſtare debet.

III. VLPIANVS libro ſeptuagenſimo nono ad Edictum.

OMnes autem caſus cõtinentur huic ſtipulationi, quibus vſusfructus amittitur. ¶ Deſinere pertinere vſumfructum accipiemus, etiã ſi nec cœperit pertinere, quamuis legatus ſit. & committetur nihilo minus ſtipulatio, quaſi deſinat pertinere quod nec cœpit. ¶ Si vſusfructus repetitus erit legato, quotienſq; amiſſus fuerit, niſi vtiliter fuerit cautum, committetur iſta ſtipulatio: ſed exceptione opus erit. Sed & ſi quis vſumfructũ tibi legauerit, & ſub condicione SI LIBEROS HABVERIS proprietatẽ, amiſſo vſufructu cõmittetur quidẽ ſtipulatio, ſed exceptio locum habebit. ¶ Si heres alienauerit proprietatem, & poſtea amittatur vſusfructus, an ex ſtipulatu agere poſſit videamus. & fortius dici poteſt, ipſo iure non cõmitti ſtipulationem: quia neq; heredi ſucceſſoribúſue eius reſtitui poteſt, neque is cui poteſt, id eſt ad quẽ peruenit proprietas, pertinet ad ſtipulationem. ſed is ad quem peruenit, tempore quæſito dominij ſibi proſpicere alia

pro quotienſcunque.

alia cautione debet. quod & ſi non fecerit, nihilo minus in rem actione vti poteſt.

IIII. VENVLEIVS libro duodecimo Stipulationum.

SI fructuarius proprietatem adſecutus fuerit, deſinit quidem vſusfructus ad eũ pertinere, propter confuſionem: ſed ſi ex ſtipulatu cum eo agitur, aut ipſo iure inutiliter agi dicendum eſt, ſi viri boni arbitrium huc vſque porrigitur, aut in factum excipere debebit.

V. VLPIANVS lib. LXXIX. ad Edictum.

HVic ſtipulationi DOLVMALVM ABESSE, afuturúmq; eſſe continetur. & cum in rem ſit doli mali mentio concepta, omnium dolum comprehendere videtur, ſucceſſorum, & adoptiui patris. ¶ Sed ſi vſus ſine fructu legatus erit, adempta fructus cauſa ſatisdari iubet prætor. hoc meritò: vt de ſolo vſu, non etiam de vſufructu caueatur. ergo & ſi fructus ſine vſu optigerit, ſtipulatio locũ habebit. & ſi habitatio, vel operæ hominis vel cuius alterius animalis relictæ fuerint, ſtipulatio locum habebit: licet per omnia hæc vſumfructum non imitantur.

VI. PAVLVS libro ſeptuagenſimo quinto ad Edictum.

IDem eſt * & * in reditu prædij, ſicuti ſi vindemia legata eſſet vel meſſis: quamuis ex vſufructu ea percipiantur quæ legata morte legatarij ad heredem redeunt.

VII. VLPIANVS libro septuagensimo nono ad Edictum.

In vulga. incipit lex, Si vsusfructus.

ET si vsusfructus nomine re tradita satisdatum non fuerit, Proculus ait, posse heredem rem vindicare. & si obiciatur exceptio de re vsusfructus nomine tradita, replicandum erit. quæ sententia habet rationem. sed & ipsa stipulatio condici poterit. ¶ Cum vsusfructus pecuniæ legatus esset, exprimi debent hi duo casus in stipulatione: CVM MORIERIS, AVT CAPITE MINVERIS, DARI. idcirco hi duo soli casus, quoniam pecuniæ vsus aliter amitti non potest quàm his casibus.

¶ l. 10. §. de vsufr. ear. rer.

VIII. PAVLVS libro septuagensimo quinto ad Edictum.

SI tibi vsusfructus & mihi proprietas legata sit, mihi cauēdum est. sed si mihi sub condicione proprietas legata sit, quidam & Marcianus & heredi & mihi cauendum esse putant. quæ sententia vera est. item si mihi legata sit, & cum ad me pertinere desierit, alij, & hic vtrisq; cauendū, vt supra placuit. quòd si duobus coniunctim vsusfructus legatus sit, & inuicem sibi cauere debebunt, & heredi in casum illum, SI AD SOCIVM NON PERTINEAT VSVSFRVCTVS, HEREDI REDDI.

VIIII. VLPIANVS libro qsinquagensimo primo ad Edictum.

Si

SI vsusfructus mihi legatus sit, cúmq; restituere sim Titio rogatus, videndum est quis debeat cauere: vtrum Titius, an ego qui legatarius sum. an illud dicimus, mecum heredem acturum, cum fideicommissario me agere debere. & est expeditius hoc dicere, si mihi spes aliqua durat vsusfructus, & cum tu amiseris, potest ad me reccidere, hoc est ad legatarium, ita rem expediri, vt tu mihi, ego domino proprietatis caueam. quòd si fideicommissarij causa vsusfructus mihi relictus est, nec est vlla spes ad me reuertendi fructus, recta via fideicommissarium cauere oportet domino proprietatis. ¶ Illud sciendum est, siue iure ipso quis vsumfructum habet siue etiam per tuitionem prætoris, nihilo minus cogendum esse fructuarium cauere, aut actiones suscipere. ¶ Planè si ex die proprietas alicui legata sit, vsusfructus pure, dicendum esse Pomponius ait, remittendam esse hāc cautionem fructuario: quia certum sit ad eum proprietatem vel ad heredem eius peruenturam. ¶ Si vestis vsusfructus legatus sit, scripsit Pomponius, quamquam heres stipulatus sit finito vsufructu vestem reddi, attamen non obligari promissorem, si eam sine dolo malo aditam reddiderit. ¶ Si plures domini sunt proprietatis, vnusquisque pro sua parte stipulabitur.

X. PAVLVS lib. quadragensimo ad Edictum.

Si

Si serui qui nobis communis erat, vsumfructum tibi legauero, necessaria erit hæc cautio heredi meo. quamuis enim de proprietate posßit communi diuidũdo experiri, tamen causa vsusfructus qui tuus proprius est, ad officium communi diuidundo iudicis non pertinebit.

XI. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

Vsu quoq; domus relicto, viri boni arbitratu cautionem interponi oportet. nec mutat si pater heredes filios simul habitare cum vxore legataria voluit.

XII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

Alciat. 7. parerg. cap. 2.

Si vasorum ipsorum vsusfructus relictus sit, non erit cautio senatusconsulti necessaria, sed illa sola, BONI VIRI ARBITRATV VSVRVMFRVITVRVM. *si igitur tradita sunt fruendi causa, nemo dubitat non fieri eius qui accepit: non enim ideo traduntur vt dominium recedat ab eo qui tradit: sed vt vtatur fruatur legatarius. ergo cum nõ fiant fructuarij vasa,*

C. Instit. de rer. diuis. §. Si 1. men. *vindicari à proprietario possunt, cautione non data. videndum est de condictione, an posßit locum habere. & proditum est, neminem rem suam nisi furi condicere posse.*

LIB

LIBER OCTAVVS
DE SERVITVTIBVS.

Diuisio seruitutum.

MARCIANVS libro tertio Regularum.

SERVITVTES aut personarum sunt, vt vsus, & vsusfructus: aut rerum, vt seruitutes rusticorũ prædiorum & vrbanorum.

II. VLPIANVS libro septimo decimo ad Edictum.

VNus ex dominis communium ædium seruitutem imponere non potest.

Seruitutes possunt imponi solo & superficiei. Bart.

III. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

SEruitutes prædiorum aliæ in solo, aliæ in superficie consistunt.

Seruitus non potest extingui tempore vel conditione, neque constitui ex tempore ipso iure, sed ope exceptionis. Bart.

IIII. PAPINIANVS lib. VII. Quæstionum.

SEruitutes ipso quidem iure neq; ex tempore neque ad tempus neque sub condi-

cione

cione nec; ad certam condicionem, verbi gratia, QVAMDIV VOLAM, constitui possunt. sed tamen si hæc adiciantur, pacti, vel per doli exceptionem occurretur contra placita seruitutem vindicanti. Idq; & Sabinum respondisse Cassius retulit, & sibi placere. ¶ Modum adici seruitutibus posse constat: veluti quo genere vehiculi agatur, vel non agatur: veluti vt equo dumtaxat, vel vt certũ pondus vehatur, vel grex ille transducatur, aut carbo portetur. ¶ Interualla dierum & horarum non ad temporis causam, sed ad modum pertinent iure constitutæ seruitutis.

V. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

VIa, iter, actus, ductus aquæ iisdem ferè modis constituitur quibus & vsusfructum cõstitui diximus. ¶ Vsus seruitutium in temporibus fieri potest, forte vt quis post horam tertiam vsque in horam decimam eo iure vtatur, vel vt alternis diebus vtatur.

VI. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

AD certam partem fundi seruitus tam remitti quàm constitui potest.

VII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

IVs cloacæ mittendæ seruitus est.

VIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

VT pomum decerpere liceat, & vt spatiari, & vt cenare in alieno possimus, seruitus imponi non potest. ¶ Si prædiũ tuum mihi seruiat, siue ego partis prædij tui dominus esse cœpero, siue tu mei, per partes seruitus retinetur, licet ab initio per partis adquiri non poterit. [a] l. 16. §. de seruitut. rusticor. præd.

Ius seruitutis respicit fundum & quamlibet partem eius. Bart.

VIIII. CELSVS lib. v. Digestorum.

SI cui simplicius via per fundum cuiuspiam cedatur vel relinquatur, in infinito, vicelicet per quamlibet eius partẽ ire agere licebit: similiter modo. nam quædam in sermone tacitè excipiuntur. non enim per villam ipsam nec per medias vineas ire agere sinendus est, cum id æque commodè per alteram partem facere possit minore seruientis fundi detrimento. verum constitit, vt quà primùm viam direxisset, eà demum ire agere deberet: nec amplius mutandæ eius potestatem haberet. sicuti Sabino quoque videbatur, qui argumento rui vtebatur, quem primo qualibet ducere licuisset: posteaquam ductus esset, transferre non liceret. quod & in via seruandum esse verũ est.

X. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

SIter legatum fit quà nisi opere facto iri non possit, licere fodiendo, substruendo iter facere, Proculus ait.

Seruitus acquiri non potest pro parte. Bart.

XI. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

&c. l. 140. ĵ. de verb. obli. l. an pars. ĵ. pro derelict.

PRo parte domini seruitutem adquiri non posse, volgo traditur. & ideo si quis fundum habens, viam stipuletur, & partem fundi sui postea alienet, corrumpit stipulationem, in eum casum deducendo, à quo stipulatio incipere non possit. Pro parte quoque neque legari neque adimi via potest. & si id factum est, neque legatum neque ademptio valet.

XII. IAVOLENVS libro quarto Epistularum.

NOn dubito quin fundo municipum per seruum rectè seruitus adquiratur.

In seruitutib. realib. si non valet quod ago vt ago, valeat vt valere potest. Bart.

XIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Quintum Mucium.

SI tam angusti loci demonstratione facta via concessa fuerit, vt neque vehiculum neque iumentum eà inire possit, iter magis quàm via aut actus adquisitus videbitur. sed si iumentum eà duci poterit non etiam vehiculum, actus videbitur adquisitus.*

*Sic Flo. al. ire. vtrunque rectè est.

Incorporalia quæ non habent causam continuam, non vsucapiuntur. Bart.

XIIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

Ser

SEruitutes prædiorum rusticorum etiam si corporibus accedunt, incorporales tamen sunt, & ideo vsu non capiuntur; vel ideo quia tales sunt seruitutes, vt non habeant certam continuámque possessionem. nemo enim tam perpetuò tam continenter ire potest, vt nullo momento possessio eius interpellari videatur. Idem & in seruitutibus prædiorum vrbanorum obseruatur. Seruitus itineris ad sepulchrũ, priuati iuris manet. & ideo remitti domino fundi seruientis potest; & adquiri etiam post religionem sepulchri hæc seruitus potest. Publico loco interueniente vel via publica, haustus seruitus imponi potest, aquæductus non potest, à principe autem peti solet, vt per viam publicam aquam ducere sine incommodo publico liceat. Sacri & religiosi loci interuentus etiam itineris seruitutem impedit: cum seruitus per ea loca nulli deberi potest.

Non potest imponi seruitus de eo quod fundi vtilitatem non respicit. Bart.

XV. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

QVotiens nec hominum nec prædiorum seruitutes sunt, quia nihil vicinorum interest, non valet. veluti ne per fundum tuum eas, aut ibi consistas. & ideo si mihi concedas, ius tibi non esse fundo tuo vtifrui, nihil agitur. aliter atque si cõcedas mihi,

HAYKOBA ... KOBA

ius tibi nõ esse in fundo tuo aquam quærere, minuendæ aquæ meæ gratia. Seruitutiũ non ea natura est, vt aliquid faciat quis, veluti viridia tollat, aut amœniorem prospectum præstet, aut in hoc vt in suo pingat: sed vt aliquid patiatur, aut non faciat.

*Sic Flor. rectè. vul. editio habet, viridiaria.

Creditori & emphyteutæ competit vtilis actio pro seruitute. Bart.

XVI. IVLIANVS libro quadragensimo nono Digestorum.

FI qui pignori fundum accepit, non est iniquum vtilem petitionem seruitutis dari, sicuti ipsius fundi vtilis petitio dabitur. idẽ seruari conuenit & in eo ad quem vectigalis fundus pertinet.

Seruitutes sunt indiuiduæ, & transeunt ad heredem insolidum. Bart.

XVII. POMPONIVS libro singulari Regularum.

VIæ, itineris, actus, aquæductus pars in obligationem deduci non potest: quia vsus eorum indiuisus est. & ideo si stipulator decesserit pluribus heredibus relictis, singuli solidam viam petunt. & si promissor decesserit pluribus heredibus relictis, à singulis heredibus solida petitio est.

XVIII. PAVLVS libro trigensimo primo Quæstionum Papiniani notat.

In vulg. est lex, Papinianus notat.

INominibus seruitutibus quæ adtione cõsistæ sunt, responsum est doli exceptionem no-

nocituram legatario, si non patiatur eas itẽm imponi.

Potest imponi seruitus de eo quod non interest, sed speratur interesse. Bart.

XVIII. LABEO libro quarto Posteriorum à Iauoleno epitomatorum.

EI fundo quem quis vendat, seruitutem imponi, etsi non vtilis sit, posse existimo. veluti si aquam alicui dedere" ducere non expediret, nihilo minus constitui ea seruitus possit: quædam enim debere" habere possumus, quamuis ea nobis vtilia non sunt.

"Verba hæc dedere, & debere, quidã putant delenda, quia nec sunt in vulgatis, sed puto non esse otiosa.

XX. IAVOLENVS libro quinto ex Posterioribus Labeonis.

QVotiẽs via aut aliquid iuris fundi emeretur, cauendum putat esse Labeo per te non fieri quo minus eo iure vti possit: quia nulla eiusmodi iuris vacua traditio esset. ego puto vsum eius iuris pro traditione possessionis accipiendum esse. ideóque & interdicta veluti possessoria constituta sunt.

DE SERVITVTIBVS prædiorum vrbanorum.

TIT. II.

Locus medius impediens commodum ex vno loco peruenire ad alium, impedit seruitutem constitui. Bart.

PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

Perperam hęc lex in aliis editionibus subiiciebatur titulo præcedēti. Ant. Aug. libr. 3. cap. 1. Sic Flo. sed in vulga. proiiciendi.

SI intercedat solum publicum, vel via publica, neque itineris actúsue, neque altius tollendi seruitutes impedit. sed immittendi, protegendi, prohibendi, item fluminum & stillicidiorum seruitutē impedit; quia cælum quod supra id solum intercedit, liberū esse debet. ¶ Si vsusfructus tuus sit, ædium proprietas mea, quæ onera vicini sustinere debeant, mecum insolidum agi potest: tecum nullo modo.

Quæ sunt vrbanæ seruitutes.

II GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

VRbanorum prædiorum iura talia sunt: altius tollendi & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi. item stillicidiū auertendi in tectum vel aream vicini, aut non auertendi. item immittendi tigna in parietem vicini, & denique proiciēdi, protegendíue, ceteráque istis similia.

III. VLPIANVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

EST & hæc seruitus, ne prospectui officiatur.

IIII. PAVLVS libro secundo Institutionum.

LVminum in seruitute constituta id adquisitum videtur, vt vicinus lumina nostra

stra excipiat. cum autem seruitus imponitur, ne luminibus officiatur, hoc maxime adepti videmur, ne ius sit vicino inuitis nobis altius ædificare, atque ita minuere lumina nostrorū ædificiorum.

Qui non consentit, videtur contradicere. Bart.

V. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

INuitum autem in seruitutibus accipere debemus non eum qui contradicit, sed eum qui non consentit. ideo Pomponius libro quadragensimo & infantem & furiosum inuitos rectè dici ait: non enim ad factum, sed ad ius seruitutis hæc verba referuntur.

Hæ seruitutes non vtendo amittuntur, modò vicinus simul libertatem vsucapiat.

VI. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale.

HAec autē iura similiter vt rusticorum quoque prædiorum, certo tempore non vtēdo pereunt. nisi quòd hæc dissimilitudo est, quòd non omnimodo pereunt non vtendo: sed ita si vicinus simul libertatem vsucapiat veluti si ædes tuAEdibus meis seruiant ne altius tollantur, ne luminibus mearum ædium officiatur, & ego per statutum tempus fenestras meas perfixas habuero vel obstruxero, ita demum ius meum amitto, si tu per hoc tempus

HAYKOBA ... OHY IMPRIMIRA VIKOBA

ædes tuas altius sublatas habueris. alioquin si nihil noui feceris, retineo seruitutem. Item si tigni immissi ædes tuæ seruitutem debent, & ego exemero tignum, ita demum amitto ius meum, si tu foramen vnde exemptum est tignum, obturaueris, & per cõstitutum tempus ita habueris. alioquin si nihil nobi feceris, integrum ius suum permanet.

VII. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Quintum Mucium.

QVod autẽ ædificio meo me posse consequi vt libertatem vsucaperem dicitur, idem me non consecuturum, si arborem eodem loco sitam habuissem Mucius ait: & rectè: quia non ita in suo statu & loco maneret arbor quemadmodum paries, propter motum naturalem arboris.

Vnus ex sociis non potest communem parietem destruere causa respiciendi. Bart.

VIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

PArietem qui naturali ratione communis est, alterutri vicinorum demoliendi eũ & reficiendi ius non est: quia non solus dominus est.

VIIII. VLPIANVS libro quinquagensimo tertio ad Edictum.

CVm eo, qui tollendo obscurat vicini ædes quibus non seruiat, nulla competit actio.

X. MARCELLVS libro quarto Digestorum.

GAurus Marcello: vinas ædes habeo: alteras tibi lego: heres ædes alteras altius tollat, & luminibus tuis officit. quid cum illo agere potes? & an interesse putes suas ædes altius tollat, an hereditarias? & de illo quæro, an per alienas ædes accessum heres ad eam rem quæ legatur, præstare debet: sicut solet quæri, cũ vsusfructus loci legatus est, ad quem locum accedi nisi per alienum non potest. Marcellus respondit, qui binas ædes habebat, si alteras legauit, non dubium est quin heres alias posit altius tollẽdo obscurare lumina legatarii ædium. idẽ dicendũ est, [si alteri ædes, alteri aliarũ] vsumfructum legauerit. Non autem semper simile est itineris argumẽtum: quia sine accessu nullum est fructus legatum: habitare autem potest & ædibus obscuratis. ceterum vsufructu loci legato, etiam accessus dãdus est: quia & hausto relicto, iter quoque ad hauriendum præstaretur. sed ita officere luminibus & obscurare legatas ædes concedi tur, vt non penitus lumen recludatur, sed tantum relinquatur quantum sufficit habitantibus in vsus diurni moderatione.

In vulgata est lex, Binas, & inscribitur Gaius. l. 30. ff. de vsufr.

Quidã illa verba inclusa delet. ne repugnet l. 7. §. hac ratione. & l. 12. §. item Neratius. ff. de vsufr. sed aliter hæc defendi possunt lectione retẽta. Cõt.

Non potest quis ædificare contra formam statutam ne luminibus vicini officiat. Bart.

XI. VLPIANVS libro primo de Officio consulis.

QVi luminibus vicinorum officere, aliúdue quid facere contra commodum eorum vellet, sciet se formam ac statum antiquorum ædificiorum custodire debere. Si inter te & vicinum tuum non conuenit ad quam altitudinem extolli ædificio quæ facere instituisti oporteat, arbitrum accipere poteris.

Seruitus altius non tollendi.

XII. IAVOLENVS libro decimo ex Cassio.

AEdificia quæ seruitutem patiantur, ne aliquid altius tollatur, viridia [a] *supra eam altitudinem habere possunt. at si de prospectu est, eáque obstatura sunt, non possunt.*

[a] Sic Flo. recte. vul. viridiarii, vt ſ. ti. prox. l. 15.

Non licet supra vel iuxta parietem communem aliquid facere, quod eum corrumpat. Bart.

XIII. PROCVLVS libro secundo Epistularum.

QVidã Hiberus nomine qui habet post horrea mea insulam, balneatria fecit secundum parietem communem. non licet autem tubulos habere admotos ad parietem communem, sicuti ne parietem quidem suum per parietem communem. de tubulis eo amplius hoc iuris est, quòd per eos flamma torretur paries. qua de re volo cum Hibero loquaris, ne rem illicitam faciat. Proculus esponit: nec Hiberũ pro eâ re dubitare puto, quòd rem non permissam facit. tubulos secundum

cundum communem parietẽ extruendo. ¶ Parietem communem incrustare licet secundum Capitonis sententiam: sicut licet mihi pretiosissimas picturas habere in pariete communi. ceterũ si demolitus sit vicinus, & ex stipulatu actione damni infecti agatur, non pluris quàm vulgaria tectoria æstimari debẽt. quod obseruari & in incrustatione oportet.

[a] Quid hoc sit vide Vitruuium. lib. 7.

XIIII. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus [a] *Augusti reſcripserunt, in areâ quæ nulli seruitutem debet, posse dominum vel alium voluntate eius ædificare intermisso legitimo spatio à vicina insula.*

[a] Non dubiũ quin hæc vera sit lectio, cùm huius legis auctor scripserit 20. libros de constitutionibus duorũ fratrũ, quorũ hic alter fuit. Cont.

Differentia luminum & prospectus.

XV. VLPIANVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

INter seruitutes ne luminibus efficiatur, & ne prospectui offendatur, aliud & aliud obseruatur: quòd in prospectu plus quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum. in luminibus autem non officere, ne lumina cuiusquam obscuriora fiant. quodcumque igitur faciat ad luminis impedimentum, prohiberi potest, si seruitus debeatur. opúsque ei nouum nuntiari potest, si modo sic faciat vt lumini noceat.

XVI. PAVLVS libro secundo Epitomarum Alfeni digestorum.

LVmen, id est vt cælum videretur. & interest inter lumen & prospectum: nam prospectus etiã ex inferioribus locis est: lumen ex inferiore loco esse non potest.

XVII. VLPIANVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

SI arborem ponat vt lumini officiat, æquè dicendum erit, contra impositam seruitutem eum facere: nam & arbor efficit quo minus cæli videri possit. Si tamen id quod ponitur lumen quidẽ nihil impediat, solem autem auferat, si quidem eo loci quo gratiũ erat eum non esse, potest dici nihil contra seruitutem facere. sin verò heliocamino [a] *vel solario, dicendum erit, quia vmbrã facit in loco cui sol fuit necessarius, contra seruitutem impositam fieri. Per contrarium si deponat ædificium vel arboris ramos, quo facto locus opacus quondã cœpit solis esse plenus, non facit contra seruitutem: hanc enim debuit, ne luminibus officiat: nunc non luminibus officit. sed plus æquo lumen facit. Interdum dici potest, cum quoq; qui tollit ædificium vel deprimit, luminibus officere: si fortè* κατὰ ἀντανάκλασιν, *i.* per repercussionem. [b] *vel pressura quadam lumen in eas ædes deuoluatur.*

[a] Vide Bud.

[b] Seu refractionẽ. Ant. Aug. lib. 4.

Pactio obscura interpretatur contra proferentem. Bart.

¶ *Hæc lex traditionis,* STILLICIDIA VTI NVNC SVNT, VT ITA SINT, *hoc signi*

significat, impositam vicinis necessitatem stillicidiorum excipiendorum: non illud, vt etiam emptor stillicidia suscipiat ædificiorum vicinorum. hoc igitur pollicetur vẽditor, sibi quidem stillicidiorum seruitutem deberi: se autem nulli
2 *debere.* ¶ *Quæ de stillicidio scripta sunt, etiam in ceteris seruitutibus accipienda sunt, si in contrarium nihil nominatim actum est.*

Aquæ ductus.

XVIII. POMPONIVS lib. decimo ad Sabinum.

SI fistulæ, per quas aquam ducas, ædibus meis applicatæ damnum mihi dent, in factum actio mihi competit. sed & damni infecti stipulari à te potero.

De pariete communi.

XVIIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

FIstulam iunctam parieti cõmuni, quæ aut ex castello [a] *aut ex cælo aquam capit, non iure haberi Proculus ait. sed non posse prohiberi vicinum, quo minus Valineum habeat secundum parietem communem, quamuis vmorem capiat paries: non magis quàm si vel in triclinio suo vel in cubiculo aquam effunderet. sed Neratius ait, si talis sit vsus tepidarij, vt adsiduum vmorem habeat, & id noceat vici-*
1 *no, posse prohiberi eum.* ¶ *Iuxta communem parietem cameram ex figlino opere factam, si ita retineatur vt etiã sublato pariete maneat, si modò non impediat resectionem communis parietis.*

[a] Vide Bud. ad l. 17. ff. de act. empt.

parietis, iure haberi licet. ¶ Scalas posse me ad 2
parietem communem habere, Sabinus rectè
† hac scribit: quia remoueri † hæc possunt.

In seruitutib. tigni vel stillicidij immittendi, immissione facta quis dicitur habere continuam possessionem. Bart.

XX. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum.

SEruitutes quæ in superficie cõsistunt, possessione retinentur. nam si forte ex ædibus meis in ædes tuas tignum immissum habuero, hoc vt immissum habeam, per causam tigni possideo habendi consuetudinem: idem eueniet & si menianum in tuum immissum habuero, aut stillicidium in tuum protecero: quia in tuo aliquid vtor, & si quasi facto quodam possideo. ¶ Si domo mea altior area tua esset, tuq; 1
mihi per aream tuam in domũ meam ire agere cessisti, nec ex plano aditus ad domũ meam per aream tuã esset, vel gradus vel cliuos propius ianuam meam iure facere possum: dum ne quid vltra quàm quod necesse est, itineris causa demoliar.

De stillicidio.

l. propo- ¶ Si sublatum sit ædificiũ ex quo stillicidium
nebatur. cadit, vt eadem specie & qualitate reponatur,
ſ. de iudi. vtilitas exigit vt idem intellegatur: nam alio-
l. an eadẽ. quin, si quid strictius interpretetur, aliud est
j. de doli except. quod sequenti loco ponitur. & ideo sublato
ædificio

ædificio vsusfructus interit, quãuis area pars
3 est ædificij. ¶ Si seruitus stillicidij imposita sit, non licet domino seruientis areæ ibi ædificare, vbi cassitare cœpisset stillicidium. Si antea ex tegula cassitauerit stillicidium, postea ex tabulato, vel ex alia materia cassitare non potest.
4 ¶ Stillicidium quoquo modo adquisitũ sit, altius tolli potest; leuior enim fit eo facto seruitus: cum quod ex alto cadet, lenius & interdũ direptum, nec perueniat ad locum seruientem, inferius demitti nõ potest; quia fit grauior seruitus: id est pro stillicidio flumen. eadem causa retro duci potest stillicidiũ: quia in nostro magis incipiet cadere. produci non potest; ne alio loco cadat stillicidium quàm in quo posita seruitus est. lenius facere poterimus, acrius non. Et omnino sciendum est meliorem vicini condicionem fieri posse, deteriorem non posse: nisi aliquid nominatim seruitute imponenda im-
5 mutatum fuerit. ¶ Qui in area in qua stillicidium cadit ædificat, vsque ad eum locum perducere ædificium potest vnde stillicidium cadit rectè, sed & si in ædificio cadit stillicidium, supra ædificare ei conceditur: dum tamen stillicidium *rectè* recipiatur.

Quando vni competunt plura iura, vno sublato aliud illæsum remanet. Bart.

XXI. POMPONIVS libro trigensimotertio ad Sabinum.

Si

SI domus tua ædificiis meis vtramque seruitutem deberet, ne altius tolleretur, & vt stillicidium ædificiorum meorum recipere deberet, & tibi concessero ius esse inuito me altius tollere ædificia tua, quod ad stillicidium meum attinet, sic statui debebit, vt si altius sublatis ædificiis tuis stillicidia mea cadere in ea non possint, ea ratione altius tibi ædificare non liceat: si non impediantur stillicidia mea, liceat tibi altius tollere.

Seruitus ne luminibus officiatur, an intelligatur de futuris.

XXII. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

QVi ædificium habet, potest seruitutem vicino imponere, vt non solum de his luminibus quæ in præsentia erũt, sed etiam de his quæ postea fuerint caueat.

XXIII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

l. 37 ff. de contrah. empt.

SI seruitus imposita fuerit, lumina quæ nũc sunt, vt ita sint, de futuris luminibus nihil caueri videtur. quòd si ita sit cautum, ne luminibus officiatur, ambigua est scriptura, vtrũ ne his luminibus officiatur quæ nunc sunt, an etiam his quæ postea quoque fuerint. & humanius est, verbo generali omne lumen significari, siue quod in præsenti siue quod post tempus conuentionis contigerit. ¶ Futuro quoque ædificio quod nondum est, vel imponi vel adquiri seruitus potest.

XXIIII.

XXIIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVius ædificium iure superius est, eius est in infinito supra suum ædificium imponere: dum inferiora ædificia non grauiore seruitute oneret quàm pati debent.

Seruitus immittendi.

XXV. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

HOc quod dictũ est de immissis, locũ habet ex ædificio alio in aliud: aliter enim supra alienum ædificium superius habere nemo potest.

De pariete communi.

l. 5 ¶ *Si ex tribus ædibus in loco impari positis ædes mediæ superioribus seruiant ædibus, inferiores autem nulli seruiant, & paries communis qui sit inter ædes inferiores & medias, altius à domino inferiorum ædium sublatus sit, iure eum altius habiturum Sabinus ait.*

In re communi non potest quis aliquid facere, vel prohibere iure seruitutis. Bart.

XXVI. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

IN re communi nemo dominorum iure seruitutis neque facere quicquam inuito altero potest, neque prohibere quo minus alter faciat: nulli enim res sua seruit. itaque propter immensas contentiones plerumque res ad diuisionem peruenit. sed per communi dividun-

do

do actionem cẽsequitur socius quo minus opus fiat: aut vt id opus quod fecit tollat; si modo toti societati prodest opus tolli.

XXVII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SEd si inter me & te communes sunt Titianæ ædes, & ex his aliquid non iure in alias ædes meas proprias immissum sit, nempe tecum mihi agere licet aut rem perdere. Idem fiet, si ex tuis propriis ædibus in communes meas & tuas ædes quid simuliter esset proiectum: mihi enim soli tecum est actio. ¶ Si in area communi ædificare velis, socius prohibendi ius habet, quamuis tu ædificandi ius habeas à vicino concessum: quia inuito socio in ime communi non habeas ius ædificandi.

demoliri. l. 29. §. 2. ff. ad l. Aquil.

Seruitus quæ non habet causam continuam, non potest acquiri tempore. Bart.

XXVIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

FOramen in imo pariete conclauis vel triclinij, quod esset proluendi pauimenti causa, id neque flumen esse, neque tempore adquiri placuit. Hoc ita verum est, si in eum locum nihil ex cælo aquæ veniat: neque enim perpetuam causam habet quod manu fit, at quod ex cælo cadit, & si non adsidue fit, ex natura tamen causa fit: & ideo perpetuo fieri existimatur. Omnes autem seruitutes prædiorum perpetuas

l. vt pomum. §. de seruit.

perpetuas causas habere debent: & ideo neque ex lacu neque ex stagno concedi aquæductus potest. Stillicidij quoque immittendi naturalis & perpetua causa esse debet.

XXVIIII. POMPONIVS libro trigensimo secundo ad Quintum Mucium.

SI quid igitur ex eo foramine ex quo seruitus non consistit, damnum vicinus sensisset, dicendum est damni infecti stipulationem locum habere.

Confusio seruitutis.

XXX. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI quis ædes quæ suis ædibus seruirent, cum emisset, traditas sibi accepit, confusa sublatáque seruitus est. & si rursus vendere vult, nominatim imponenda seruitus est: aliquin liberæ veniunt. ¶ Si partem prædij nanctus sim, quod mihi, aut cui ego seruiam, non confundi seruitutem placet: quia pro parte seruitus retinetur. itaque si prædia mea prædiis tuis seruiant, & tuorum partem mihi, & ego meorum partem tibi tradidero, manebit seruitus. Item vsusfructus in alterutris prædiis adquisitus non interrumpit seruitutem.

l. 1. §. quẽ adm. ser. amittunt. l. 7. §. de fund. dot. pro væneunt. sic Flor.

Domus destructa potest vsque ad statum pristinum restaurari, non obstante seruitute ne lumini officiatur. Bart.

XXXI. IDEM libro quadragensimo octauo ad Edictum.

Si testamento damnatus heres ne officeret vicini luminibus, seruitutémq; præstaret, deposuit ædificium, concedenda erit legatario vtilis actio, qua prohibeatur heres, si postea extollere supra priorem modum ædificium conabitur.

Vsucapio libertatis.

XXXII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

Si ædes meæ seruiant ædibus Lucij Titij & ædibus Publij Mæuij, ne altius ædificare mihi liceat, & à Titio precario petierim vt altius tollerem, atque ita per statutum tempus ædificatum habuero, libertatem aduersus Publium Mæuium vsucapiam: non enim vna seruitus Titio & Mæuio debebatur, sed duæ. argumentum rei præbet, quòd si alter ex his seruitutem mihi remisisset, ab eo solo liberarer, altero nihilo minus seruitutem deberem. ¶ Libertas seruitutis vsucapitur, si ædes possideantur. quare si is qui altius ædificatum habebat ante statutum tempus ædes possidere desiit, interpellata vsucapio est. is autem qui postea easdem ædes possidere cœperit, integro statuto tempore libertatem vsucapiet: natura enim seruitutium ea est, vt possideri non possint: sed intellegatur possessione earum habere qui ædes possidet.

Ser

Seruitus oneris ferendi.

XXXIII. PAVLVS libro quinto Epitomarum Alfeni Digestorum.

Eum debere colũnã restituere, quæ onus vicinarum ædium ferebat, cuius essent ædes quæ seruirent: non eũ qui imponere vellet. nam cum in lege ædium ita scriptum esset, PARIES ONERI FERVNDO, VTI NVNC EST ITA SIT, *satis apertè significari, in perpetuum parietem esse debere: non enim hoc his verbis dici, vt in perpetuum idem paries æternus esset, quod ne fieri quidem posset, sed vti eiusdem modi paries in perpetuum esset, qui onus sustineret. quemadmodum si quis alicui caussam, vt seruitutem præberet, qui onus suũ sustineret: si ea res quæ seruit, & tuũ onus ferret, perisset, alia in locum eius dari debeat.*

* Speciale in hac seruitute l. 6. §. etiã. j. si serui. vin.

XXXIIII. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

Et qui duas areas habet, alteram tradendo, seruam alteri efficere potest.

XXXV. MARCIANVS libro tertio Regularum.

Si binarũ ædiũ dominus dixisset eas quas venderet seruas fore, sed in traditione non fecisset mentionem seruitutis, vel ex vendito agere potest, vel incertum condicere, vt seruitus imponatur. l. 7. j. de act. empt.

XXXVI. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

BInas quis ædes habebat vna cõtignatione tectas: vtrasque diuersis legauit. dixi, quia magis placeat tignum posse duorum esse, ita vt certæ partes cuiusque sint contignationis, ex regione cuiusque domini fore tigna: nec vllã inuicem habituros actionẽ, ius non esse immissum habere. nec interest, purè vtrisque, an sub condicione alteri ædes legatæ sint.

XXXVII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

IDémque esse & si duobus ædes cesserint. Ædificia quæ inuicem non videntur, non possunt inuicem seruire. Bart.

XXXVIII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

SI ædes meæ à tuis ædibus tantum distent, vt prospici non possint, aut medius mons earum conspectum auferat, seruitus imponi non potest:

XXXVIIII. IDEM libro primo Manualium.

NEmo enim proprius ædificiis seruitutem imponere potest, nisi & is qui cedit & is cui cedunt, in conspectu habeant ea ædificia, ita vt officere alterum alteri possit.

XL. IDEM libro tertio Responsorum.

EOs qui ius luminis immittendi non habuerunt, aperto pariete communi, nullo iure fenestras immisisse respondi.

*Si res

*Sic Flor. sed vir quidam doct. legit, cæco, quia ita videtur legisse Harmenopul. lib. 1. c. 31.

Si res legatur ad vitam, in dubio non videtur imposita ei seruitus, licet duret facultas eundi. Bart.

XLI. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

OLympico habitationẽ & horreũ quod in ea domo erat, quoad viueret, legauit: iuxta eandem domum hortos & cenaculum, quod Olympico legatum non est, fuerunt: ad hortum autem & cenaculum semper per domum, cuius habitatio relicta erat, aditus fuit. quæsitum est, an Olympicus aditum præstare deberet. respondi, seruitutem quidem non esse: sed heredem transire per domum ad ea quæ commemorata sunt posse: dum non noceat legatario. ¶ Lucius Titius aperto pariete domus suæ, quatenus stillicidij rigor & tignorum protectus competebat, ianuam in publico aperuit. quæro, cum neq; luminibus Publij Mæuij vicini, neq; itineri vicini officeret, neque stillicidium ne vicini domo cadat, an aliquã actionem Publius Mæuius vicinus ad prohibendum haberet. respondi, secundum ea quæ proponerentur, nullam habere.

*Sic Flo. al. in.

DE SERVITVTIBVS PRAEDIORVM RVSTICORVM.

TIT. III.

Quæ sint rusticæ seruitutes.

VLPIANVS libro secundo Institutionum.

Seruitutes rusticorũ prædiorũ sũt hæ: iter, actus, via, aquæductus. Iter est ius eũdi ambulãdi homini, nõ etiã iumẽtum agẽdi. Actus est ius agẽdi vel iumentũ vel vehiculum. itaq; qui iter habet, actũ non habet: qui actũ habet, & iter habet etiã sine iumẽto. Via est ius eundi & agendi & ambulandi: nam & iter & actum & se† via continet. Aquæductus [a] *est ius aquam ducendi per fundum alienum. In rusticis computanda sunt aquæ austus, pecoris ad aquam adpulsus, ius pascendi, calcis coquendæ, harenæ fodiendæ. Traditio planè & patientia seruitutium inducet officium prætoris.*

† in Rectius tamen, &.

[a] Qui tribus modis fit. Vitruuius lib. 8. c. 7.

II. NERATIVS libro quarto Regularum.

Rusticorum [b] *prædiorum seruitutes sunt, licere altius tollere, & officere prætorio vicini: vel cloacam habere licere per vicini domum, vel prætorium: vel protectum habere licere.* ¶ *Aquæductus & haustus aquæ per*[1] *eundem locum vt ducatur etiam pluribus concedi potest: * potest * etiam vt diuersis diebus vel horis ducatur.* ¶ *Si aquæductus vel*[2] *haustus aquæ sufficiens est, potest & pluribus per eundem locum concedi vt & isdem diebus vel horis ducatur.*

[b] l. 198. §. de verb. sig.

III.

III. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

*Item * sic possunt seruitutes imponi, & vt boues per quos fundus colitur, in vicino agro pascantur. quam seruitutem poni posse Neratius libro secũdo membranarum scribit. Idem Neratius etiã vt fructus in vicini villa cogantur, coactíque habeantur, & pedamenta ad vineã ex vicini prædio sumantur, constitui posse scribit. eodem libro ait, vicino, cuius lapidicinæ fundo tuo immineant, posse te cedere ius ei esse terram, rudus, saxa iacere posita habere: & vt in tuum lapides prouoluantur, ibíq; positi habeantur, indéque exportentur.*

Cui conceditur aliquid videtur concedi id sine quo illud esse non potest. Bart.

¶ *Qui habet haustum, iter quoq; habere videtur ad hauriendum. & vt ait Neratius libro tertio membranarũ, siue ei ius auriendi & adeundi cessum sit, vtrumq; habebit: siue tãtum auriendi, ineſſe & aditu: siue tantùm adeundi ad fontem, ineſſe & haustum. hæc de haustu† & fonte priuato. ad flumen autem publicum, idem Neratius eodem libro scribit, iter debere cedi. haustum non oportere. & si quis tantùm (haustum) cesserit, nihil eum agere.*

† ex

IIII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

PEcoris pascēdi seruitutes, item ad aquam appellendi, si prædij fructus maximè in pecore consistat, prædij magis quàm personæ videtur. si tamen testator personā demonstrauit cui seruitutem præstari voluit, emptori vel heredi non eadem præstabitur seruitus.

V. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

ERgo secundum eum & vindicari poterit. Neratius libris ex Plautio ait, nec haustū pecoris nec apulsum nec cretæ eximendæ calcisque coquendæ ius posse in alieno esse, nisi fundum vicinum habeat. & hoc Proculum & Atilicinum existimasse ait. sed ipse dicit vt maximè calcis coquendæ & cretæ eximendæ seruitus constitui possit, non vltra posse quàm quatenus ad eum ipsum fundum opus sit.

ff. l. ei fundo. ff. de seruitut.

VI. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

VEluti si figulinas haberet, in quibus ea vasa fierent quibus fructus eius fundi exportaretur: sicut in quibusdam fit, vt amphoris vinū euehatur, aut vt dolia fiant, vel tegulæ (vel) ad villam ædificandā. Sed si vt vasa venirent figlinæ exercerētur, vsusfructus erit. ¶ Itē longè recedit ab vsufructu ius calcis coquendæ, & lapidis eximendi, & harenæ fodiendæ ædificandi eius gratia quod in fundo est. item siluæ cædūæ, vt pedamenta in vineas non

non desint. quid ergo si prædiorum meliorem causam hæc faciant? non est dubitandum quin seruitutis sit. & hoc & Mæcianus probat: imò tantum vt & talem seruitutem constitui posse putet, vt tugurium mihi habere liceret in tuo. scilicet si habeam pascui seruitutem, aut pecoris appellendi: vt si hiemps ingruerit, habeam quò me recipiam.

Differentia itineris, actus, & viæ.

VII. IDEM libro vicensimo primo ad Edictum.

QVi sella aut lectica vehitur, ire non agere dicitur. iumentum verò ducere non potest qui iter tantùm habet.
1 ¶ Qui actum habet, & plostrū ducere & iumenta agere potest. sed trahendi lapidem aut tignum, neutri eorum ius est. quidam nec hastam rectam ei ferre licere: quia neque eundi neque agendi gratia id faceret, & possent fructus eo modo lædi. ¶ Qui viam habent, eundi agendique ius habent. plerique & trahendi quoque & rectam hastam referendi, si modo
3 fructus non lædat. ¶ In rusticis autem prædijs impedit seruitutem medium prædium quod non seruit.

VIII. GAIVS lib. VII. ad Edictum prouinciale.

VIa latitudo ex lege duodecim tabularum in porrectum octo pedes habet: in anfractum, id est vbi flexum est, sedecim. l. 13. & 23. ff. eod.

VIIII. PAVLVS lib.1.Sententiarum.

SEruitus aquæ ducendæ vel auriẽdæ nisi ex capite vel ex fonte constitui non potest: hodie tamen ex quocunq; loco constitui solet.

X. IDEM libro quadragensimo nono ad Edictum.

LAbeo ait, talem seruitutẽ constitui posse, vt aquam quærere & inuentam ducere liceat. nam si liceat nondum ædificato ædificio seruitutem constituere, quare non æquè liceat nondum inuenta aqua eandem constituere seruitutem? & si vt quærere liceat cedere possumus, etiam vt inuenta ducatur cedi potest.

Quando requiritur consensus plurium vel singulorum, potest separatim adhiberi. Bart.

XI. CELSVS libro vicensimo septimo Digestorum.

[a] l. viti. j. commun. præd.

PEr fundum [a] qui plurium est, ius mihi esse eundi agendi potest separatim cedi. ergo suptili ratione non aliter meum fiet ius quàm si omnes cedant: & nouissima demum cessione superiores omnes confirmabuntur. Veniginus tamen dicetur & antequam nouissimus cesserit, eos qui antea cesserunt, vetare vti cesso iure non posse.

XII. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

Inter

INter actum & iter nonnulla est differentia. iter est enim, quà quis pedes vel eques commeare potest: actus verò vbi & armenta trahere & vehiculum ducere liceat.

Appellatio vineæ in dubio refertur ad solum, non ad superficiem. Bart.

XIII. IAVOLENVS lib.x.ex Cassio.

CErto generi agrorum adquiri seruitus potest, velut vineis: quòd ea ad solum magis quàm ad superficiem pertinet. ideo sublatis vineis seruitus manebit. sed si in contrahenda seruitute aliud actũ erit, doli mali exceptio erit necessaria. ¶ Si totus ager itineri aut actui seruit, dominus in eo agro nihil facere potest, quo seruitus impediatur, quæ ita diffusa est, vt omnes glæbæ seruiant. At si iter actúsue sine vlla determinatione legatus est, modo determinabitur. & quà primùm iter determinatum est, eà seruitus constitit: ceteræ partes agri liberæ sunt. igitur arbiter dandus est, qui vtroque casu viam determinare debet. ¶ Latitudo actus itineríque ea est, quæ demonstrata est, quòd si nihil dictum est, hoc ab arbitro statuendum est. In via [a] aliud iuris est: nam si dicta latitudo non est, legitima debetur. ¶ Si locus non adicta latitudine nominatus est, per eum qualibet iri poterit. sin autem prætermissus est, æquè latitudine non adiecta, per totum fundum vna

1 cc. l. Si quis. ff. de seru. l. Si via. j. eod.

2

3

[a] vide Varronem de ling. Latin.

poterit

poterit eligi via dumtaxat eius latitudinis quæ lege cõprehensa est. pro quo ipso, si dubitabitur, arbitri officium inuocandum est.

XIIII. POMPONIVS libro trigensimo secundo ad Quintum Mucium.

PEr quem locum viam alij cessero, per eundem alij aquæductum cedere non potero. sed & si aquæductum alij concessero, alij iter per eundem locum vendere vel alias cedere non potero.

Qui habet ius aquæductus, potest facere in riuo quicquid vult, dum prædij domino non noceat. Bart.

XV. IDEM libro trigensimo primo ad Quintum Mucium.

QVintus Mucius scribit, cum iter aquæ vel cottidianæ vel æstiuæ, vel quæ interualla longiora habeat, per alienum fundum erit, licere fistulam suam vel fictilem vel cuiuslibet generis in riuo ponere, quæ aquam latius exprimeret: & quod velket, in riuo facere, licere, dum ne domino prædij aquagium deterius faceret.

XVI. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

DIuus Pius aucupibus ita rescripsit. οὐκ ἔστιν εὔλογον ἀκόντων τῶν δεσποτῶν ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἰξευειν. i. non est consentaneum rationi, vt per aliena prædia inuitis dominis aucupium faciatis.

Aqua

Aqua ex flumine publico ad irrigandos agros secundum mẽsuram diuiditur. Bart.

XVII. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Augusti rescripserunt, aquam de flumine publico pro modo possessionũ ad irrigandos agros diuidi oportere, nisi proprio quis iure plus sibi datum ostenderit. Item rescripserunt, aquam ita demum permitti duci, si sine iniuria alterius id fiat.

Si per plures fundos itur ad vnum, seruitus vna est, & per vsum in parte retinetur seruitus tota. Bart.

XVIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

VNa est via, etsi per plures fundos imponatur: cùm vna seruitus sit. deniq; quæritur, an si per vnum fundum iero, per alium non per tantum tempus quanto seruitus amittitur, an retineam seruitutem. & magis est, vt aut tota amittatur, aut tota retineatur. ideóque si nullo vsus sum, tota amittitur: si vel vno, tota seruatur.

XVIIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

SI vnus ex socijs stipuletur iter ad communem fundũ, inutilis est stipulatio: quia nec dari ei potest. sed si omnes stipulentur, siue

com

communis seruus, singuli ex socijs sibi dari oportere petere possunt: quia ita dari eis potest à te: ne si stipulator viæ plures [a] heredes reliquerit, inutilis stipulatio fiat.

[a] l. pluribus. ſ. de verb. obl.

Qui habet duo iura, remittendo vnum non videtur remittere aliud. Bart.

XX. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SI mihi eodem tempore concesseris & ire agere per tuum locum, & vtifui eo ius esse, deinde ego tibi concessero, ius mihi vtifui non esse, non aliter eo loco vteri fuerit, quam vt ire agere mihi rectè liceat. Item si & ducere per tuum fundum aquam iure potuero, & in eo tibi ædificare inuito me ius non fuerit, si tibi concessero, ius esse ædificare, nihilo minus hanc seruitutem mihi præstari debebit, ne alter ædifices quàm vt ductus aquæ meus maneat. totúsque eius rei condicio talis esse debet, qualis esset si vna dumtaxat initio concessio facta esset. ¶ Seruitus naturaliter, non manufacto, ledere potest fundum seruientem. quemadmodum si imbri crescat aqua in riBO, aut ex agris in eum confluat, aut aquæ fons secundùm riuum, vel in eo ipso inuetus postea fuerit. ¶ Si fundo Seiano cõfinis fons fuerit, ex quo fonte per fundum Seianum aquã iure ducebã, meo facto fundo Seiano manet seruitus. Hauriendi ius non hominis sed prædij est.

XXI.

XXI. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI mihi concesseris iter aquæ per fundum tuum, non destinata parte per quam ducerem, totus fundus tuus seruiet.

XXII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SEd quæ loca eius fundi tunc cum ea fieret cessio, ædificijs, arboribus, vineis vacua fuerint, ea sola eo nomine seruient.

XXIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

VIa constitui vel latior octo pedibus vel angustior potest: vt tamen eam latitudinem habeat qua vehiculum ire potest: alioquin iter erit, non via. ¶ Si lacus perpetuus in fundo tuo est, nauigandi quoque seruitus, vt perueniatur ad fundum vicinum, imponi potest. ¶ Si fundus seruiens, vel is cui seruitus debetur, publicaretur, vtroq; casu durant seruitutes: quia cum sua condicione quisq; fundus publicaretur. ¶ Quæcumque seruitus fundo debetur, omnibus eius partibus debetur. & ideo quãuis particulatim venerit, omnes partes seruitus sequitur: & ita vt singuli rectè agant, ius sibi esse fundi. [a] Si tamen fundus cui seruitus debetur, certis regionibus inter plures dominos diuisus est, quãus omnibus partibus seruitus deberetur, tamen opus est vt hi qui non proximas partes seruiẽti fundo habebunt, transf

[a] Sic Flor. sed vulg. habet, eũdi. vtrunque rectum est.

*Quidam emendare conãtur, diuisionis iure. quod non probo.

transitũ, per reliquas partes fundi diuisi iure habeant, aut si proximi patiantur, transeant.*

Non potest quis concedere ex suo aquæductu quem habet ex fundo alieno. Bart.

XXIIII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum

EX meo aquæ ductu Labeo scribit cuilibet posse me vicino commodare: Proculus contra: vt ne in meam partem fundi aliam quàm ad quam seruitus adquisita sit, vti ea possit. Proculi sententia verior est.

Diuisio aquæ.

XXV. IDEM libro trigensimo quarto ad Sabinum.

SI partem fundi mei certam tibi vendidero, aquæductus ius, etiam si alterius partis causa plerumque ducatur, te quoque sequetur. neque ibi aut bonitatis agri, aut vsus eius aquæ ratio habenda est, ita vt eam solam partem fundi quæ pretiosissima sit, aut maximè vsum eius aquæ desideret, ius eius ducendæ sequatur: sed pro modo agri detenti aut alienati fiat eius aquæ diuisio.

Heres potest eligere per quam partem fundi viam constituat sine captione legatarij. Bart.

XXVI. PAVLVS libro quadragensimo septimo ad Edictum.

&l. 9. ff. de seruit.

SI via, iter, actus, aquæductus legetur simpliciter per fundum, facultas est heredi, per

per quam partem fundi velit constituere seruitutem: si modò nulla captio legatario in seruitute fit.

Confusio seruitutis.

XXVII. IVLIANVS lib. septimo Digestorum.

SI cõmuni fundo meo & tuo seruiat fundus Sempronianus, & eundem in communem redemerimus, seruitus extinguitur: quia par vtriusque domini ius in vtroq; fundo esse incipit. At si proprio meo & proprio tuo idẽ seruiat, manebit seruitus: quia proprio fundo per communem seruitus deberi potest.

"l. 26. & 30. ff. titul. prox. l. 34. l. eod.

XXVIII. IDEM libro trigensimo quarto Digestorum.

ITinere ad prædium commune duorum legato, nisi vterque de loco itineris cõsentiat, seruitus neque adquiritur neque deperit.

Seruitus aquæ immittendæ intelligitur de ea quæ in fundo colligitur. Bart.

XXVIII. PAVLVS lib. secundo Epitomarum Alfeni digestorum.

QVi duo prædia confinia habuerat, superiorem fundum vẽdiderat: in lege ita dixerat, vt aquam sulco aperto emptori educere in fundum inferiorem rectè liceat. si emptor ex alio fundo aquam acciperet, & eam in inferiorem ducere vellet, quæsitum est an posset id suo iure facere nec ne. respondi, nihil amplius quàm quod ipsius fundi siccandi causa deriuaret, vicinum inferiorem recipere debere.

In vulga. est lex, Is qui duo prædia.

XXX. IDEM libro quarto Epitomarum Alfeni Digestorum.

QVi duo prædia habebat, in vnius venditione aquam quæ in fundo nascebatur, & circa eã aquam latè decem pedes exceperat. quæsitum est, vtrum dominium loci ad eum pertineat: an vt per eum locum accedere possit. respondit, si ita recepisset, CIRCA EAM AQVAM LATE PEDES DECEM, iter dumtaxat videri venditoris esse.

Sic l. 5. ff. prox.

Redemptione partium etiam pro indiuiso, seruitus non extinguitur, nisi omnes redimantur. Bart.

XXXI. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

TRia prædia continua trium dominorum adiecta erant: imi prædij dominus ex summo fundo imo fundo seruitutẽ aquæ quæsierat: & per medium fundum domino concedente in suum agrum ducebat: postea idem summum fundũ emit: deinde imum fundum, in quem aquam induxerat, vendidit. quæsitum est, num imus fundus idius aquæ amisisset: quia cum vtraque prædia eiusdem domini facta essent, ipsa sibi seruire non potuissent. negauit amissse seruitutẽ: quia prædium per quod aqua ducebatur, alterius fuisset. & quemadmodum seruitus summo fundo, vt in imum fundũ aqua veniret, imponi aliter non po

potuisset quàm vt per medium quoque fundum duceretur, sic eadem seruitus eiusdem fundi amitti aliter non posset, nisi eodem tempore etiam per medium fundum aqua duci desisset, aut omnium tria simul prædia vnius domini facta essent.

In concessione partis facta socio, potest concedens fundum propriam seruitutem facere. Bart.

XXXII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

FVndus mihi tecum cõmunis est: partem tuam mihi tradidisti, & ad eũdem viam per vicinum tuum proprium: rectè eo modo seruitutem constitutam ait: neque quod dici soleat, per partes nec adquiri nec imponi seruitutes posse, isto casu locum habere. hic enim non per partem seruitutẽ adquiri: vtpote cum in id tempus adquiratur, quo proprius meus fundus futurus sit.

XXXIII. IDEM libro nono Quæstionum.

CVm essent mihi & tibi fundi duo communes Titianus & Seianus, & in diuisione conuenisset, vt mihi Titianus, tibi Seianus cederet, inuicem partes eorum tradidimus: & in tradendo dictum est, vt alteri per alterum aquam ducere liceret. rectè esse seruitutem impositam ait. maximè si pacto stipulatio subdita sit.

Ius aquæ ducendæ.

¶ *Per plurium prædia aquam ducis quoquo modo imposita seruitute: nisi pactum vel stipulatio etiam de hoc subsecuta est, neque eorum cuiuis, neque alij vicino poteris haustum ex riuo cedere: pacto enim vel stipulatione interuenientibus & hoc concedi solet. quamuis nullum prædium ipsum sibi seruire, neque seruitutis fructus constitui potest.*

Vnus ex sociis non potest seruitutem imponere, nec remittere. Bart.

XXXIIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

VNus ex socijs fundi communis permittendo ius esse ire agere, nihil agit: & ideo si duo prædia quæ mutuo seruiebant, inter eosdem fuerint communicata, quoniam seruitutes pro parte retineri placet, ab altero seruitus alteri remitti non potest: quamuis enim vnusquisque sociorum solus sit cui seruitus debetur, tamen quoniam non personæ, sed prædia deberent, neque adquiri libertas neque remitti seruitus per partem poterit. Si fons exaruerit ex quo ductum aquæ habeo, ísque post constitutum tẽpus ad suas venas redierit, an aquæductus amissus erit, quæritur:

XXXV. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

ET Atilicinus ait, Cæsarem Statilio Tauro rescripsisse in hæc verba. Hi qui ex, fun

* Quidam legũt Seuero Vigl. & Cuiac. Instit. de milit. testam.

fundo Sutrino aquam ducere soliti sunt, adierunt me, proposuerúntque aquam qua per aliquot annos vsi sunt, ex fonte qui est in fundo Sutrino, ducere non potuisse, quòd fons exaruisset: & postea ex eo fonte aquam fluere cœpisse: petierúntque à me, vt quod ius non neglegentia aut culpa sua amiserant, sed quia ducere non poterant, his restitueretur. quorum mihi postulatio cum non iniqua visa sit, succurrendum his putaui. Itaque quod ius habuerunt tunc cum primum ea aqua peruenire ad eos non potuit, id eis restitui placet.

Stipulatio pœnalis ad personam relata, non facit præsumi seruitutem impositam. Bart.

XXXVI. IDEM libro secundo Responsorum.

CVm fundo, quem ex duobus retinuit venditor, aquæ ducendæ seruitus imposita sit, empto prædio quæsita seruitus distractum denuo prædium sequitur. nec ad rẽ pertinet, quòd stipulatio qua pœnam promitti placuit, ad personam emptoris, si ei fortè frui non licuisset, relata est.

Seruitus aquæ ducendæ personalis.

XXXVII. IDEM libro tertio Responsorum.

Λούκιος Τίτιος Γαΐῳ Σεΐῳ τῷ ἀδελφῷ πλεῖσα χαίρειν. ὕδατος τοῦ ῥέοντος εἰς τὴν κρήνην τὴν κατασκευασθεῖσαν ἐν Ἰσθμῷ ὑπὸ τοῦ πατρός μου, δίδωμι καὶ χαρίζομαί σοι δάκτυλον εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν τῷ Ἰσθ-

μῷ, ἢ ὅπου δ' ἂν βούλει. i. Lucius Titius Gaio Seio fratri plurimam salutem. De aqua fluente in fontem constructum in Isthmo à patre meo do & gratis concedo tibi digitum in domum tuam quæ est in Isthmo, aut vbicũque volueris. *quæro an ex hac scriptura vsus aquæ etiam ad heredes Gaij Sei pertineat. Paulus respondit, vsum aquæ personalem ad heredem Seij quasi vsuarij transmitti non oportere.*

An medius locus impediat seruitutem.

XXXVIII. IDEM libro primo Manualium.

FLumine interueniente via constitui potest, si aut vado transiri potest, aut pontẽ habeat. diuersum, si põtonibus traiciatur. hæc ita, si per vnius prædia flumẽ currat. alioquin si tua prædia mihi vicina sint, deinde flumen, deinde Titij prædia, deinde via publica, in quam iter mihi adquiri volo, dispiciamus ne nihil vetet, à te mihi viam dari vsque ad flumen, deinde à Titio vsque ad viã publicam. sed videamus, num & si tu eorum prædiorum dominus sis, quæ trans flumen intra viam publicam sint, idem iuris sit: quia via consummari solet vel ciuitate tenus, vel vsque ad viam publicam, vel vsque ad flumen in quo pontonibus traiciatur, vel vsque ad propriũ aliud eiusdem domini prædium. quod si est, non videtur interrumpi seruitus, quamuis inter eiusdem domini prædia flumen publicum intercedat.

COMMVNIA PRAEDIORUM tam vrbanorum quàm rusticorum. TIT. IIII.

Quæ dicantur vrbana prædia.

VLPIANVS libro secundo Institutionum.

AEDIFICIA vrbana quidẽ prædia appellamus. ceterum etsi in villa ædificia sint, æquè seruitutes vrbanorum prædiorũ constitui possunt. Ideo autem hæ seruitutes prædiorum appellantur, quoniam sine prædiis constitui non possunt: nemo enim potest seruitutem adquirere vel vrbani vel rustici prædij, nisi qui habet prædium.

Vtilis est hæc seruitus, non ipso iure, sed per tuitionem prętoris.

II. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

DE aqua per rotam tollenda ex flumine vel aurienda, vel si quis seruitutem castello imposuerit, quidam dubitauerunt ne hæ seruitutes nõ essent: sed rescripto imperatoris Antonini ad Tullianũ adicitur, licet seruitus iure nõ valuit, si tamen hac lege cõpara-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

uit, seu alio quocũque legitimo modo sibi hoc ius adquisiit, tuendum esse eum qui hoc ius possedit.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

DVorum prædiorũ dominus si alterum ea lege tibi dederit, vt id prædiũ quod datur, seruiat ei quod ipse retinet, vel contra, iure imposita seruitus intellegitur.

Post monumentum constructum, non potest limitari mensura vel numerus sepeliendorum. Bart.

IIII. IAVOLENVS libro decimo ex Cassio.

CAueri vt ad certam altitudinem monumentum ædificetur, non potest: quia id quod humani iuris esse desiit, seruitutẽ non recipit: sicut ne illa quidem seruitus consistere potest, vt certus numerus hominum in vno loco humetur.

In contractibus est locus iuri non decrescendi. Bart.

V. IDEM libro secundo Epistularum.

PRoprium solum vendo: an seruitutẽ talem iniungere possim, vt mihi & vicino seruiat? similiter si commune solum vendo, vt mihi & socio seruiat, an consequi possim? respondi seruitutem recipere nisi sibi nemo potest. adiectio itaque vicini pro superuacuo habenda est: ita vt tota seruitus ad eum qui receperit,

l. fundus ille. ſ. de contrah. empt.

perit, pertineat. Solum autem commune vendendo, vt mihi & socio seruiat, efficere non possum: quia per vnum socium communi solo seruitus adquiri non potest.

In tradendo potest imponi seruitus prædio quod traditur, vel illi quod retinetur. Bart.

VI. VLPIANVS libro vicensimo octauo ad Sabinum.

SI quis duas ædes habeat, & alteras tradat, potest legem traditioni dicere, vt vel istæ quæ non traduntur, seruæ sint his quæ traduntur: vel contra, vt traditæ retentis ædibus seruiant. paruique refert, vicinæ sint ambæ ædes, an non. idem erit & in prædiis rusticis. nam & si quis duos fundos habeat, alium alij potest seruum facere tradẽdo. duas autem ædes simul tradendo, non potest efficere alteras alteris seruas: quia neque adquirere alienis ædibus seruitutem neque imponere potest.

Tradendo partem pro diuiso, potest vnam alterius seruam facere. Bart.

¶ Si quis partem ædium tradet vel partem fundi, non potest seruitutem imponere: quia per partes seruitus imponi non potest, sed nec adquiri. Planè si diuisit fundum regionibus, & sic partem tradidit pro diuiso, potest alteruri seruitutem imponere: quia non est pars fundi, sed fundus. quod & in ædibus potest dici, si dominus pariete medio ædificato, vnam

domum in duas diuiserit, vt plerique faciunt: nam & hic pro duabus domibus accipi debet.

¶ Item si duo homines binas ædes communes habeamus, simul tradendo idem efficere possumus, ac si ego solus propriàs binas ædes haberem. sed & si separatim tradiderimus, idem fiet. sic tamen, vt nouissima traditio efficiat etiam præcedentem traditionem efficacem. si tamen alterę vnius propriæ sint ædes, alterę communes, neutris seruitutem vel adquirere vel imponere me posse, Pomponius libro octauo ex Sabino scripsit.

Excipiés seruitutem simpliciter, potest quam vult postea imponere. Bart.

In vulga. est lex, Si in venditione.

¶ Si in venditione quis dixerit, seruas fore ædes quas vendidit, necesse non habet liberas tradere. quare vel suis ædibus eas seruas facere potest, vel vicino concedere seruitutem, scilicet ante traditionem. planè si Titio seruas fore dixit, si quidem Titio seruitutem concesserit, absolutum est: si verò alij concesserit, ex empto tenebitur. à quo non abhorret quod Marcellus libro sexto digestorum scribit: si quis in tradendo dixerit fundum Titio seruire, cum ei non seruiret, esset autem obligatus venditor Titio ad seruitutem præstandam; an agere possit ex vendito, vt emptor seruitutem imponi patiatur prædio quod mercatus est.

est. magísque putat permittẽdum agere. idémque ait, & si possit venditor Titio seruitutem vendere, æque agere permittendum. hæc ita demum, si recipiendæ seruitutis gratia id in traditione expressum est. ceterum si quis, inquit, veritus ne seruitus Titio debeatur, ideo hoc excepit, non erit ex vendito actio, si nullam seruitutem promiserit.

VII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

IN tradendis vnis ædibus ab eo qui binas habet, species seruitutis exprimenda est: ne si generaliter seruire dictum erit, aut nihil valeat, quia incertum sit quæ seruitus excepta sit, aut omnis seruitus imponi debeat.

An locus intermedius impediat seruitutem.

Interpositis quoq; alienis ædib⁹, imponi potest: veluti, vt altius tollere vel nõ tollere liceat: vel etiã si iter debeatur, vt ita cõualescat, si mediis ædibus seruitus postea imposita fuerit. sicuti per pluriũ prædia seruitus imponi etiã diuersis temporibus potest. quamquam dici potest, si tria prædia continua habeam, & extremum tibi tradam, vel tuo vel meis prædiis seruitutẽ adquiri posse. si verò extremo quod retineam, quia & medium meum sit, seruitutem consistere. sed si rursus aut id cui adquisita sit seruitus, aut medium alienauero, interpellari eũ, donec medio prædio seruitus imponatur.

VIII.

VIII. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

SI cum duas haberem insulas, duobus eodem momento tradidero, videndum est an seruitus alterutris imposita valeat: quia alienis quidem ædibus nec imponi nec adquiri seruitus potest. sed ante traditionē peractam suis magis adquirit vel imponit is qui tradit. ideoque valebit seruitus.

VIIII. IDEM libro decimo ad Sabinum.

SI ei cuius prædium mihi seruiebat, heres extiti, & eam hereditatem tibi vendidi, restitui in pristinum statum seruitus debet: quia id agitur, vt quasi tu heres videaris extitisse.

Venditor rei venditæ debet nominatim seruitutem imponere, nec valet generalis exceptio. Bart.

X. VLPIANVS libro decimo ad Sabinum.

QVidquid venditor seruitutis nomine sibi recipere vult, nominatim recipi oportet. nam illa generalis receptio, QVIBVS * EST * SERVITVS, VTIQVE EST, *ad extraneos pertinet: ipsi nihil prospicit venditori ad iura eius conseruanda: nulla enim habuit, quia nemo*[a] *ipse sibi seruitutem debet. quinimmo & si debita fuit seruitus, deinde dominium rei seruientis peruenit ad me consequenter dicitur, extingui seruitutem.*

[a] Vide Ant. August. lib. 3. cap. 6.

Concessa

Concessa seruitute videntur concessa omnia sine quibus quis seruitute vti non potest. Bart.

XI. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

REfectionis gratia accedendi ad ea loca quæ nō seruiant, facultas tributa est his quibus seruitus debetur: quà tamen accedere eis sit necesse, nisi in cessione seruitutis nominatim præfinitū sit quà accederetur. & ideo nec secundum riuū, nec supra eum, si fortè sub terra aqua ducatur, locum religiosum dominus soli facere potest: ne seruitus intereat: et id verum est. sed & depressum vel adlenaturum riuum, per quem aquam iure duci potestatem habes, nisi si ne id faceres cautum sit. ¶ Si prope tuum fundum ius est mihi aquam riuo ducere, tacita hæc iura sequūtur, vt reficere mihi riuum liceat, vt adire quà proximè possim ad reficiendum eum ego, fabrique mei, item vt spatium relinquat mihi dominus fundi, quo dextra & sinistra ad riuum adeam, & quo terram, limum, lapidem, harenam, calcem iacere possim.

XII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVm fundus fundo seruit, vendito quoq; fundo seruitutes sequūtur. ædificia quoque fundis, & fundi ædificiis eadem conditione seruiunt.

Potest

Potest quis se & suos heredes obligare ne in certa parte maris piscari liceat, non tamen erit seruitus realis. Bart.

XIII. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

Vide Bud. hîc.

VEndutor fundi Geroniani fundo Botriano quem retinebat, legem dederat, ne contra eum piscatio thynnaria exerceatur. quamuis mari quod natura omnibus patet, seruitus imponi priuata lege non potest, quatamen bona fides contractus legem seruari venditionis exposcit, personæ possidentium aut in ius eorum succedentium, per stipulationis vel venditionis legem obligantur. ¶ Si constat in tuo agro lapidicinas esse, inuito te nec priuato nec publico nomine quisquam lapidem cædere potest cui id faciendi ius non est: nisi talis consuetudo in illis lapidicinis consistat, vt si quis voluerit ex his cædere, nõ aliter hoc faciat, nisi prius solitum solacium* pro loc domino præstat, ita tamẽ lapides cædere debet, postquam satisfaciat domino: vt neque vsus necessarij lapidis intercludatur, neque cõmoditas rei iure domino adimatur.

*Sic Flo. in vulg. erat, salarium.

XIIII. IVLIANVS libro quadragensimo primo Digestorum.

ITer nihil prohibet sic constitui, vt quis interdiu dumtaxat eat. quod ferè circa prædia vrbana etiam necessarium est.

Per

Per eundem locum potest seruitus pluribus constitui. Bart.

XV. PAVLVS libro primo Epitomarum Alfeni Digestorum.

QVi* per certi locum iter aut actũ alicui cessisset, eum pluribus per eundem locum vel iter vel actum cedere posse verum est. quemadmodum si quis vicino suas ædes seruas fecisset, nihilo minus aliis quot vellet multis eas ædes seruas facere potest.

*In vulg. incipit, Qui per certum. l. Lucius. ff. de aqu. cotid.

Seruitus vrbana & rustica potest testamento constitui.

XVI. GAIVS libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

POtest etiam in testamento heredem suum quis damnare, ne altius ædes suas tollat ne luminibus ædium vicinarum officiat, vel vt patiatur eum tignum in parietem immittere, vel stillicidia aduersus eum habere, vel vt patiatur vicinum per fundum suum vel heredis ire agere, aquámve ex eo ducere.

De precario.

XVII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

SI precario vicinus in tuo maceriam duxerit, interdicto quod precario habet agi nõ poterit: nec maceria posita donatio seruitutis perfecta intelligitur: nec vtiliter intendetur, ius sibi esse inuito te ædificatum habere: cum ædificium soli condicionem secutum inutilem faciat

faciat intentionem. Ceterum si in suo maceriam precario qui seruitutem tibi debuit duxerit, neque libertas vsucapietur, & interdicto quod precario habet vtiliter cum eo agetur. Quod si donationis causa permiseris, & interdicto agere non poteris, & [illegible]tus donatione tollitur.

Si plures domini separatim seruitutem constituunt, nouissima constitutione seruitus confirmatur. Bart.

XVIII. PAVLVS libro primo Manualium.

Iunge l. 11. ff tit. proxim.

*RE*ceptum est vt plures domini & non pariter cedentes, seruitutes imponant vel adquirant: vt tamen ex nouissimo actu etiam superiores confirmentur, perindéque sit atque si eodem tempore omnes cessissent. & ideo si is qui primus cessit, vel defunctus sit, vel alio genere vel alio modo partē suam alienauerit, post deinde socius cesserit, nihil agetur: cum enim postremus cedat, non retro adquiri seruitus videtur, sed perinde habetur atque si post cum postremus cedat omnes cessissent. igitur rursus hic actus pendebit donec nouus socius cedat. idem iuris est & si vni ex dominis cedatur, deinde in persona socij aliquid horum acciderit. Ergo & ex diuerso, si ei qui nō cessit, aliquid tale eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt: tantum enim tempus eis remissum est, quo dare facere possint, vel diuersis temporibus possint. & ideo non potest vni

vni vel vnus cedere. Idémque dicendum est et si alter cedat alter leget seruitutes. nam si omnes socij legent seruitutes, & pariter eorum adeatur hereditas, potest dici vtile esse legatū. si diuersis temporibus, inutiliter dies legati cedit: nec enim sicut viuentium ita & defunctorum actus suspendi receptum est.

SI SERVITVS VINDICETVR VEL AD ALIVM PERTINERE NEGETVR. TIT. V.

VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

ACTIONES de seruitutibus rusticis siue vrbanis eorum sunt quorū prædia sunt. Sepulchra autem nostri dominij nō sunt. ADQUIN viam ad sepulchrum possumus vindicare.

Confessoria & negatoria competit domino, non alij. Bart.

II. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

DE seruitutibus "in rem actiones competunt nōbis, ad exemplum earum quæ ad vsumfructum pertinent, tam confessoria quam negatoria. confessoria, ei qui seruitutes sibi competere cōtendit: negatoria, domino qui negat. ¶ *Hæc autem in rem actio confessoria*

"l. 5. 7. 6 vfustr. petat.

nulli alij quàm domino fundi competit: seruitutem enim nemo vindicare potest quàm is qui dominium in fundo vicino habet, cui seruitutē dicit deberi. ¶ *Rectè Neratius scribit, si medij loci vsusfructus legetur, iter quoque sequi: per ea scilicet loca fundi, per quæ qui vsumfructum cessit constitueret, quatenus est ad fruendum necessarium. namque sciendum est iter quod fruendi gratia fructuario præstatur, non esse seruitutem: neque enim potest soli fructuario seruitus deberi, sed si fundo debeatur, & ipse fructuarius ea vtetur.*

Fructuario competit iudicium possessorium pro seruitute sicut domino. Bart.

¶ *Pomponius dicit, fructuarium interdicto de itinere vti posse, si hoc anno vsus est. alibi enim de iure, id est in confessoria actione, alibi de facto, vt in hoc interdicto, quæritur. quod & Iulianus libro quadragesimo octauo digestorum scribit. pro sententia Iuliani facit quod Labeo scribit, etiam si testator vsus sit qui legauit vsumfructum, debere vtile interdictū fructuario dari: quemadmodum heredi vel emptori competant hæc interdicta.*

III. IDEM libro septuagensimo ad Edictum.

SEd & si partem fundi quis emerit, idem dicendum est.

IIII.

IIII. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

LOci corpus non est dominij ipsius cui seruitus debetur: sed ius eundi habet. Qui iter sine actu vel actum sine itinere habet, actione de seruitute vtetur.

In confessoria & negatoria habetur ratio interesse agentis, Bart.

1 ¶ *In confessoria actione quæ de seruitute mouetur, fructus etiam veniunt. Sed videamus qui esse fructus seruitutis possint. & est verius id demum fructuum nomine computandum, si quid sit quod interfit agentis, seruitute non prohiberi. Sed & in negatoria actione, vt Labeo ait, fructus computantur quanti interest petitoris non vti fundi sui itinere aduersarium. & hāc sententiā & Pomponius probat.*

Cui & contra quem detur hæc actio.

2 ¶ *Si fundus cui iter debetur, plurium sit, vni eiusque in solidum cōpetit actio: & ita et Pomponius libro quadragensimo primo scribit. sed in æstimationem id quod interest veniet, scilicet quod eius interest qui experietur. itaq; de iure quidem ipso singuli experiemur, & victoria & aliis proderit, æstimatio autem ad quod eius interest reuocabitur: quamuis per vnum adquiri seruitus non possit. Sed & si duorum fundus sit qui seruit, aduersus vnumquemque poterit ita agi. & vt Pomponius libro eodem scribit, quisquis defendit, solidum debet resti-*

tuere: quia diuisionem hæc res non recipit. Si quis mihi itineris vel actus vel viæ controuersiam non faciat, sed reficere, sternere non patiatur, Pomponius libro eodem scribit, confessoria actione mihi vtendum. nam & si arborem impendentem habeat vicinus, qua viam vel æer inuium vel inhabile facit, Marcellus quoque apud Iulianum notat, iter petendum, vel viam vindicandam. sed de refectione viæ & interdicto vti possumus, quod de itinere actuque reficiendo competit. non tamen si silice quis sternere velit: nisi nominatim id conuenit. Sed & de haustu, quia seruitus est, competunt nobis in rem actiones.

Non potest quis excipere de iure tertij, quod non est exclusiuum iuris agentis. Bart.

¶ Competit autem de seruitute actio domino ædificij neganti seruitutem se vicino deberi, cuius ædes non in totum liberæ sunt, sed ei cum quo agitur, seruitutem non debent: verbi gratia, habeo ædes, quibus sunt vicinæ Seianæ & Sempronianæ: Sempronianis seruitutē debeo: aduersus dominum Seianarum volo experiri altius me tollere prohibentem. in rem actione experiar. licet enim seruiant ædes meæ, ei tamen cum quo agitur, non seruiunt. hoc igitur intendo, habere me tus altius tollendi, quam eo cum quo ago: quantum enim ad eum pertinet, liberas ædes habeo. ¶ Si cui omnino altius 4 tollere

tollere non liceat, aduersus eum rectè agetur, ius ei non esse tollere. Hæc seruitus & ei qui vlteriores ædes habet, deberi potest.

Medius locus an impediat seruitutem.

V. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

ET ideo si inter meas & Titij ædes tuæ ædes intercedant, possum Titij ædibus seruitutem imponere, ne liceat ei altius tollere, licet tuis non imponatur: quia donec tu non extollis, est vtilitas seruitutis.

VI. VLPIANVS lib. XVII. ad Edictum.

ET si fortè qui medius est, quia seruitutem nō debebat, altius extulerit ædificia sua, vt iam ego non videar luminibus tuis obstaturus. si ædificauero, frustra intendes ius mihi non esse ita ædificatum habere inuito te. sed si intra tempus statutū rursus deposuerit ædificium suū vicinus, renascetur tibi vindicatio. Item actiones competunt etiam quasi possidenti seruitutem. Bart.

1 ¶ Sciendum tamen, in his seruitutibus possessorem "esse eum iuris & petitorem. & si fortè non habeam ædificatum altius in meo, aduersarius meus possessor est. nam cum nihil sit innouatum, ille possidet, & ædificantem me prohibere potest & ciuili actione & interdicto quod vi aut clam. idem & si lapilli iactu impedierit. sed & si patiente eo ædificauero, ego possessor ero effectus.

"Possessor is dicitur, contra quem nihil nouatum est. l. 8. §. sed si quęratur. ff. eo. vide l. pen. §. fi vsusfruct. pet.

De seruitute oneris ferendi.

¶ *Etiam de seruitute quæ oneris ferendi causa imposita erit, actio nobis competit: vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eũ modum qui seruitute imposita comprehensus est. & Gallus putat, non posse ita seruitutem imponi, vt quis facere aliquid cogeretur: sed ne me facere prohiberet. nam in omnibus seruitutibus refectio ad eum pertinet qui sibi seruitutẽ adscrit: non ad eum cuius res seruit. sed eualuit Seruj sententia in proposita specie: vt posit quis defendere, ius sibi esse cogere aduersariũ reficere parietem ad onera sua sustinenda. Labeo autem hanc seruitutem non hominem debere, sed rem: denique licere domino rem derelinquere scribit. Hæc autem actio in rem magis est quàm in personam: & nõ alij competit quàm domino ædium & aduersus dominum: sicuti ceterarum seruitutium intẽtio.* ¶ *Si ædes* 3 *plurium dominorũ sint, an insolidum agatur, Paninianus libro tertio quæstionum tractat. & ait singulos dominos insolidum agere, sicuti de ceteris seruitutibus, excepto vsufructu. sed non idem respondendum inquit, si communes ædes essent quæ onera vicini sustinerent.* ¶ *Modus autem refectionis in hac actione ad* 4 *eum modum pertinet, qui in seruitute imposita continetur: fortè vt reficiat lapide quadrato vel lapide structili vel quouis alio opere quod in seruitute dictum est.*

Græci ex hoc loco probari putãt, seruitutem oneris ferẽdi esse diuiduã.

In hac actione veniunt fructus. item paries potest effici melior non deterior. Bart.

§ ¶ *Veniunt & fructus in hac actione: id est commodum quod haberet, si onera ædiũ eius vicinus sustineret. Parietem autem meliorem quidem quàm in seruitute impositum est; facere licet, deteriorẽ si facit, aut per hanc actionem aut per operis noui nuntiationem prohibetur.*

In hac actione officio iudicis fit restitutio rei, & præstatur cautio. Bart.

VII. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

HArum actionum euentus hic est, vt victori officio iudicis aut res præstetur, aut cautio. res ipsa hæc est, vt iubeat aduersarium iudex emendare vitium parietis, & idoneum præstare. cautio hæc est, vt eum iubeat de reficiendo pariete cauere: neque se neque successores suos prohibituros altius tollere, sublatúmque habere. & si cauerit, absoluetur. Si verò neque rem præstat neque cautionem, tanti condemnet, quanti actor in litem iurauerit.

VIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

SIcut autem refectio parietis ad vicinum pertinet, ita fultura ædificiorum vicini cui seruitus debetur, quamdiu paries reficietur, ad inferiorem vicinum non debet pertinere. nam

[a] Per ironiam hoc dici quidam putant, vt in l. cũ quidam. ſ. de leg. 3. Alc at. lib. 4 ſ. dever. ſignifi.

ſi non vult ſuperior fulcire, deponat: [a] & reſtituet cum paries fuerit reſtitutus. Et hic quoque ſicut in ceteris ſeruitutibus, actio contraria dabitur: hoc eſt ius tibi non eſſe me cogere.

Seruitus tigni immittendi.

¶ Competit mihi actio aduerſus eum qui ceſſit [a] mihi talem ſeruitutem, vt in parietem eius tigna immittere mihi liceat, ſupráque ea tigna, verbi gratia, porticum ambulatoriam facere, ſupérque eum parietem columnas ſtructiles [a] imponere quæ tectum porticus ambulatoriæ ſuſtineãt. ¶ Diſtant antẽ hæ actiones inter ſe: [a] quòd ſuperior quidẽ locum habet etiã ad compellendum vicinum reficere parietem meũ: hæc verò locum habet ad hoc ſolum vt tigna ſuſcipiat. quod non eſt contra genera ſeruitutium.

[a] Ludhic.

Poſſeſſio cuius ſit.

[a] Iunge l. 6. ſ. j. f.

¶ Sed ſi quæritur, quis poſſeſſoris [a] quis petitoris partes ſuſtineat, ſciendum eſt poſſeſſoris partes ſuſtinere, ſi quidem tigna immiſſa ſint, eum qui ſeruitutem ſibi deberi ait: ſi verò non ſunt immiſſa, eum qui negat. & ſi quidem is optinuerit qui ſeruitutem ſibi defendit, nõ debet ei ſeruitus cedi: ſiue rectè pronuntiatũ eſt, quia habet: ſiue perperam, quia per ſentẽtiam non debet ſeruitus conſtitui, ſed quæ eſt declarari. planè ſi non vtendo amiſit dolo malo domini ædium poſt litem conteſtatam, reſtitui eí oportet, quẽadmodũ placet in domino ædium.

Dom

Dominus partis inferioris non poteſt in ſuperiores iure ſeruitutis fumum immittere. Bart.

4 ¶ Ariſto Cerellio Vitali reſpondit, non putare ſe ex taberna caſiaria [a] fumum in ſuperiora ædificia iure immitti poſſe, niſi ei rei ſeruitutem talẽ admittit. idemq; ait, & ex ſuperiore in inferiora non aquam nõ quid aliud immitti licet: in ſuo enim alij hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat: fumi autem ſicut aquæ eſſe immiſſionẽ. poſſe igitur ſuperiorem cum inferiore agere, ius illi non eſſe id ita facere. Aſſenum deniq; ſcribere ait, poſſe ita agi, ius illi non eſſe in ſuo lapidem cædere, vt in meum fundum fragmenta cadant. dicit igitur Ariſto, eum qui tabernam caſiariam à Minturnenſibus conduxit, à ſuperiore prohiberi poſſe fumum immittere: ſed Minturnenſes eí ex conducto teneri. agíq; ſic poſſe dicit cum eo qui eum fumũ immittat, ius ei nõ eſſe fumum immittere. ergo per contrarium agi poterit, ius eſſe fumum immittere. quod & ipſum videtur Ariſto probare. ſed & interdictum vti poſſidetis poterit locum habere, ſi quis prohibeatur qualiter velit ſuo vti.

[a] de qua Columel. lib. 7. c. 8.

Non valet pactum, vt alicui liceat facere, quod de iure communi facere poterat. Bart.

5 ¶ Apud Pomponium dubitatur libro quadrageſimo primo lectionum an quis poſſit ita

agere, licere fumum non grauem, puta ex foco in suo facere, aut non licere. & ait, magis non posse agi. sicut agi non potest, ius esse in suo ignem facere, aut sedere, aut lauare. Idem in diuersum probat: nam & in Valineis, inquit, vaporibus cum Quintilla cuniculum pergentem in Vrsi Iuli* instruxisset, placuit potuisse tales seruitutes imponi.

* Græcismus. Ant. August. lib. 7. c. 1.

Quibus ex caulis agitur confessoria.

VIIII. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

SI eo loco per quem mihi iter debetur, tu ædificaueris, possum intendere ius mihi esse ire agere. quod si probauero, inhibebo opus tuum. Item Iulianus scripsit, si vicinus in suo ædificando effecerit ne stillicidium meum reciperet, posse me agere de iure meo, id est ius esse immittendi stillicidium: sicut in via diximus. sed si quidē nondū ædificauit, siue vsumfructum siue viam habet, ius sibi esse ire agere vel frui intendere potest. quod si iam ædificauit dominus, is qui iter & actum habet, adhuc potest intēdere ius sibi esse. fructuarius autem non potest: quia amisit vsumfructū. & ideo de dolo actionem dandam hoc casu Iulianus ait. Contra si in itinere quod per fundū tibi debeo ædifices, rectè intendam ius tibi non esse ædificare vel ædificatum habere: quemadmodum si in area mea quid ædifices.

Per

Per vsum partis retinetur seruitus tota. Bart.

¶ Qui latiore via vel angustiore vsus est, retinet seruitutem: sicuti qui aqua, ex qua ius habet vtendi, alia mixta vsus est, retinet ius suum.

In præscriptione seruitutum realium non adquiritur titulus. Bart.

X. VLPIANVS libro quinquagensimo tertio ad Edictum.

SI quis diuturno vsu & longa quasi possessione ius aquæ ducēdæ nanctus sit, non est ei necesse docere de iure quo aqua constituta est, veluti ex legato, vel alio modo: sed vtilem habet actionem, vt ostēdat per annos fortè tot vsum se non vi non clam non precario possedisse. Ex l. j. ff. de aqu. plu. cō. l. 14. ff. de seruit.

Confessoria competit contra quemlibet qui vsum seruitutis impedit. Bart.

¶ Agi autem hac actione poterit non tantùm cum eo in cuius agro aqua oritur, vel per cuius fundum ducitur, verumetiam cum omnibus agi poterit quicumque aquam non* ducere impediunt, exemplo ceterarum seruitutium. Et generaliter, quicumque aquam ducere impediat, hac actione cum eo experiri potero.

* In vulg. deerat negatio, quę & Flor. & in manusc. est, & rectè. i. impediunt, seu faciunt vt non ducatur.

Vnus ex sociis potest alium ædificantem impedire iure communionis, non iure seruitutis. Bart.

XI. MARCELLVS lib. vi. Digestorum.

An

AN vnus ex sociis in communi loco inuitis ceteris iure ædificare possit, id est an si prohibeatur à sociis, possit cum his ita experiri, ius sibi esse ædificare: & an socij cum eo ita agere possint, ius sibi prohibendi esse, vel illi ius ædificandi non esse: & si ædificatum iam sit, non possit cum eo ita experiri, ius tibi non esse ita ædificatum habere, quæritur: & magis dici potest, prohibendi potius quàm faciendi esse ius socio: quia magis ille qui facere conatur, vt dixi, quodammodo sibi alienum quoq; ius præripit, si quasi solus dominus ad suum arbitrium vti iure communi velit.

In negatoria cogitur victus cauere quòd in futurum seruitute non vtetur. Bart.

XII. IAVOLENVS libro secundo Epistularum.

EGi ius illi non esse tigna in parietem meum immissa habere: an & de futuris non immittendis cauendum est? respondi, iudicis officio contineri puto, vt de futuro quoque opere caueri debeat.

Non potest quis habere canalem in suo, per quem aqua proiiciatur in alieno. Bart.

XIII. PROCVLVS libro quinto Epistularum.

FIstulas quibus aquam duco, in via publica habeo: & hæ ruptæ inundãt parietem

tem tuum. puto posse te mecum recte agere, ius mihi non esse flumina ex meo in tuum parietem fluere.

Qui tigna immittit vltra quàm statutum est, actione negatoria tollere cogitur. Bart.

XIIII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SI cum meus proprius esset paries, passus sim te immittere tigna quæ antea habueris, si noua velis immittere, prohiberi à me potes: immo etiam agere tecum potero, vt ea quæ noua immiseris, tollas. Si paries cõmunis opere abs te facto in ædes meas se inclinauerit, potero tecum agere, ius tibi non esse parietem illum ita habere.

Contra tutorem vel curatorem.

XV. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

ALtius ædes suas extollendo, vt luminibus domus minoris annis viginti quinq; vel impuberis, cuius curator vel tutor erat, officiatur, efficit: quãuis hoc quoq; nomine actione ipse heredesq; teneãtur, quia quod alium facientem prohibere ex officio necesse habuit, id ipse committere non debuit, tamen & aduersus possidentem eas dem ædes danda est impuberi vel minori actio, vt quod non iure factum est tollatur.

XVI. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

SI à te emero, vt mihi liceat ex ædibus meis in ædes tuas stillicidium immittere, & postea te sciente ex causa emptionis immissum habeam, quæro an ex hac causa actione quadam vel exceptione tuendus sim. respondi, vtroque auxilio me vsurum.

Si ædificium vicini super meum inclinatur, per negat. act. tollere cogetur. Bart.

XVII. ALFENVS libro secundo Digestorum.

SI quando inter ædes vinas paries esset, qui ita ventrem faceret, vt in vicini domum semipedē aut amplius procumberet, agi oportet, ius non esse illū parietem ita proiectum in suum esse muito se. ¶ Cū in domo Gaij Seij locus quidam ædibus Annī ita seruiret, vt in eo loco positum habere ius Seio nō esset, & Seius in eo silicem seuisset, in qua labra & *tenes") cucumellas positas haberet, Annio consiliū omnes iurisperiti dederunt, vt cum ea ageret, ius ei non esse in eo loco ea posita habere inuito se. ¶ Secundum cuius parietem vicinus sterculinum fecerat, ex quo paries madescebat, consulebatur quemadmodum posset vicinum cogere, vt sterculinum") tolleret. respondi, si in loco publico id fecisset, per interdictum cogi posse. sed si in priuato, de seruitute agere oportere. si damni infecti stipulatus esset, posset per eam stipulationem si quid ex ea re sibi

*Sic Flo. sed vulg. editio habebat, & teneras & cucumellas. manuscriptus bonus, labra ænea & cucumellas. Cont.

*Sic Flo. sed manuscript. & vulg. sterquiliniū.

sibi damni datum esset seruare.

Actor reo contumace mittitur in possessionem omnium bonorum eius. Bart.

XVIII. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.

SI cuius familia vicinum prohibebat aquam ducere, sui potestatem non faciebat ne secum agi posset: quærit actor quid sibi faciendum esset. respondi, oportere prætorem causa cognita iubere bona aduersarij possideri: & non ante inde discedere quàm is actori ius aquæ ducendæ constituisset: etsi quid, quia aquam ducere prohibitus esset, siccitatibus detrimenti cepisset: veluti si prata arboresue exaruissent.

Sententia lata contra vnum ex sociis, non præiudicat cæteris, si eius culpa acciderit. Bart.

XIX. MARCIANVS libro quinto Regularum.

SI de communi seruitute quis bene quidem deberi intendit, sed aliquo modo litē perdidit culpa sua, non est æquū hoc ceteris damno esse. sed si per collusionem cessit † litem aduersario, ceteris dandam esse actionem de dolo Celsus scripsit. idque ait Sabino placuisse.

† litē

XX. SCAEVOLA libro quarto Digestorum.

TEstatrix fundo quē legauerat, casas iunctas habuit: quæsitum est, si hæ fundo legato

legato non cederent, eúmque legatarius vindicasset, an iste fundus aliquam seruitutem casis deberet: aut si ex fideicommissi causa cum sibi dari legatarius desideraret, heredes seruitutem aliquam casis excipere deberent. respondit, deberi.

Ius compascendi.

¶ *Plures ex municipibus qui diuersa prædia possidebant, saltum communem vt ius compascendi haberent mercati sunt. idque etiam à successoribus eorum est obseruatum. sed nonnulli ex his qui hoc ius habebant, prædia sua illa propria venumdederunt. quæro an in venditione etiam ius illud secutum sit prædia: cum eius voluntatis venditores fuerint, vt & hoc alienarent: respondit, id obseruandum quod actum inter contrahentes esset. sed si voluntas contrahentium manifesta non sit, & hoc ius ad emptores transire. Item quæro, an cum pars illorum propriorum fundorum legato ad aliquem transmissa sit, aliquid iuris secum huius compascui traxerit. respondit, cum id quoque ius fundi qui legatus esset, videretur, id quoque cessurum legatario.*

Potest agi vt aqua inueniatur, & inuenta ducatur. Bart.

XXI. LABEO libro primo Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI qua aqua nondum apparet, eius iter ductus constitui non potest. Paulus: immo puto

puto idcirco id falsum esse, quia cedi potest vt aquam quæreres, & inuentam ducere liceret.

QVEMADMODVM SERVITVTES AMITTVNTVR TIT. VI.

In indice titul. est, amittantur.

Ratione dominij confunditur seruitus. Bart.

GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SERVITVTES prædiorum cõfunduntur, si idem vtriusque prædij dominus esse cœperit.

cc. l. tria. j. de ser. rusti. præd.

II. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

QVi iter & actũ habet, si statuto tempore tantum ierit, non perisse actũ sed manere Sabinus, Cassius, Octauenus aiunt: nam ire quoque per se eum posse qui actum haberet.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IVra prædiorum morte & capitis deminutione non perire, volgo traditum est.

IIII. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

ITer sepulchro debitum non vtendo numquam amittitur.

Seruitus retinetur per quemcunque vtentem nomine fundi. Bart.

V. IDEM libro sexagensimo sexto ad Edictum.

HAYNOVA DIE ALLE HAYNOVY MUSEUM KROBA

SErvitus & per socium & fructuarium & bonæ fidei possessorem nobis retinetur:

VI. CELSVS libro quinto Digestorum.

NAm satis est fundi nomine itum esse. Si vna est via, indiuisibilis est, & ideo vel tota amittitur, vel tota retinetur. Bart.

¶ Si ego via quæ nobis per vicini fundū debebatur, vsus fuero, tu autem constituto tempore cessaueris, an ius tuū amiseris? & econtrario, si vicinus, cuius via per nostrum fundum debebatur, per meam partem iter egerit, tuam partem ingressus non fuerit, an partem tuam liberauerit? Celsus respondit, si diuisus est fundus inter socios regionibus, quod ad seruitutē attinet quæ ei fundo debebatur, perinde esse atque si ab initio duobus fundis debita sit: & sibi quisque dominorum vsurpat seruitutem, sibi non vtendo deperdit: nec amplius in ea re causæ eorum fundorum miscentur. nec fit vllæ iniuria ei cuius fundus seruit, immo si quo melior: quoniam alter dominorum vtendo, sibi, non toti fundo proficit. Sed si is fundus qui seruierit, ita diuisus est, pluſculum dubitationis ea res habet: nam si certus ac finitus viæ locus est, tunc si per longitudinem eius fundus diuisus est, eadem omnia seruanda erunt, quæ si initio constituendæ eius seruitutis similiter hic duo fundi fuissent. si verò per latitudinem viæ fundus diuisus * est *, nec multum refert, æqua

¶ vsu reti net.

æqualiter id factum est an inæqualiter, tunc manet idem ius seruitutis quod fundo indiuiso fuerat. nec aut vsu detineri, aut non vtēdo deperire, nisi tota via poterit. nec si fortè inciderit, vt semita quæ per alterum dumtaxat fundum erit, vteretur, idcirco alter fundus liberabitur: quoniam vnum atque eo modo induiduum viæ ius est. Possunt tamen alterutrum fundum liberare, si modò hoc speciāliter conuenit. Certè si is cui seruitus debebatur, alterum ex ea diuisione fundum redemerit, num ideo minus ea re fundi alterius seruitus permanebit? nec video quid absurdè consecuturum sit eam sententiam, fundo altero manēte seruo: si modò & ab initio potuit angustior constitui via quàm lege finita est, & adhuc id loci supereſt in eo fundo cui remissa seruitus non est, vt sufficiat viæ. quòd si minus loci supereſt quam viæ sufficiat, vterque fundus liberabitur: alter propter redemptionem, alter quia per eum locum qui supereſt, via constitui non potest. Ceterum si ita constitutum est ius viæ, vt per quāuis partē fundi ire agere liceat, id q; vel subinde mutare, nihil prohibet: atq; ita diuisus est fundus, si per quālibet eius partem æquè ire atq; agi possit, tunc perinde obſerBabimus atq; si ab initio duobus fundis duæ seruitutes iniunctæ fuissent: vt altera retineri, altera nō vtēdo possit deperire. nec

me fallit alieno facto ius alterius immutatum iri: quoniam ante satius fuerat per alteram partem ire agere, vt idem ius ei in altera parte fundi retineretur. Contra illud commodum accessisse ei cui via debebatur, quod per duas pariter vias ire agere possit, bisque octonos in porrectum, & senos denos in anfractum.

Seruitus quæ non habet quotidianum vsum, amittitur tempore constituto duplicato, Bart.

VII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Plautium.

SI sic constituta sit aqua, vt vel æstate diebus tantum, vel vno mense, quæritur quemadmodum non vtendo amittatur: quia non est continuum tempus, quo cum vti non potest, non sit vsus, itaque & si alternis annis vel mensibus quis aquam habeat, duplicato constituto tempore amittitur. idem & de itinere custodiitur. si verò alternis diebus, aut die toto, aut tantum nocte, statuto legibus tempore amittitur: quia vna seruitus est. nam & si alternis horis, vel vna hora cottidie seruitutem habeat, Seruius scribit, perdere eum non vtendo seruitutem: quia id quod habet, cottidianum sit.

Qui permittit ædificari in loco seruiente, ius seruitutis amittit. Bart.

VIII. IDEM libro quintodecimo ad Plautium.

SI stillicidij immittendi ius habeã in aream tuam, & permisero ius tibi in ea area ædificandi, stillicidij immittendi ius amitto. Et similiter si per tuum fundum via mihi debeatur, & permisero tibi in eo loco per quem via mihi debetur, aliquid facere, amitto ius viæ. Is qui per partem itineris it, totum ius vsurpare videtur.

VIIII. IAVOLENVS libro tertio ex Plautio.

AQua si in partẽ aquæ gi influxit, etiam si non ad vltima loca peruenit, omnibus tamen partibus vsurpantur. In vulgata editione incipit, lex. Si in parte.

In diuiduis retinet quis per socium quod per se non potest. Bart.

X. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

SI communem fundum ego & pupillus haberemus, licet vterque non vteretur, tamen propter pupillum & ego viam retineo. Si is qui nocturnam aquam habet, interdiu per constitutum ad amissionem tempus vsus fuerit, amisit nocturnam seruitute qua vsus non est. Idem est in eo qui certis horis aquæductum habens, aliis vsus fuerit, nec vlla parte earum horarum.

[a] l. cũ constet. ſ. de aqua cottidia, & estiua.

Qui vtitur seruitute plus debito, seruitutem retinet.

XI. MARCELLVS libro quarto Digestorum. In vulgata editione incipit lex, Si is cui.

IS cui via vel actus debebatur, vt vehiculi certo genere vteretur, alio genere fuerat

vsus. videamus ne amiserit seruitutẽ: & alia sit eius condicio, qui amplius oneris quàm licuit vexerit: magísque hic plus quàm aliud egisse videatur: sicuti latiore itinere vsus esset, aut si plura nomenta egerit quàm licuit, aut aquæ admiserit aliam. ideóque in omnibus ístis quæstionibus seruitus quidem non amittitur: non autem conceditur plus quàm pactum est in seruitute habere. Heres cum legatus esset fundus sub condicione, imposuit ei seruitutes: extinguentur si legati condicio existat, videamus, an adquisitæ sequantur legatarium: & magis dicendum est, vt sequantur.

Seruitus retinetur per quemcũque vtentem. & étiam per aquam naturalem currentem. Bart.

XII. CELSVS libro vicensimo tertio Digestorum.

QVi fundum alienum bona fide emit, itinere quod ei fundo debetur, vsus est. retinetur id ius itineris: atque etiã si precario aut vi deiecto domino possideat. fundus enim qualiter se habens, ita cũ in suo habitu possessus est, ius non deperit. neque refert iuste nec ne possideat qui talem eum possidet. Quare fortius, & si aqua per riuum sua sponte perfluxit, ius aquæ ducendæ retinetur, quod & Sabino rectè placuit, vt apud Neratium libro quarto membranarum scriptum est.

l. qui fundum. ff. de verb. sig.

Me

Medius locus non seruiens, seruitutem interpellat, non extinguit. Bart.

XIII. MARCELLVS libro septimodecimo Digestorum.

SI quis ex fundo cui viam vicinus debebat, vendidisset locum proximum seruienti fundo non imposita seruitute, & intra legitimum tempus quo seruitutes pereunt, rursus eum locum adquisisset, habiturus est seruitutem quam vicinus debuisset.

Si fundo flumine occupato alluuione seruitus extinguatur, restituitur. Bart.

XIIII. IAVOLENVS libro decimo ex Cassio.

SI locus per quem via aut iter aut actus debebatur, impetu fluminis occupatus esset, & intra tempus quod ad amittendam seruitutem sufficit, alluuione facta restitutus est, seruitus quoque in pristinum statum restituitur. quod si id tempus præterierit, vt seruitus amittatur, renouare eam cogendus est. ¶ Cum via publica vel fluminis impetu vel ruina amissa est, vicinus proximus viam præstare debet.

l. 1. ff. de via publica.

Redemptione vnius ex fundis seruientibus, non extinguitur seruitus debita per alios. Bart.

XV. IDEM libro secundo Epistularum.

SI cum seruitus mihi per plures fundos deberetur, medium fundum adquisiui, ma-

tere seruitutem puto. quia totiens seruitus confunditur, quotiens vti ea is ad quem pertineat non potest. medio autem fundo adquisito potest consistere, vt per primum & vltimum iter debeatur.

Si per eundem riuum aquâ ad plura prædia ducitur, plures seruitutes sunt, & potest vna amitti altera remanente: & quod vnus perdit, alteri non accrescit. Bart.

XVI. PROCVLVS libro primo Epistularum.

AQuam quæ oriebatur in fundo vicini, plures per eundem riuum iure ducere soliti sunt, ita vt suo quisque die à capite duceret: primo per eundem riuum, eúmque communem: deinde vt quisque inferior erat, suo quisque proprio riuo: & vnus statuto tempore quo seruitus amittitur, non duxit. existimo eum ius ducendæ aquæ amisisse: nec per ceteros qui duxerunt, eius ius vsurpatum [a] *esse. proprium enim cuiusque eorũ ius fuit: neque per alium vsurpari potuit. Quòd si plurium fundo iter aquæ debitum esset, per vnum eorum omnibus his inter quos is fundus communis fuisset, vsurpari potuisset. Item si quis eorũ quibus aquæductus seruitus debebatur, & per eundem riuum aquã ducebant, ius aquæ ducendæ non ducendo eam amisit, nihil iuris eo nomine ceteris qui riuo vtebantur, adcreuit. idque*

[a] i. vsu retentum.

idque commodum eius est, per cuius fundum id iter aquæ: quod non vtendo pro parte vnius amissum est. libertate enim huius partis seruitutis fruitur.

Qui perdit principale, perdit accessorium. Bart.

XVII. POMPONIVS libro vndecimo ex Varijs lectionibus.

LAbeo ait, si is qui haustum habet, per tempus quo seruitus amittitur, ierit [a] *ad fontem, nec aquam hauserit, iter quoque eum amisisse.*

[a] Perperã addebat Haloãder negationem. Ant. Augus. li. 4. cap. 17.

XVIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI quis alia aqua vsus fuerit quàm de qua in seruitute imponenda actum est, seruitus amittitur. ¶ Tempus [a] *quo non est vsus præcedens fundi dominus cui seruitus debetur, imputatur ei qui in eius loco successit.*

[a] l. 6. ſ. de ſeruit. vrbanorũ.

Vsucapio libertatis.

2 *¶ Si cum ius haberes immittendi, vicinus statuto tempore ædificatum non habuerit, ideó que nec tu immittere poteris, non ideo magis seruitutem amittes: quia non potest videri vsucepisse vicinus tuus libertatem ædium suarum, qui ius tuum non interpellauit.*

Actio personalis pro seruitute non tollitur tempore quo amittitur seruitus constituta. Bart.

XVIIII. POMPONIVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

SI partẽ fundi vendendo lege cauerim, vti per eam partẽ in reliquum fundi meum quàm ducerem, & statutum tempus interceſſerit antequam iuum facerem, nihil iuris amitto, quia nullum iter aquæ fuerit: ſed manet mihi ius integrum. quòd ſi feciſſem iter, neque vſus eſſem, amittam. ¶ Si per fundum meum viam tibi legauero, & adita mea hereditate per conſtitutum tempus ad amittendam ſeruitutem ignorauerit eam tibi legatam eſſe, amittes viam non vtendo. quòd ſi intra idem tempus antequam reſcires tibi legatam ſeruitutem, tuum fundum vendideris, ad emptorem via pertinebit, ſi reliquo tempore eſt vſus fuerit: quia ſcilicet tua eſſe cœperat. vtiam nec ius repudiandi legatũ tibi poſſit contingere, cum ad te fundus non pertineat.

Per quemcunque nomine fundi vtentem ſeruitus retinetur. Bart.

XX. SCAEVOLA libro primo Regularum.

VSu retinetur ſeruitus, cum ipſe cui debetur vtitur, quiue in poſſeſſionem eius eſt, aut mercẽnarius, aut hoſpes, aut medicus, quiue ad viſitandum dominum venit, vel colonus, aut fructuarius:

XXI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

FRuctuarius licet ſuo nomine.

XXII.

XXII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

DEnique quicunque quaſi debita via vſus fuerit:

XXIII. PAVLVS lib. quinto Sententiarum.

SIue ad fundum noſtrum facit, vel ex fundo:

XXIIII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

LIcet malæ fidei poſſeſſor ſit, retinebitur ſeruitus.

In præſcribenda ſeruit. requiritur quòd bona fide quis vtatur iure ſeruitutis. Bart.

XXV. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SEruitute vſus nõ videtur, niſi is qui ſuo iure vti ſe credidit. ideóque ſi quis pro via publica vel pro alterius ſeruitute vſus ſit nec interdictum nec actio vtiliter competit.

Explicit ex ordine Digeſtorum liber octauus, De Iudiciis liber quartus.

Incipit

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

INCIPIT EX ORDINE

LIBER NONVS,

SI QVADRVPES* PAVPERIEM FECISSE DICATVR.

De Iudiciis liber quintus. libr. 60. βασιλ. ti. 2.

* Harmenopul. lib. 6. tit. 1. th. 3. & 4.

Actio de pauperie competit, si animal nocuit non culpa hominis, & contra naturam sui generis. Bart.

VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Vide Exo. cap. 20. Pausan. in Eliacis, & Bud in poste. annot.

SI QVADRVPES *pauperiē fecisse dicetur actio ex lege duodecim tabularū descēdit. quæ lex voluit aut dari id quod nocuit, id est id animal quod noxiam commisit: aut æstimationē noxiæ offerre. noxia autem est ipsum delictū. quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet.* ¶ *Ait prætor* PAVPERIEM FECISSE. *Pauperies est damnum sine iniuria facientis datum: nec enim potest animal iniuria fecisse, quod sensu*

Inst. eod. tit. §. pauperies.

ca

caret. Itaque, vt Seruius scribit, tūc hæc actio locum habet, cum cōmota feritate nocuit quadrupes. puta si equus calcitrosus calce percuserit, aut bos cornu petere solitus petierit, aut mulæ propter nimiam ferociam. *Quòd si propter loci iniquitatem aut propter culpam mulionis aut si plus iusto onerata quadrupes in aliquem onus euerterit, hæc actio cessabit: damnique iniuriæ agetur.* Sed & si canis cū duceretur ab †alioquo, asperitate sua euaserit, & alicui damnum dederit, si contineri firmius ab alio poterit, vel si per eum locum induci non debuit, hæc actio cessabit: et tenebitur qui canem tenebat. Sed & si instigatu alterius fera damnum dederit cessabit hæc actio. ¶ *Et generaliter hæc actio locum habet quotiens contra naturam fera mota pauperiem dedit, ideóque si equus dolore concitatus calce petierit, cessare istam actionem. sed eum qui equum percuserit aut vulnerauerit, in factum magis quàm lege Aquilia teneri: vtique ideo, quia non ipse suo corpore dānum dedit, at si cum equum permulsisset quis, vel palpatus est,* (&) *calce eum percusserit, erit actioni locus. Et si alia quadrupes aliam concitabit, vt damnum daret, eius quæ concitauit nomine agēdum erit.* ¶ *Siue autem corpore suo pauperiem quadrupes dedit, siue per aliam rem quam tetigit quadrupes, hæc actio locū habebit. vtputa si plaustro bos*

*Et hoc dominus ignorauit. aliàs ipse videretur dānū dare, non animal. Græc. scholiast.

*vtiliter.

†aliquo

cc. l. 7. §. si quadrupes. s. de dolo.

*Addunt Græci, vel strigilasset. rectè.

HAYKOVA BIBLIOTEKA UNIVERSITY KOSICE

stro bos obtriuit aliquem, vel aliare deiecta.

Inst. cod. ¶ In Vestris autem propter naturalē feritatem hæc actio locum non habet. & ideo si versus fugit, & sic nocuit, non potest quondam dominus cōueniri: quia desinit dominus esse vbi fera euasit. et ideo etsi eum occidi, meum corpus est. ¶ Cum arietes vel boues commississent, et alter alterum occidat, Quintus Mucius distinxit, vt si quidem is perisset qui adgressus erat, cessaret actio. si is qui non prouocauerat, competeret actio. quamobrem eū sibi aut noxam sarcire, aut in noxam dedere oportere.

*Non autē prioris domini à quo aufugit.

Noxales actiones sequuntur possessores. Bart.

¶ Et cum etiā in quadrupedibus noxa caput sequitur, aduersus dominum hæc actio datur, non cuius fuerit quadrupes cum noceret, sed cuius nunc est. Planè si ante litem cōtestatam decesserit animal, extincta erit actio. noxa autem dedere est, animal tradere viuum. Demum si commune plurium sit animal, aduersus singulos erit insolidum noxalis actio, sicuti in homine.

Ratione mendacij perditur huius actionis beneficium. Bart.

¶ Interdum autem dominus in hoc non cōuenietur, vt noxæ dedat, sed etiam insolidum: vtputa si in iure interrogatus an sua quadrupes esset, responderit non esse suam: nam si constiterit esse

eius, insolidum condemnabitur. ¶ Si post litem contestatam ab alio sit animal occisum, quia domino legis Aquiliæ actio competit, ratio in iudicio habebitur legis Aquiliæ: quia dominus noxæ dedendæ facultatem amisit. ergo ex iudicio proposito litis æstimationem offeret, nisi paratus fuerit actionem mandare aduersus eum qui occidit. ¶ Hanc actionem nemo dubitauerit heredi dari ceteríque successoribus. item aduersus heredes ceteróque, non iure successionis, sed eo iure quo domini sint, competit.

Cui competit.

II. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

HAec actio non solùm domino, sed etiā ei cuius interest, competit. veluti ei cui res commodata est: item fulloni: quia eo quòd tenentur, damnum videntur pati. Si quis aliquem cuitans, magistratum *fortè, intra verna proxima se immisisset, ibique à cane ferocè læsus esset, non posse agi cani nomine quidam putant. at si solutus fuisset, contra.

*vt verbi gratia, ne goriator Ædilem. Græci.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

EX hac lege iam non dubitatur, etiam liberarum personarum nomine agi posse: forte si patremfamilias aut filiumfamilias vulneraverit quadrupes. scilicet vt non deformitatis ratio habeatur, cum liberum corpus æstimatio nem

*l vlt. ſ. de his qui deiecer.

mationem non recipiat, sed impensarum in curationem factarum, & operarum amissarum, quasque amissurus quis esset inutilis factus.

VIII. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

HAec actio vtilis competit & si nõ quadrupes, sed aliud animal pauperiẽ fecit.

V. ALFENVS libro secundo Digestorum.

AGaso cum in taverna equum deduceret, mulam equus olfecit: mula calcem reiecit, & crus Agasoni fregit. consultabatur, posset ne cum domino mulae agi, quod ea pauperiem fecisset. respondi, posse.

AD LEGEM AQVILIAM.

TIT. II.

VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Arist. 2. polit. c. 6. refert Hippodami hac de se legem.

EX Aquilia omnibus legibus quae ante se de dãno iniuria locutae sunt, derogauit: siue duodecim tabulis siue alia quae fuit. quas leges nunc referre nõ est necesse. Quae lex Aquilia plebiscitu est: cum eã Aquilius tribunus plebis a plebe rogauerit.

Animalium diuisio tripartita.

II. GAIVS lib. septimo ad Edictũ prouinciale.

LEge Aquilia capite primo cauetur, (vt) QVI SERVVM SERVAMVE ALIENVM

ALIENVM" ALIENAMVE, QVADRVPEDEM VEL PECVDEM INIVRIA OCCIDERIT, QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVIT, TANTVM AES DARE DOMINO DAMNAS ESTO. & infra deinde cauetur, vt aduersus infitiantem in duplum actio esset. ¶ Vt igitur apparet, seruis nostris exæquat quadrupedes quae pecudum numero sunt, & gregatim habẽtur: veluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini. sed an sues pecudum appellatione continentur, quæritur. & rectè Labeoni placet contineri. sed canis inter pecudes non est. longè magis bestiæ "in eo numero non sunt: veluti vrsi, leones, pantherae. elefanti autem, & camelli quasi mixti" sunt: nam & iumentorum operam praestant, & natura eorum fera est. & ideo primo capite contineri eas oportet.

"hæc particula ponitur hic pro, id est, vt apparet ex Institut.

"Ferę scilicet.

"i. mediæ naturæ, seu mixtę actionis, quia vicẽ iumẽtorũ, i. ὑποζυγίων præbent.

III. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI seruus seruáve iniuria occisus occisáve fuerit, lex Aquilia locum habet. iniuria occisum esse, merito adicitur: non enim sufficit occisum, sed oportet iniuria id esse factum.

Furem nocturnum licet occidere, & etiam diurnum si se telo defendat. Bart.

IIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

ITaque si seruum tuum latronem insidiantem mihi occidero, securus ero: nam aduer-

sus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Lex duodecim tabularum furem noctu deprehensum occidere permittit: vt tamen id ipsum cum clamore testificetur. interdiu autem deprehensum ita permittit occidere, si is se telo defendat: vt tamen æquè cum clamore testificetur.

[a] Macrob. lib. 1. Saturn. Gel. lib. 11.

V. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SEd & si quemcumque alium ferro se petentem quis occiderit, non videbitur iniuria occidisse. & si metu quis mortis furem occiderit, non dubitabitur quin lege Aquilia non teneatur. sin autem cum posset adprehendere, maluit occidere, magis est vt iniuria fecisse videatur. ergo & Cornelia tenebitur. ¶ Iniuriâ autem hîc [a] accipere nos oportet, non quemadmodum circa iniuriarum actionem contumeliam quandam: sed quod non iure factum est, hoc est contra ius, id est si culpa quis occiderit. & ideo interdum vtraq; actio cõcurrit, & legis Aquiliæ, & iniuriarũ. sed duæ erunt æstimationes, alia damni, alia contumeliæ. Igitur iniuriam hîc damnum accipiemus culpa datũ etiam [b] ab eo qui nocere noluit. ¶ Et ideo quærimus, si furiosus damnum dederit, an legis Aquiliæ actio sit. & Pegasus negauit: quæ enim in eo culpa sit, cum suæ mentis non sit? et hoc est verissimũ. cessabit igitur Aquilia actio quemad-

[a] in 1. & 3. capite.

[b] Ergo in hac lege punitur inuolũtarium crimen secũdũ l. 2. ff. de legib.

quemadmodum si quadrupes damnum dederit, Aquilia cessat: aut si tegula [a] ceciderit. sed & si infans damnum dederit, idem erit dicendũ. quod SI NPubes id fecerit, Labeo ait, quia furti tenetur, teneri & Aquilia eum. & hoc puto verũ si sit iam iniuriæ capax. ¶ Si magister in disciplina vulnerauerit seruum, vel occiderit, an Aquilia teneatur, quasi damnum iniuria dederit? & Iulianus [b] scribit Aquilia teneri eum qui elusçauerat discipulum in disciplina. multo magis igitur in occiso idem erit dicendum. proponitur autem apud eum species talis. sutor, inquit, puero discenti ingenuo [c] filiofamilias parum bene facienti quod demonstrauerit, forma calcei cerui cem percussit, vt oculus pueri perfunderetur. ducit igitur Iulianus, iniuriarum quidem actionem non cõpetere: quia non faciẽdæ iniuriæ causa percusserit, sed monendi & docendi causa. an ex locato dubitat? quia levis dumtaxat castigatio concessa est docenti. sed lege Aquilia posse agi non dubito.

[a] Tunc agitur in factum l. 5. §. pen. ff. tit. prox.

[b] l. 13. §. Iulianus. ff. locat.

[c] Nota & de libero corpore competere Aquiliam.

VI. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

PRæceptoris enim nimia sæuitia culpæ adsignatur.

Quintil. lib. 1.

VII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVa actione patrem consecuturum ait, quod minus ex operis filij sui propter

vitiatum oculum sit habiturus: & impendia
quæ pro eius curatione fecerit. ¶ Occisum au- 1
tem accipere debemus siue gladio, siue etiam
fuste, vel alio telo, vel manibus, si fortè stran-
gulauit eũ, vel calce petiit, vel capite, vel qua-
liter qualiter. ¶ Sed si quis plus iusto oneratus 2
deiecerit onus, & seruum occiderit, Aquilia
locum habet: fuit enim in ipsius arbitrio ita se
non onerare. Nam & si lapsus aliquis seruum
alienum onere presserit, Pegasus ait, lege Aqui
lia eum teneri: ita demum, si vel plus iusto se
onerauerit, vel neglegentius per lubricũ transie
rit. ¶ Proinde si quis alterius inpulsu dãnum 3
dederit, Proculus scribit, neque eum qui impu-
lit teneri, quia non occidit: neque eum qui im-
pulsus est, quia damnum iniuria non dedit. se-
cundum quod in factum[a] actio erit danda in
eum qui impulit. Si quis in colluctatione, vel
in pancratio, vel pugiles dum inter se exercen-
tur, alius alium occiderit, si quidem in publico
certamine alius alium occiderit, cessat Aqui-
lia: quia gloriæ causa & virtutis non iniuriæ
gratia videtur damnum datum: hoc autem in
seruo non procedit, quoniam ingenui solẽt cer-
tare. in filiofamilias vulnerato procedit. Pla-
nè si cedentem[b] vulnerauerit, erit Aquiliæ lo-
cus: aut si non in certamine seruum occidit: nisi
si domino committente hoc factum sit. tunc
enim Aquilia cessat. ¶ Sed si quis seruũ ægro- 4
tum

[a] Innominatus interpres Græcus vocat in duplum. i. vtilem Aquiliæ

[b] Quasi iã victũ scilicet.

tum leuiter[a] percusserit, & is obierit, rectè La-
beo dicit, lege Aquilia eum teneri: quia aliud
alij mortiferum esse solet. Celsus autem mul-
tum interesse dicit, occiderit, an mortis causam
præstiterit: vt qui mortis causam præstitit, non
Aquilia sed in factum[b] actione teneatur. vnde
adfert eum qui venenum pro medicamẽto de-
dit: & ait causam mortis præstitisse. quemad-
modum eum qui furenti gladiũ porrexit: nam
nec hunc lege Aquilia teneri, sed in factum.
5 ¶ Sed si quis de ponte aliquem præcipitauit,
Celsus ait siue ipso ictu perierit, aut continuò
submersus est, aut lassatus vi fluminis victus
perierit, lege Aquilia teneri: quemadmodum si
6 quis puerum saxo inlisisset. ¶ Proculus ait si
medicus seruum imperitè[c] secuerit, vel ex loca-
to vel ex lege Aquilia competere actionem.

VIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IDem iuris est, si medicamento perperam
vsus fuerit. Sed & qui bene secuerit, & de-
reliquit curationem, securus non erit: sed culpæ
reus intellegitur. Mulionem quoque, si per im-
peritiam impetum mularum retinere non po-
tuerit, si eæ alienum hominem obtriuerint,
volgo dicitur culpæ nomine teneri. idem dici-
tur & si propter infirmitatem sustinere mula-
rum impetum non potuerit. nec videtur ini-
quum si infirmitas culpæ adnumeretur, cum

[a] In ore. Græci.

[b] i. vtili Aquilia.

[c] Imperitia culpæ adnumeratur. l. 132. ĵ. de reg. iur. l. 9. ĵ. locat.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

affectare quisque non debeat in quo vel intellegit vel intellegere debet infirmitatem suam alij periculosam futuram. Idem iuris est in persona eius qui impetum equi quo vehebatur, propter imperitiam vel infirmitatem retinere non poterit.

VIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

ITem si obstetrix medicamentum dederit, & inde mulier perierit, Labeo distinguit, vt si quidem suis manibus supposuit, videatur occidisse. sin verò dedit vt sibi mulier offerret, in factum actionem dandã. quæ sententia vera est. magis enim causam mortis præstitit quàm occidit. ¶ Si quis per vim vel suasum medica- 1
† clustere mentum alicui infundit vel ore vel † cristere, vel si eum vnxit malo veneno, lege Aquilia eum teneri: quemadmodum obstetrix supponens tenetur. Si quis hominem fame necauerit, in factum actione teneri Neratius ait. ¶ Si 2
seruum meum equitantem, concitato equo effeceris in flumen præcipitari, atque ideo homo perierit, in factum esse dandã actionẽ Ofilius scribit. quemadmodum si seruus meus ab alio in insidias deductus, ab alio esset occisus. ¶ Sed 3
si per lusum iaculantibus seruus fuerit occisus, Aquiliæ locus est. sed si cum alij in campo iacularentur, seruus per eum locũ trãsierit, Aquilia cessat: quia non debuit per campum iacul

iaculatorium iter intempestiuè facere. qui tamen data opera in eum iaculatus est, vtique Aquilia tenebitur:

X. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

NAm lusus" quoque noxius in culpa est.

" Hac de re Cicer. 1. de offi.

XI. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

ITem Mela scribit si cum pila quidam luderent, vehementius quis pila percussa in tonsoris manus eã deiecerit, & sic serui quem tonsor habebat, "gula sit præcisa diecto cultello, in quocumque eorum culpa sit, eum lege Aquilia teneri. Proculus in tonsore esse culpam. Et sanè si ibi tondebat vbi ex consuetudine ludebatur, vel vbi transitus frequẽs erat, est quod ei imputetur. quamuis nec illud malè dicatur, si in loco periculoso sellam habẽti tonsori se quis cõmiserit, ipsum de se queri debere. 1 ¶ Si alius tenuit, alius interemit, is qui tenuit, quasi causam mortis præbuit, in factũ actione 2 tenetur. ¶ Sed si plures seruum percusserint, vtrum omnes quasi occiderint teneantur, videamus. & si quidẽ apparet cuius ictu perierit, ille quasi occiderit tenetur. quòd si non apparet, omnes" quasi occiderint teneri Iulianus ait. & si cum vno agatur, ceteri non liberantur. nã ex lege Aquilia quod alius præ- 3 stitit, aliũ non releuat, cum sit pœna. ¶ Celsus

" Sic Flo. & in manuscr. sed legẽdum est, radebat, ex lib. 60. βασιλικ. tit. 3. c. 11.

" Si sint liberi scilicet, secus si serui. l. 32. ĵ. eod.

scribit, si alius mortifero vulnere percusserit, alius postea exanimauerit, priorẽ quidem non teneri quasi occiderit, sed quasi vulneraverit: quia ex alio vulnere perijt. posteriorem teneri quia occidit. quod & Marcello videtur, & est probabilius. ¶ Si plures trabem deiecerint, & hominem oppresserint, æquè veteribus placet omnes lege Aquilia teneri. ¶ Item cum eo qui canẽ irritauerat, & effecerat vt aliquem morderet, quamuis eum non tenuit, Proculus respondit Aquiliæ actionem esse. sed Iulianus eum demum Aquilia teneri ait, qui tenuit & effecit vt aliquẽ morderet. ceterum si non tenuit, in factũ agendum. ¶ Legis autem Aquiliæ actio * ero competit, hoc est domino. ¶ Si in eo homine quẽ tibi redhibiturus essem, damnum iniuria datum esset, Iulianus ait, legis Aquiliæ actionem mihi competere. méq; eum cæpero redhibere, tibi restituturũ. ¶ Sed si seruus bona fide alicui seruiat, an ei competit Aquiliæ actio? & magis in factũ actio erit danda. ¶ Eum cui vestimenta cõmodata sunt, non posse si scissa fuerint, lege Aquilia agere Iulianus ait: sed domino eam competere. ¶ An usfructuarius vel vsuarius legis Aquiliæ actionem haberet, Iulianus tractat. & ego puto melius, vtile iudicium ex hac causa dandum.

* Directa scilicet. Græci.

* f. vtilis. quia nõdum est dominus effectus.

XII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

Sed

Sed & si proprietatis dominus vulnerauerit seruũ vel occiderit, in quo vsusfructus meus est, danda est mihi ad exemplum legis Aquiliæ actio in eum pro portione vsusfructus, vt etiã ea pars anni in æstimationem veniat, qua nondum vsusfructus meus fuit.

XIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Liber homo suo nomine vtilem Aquiliæ habet actionem: directã enim non habet, quoniam dominus * membrorũ suorũ nemo videtur. Fugitiui autem nomine dominus habet. 1 ¶ Iulianus scribit, si homo liber bona fide mihi 2 seruiat, ipsum lege Aquilia mihi teneri. ¶ Si seruus hereditarius occidatur, quæritur quis Aquilia agat, cum dominus nullus sit huius serui. & ait Celsus, legem domino dãnasalua esse voluisse. dominus ergo hereditas habebitur. quare adita hereditate heres poterit expe- 3 riri. ¶ Si seruus legatus post aditam hereditatem sit occisus, competere legis Aquiliæ actionem legatario, si nõ * post mortem serui adgnouit legatum. quod si repudiauit, consequens esse ait Iulianus dicere, heredi competere.

* Augustin. de Ciuit. Dei lib. 1.

* Rectè Flor. & in Græca metaphrasi additur negatio, quæ perperã deest in vulgata editione.

XIIII. PAVLVS lib. XXII. ad Edictum.

Sed si ipse heres eum occiderit, dictum est, dandam in eum legatario actionem.

XV. VLPIANVS lib. XVIII. ad Edictum.

Hvic scripturæ consequens est dicere, vt si ante aditam hereditatem occidatur

legatus seruus, apud heredē remaneat Aquiliæ actio per hereditatem adquisita. Quod si vulneratus sit ante aditam hereditatem, in hereditate quidem actio remāsit: sed cedere ea legatario heredem oportet. ¶ Si seruus vulneratus mortiferè, postea ruina vel naufragio vel alio ictu maturius perierit, de occiso agi nō posse, sed quasi de vulnerato. sed si manumissus vel alienatus ex vulnere periit, quasi de occiso agi posse Iulianus ait. hæc ita tam varie, quia verum est eum à te occisum tunc cum vulnerabas: quod mortuo eo demum apparuit. in superiore non est passa ruina apparere an sit occisus. sed si vulneratum mortifere liberum & heredem esse iusseris, deinde decesserit, heredem eius agere Aquilia non posse:

[a] l. 98. ff. de verb. obl.

[b] Hæc editio Florētina nō habet, nec liber 60. βασιλικ. eod. titu. denique cùm repetatur ff. l. 34. & seq. videtur hic rectè abesse. vide Anton. Augustin. lib. 3. c. 1

XVI. MARCIANVS lib. IIII. Regularum.

Qvia [a] in eum casum res peruenit à quo incipere non potest.

XVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI dominus seruum suum occiderit, bonæ fidei possessori, vel ei qui pignori accepit, in factum actione tenetur.

Additur in vetet.

¶ Si coniunctim [b] duobus legetur Stichus, & alter eorum occisum repudiauerit, puto coniunctim solum posse Aquilia agere, quia retro adcreuisse ei dominium videtur.

XVIII.

XVIII. PAVLVS lib. X. ad Sabinum.

SEd & si is qui pignori seruū accepit, occidit eum vel vulnerauit, lege Aquilia & pigneraticia cōcurrere potest. sed alterutra contentus esse debebit actor.

XVIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SEd si communem seruum occiderit quis, Aquilia teneri eum Celsus ait. idem est & si vulnerauerit.

XX. IDEM libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

SCilicet pro ea parte, pro qua dominus est qui agat.

XXI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

AIt lex, QVANTI IS HOMO IN EO ANNO PLVRIMI FVISSET. qua clausula æstimationem habet damni quod datum est. Annus autem retrorsus computatur, ex quo quis occisus est. Quòd si mortiferè fuerit vulneratus, & postea post longū interuallum mortuus sit, inde annū numeravimus secundum Iulianum, ex quo vulneratos est: licet Celsus contra scribit. ¶ Sed vtrum corpus eius solum æstimamus quanti fuerit tum occideretur, an potius quanti interfuit nostra non esse occisum? & hoc iure vtimur, vt eius quod interest fiat æstimatio.

XXII.

XXII. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

PRoinde si seruum occidisti, quem sub pœna tradendum promisi, vtilitas venit in hoc iudicium. Item causæ corpori cohærentes æstimantur, si quis ex comœdis aut symphoniacis aut gemellis aut quadriga aut ex pari mularum vnũ vel vnam occiderit: non solùm enim perempti corporis æstimatio facienda est, sed & eius ratio haberi debet, quo cetera corpora depretiata sunt.

XXIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

INde Neratius scribit, si seruus heres institutus occisus sit, etiam hereditatis æstimationem venire. ¶ Iulianus ait, si seruus liber, & heres esse iussus occisus fuerit, neq; substitutum neque legitimum actione legis Aquiliæ hereditatis æstimationem consecuturum; quæ seruo competere non potuit. quæ sententia vera est. pretij igitur solummodo fieri æstimationem: quia hoc interesse solum substituti videretur. ego autem puto nec pretij fieri æstimationẽ: quia si heres esset, & liber esset. ¶ Idem Iulianus scribit, si institutus fuero sub condicione SI STICHVM MANVMISERO, & Stichus sit occisus post mortem testatoris, in æstimationem etiam hereditatis pretium me consecuturum: propter occisionem enim defecit

condicio. quòd si viuo testatore occisus sit, hereditatis æstimationem cessare: quia retrorsum quanti plurimi fuit inspicitur. ¶ Idẽ Iulianus scribit, æstimationem hominis occisi ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit. & ideo & si pretioso pictori pollex fuerit præcisus, & intra annum quo præcideretur, fuerit occisus, posse eum Aquilia agere: pretióq; eo æstimandum, quanti fuit prius quàm artem cum pollice amisisset. ¶ Sed & si seruus qui magnas fraudes in meis rationibus commiserat, fuerit occisus, de quo quæstionem habere destinaueram vt fraudiũ participes eruerentur, rectissimè Labeo scribit tanti æstimandum, quanti mea intererat fraudes serui per eum commissas detegi: non quanti noxa eius serui valeat. Sed & si bonæ frugi seruus intra annum mutatis moribus occisus sit, pretium id æstimavitur quãto valeret prius quàm mores mutaret. In summa omnia cõmoda quæ intra annũ quo interfectus est, pretiosiorem seruum facerent, hæc accedere ad æstimationem eius dicendũ est. ¶ Si infans sit occisus nondũ anniculus, verius est sufficere hanc actionem, vt æstimatio referatur ad id tempus quo intra annum vixit. ¶ Hanc actionem & heredi ceterísq; successoribus dari constat. sed in heredẽ vel ceteros hæc actio non dabitur, cum sit pœnalis: nisi fortè ex damno locupletior heres

ἐπταετὴς, vt Græci hîc transtulerunt.

HAYKOBA ... BIBLIOTEKA ... HAYKOBA

factus sit. ¶ Si dolo seruus occisus sit, & lege Cornelia agere dominum posse constat, & si lege Aquilia egerit, præiudicium fieri Cornelis non debet. Hæc actio aduersus cõfitentem competit in simplum: aduersus negantẽ in duplum. ¶ Si quis hominem viuum falsò confiteatur occidisse, & postea paratus sit ostendere hominem viuum esse, Iulianus scribit cessare Aquiliam, quamuis confessus sit se occidisse: hoc enim solum remittere actori confessorium actionem, ne necesse habeat docere eum occidisse. ceterum occisum esse hominem à quocunque oportet.

1 2

XXIIII. PAVLVS libro vicensimosecundo ad Edictum.

HOc apertius est circa vulneratum hominem: nam si confessus sit vulnerasse, nec sit vulneratus, æstimationem cuius vulneris faciemus? vel ad quod tempus recurramus?

XXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

PRoinde si occisus quidem nõ sit, mortuus autem sit, magis est vt non teneatur in mortuo, licet fassus sit.

Falsa confessio procuratoris super crimine, non adhibit dominum. Bart.

¶ Si procurator aut tutor aut curator aut quiuis alius confitetur aut absentem vulnerasse, confessoria in eos vtilis actio danda est. ¶ Notandum

1 2

tandum quòd in hac actione quæ aduersus confitentem datur, iudex non rei iudicandæ sed æstimandæ datur: nam nullæ partes sunt iudicandi in confitentes.

XXVI. PAVLVS libro vicensimosecundo ad Edictum.

PVta enim quòd qui conuenitur fateatur se occidisse, & paratus sit æstimationem soluere, & aduersarius magni litem æstimat.

Vbi concurrunt plura delicta, ibi concurrunt plures actiones. Bart.

XXVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI seruus seruum alienum subripuerit & occiderit, & Iulianus & Celsus scribunt, & furti & damni iniuriæ cõpetere actionem.

1 ¶ Si seruus communis, id est meus & tuus, seruum meum occiderit, legi Aquiliæ locus est aduersus te, si tua voluntate fecit. & ita Proculum existimasse Vrseius refert. quòd si non voluntate tua fecit, cessare noxalẽ actionem: ne sit in potestate serui, vt tibi soli seruiat. quod puto verum esse. ¶ Item si seruus communis meus & tuus sit occisus à seruo Titij, Celsus scribit, alterum ex dominis agentem aut litis æstimationem consecuturum pro parte, aut noxæ dedi ei in solidum oportere: quia hæc res diuisionem non recipit.

2

Ex delicto serui obligatur dominus, non ille qui iam possidet. Bart.

¶ Seruo

¶ Serui autem occidentis nomine dominus te- 3
netur. is verò cui bona fide seruit, non tenetur. Sed an is qui seruum in fuga habet, teneatur nomine eius Aquiliæ actione quæritur. & ait Iulianus teneri. est verissimum, cum & Marcellus consentit. ¶ Huius legis secundum qui- 4
dem capitulum in desuetudinem abiit. Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia: CETERARVM RERVM PRAETER HOMINEM ET PECVDEM OCCISOS, SI QVIS ALTERI DAMNVM FAXIT, QVOD VSERIT, FREGERIT, RVPERIT INIVRIA, QVANTI EA RES ERIT IN DIEBVS TRIGINTA PROXIMIS, TANTVM AES DOMINO DARE DAMNAS ESTO. Si quis igitur non occiderit hominem vel pecudem, sed vserit, fregerit, ruperit, sine dubio ex his verbis legis agendū erit. Proinde si facem seruo meo obiecerit, & eum aduseris, teneberis mihi. Item si arbustū meum vel villam meam incenderis, Aquiliæ actionem habebo. Si quis insulam voluerit meam exurere, & ignis etiam ad vicini insulam peruenerit, Aquilia tenebitur etiam vicino. non minus etiam inquilinis tenebitur ob res eorū exustas. ¶ Si fornicarius seruus coloni ad fornacem ob- 5
dormisset, & villa fuerit exusta, Neratius scribit, ex locato conuentum præstare debere si neglegens in elegendis ministeriis fuit. ceter

ceterum si alius ignem subiecerit fornaci, alius neglegenter custodierit, an tenebitur qui subiecerit? nam qui custodit, nihil fecit. qui rectè ignem subiecit, non peccabit. quid ergo est? puto vtilem competere actionem tam in eū qui ad fornacē obdormiuit, quàm in eum qui neglegenter custodit. nec quisquam dixerit in eo qui obdormiuit, rem eum humanam & naturalem passum: cum deberet vel ignem extinguere, vel ita munire ne euagetur.

Ratione damni facti occasione furni, agitur in factum: & ratione furni petitur cautio damni infecti. Bart.

6 ¶ Si furnum secundùm parietem communem haberes, an dāni iniuria tenearis? & ait Proculus, agi non posse, quia nec cū eo qui focum haberet. & ideo æquius puto, in factū actionem dandā: scilicet si paries exustus sit. si autem nondum mihi damnum dederis, sed ita ignem habeas, vt metuam ne mihi damnum des, damni infecti puto sufficere cautionem.

7 ¶ Proculus ait, cum coloni serui villam exussissent, colonū vel ex locato vel *ex* lege Aquilia teneri: ita vt colonus posset † seruū noxæ dedere. & si vno iudicio res esset iudicata, altero amplius non agendum. sed hæc ita, si culpa colonus careret. ceterum si noxios seruos habuit, damni eum iniuria teneri, cur ta- † seruos.

les habuit, idem seruandum & circa inquilinorum insulæ personas scribit. quæ sententia habet rationem. ¶ Si cum apes meæ ad tuas aduolassent, tu eas exuseris, legis Aquiliæ actionem competere Celsus ait. ¶ Inquid lex RVPERIT. Rupisse verbum ferè omnes veteres sic intellexerunt, corruperit. & ideo Celsus quærit, si lolium aut abenam in segetem alienam ieceris, quò eam tu inquinares, non solùm quod vi aut clam dominum posse agere, vel si locatus fundus sit, colonum: sed & in factum agendum. & si colonus eam exercuit, cauere eum debere, amplius non agi: scilicet ne dominus amplius inquietet. nã alia quædam species dãni est, ipsum quid corrumpere & mutare, vt lex Aquilia locum habeat: alia, nulla ipsius mutatione applicare aliud, cuius molesta separatio sit. ¶ Cum eo planè qui vinum spurcauit vel effudit vel acetum fecit vel alio modo vitiauit, agi posse Aquilia Celsus ait: quia etiam effusum, & acetum factum, corrupti appellatione continetur. & non negat factum & vstum contineri corrupti appellatione. sed nouum esse vt lex specialiter quibusdã enumeratis, generale subiciat verbum, quo specialia complectatur. quæ sententia vera est.

Differentia actionis iniuriarum & legis Aquiliæ.

¶ Rupisse eum vtique accipiemus qui vulne-

rauerit: vel virgis vel loris vel pugnis cecidit: vel telo vel quo alio, vt scinderet alicui corpus, vel tumorem fecerit. sed ita demum, si dãnum iniuria datum est. ceterum si nullo seruũ pretio viliorem deteriorémue fecerit, Aquilia cessat: iniuriarúmque erit agendum dumtaxat. Aquilia enim eas ruptiones quæ damna dant, persequitur. Ergo etsi pretio quidem non sit deterior seruus factus, verùm sumptus in salutem eius & sanitatẽ facti sunt, in hæc mihi videri damnum datum, atque ideo lege Aquilia agi posse. ¶ Si quis vestimenta fuderit vel inquinauerit, Aquilia quasi ruperit tenetur. Sed & si quis milium vel frumentum meũ effuderit in flumen, sufficit Aquiliæ actio. Item si quis frumento harenam vel aliud quid immiscuit, vt difficilis separatio sit, quasi de corrupto agi poterit. ¶ Si quis de manu mihi nũmos excusserit, Sabinus existimat damni iniuriæ esse actionẽ, si ita perierint, ne ad aliquem peruenirent. puta si in flumen vel in mare vel in cloacã ceciderunt. quòd si ad aliquem peruenerunt, ope, consilio furtũ factum agendum. quod & antiquis placuit idẽ etiam in factum dari posse actionem ait. ¶ Si mulier pugno vel equa ictu à te percussa ciecerit, [a] Brutus ait Aquilia teneri, quasi rupto. Et si mulum plus iusto onerauerit, & aliquid membri ruperit, Aquiliæ locum fore. ¶ Si manẽ vena-

[a] i. abortũ fecerit. Sic enim Græci loquuntur. perperam quidã emendat, egessérit.

liarum mercium perforasset, Aquiliæ actio nem esse, quasi ruperit, Viuianus scribit. ¶ Si 16
oliuam immaturam decerpserit, vel segetẽ de-
secuerit immaturam, vel vineas crudas, Aqui
lia tenebitur. quòd si iam maturas, cessat A-
quilia: nulla enim iniuria est, cum tibi etiam
impensas donauerit quæ in collectionem hu-
iusmodi fructuum impenduntur. Sed si colle-
cta hæc interceperit, furti tenetur. Octauenus
in vuis adicit, nisi, inquit, in terram vuas pro-
iecit, vt effunderentur. Idem & in silua cæ-
dua scribit: vt si immatura, Aquilia tenea-
tur. quòd si matura interceperit, furti teneri
eum, & arborum furtim cæsarum, si salictum
maturum ita ne stirpes læderes, tueris, cessare 17
Aquiliam. ¶ Et si puerum quis castrauerit,
& pretiosiorem fecerit, Viuianus scribit cessa-
re Aquiliam, sed iniuriarum erit agendum,
aut ex edicto ædilium, aut in quadruplũ. ¶ Si 18
calicem diatretum faciendum dedisti, si qui-
dem imperitia fregit, damni iniuria tenebitur.
si verò non imperitia fregit, sed rimas habe-
bat vitiosas, potest esse excusatus, & ideo ple-
rumque artifices conuenire solent cum eiusmo-
di materiæ dantur, non periculo suo se facere.
quæ res ex locato tollit actionẽ, & Aquiliæ.

Actio legis Aquiliæ redditur inter virum & vxorem. Bart.

¶ Si cum maritus vxori margaritas extrica- 19
tas

tas dedisset in vsu, eáque inuito vel inscio viro
perforasset vt pertusis in linea vteretur, teneri
eam lege Aquilia, siue diuertit, siue nupta est
20 adhuc. ¶ Si quis ædificij mei fores confregerit,
* vel refregerit *, aut si ipsum ædificium di-
ruit, lege Aquilia tenetur. Si quis aquæduc-
tum meum diruerit, licet cementa mea sunt
quæ diruta sunt, tamen quia terra mea nõ sit
qua aquam duco, melius est dicere, actionem
21 vtilem dandam. ¶ Si ex plostro lapis ceciderit, & quid ruperit vel fregerit, Aquiliæ a-
ctione plostrarium teneri placet, si malè com-
22 posuit lapides & ideo lapsi sunt. ¶ Si quis ser
uum conductum ad mulum regendum com-
mendauerit ei mulum, ille ad pollicem suum
eum alligauerit de loro, & mulus eruperit sic
vt & pollicem auelleret seruo, & se præcipi-
taret, Mela scribit, si pro perito imperitus loca
tus sit, ex conducto agendum cum domino ob
mulum ruptum vel debilitatũ. sed si ictu aut
terrore mulus turbatus sit, tum dominũ eius,
id est muli & serui, cum eo qui turbauit habi-
turum legis Aquiliæ actionem. mihi autem
videtur & eo casu quo ex locato actio est, cõ-
petere etiam Aquiliæ. Item si tectori locã-
ueris laccum vino plenum curandum, & ille
eum pertudit, vt vinum sit effusum, Labeo
scribit in factum agendum.

* Rectè Flo. & vulga. perperam Bud. victori. Tector est qui tecto-ria facit, qui & albarius videtur appellari.

XXVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum

QVi foueas vrsorum ceruorúmque capiendorum causa faciunt, si in itineribus fecerunt, eóque aliquid decidit, factúmque deterius est, lege Aquilia obligati sunt. at si in alijs locis vbi fieri solent fecerunt, nihil tenentur. Hæc tamen actio ex causa danda est: id est si neque denuntiatum est, neq; scierit, aut prouidere potuerit. & multa huiusmodi deprehenduntur, quibus summouetur petitor, si euitare periculum poterit.

XXVIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVemadmodum si laqueos eo loci posuisses, quo ius ponendi non haberes, & pecus vicini in eos laqueos incidisset.

Nó possum mea authoritate destruere quod supra meũ pendet, sed quod in meo est. Bart. Si protectum meum quod supra domũ tuam nullo iure habebam, recidisses, posse me tecum damni iniuria agere Proculus scribit: debuisti enim mecum, ius mihi non esse protectum habere, agere. nec esse æquum damnum me pati, recisis à te meis tignis. Aliud est dicẽdum ex rescripto imperatoris Seueri: qui ei per cuius domum traiectus erat aquæductus extra seruitutem, rescripsit iure suo posse eum intercidere. & meritò: interest enim quòd hic in suo protexit, ille in alieno fecit. ¶ Si nauis tua im-1 pacta in meam scapham damnũ mihi dedit, quæ

quæsitum est quæ actio mihi competeret. & ait Proculus, si in potestate nautarum fuit ne id accideret, & culpa eorum factum sit, lege Aquilia cum nautis agendũ: quia parui refert, nauem immittendo, aut †seruaculũ ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis. quia omnibus his modis per te dãno adficior. sed si fune rupto, aut cũ à nullo regeretur, nauis incurrisset, cum domino agendum non esse.

2 ¶ Item Labeo scribit, si cum vi ventorũ nauis impulsa esset in funes anchorarũ alterius, & nautæ funes præcidissent, si nullo alio modo nisi præcisis funibus explicare se potuit, nullam actionem dandam. idémque Labeo & Proculus & circa retia piscatorum in quæ nauis piscatorum inciderat, æstimarũt. Planè si culpa nautarum id factũ esset, lege Aquilia agendum. Sed vbi damni iniuria agitur, ob retia, non piscium qui ideo capti non sunt, fieri æstimationem: cũ incertum fuerit an caperentur. idémque & in venatoribus, & in aucupibus

3 probandũ. ¶ Si nauis alterã contra se venientem obruisset, aut in gubernatorẽ, aut in ducatorem actionẽ cõpetere dãni iniuriæ Alfenus ait. sed si tanta vis nauis facta sit, quæ tẽperari non potuit, nullam in dominũ dandam actionem. sin autem culpa nautarum id factum sit, puto Aquiliæ sufficere. Si funem quis quo religata nauis erat, præciderit, de nauc quæ

† ferraculum. Sic Flor. cũ ea varietate. Sunt qui legẽdum putent lenũculum ex Nonio, vel Renũculum ex Gell. alij quoque alias varietates comminiscuntur. Vulgata editio habet, ferraculũ, & hoc interpretatur Azo instrumentum quo fertur nauis.

periit, in factum agendum. ¶ Hac actione ex 4
"tertio. hoc legis capite" de omnibus animalibus læsis quæ pecudes non sunt, agendum est: puta vt de cane. sed & de apro, & leone, ceterisq; feris & auibus idem erit dicendum.

An magistratus teneatur Aquilia.

¶ Magistratus municipales, si damnum iniu- 5
ria dederint, posse Aquilia teneri. Nam & cum pecudes aliquis pignori cepisset, & fame eas necauisset, dum non patitur te eis ciuaria adferre, in factum actio danda est. Itē si dum putat se ex lege capere pignus, non ex lege ceperit, & res tritas corruptásque reddat, dicitur legem Aquiliam locum habere. quod dicendum est & si ex lege pignus cepit. Si quid tamen magistratus aduersus resistentem violentius fecerit, non tenebitur Aquilia. nam & cum pignori seruum cepisset, { &c. } ille se suspenderit, nulla datur actio. ¶ Hæc verba, 6
QVANTI IN TRIGINTA DIEBVS PROXIMIS FVIT, etsi non habent PLVRIMI, sic tamen esse accipienda constat".

"& Sabino placet Inst. eo. §. ac ne.

XXX. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

QVi occidit adulterum deprehensum seruum alienum, hac lege non tenebitur. ¶ Pignori datus seruus si occisus sit, debitori actio competit. sed an & creditori danda sit vtilis, quia potest interesse eius

quòd

quòd debitor soluendo non sit, aut quòd litem tempore amisit, quæritur. sed hic iniquum est & domino & creditori eũ teneri: nisi si quis putauerit, nullam in ea re debitorem iniuriam passurum, cum prosit ei ad debiti quãtitatem: & quod sit amplius consecuturus sit ab eo, vel ab initio in id quod amplius sit quàm in debito, debitori dandam actionem. & ideo in his casibus in quibus creditori danda est actio propter inopiam debitoris, vel quòd litẽ amisit, creditor quidem vsque ad modũ debiti habebit Aquiliæ actionem, vt prosit hoc debitori: ipsi autem debitori in id quod debitũ ex- 2
cedit, competit Aquiliæ actio. ¶ Si quis alienum vinum vel frumẽtum consumpserit, non videtur damnum iniuria dare. ideóque vtilis 3
danda est actio. ¶ In hac quoque actione quæ ex hoc capitulo" oritur, dolus & culpa "tertio. punitur. ideóque si quis in stipulam suam vel spinam comburendæ eius causa ignem immiserit, & vlterius euagatus & progressus ignis alienam segetem vel vineam læserit, requiramus, num imperitia eius aut neglegẽtia id accidit. nam si die vẽtoso id fecit, culpæ reus est. nam & qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur. in eodem crimine est & qui non obseruauit ne ignis longius procederet. At si omnia quæ oportuit obseruauit, vel subita vis venti longius ignem produxit, caret culpa. Si

vulneratus fuerit seruus non mortiferè, negligentia autem perierit, de vulnerato actio erit, non de occiso.

XXXI. IDEM libro decimo ad Sabinum.

Deute. ca. 19. SI putator ex arbore ramum cum deiceret, vel machinarius hominem prætereuntem occidit, ita tenetur, si is in publicum decidat, nec ille proclamauit, vt casus eius euitari posſit. sed Aluenus etiam dixit, si in priuato idem accidisſet, posſe de culpa agi. culpam autem esſe, quod cum à diligente prouideri poterit, non esſet prouisum: aut tum denuntiatum esſet, cum periculum euitari non posſit. secundum quam rationem non multum refert, per publicum an per priuatum iter fieret: cum plerũque per priuata loca volgo iter fiat. Quod si nullum iter erit, dolum dumtaxat præstare debet, ne immittat in eum quẽ viderit transeuntem. nam culpa ab eo exigenda non est: cum diuinare non potuerit an per eum locum aliquis transiturus sit.

De damno dato à familia.

XXXII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

ILlud quæsitum est, an quod proconsul in furto obseruat, quod à familia factum sit, id est vt non in singulos detur pœnæ persecutio, sed sufficeret id præstari quod præstandum foret si id furtum vnus liber feciſſet, debeat & in actione dãni iniuriæ obseruari. sed magis

gis visum est, idem esſe obseruandum, & meritò: cum enim circa furti actionem hæc ratio sit, ne ex vno delicto tota familia dominus careat, eáque ratio similiter & in actionẽ damni iniuriæ interueniat, sequitur vt idẽ debeat æstimari. præsertim cum interdũ leuior sit hæc causa delicti: veluti si culpa, & non dolo damnum daretur. ¶ Si idem eundem seruum vulnerauerit, postea deinde etiam occiderit, tenebitur & de vulnerato & de occiso: duo enim sunt delicta. aliter atque si quis vno impetu pluribus vulneribus aliquem occiderit: tunc enim vna erit actio de occiso. cõ. l. 9. ſ. de iurisd.

Pretia rerum non merimur ex singulari affectione, sed æstimatione communi.

XXXIII. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

SI seruum meum occidiſti, non affectiones æstimandas esſe puto: veluti si filiũ tuum naturalem quis occiderit, quem tu magno emptum velles: sed quanti omnibus valeret. Sextus quoque Pedius ait, pretia "rerum non ex affectione nec vtilitate singulorũ, sed communiter fungi. Itaque cum qui filium naturalem possidet, non eo locupletiorem esſe, quòd eum plurimo si alius possideret redempturus fuit. nec illum qui filium alienum possideat, tãtum habere, quãti eum patri vendere posſet. in lege enim Aquilia damnum consequimur, & amisisſe dicemur quod aut consequi potuimus, aut "l. pretia rerum. ſ. ad l. Falc.

aut erogare cogimur. In damnis quæ lege Aquilia non tenentur, in factum datur actio.

XXXIIII. MARCELLVS libro vicensimo primo Digestorum.

TItio & Seio Stichum legauit: liberante Seio, cum Titius vindicasset legatum, Stichus occisus est: deinde Seius repudiauit legatum. perinde Titius agere posit, ac si soli legatus esset:

XXXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVia retro adcreuisse dominium ei videretur.

XXXVI. MARCELLVS libro vicensimo primo Digestorum.

NAm sicut repudiante legatario legatū, heredis est actio, perinde ac si legatus non esset, ita huius actio est, ac si soli legatus esset. ¶ Si dominus seruum quem Titius mortiferè vulnerauerat, liberum & heredem esse iusserit, eique postea Mæuius (exstiterit heres, non habebit Mæuius) cum Titio legis Aquiliæ actionem. scilicet secundum Sabini opinionem, qui putabat ad heredem actionem non transmitti, quæ defuncto competere nō potuit. nam sanè absurdum accidet, vt heres pretium quasi occisi consequatur eius cuius heres extitit. Quòd si ex parte eum dominus heredem cum libertate esse iusserit, coheres eius mortuo eo aget lege Aquilia.

Obedientia

Obedientia debita vel promissa excusat à delicto.

XXXVII. IAVOLENVS libro quartodecimo ex Cassio.

LIber homo si iussu alterius manu iniuriam dedit, actio legis Aquiliæ cum eo est qui iussit, si modo ius imperandi habuit. quòd si non habuit, cum eo agendum est qui fecit. ¶ Si quadrupes cuius nomine actio esset cum domino, quòd pauperiem fecisset, ab alio occisa est, & cum eo lege Aquilia agitur, æstimatio non ad corpus quadrupedis, sed ad causam eius in quo de pauperie actio est, referri debet. & tanti damnandus est is qui occidit, iudicio legis Aquiliæ, quanti actoris interest noxæ potius deditione defungi quàm litis æstimatione. l. 169. ff. de reg. iur.

XXXVIII. IDEM libro nono Epistularum.

SI eo tempore, quo tivi meus seruus quem bona fide emisti seruiebat, ipse à seruo tuo vulneratus est, placuit omnimodo me tecum recte lege Aquilia experiri.

XXXVIIII. POMPONIVS libro septimodecimo ad Quintum Mucium.

QVintus Mucius scribit, equa cum in alieno pasceretur, in cogendo, quod præ gnas erat ciecit. " quærebatur, dominus eius posséne cum eo qui coëgisset, lege Aquilia agere, quia equam in iciēdo ruperat. si percussisset, aut consultò vehementius egisset, visum " i. abortū fecit.

visum est agere posse. Pomponius: quamuis alienum pecus in agro suo quis deprehendisset, sic illud expellere debet, quomodo si suum deprehēdisset: quoniam si quid ex ea re damnum cœpit habet proprias actiones. Itaq; qui pecus alienum & agro suo deprehenderit non iure id includit. nec agere illud aliter debet quàm, vt supra diximus, quasi suum. sed vel abigere debet sine damno, vel admonere dominum vt suum recipiat.

*In vulg. erat lex, Quãuis. 40.

De chirographo deleto.

XL. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

Videtur legi debere, An lege Aquilia, &c. Cont.

IN lege Aquilia si deletum chirographum mihi esse dicam, in quo sub condicione mihi pecunia debita fuerit, & interim testibus quoque id probare possim, qui testes possunt non esse eo tempore quo condicio extitit, & si summatim re exposita, ad suspicionem iudicē adducam, debeam vincere. sed tunc condemnationis exactio competit, cum debiti condicio extiterit. quòd si decesserit, condemnatio nullas vires habebit.

Pro testamento deleto non competit actio legis Aquiliæ testatori, sed heredi vel legatario.

XLI. VLPIANVS libro quadragensimo primo ad Sabinum.

SI quis testamentum deleuerit, an damni iniuriæ actio competat, videamus. et Marcellus libro quinto digestorum dubitans negat competere. quemadmodum enim, inquit, æstimatio inibitur? ego apud eum notaui, in testatore quidem hoc esse verum: quia quod interest eius, æstimari non potest. verumtamen in herede vel legatariis diuersum: quibus testamenta pæne chirographa sunt. Ibidem Marcellus scribit, chirographo deleto competere legis Aquiliæ actionem. Sed & si quis tabulas testamenti apud se depositas deleuerit, vel pluribus præsentibus legerit, vtilius est in factum, & iniuriarum agi, si iniuriæ faciendæ causa secreta iudiciorum publicauit. interdum euenire Pomponius eleganter ait, vt quis tabulas delendo furti non teneatur, sed tantùm damni iniuriæ: vtputa si non animo furti faciendi, sed tantùm damni dandi deleuit. nam furti non tenebitur: cum facto enim etiam animum furis furtum exigit.

XLII. IVLIANVS libro quadragensimo octauo Digestorum.

cc. l. 35. ff. de dol.

QVi tabulas testamenti depositas, aut alicuius rei instrumentum ita deleuit, vt legi non possit, depositi actione & ad exhibendum tenetur: quia corruptam rem restituerit, aut exhibuerit. legis quoque Aquiliæ actio ex eadem causa competit: corrupisse enim tabulas recte dicitur & qui eas interleuerit.

In lege Aquilia venit damnum datum etiam hereditate iacente. Bart.

XLIII.

XLIII. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum

OB id quòd antequam hereditatem adires, damnum admissum in res hereditarias est, legis Aquiliæ actionem habes, quòd post mortem eius cui heres sis acciderit. dominum enim lex Aquilia appellat non vtiq; eũ qui tũc fuerit cum damnum daretur: nam isto modo ne ab eo quidem cui heres quis erit, trãsire ad eum ea actio poterit, neque ob id quod tum commissum fuerit cum in hostium potestate esses, agere postliminio reuersus poteris, & hoc aliter constitui sine magna captione posumorum liberorum qui parentibus heredes erũt, non poterit. Eadem dicemus & de arboribus eodem tempore furtim cæsis. Puto eadem dici posse etiam de hac actione quod vi aut clam: si modò quis aut prohibitus fecerit, aut apparuerit eum intellegere debuisse, ab eis ad quos ea hereditas pertineret, si rescissent, prohibitum iri.

XLIIII. VLPIANVS libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

IN lege Aquilia & leuissima culpa venit. Quotiens sciente domino seruus vulnerat vel occidit, Aquilia dominum teneri dubium non est.

XLV. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SCientiam hîc pro patientia accipimus: vt qui prohibere potuit, teneatur si nõ fecerit. Licet

Licet vulneratus sit liberatus, tamen agi potest de vulnere.

1 ¶ Lege Aquilia agi potest & sanato vulnerato seruo. Si meum seruum cum liberum putares occideris, lege Aqulia teneveris.

2 ¶ Cum stramenta ardentia transilirent duo concurrerunt, amboque ceciderunt, & alter flamma consumptus est: nihil eo nomine potest agi, si nõ intellegitur vter ab vtro euersus sit.

3 ¶ Qui cum aliter tueri se non possunt, damni culpam dederint, innoxij sunt, vim enim[a] vi defendere omnes leges omniaque iura permittunt. sed si defendendi mei causa lapidem in aduersariũ misero, sed non eum sed prætereuntem percusero, tenebor lege Aquilia. illũ enim solum qui vim infert, ferire conceditur: & hoc si tuendi dumtaxat non etiam vlciscendi causa factum sit. ¶ Qui idoneum[b] parietem sustulit, damni iniuria domino eius tenetur.

[a] Non indistincte, sed intra duas horas, aiunt Græci ad hunc locum.

[b] Secus si ruinosũ.

XLVI. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Sabinum.

SI vulnerato seruo lege Aquilia actum sit, postea mortuo ex eo vulnere, agi lege Aquilia nihilo minus potest.

XLVII. IVLIANVS libro octagensimo sexto Digestorum.

SEd si priore iudicio æstimatione facta, postea mortuo seruo de occiso agere dominus instituerit, exceptione doli mali opposita compelletur: vt ex vtroque iudicio nihil ami-

plius consequatur, quàm consequi deberet si initio de occiso homine egisset.

Diuersitas factorum exigit diuersitatem pœnarum.

XLVIII. PAVLVS libro trigensimo nono ad Edictum.

SI seruus ante aditam hereditatē damnum in re hereditaria dederit, & liber factus in ea re damnum det, vtraque actione tenebitur: quia alterius & alterius facti hæ res sunt.

XLVIIII. VLPIANVS libro nono Disputationum.

SI quis fumo facto apes alienas fugauerit vel etiam necauerit, magis causam mortis præstitisse videtur quàm occidisse. & ideo in factum actione tenebitur.

Quis potest destruere alienum ne destruatur suum. Bart.

¶ Quod dicitur damnum iniuria datū Aquilia persequi, sic erit accipiendum, vt videatur damnum iniuria datum quod cum damno iniuriam attulerit: nisi magna vt cogente fuerit factum. vt Celsus scribit circa eum qui incendij arcendi gratia vicinas ædes intercidit. nam hic scribit cessare legis Aquiliæ actionem: iusto enim metu ductus ne ad se ignis perueniret, vicinas ædes intercidit. & siue peruenit ignis siue ante extinctus est, existimat legis Aquiliæ actionem cessare.

L. IDEM libro sexto Opinionum.

QVi domum alienā inuito domino demolit, & eo loco balneas exstruxit, præter naturale ius quòd superficies ad dominum soli pertinet, etiā damni dati nomine actione subicitur.

LI. IVLIANVS libro octagensimo sexto Digestorum.

ITa vulneratus est seruus, vt eo ictu certum esset moriturum: medio deinde tempore heres institutus est, & postea ab alio ictus decessit. quæro an cum vtroq; de occiso lege Aquilia agi possit, respondit, occidisse dicitur vulgo quidē qui mortis causam quolibet modo præbuit. sed lege Aquilia is demum teneri visus est, qui adhibita vi & quasi manu causam mortis præbuisset: tracta videlicet interpretatione vocis à cædendo et à cæde. Rursus Aquilia lege teneri existimati [a] sunt non solùm qui ita vulnerassent, vt comfestim vita priuarent sed etiam hi quorum ex vulnere certum esset aliquem vita excessurum. Igitur si quis seruo mortiferum vulnus inflixerit, eundemq; alius ex interuallo ita percusserit, vt maturius interficeretur quàm ex priore vulnere moriturus fuerat, statuendum est, vtrumque eorum lege Aquilia teneri. idque est consequēs auctoritati veterum: qui cum à pluribus idem seruus ita vulneratus esset, vt nō appareret cu

[a] Exod. 21.

ius ictu periſſet, omnes lege Aquilia teneri iudicauerunt. Aeſtimatio autẽ perempti non eade in utriuſque perſona fiet. nam qui prior vulneravit, tantum præſtabit quanto in anno proximo homo plurimi fuerit, repetitis ex die vulneris trecentum ſex aginta quinque diebus. poſterior in id tenebitur, quanti homo plurimi venire poterit in anno proximo quo vita exceſſit. in quo pretium quoque hereditatis erit. Eiuſdem ergo ſerui occiſi nomine alius maiorem alius minorem æſtimationem præſtavit. nec mirum: cum vterque eorũ ex diuerſa cauſa & diuerſis temporibus occidiſſe hominẽ intellegitur. Quòd ſi quis abſurdè à nobis hoc cõſtitui putauerit, cogitet longè abſurdius conſtitui, neutrum lege Aquilia teneri, aut alterum potius: cum neq; impunita maleficia eſſe oporteat, nec facile conſtitui poſſit vter potius lege teneatur. Multa autem iure ciuili contra rationem diſputandi pro vtilitate communi recepta eſſe, innumerabilibus rebus probari poteſt. vnum interim poſuiſſe cõtentus ero. Cum plures trabem alienam furandi cauſa ſuſtulerint, quam ſinguli ferre nõ poſſent, furti actione omnes teneri exiſtimantur: quamuis ſubtili ratione dici poſſit, neminem eorum teneri: quia neminem verum ſit eam ſuſtuliſſe.

LII. ALFENVS libro ſecundo Digeſtorum.

Si

SI ex plagis ſeruus mortuus eſſet, neque id medici inſcientia aut domini negligentia accidiſſet, rectè de iniuria occiſo eo agitur.

1 ¶ Tabernarius in ſemita noctu ſupra lapidem lucernam poſuerat: quidam præteriẽs eam ſuſtulerat: tabernarius eum cõſecutus lucernam reposcebat, et fugientem retinebat: ille flagello quod in manu habebat, in quo dolor "merat, verberare tabernariũ cœperat, vt ſe mitteret: ex eo maiore rixa facta tabernarius ei qui lucernam ſuſtulerat, oculum effoderat: conſulebat num damnum iniuria non videtur dediſſe, quoniam prior flagello percuſſus eſſet. reſpõdi, niſi data opera effodiſſet oculum, non videri damnũ iniuria feciſſe: culpam enim penes eum qui prior flagello percuſſit reſidere. ſed ſi ab eo non prior vapulaſſet, ſed cum ei lucernam eripere vellet, rixatus eſſet, tabernarij culpa fa-

2 ctum videri. ¶ In cluo "cap Etolino duo ploſtra onuſta mulæ ducebant: prioris ploſtri muliones conuerſum ploſtrum ſubleuabant, quò facilè mulæ ducerent: interim ſuperius ploſtrum ceſſim "ire cœpit: & cum muliones qui inter duo ploſtra fuerunt, è medio exiſſent, poſterius ploſtrum à priore percuſſum retro redierat, & puerum cuiuſdam obtriuerat: dominus pueri conſulebat, cum quo ſe agere oporteret. reſpondi, in cauſa ius eſſe poſitum. nam ſi muliones qui ſuperius ploſtrum ſuſtinuiſſent, ſua

"Sic Flo. & vulg. ſed Budæus reposuerat dolon. quod ſignificat flagellũ, intra cuius virgã latet pugio. Poteſt retineri Florentina lectio, vt dictio dolor, aliquod inſtrumentum vel aculeum quoddam eruendo oculo aptum ſignificet.

"i. loco anguſto, & in altũ aſcẽdenti & arduo

"i. retro. Græc.

sponte se subduxissent, & ideo factum esset vt mulæ plostrum retinere non possint, atq; onere ipso retrahérentur, cum domino mularum nullam esse actionem: cum hominibus qui cõuersum plostrum sustinuissent, lege Aquilia agi posse. nam nihilo minus eum damnum dare, qui quod sustineret mitteret sua voluntate, vt id aliquem feriret. velut si quis asellum cum agitasset, non retinuisset. æquè si quis ex manu telum aut aliud quid immisisset, damnum iniuria daret. Sed si mulæ quia aliquid reformidassent, & muliones timore permoti ne oppriméretur, plostrum reliquissent, cum hominibus actionem nullam esse: cum domino mularum esse. Quòd si neque mulæ neque homines in causa essent, sed mulæ retinere onus nequiuissent, aut cum coniterentur, lapsæ concidissent, & ideo plostrum cessim redisset, atque hi quò conuersum fuisset onus sustinere nequissent, neque cum domino mularum neque cum hominibus esse actionem. Illud quidem certè, quoquo modo res se haberet, cum domino posteriorũ mularum agi non posse: quoniam non sua sponte sed percussæ retro redissent. ¶ Quidam Voues vendidit ea lege, vti daret experiundos: postea dedit experiundos. emptoris seruus in experiundo percussus ab altero boue cornu est: quærebatur num venditor emptori damnum præstare deberet. respondi, si emptor Voues emptos haberet,

haberet, non debere præstare. sed si non haberet emptos, tum si culpa hominis factum esset vt à boue feriretur, non debere præstari. si vitio bouis, debere. ¶ Cum pila complures luderent, quidam ex his seruulum cum pilam percipere conaretur impulit. seruus cecidit, & crus fregit. quærebatur an dominus seruuli lege Aquilia cum eo cuius impulsu ceciderat, agere posset. respondi, non posse. cum casu magis quàm culpa videretur factum.

LIII. NERATIVS libro primo Membranarum.

BOues alienos in angustum locum coẽgisti, eóq; effectum est vt deiicerẽtur. datur in te ad exemplum legis Aquiliæ in factum actio.

In vulgat. est lex, Si boues.

i. præcipitarétur. Græc.

De iniuria quam quis facit sibi nemo agit.

LIIII. PAPINIANVS libro trigensimo septimo Quæstionum.

LEgis Aquiliæ debitori competit actio cum reus stipulandi ante moram promissum animal vulnerauit. idem est & si occiderit animal. quòd si post moram promissoris, qui stipulatus fuerat occidit, debitor quidem liberatur, lege autem Aquilia hoc casu non rectè experietur: nam creditor ipse sibi potiùs quàm alij iniuriam feciſſe videtur.

ff. l. 18. in fi. & l. 19. ff de dol.

LV. PAVLVS libro vicensimo secundo Quæstionum.

STichum aut Pamphilum promisi Titio: cum Stichus esset decem milium, Pamphilus viginti, stipulator Stichum ante moram occidit. quæsitum est de actione legis Aquiliæ. respondi, cum viliorem occidisse proponitur, in hunc tractatum nihilum differt ab extraneo creditor. quanti igitur fiet æstimatio? vtrum decem milium quanti fuit occisus: an quanti est quem necesse habeo dare, idest quanti mea interest? & quid dicemus, si & Pamphilus decesserit sine mora? iam pretium Stichi minuetur, quoniam liberatus est promissor? & sufficiet fuisse pluris cum occideretur, vel intra annum. Hac quidem ratione etiam si post mortem Pamphili intra annum occidatur, pluris videbitur fuisse.

LVI. IDEM libro secundo Sententiarum.

MVlier si in rem viri damnum dederit, pro tenore legis Aquiliæ conuenitur.

LVII. IAVOLENVS libro sexto ex Posterioribus Labeonis.

EQuum tibi commodaui: in eo tu cum equitares, & vnà cum plures equitarent, vnus ex his inruit in equum, téq; deiecit: & eo casu crura equi fracta sunt. Labeo negat tecum vllam actionem esse. sed si equitis culpa factum esset, cum equite sanè non cum equi domino agi posse verum puto.

DE

DE HIS QVI EFFVDERINT VEL DEIECERINT. TIT. III.

Edictum in quo proponitur actio.

VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

PRAETOR ait de his qui deiecerint vel effuderint, VNDE IN EVM LOCVM QVO VOLGO ITER FIET, VEL IN QVO CONSISTETVR, DEIECTVM VEL EFFVSVM QVID ERIT, QVANTVM EX EA RE DAMNVM DATVM FACTVMVE ERIT, IN EVM QVI IBI HABITAVERIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. SI EO ICTV HOMO LIBER PERISSE DICETVR, QVINQVAGINTA AVREORVM IVDICIVM DABO. SI VIVET, NOCITVMQVE EI ESSE DICETVR, QVANTVM OB EAM REM AEQVVM IVDICI VIDEBITVR EVM CVM QVO AGETVR CONDEMNARI, TANTI IVDICIVM DABO. SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, IN IVDICIO ADICIAM, AVT NOXAM [a] DEDERE. ¶ *Summa cum vtilitate id prætorem edixisse, nemo est qui neget: publicè enim vtile est, sine metu*

[a] ex more. addit textus βασιλικ.

[b] c. l. 40. 41. 42. ff. de Aedil. edict.

[a] i. corpus quod nocuit. vt patet ex hoc loco Iustiniani recte interpretatu.

& periculo per itinera commeari. Parui autem interesse debet, vtrum publicus locus sit, an vero priuatus: dummodo per eum volgo iter fiat: quia iter facientibus prospicitur, non publicis viis studetur. semper enim ea loca per quæ volgo iter solet fieri, eandem securitatem debent habere. Ceterum si aliquando vulgus in illa via non commeabat, & tunc deiectum quid vel effusum cũ adhuc secreta loca essent, modò cœpit commeari, non debet hoc edicto teneri. ¶ Quod cum suspenderetur decidit, magis deiectum videri. sed & quod suspensum decidit, pro deiecto haberi magis est. Proinde & si quid pendens effusum sit, quamuis nemo hoc effuderit, edictum tamen locum habere dicendum est. ¶ Hæc in factum actio in eum datur qui inhabitat cum quid deiceretur vel effunderetur: non in dominum ædium: culpa enim penes eum est. nec adicitur culpæ mentio, vel infitiationis, vt in duplum detur actio. quãuis damni iniuriæ vtrumq; exiget. ¶ Sed cum homo liber periit, damni æstimatio nõ fit in duplum: quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest. sed quinquaginta aureorum cõdemnatio fit. ¶ Hæc autem verba, SI VIVET, NOCITVMQVE EI ESSE DICETVR, non pertinent ad damna quæ in rem hominis liberi facta sunt, si fortè vestimenta eius vel quid aliud scissum, corruptúmue est: sed

ea ipsa hora. Græci.

6 sed ea quæ in corpus eius admittuntur. ¶ Si filiusfamilias cenaculum conductum habuit, & inde deiectum vel effusum quid sit, de peculio in patrem non datur: quia non ex contractu venit in ipsum itaque filium hæc actio compe-
7 tit. ¶ Cum seruus habitator est, vtrum noxalis actio danda sit, quia non est ex negotio gesto: an de peculio, quia non ex delicto serui venit? neq; enim rectè serui dicitur noxa, cum seruus nihil nocuerit. sed ego puto impunitum seruum esse non oportere: sed extra ordinem
8 officio iudicis corrigendum. ¶ Habitare autem dicimus vel in suo, vel in conducto, vel gratuito. Hospes planè non tenebitur, quia non ibi habitat, sed tantisper hospitatur. sed is tenetur qui hospitem dederit. multum autem interest inter habitatorem & hospitem: quantum interest inter domicilium habentem &
9 peregrinantem. ¶ Si plures in eodem cenaculo habitent, vnde deiectum est, in quemuis hæc actio dabitur:

Sed indicati agetur in patrem de peculio.

II. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

CVm sanè impossibile est scire, quis deiecisset vel effudisset:

III. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

ET quidem insolidum. Sed si cum vno fuerit actum, ceteri liberabuntur,

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

PErceptione, non litis contestatione præstaturi partem damni societatis iudicio vel vtili actione ei qui solut.

V. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

SI verò plures diuiso inter se cenaculo habitent, actio in eum solum datur qui inhabitabat eam partem vnde effusum est. ¶ Si quis gratuitas habitationes dederit libertis & clientibus vel suis vel vxoris, ipsum eorũ nomine teneri Trebatius ait: quod verum est. Idem erit dicendum & si quis amicis suis modica hospitiola distribuerit. Nam & si quis cenaculariam " exercens, ipse maximã partem cenaculi habebat, solus tenebitur. Sed & si hospitaculi habeat, solus tenebitur. { sed si quis cenaculi ipse solus æque tenebitur. } Sed si quis cenaculariam exercens, modicũ sibi hospitium retinuerit, reliquũ locauerit pluribus, omnes tenebuntur, quasi in hoc cenaculo habitantes, vnde deiectum effusúmue est. ¶ Interdum tamen, quod sine captione actoris fiat, oportebit prætorem æquitate motum in eum potius dare actionem, ex cuius cubiculo vel exedra deiectum est: licet plures in eodem cenaculo habitent. quòd si ex mediano " cenaculi quid deiectum sit, verius est omnes teneri.

¶ Si

" Qui à Græcis ἐνοικολόγος appellatur ad hunc locum. qui & cœnacularius appellatur in l. xi. ff. de pignor. act. Alcia. lib. 4. parerg. c 12. " μεσαίτατον Græci vocant.

3 ¶ Si horrearius aliquid deiecerit vel effuderit, aut conductor apothecæ, vel qui in hoc dumtaxat conductum locum habebat, vt ibi opus faciat, vel doceat, in factum actioni locus est: etiam si quis operantium deiecerit vel effuderit: vel si quis discentium. ¶ Cum autem legis Aquiliæ actione propter hoc quis condemnatus est, meritò ei qui ob hoc quod hospes vel quis alius de cenaculo deiecit, " in factũ dandam esse Labeo dicit aduersus deiectorem. quod verum est. Planè si locauerat deiectori, 5 etiam ex locato habebit actionem. ¶ Hæc autem actio quæ competit de effusis & deiectis, perpetua est, & heredi competit. in heredem verò non datur. Quæ autem de eo competit, quòd liber perisse dicetur, intra annum dumtaxat competit: neq; (in heredem " sed nec heredi, similibúsq;) personis: nam est pœnalis & popularis. dummodo sciamus ex pluribus desiderantibus hanc actionem, ei potissimum dari debere cuius interest: vel qui adfinitate cognatióneue defuncti contingit. sed si libero nocitum sit, ipsi perpetua erit actio. sed si alius velit experiri, annua erit hæc actio: nec enim heredibus iure hereditario competit. Quippe quod in corpore libero damni datur, iure hereditario transire ad successores non debet, quasi non sit damnum pecuniarium. nam ex bono & æquo oritur.

" Subaudiendum videtur, condemnatus est, vt constet sententia.

" Rectè hæc inclusa à veteribus interpretibus addita sunt supplédi causa.

Alia

Alia actio.

¶ *Prætor ait*, NE QVIS IN SVGGRVENDA PROTECTOVE SVPRA EVM LOCVM QVA VOLGO ITER FIET, INVE QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HABEAT, CVIVS CASVS NOCERE CVI POSSIT. QVI ADVERSVS EA FECERIT, IN EVM SOLIDORVM DECEM IN FACTVM IVDICIVM DABO, SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, AVT NOXAE DEDI IVBEBO. *Hoc edictum superioris portio est. consequẽs etenim fuit, prætorem etiam in hunc casum prospicere: vt si quid in his partibus ædium periculosè positum esset, non noceret. Ait prætor*, NE QVIS IN SVGGRVENDA PROTECTOVE. *hæc verba* NE QVIS *ad omnes pertinent, vel inquilinos vel dominos ædium: siue inhabitent siue non, habent tamen aliquid expositum his locis.* ¶ SVPRA EVM LOCVM QVA VOLGO ITER FIERET, INVE QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HABEAT. *Accipere debemus* POSITVM *siue in habitationis vel cœnaculi, siue etiam in horrei, vel cuius alterius ædificij. Positum habere etiam is rectè videtur, qui ipse quidem non posuit, verùm ab alio positum patitur. quare si seruus posuerit, dominus autem positum patiatur, non noxali iudicio dominus, sed suo nomine tenebitur.*

bitur ¶ *Prætor ait*, CVIVS CASVS NOCERE POSSET. *ex his verbis manifestatur, non omne quidquid positum est, sed quicquid sic positum est vt nocere possit, hoc solum prospicere prætorem, ne possit nocere. nec spectamus vt noceat: sed omnino si nocere possit, edicto locus sit. Coërcetur autẽ qui positum habuit, siue nocuit id quod positum erat, siue non nocuit.* ¶ *Si id quod positum erat deciderit, & nocuerit, in eum competit actio qui posuit, non in eum qui habitauerit: quasi hæc actio non sufficiat: quia positum habuisse non vtiq; videtur qui posuit: nisi vel dominus fuit ædium vel inhabitator. Nam & cum pictor in pergula clipeum* "*vel tabulam expositã habuisset, eáq; excidisset, & transeunti damni quid dedisset, Seruius respondit, ad exemplum huius actionis dari oportere actionem: hanc enim non competere palam esse: quia neque in seruiendo neque in protecto tabula fuerat posita. Idem seruandum respondit & si amphora ex reticulo* "*suspensa decidisset, & damni dedisset: quia & legitima & honoraria actio deficit.* ¶ *Ista autem actio* "*popularis est: & heredẽ, similibúsque competit. in heredes autem non competit, quia pœnalis est.*

"Vas. Interpretantur Græci, si modò rectè nobis editio latina tradita est. nisi etiam verbum hoc clupei, à Græcis est prætermissũ, quod est probabilius. & ideò vas hîc pro amphora paulò inferius cõmemorata positũ est.

"Sic l. 17, §. de act. empt.

"In duplum ex prima parte edicti l. 5. eo. vt aiunt Græci ad hunc locum.

VI. PAVLVS lib. XIX. ad Edictum.

HOc edictum non tantùm ad ciuitates & vicos, sed & ad vias per quas volgo iter † fuit, pertinet. Labeo ait locum habere hoc edictum, si interdiu deiectum sit, non nocte, sed quibusdam locis & nocte iter fit. Habitator suam suorúmque culpam præstare debet. Si de naue deiectum sit, dabitur actio vtilis in eum qui naui præpositus sit.

† sit

VII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

l. 3. ff. Si quadrup. pauper. fecis. dic.

CVm liberi hominis corpus ex eo quòd deiectũ effusúmue quid erit læsum fuerit, iudex computat mercedes medicis præstitas, ceteráque impendia quæ in curatione facta sunt. præterea operarum quibus caruit, aut cariturus est ob id quòd inutilis factus est. Cicatricium autem aut deformitatis nulla fit æstimatio: quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS. TIT. IIII.

GAIVS libro secundo ad Edictum prouinciale.

NOXALES actiones appellantur quæ non ex contractu sed ex noxa atque maleficio seruorum aduersus nos instituuntur. quarum actionum vis & potestas hæc est, vt si damnati fuerimus, liceat nobis deditione ipsius corporis quod deliquerit, euitare litis æstimationem.

II. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum

SI seruus sciente domino occidit, insolidum dominum obligat: ipse enim videtur dominus occidisse. si autem insciente, noxalis est: nec enim debuit ex maleficio serui in plus teneri quàm vt noxæ eum dedat. ¶ Is qui non prohibuit, siue dominus manet siue desiit esse dominus, hac actione tenetur: sufficit enim si eo tẽpore dominus quo non prohibeat fuit, in tantum vt Celsus putet, si fuerit alienatus seruus in totum vel in partẽ, vel manumissus, noxam caput non sequi. nam seruum nihil deliquisse: "domino iubenti obtemperauit. Et sanè si iussit, potest hoc dici. si autẽ non prohibuit, quẽadmodum factum serui excusabimus? Celsus tamen differentiam facit inter legẽ Aquiliam & legẽ duodecim tabularum, nam in lege antiqua, si seruus sciente domino furtũ fecit vel aliam noxam commisit, serui nomine actio est noxalis, nec dominus suo nomine tenetur. at in lege Aquilia, inquit, dominus suo nomine tenetur, non serui, vtriusque legis reddit rationẽ: duodecim tabularũ, quasi voluerit seruos dominis in hac re non obtemperare: Aquiliæ, quasi ignouerit seruo qui domino paruit periturus si non fecisset. Sed si placeat quod Iu-

"Deest hîc Flo. particula, qui, vt apparet ex lib. βασιλ. & manusc. & vul.

lianus libro octagensimo sexto scribit, SI SERVVS FVRTVM FAXIT, NOXIAMVE NOCVIT, etiam ad posteriores leges pertinere, poterit dici etiam serui nomine cum domino agi posse noxali iudicio: vt quòd detur Aquilia aduersus dominum, non seruum excusct, sed dominum oneret. nos autem secundum [a] Iulianum probabimus. quæ sententia habet rationem. & à Marcello apud Iulianum probatur.

Verbi 12. tabul.

[a] i. sententiã Iuliani, vt erat in vulgatis.

III. IDEM libro tertio ad Edictum.

IN omnibus noxalibus actionibus, vbicũque scientia exigitur domini sic accipiẽda est, si cum prohibere posset, nõ prohibuit aliud est enim auctorem esse seruo delinquẽti, aliud pati delinquere.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

IN delictis seruorum scientia domini quemadmodum accipiẽda est? vtrum cum consilio, an & si viderit tantùm, quamuis prohibere non potuerit? quid enim si ad libertatem proclamans, domino sciente faciat? aut qui comemerat dominum? vel cum trans flumen sit seruus, vidente quidem, sed inuito domino noxiam noxat? rectius itaque dicitur, scientiam eius accipiẽdam qui prohibere potest. & hoc in toto edicto intellegẽdum est circa scientiæ verbum. ¶ Si extraneus seruus sciẽte me fecerit, cúmque redemero, noxalis actio in me abitur: quia nõ videtur domino sciente fecisse: cũ eo tempore dominus non fuerim. ¶ Cum dominus ob scientiam teneatur, an serui quoque nomine danda sit actio vidẽdum est. nisi fortè prætor vnam pœnam à domino exigi voluit. ergo dolus serui impunitus erit. quod est iniquum. immo vtroque modo dominus tenebitur. vna autem pœna exacta quã actor elegerit, altera tollitur.

Absolutoria lata in actione, parit exceptionem rei iudicatæ.

¶ Si detracta noxæ deditione, quasi cum conscio domino actum sit qui non erat conscius, absolutione facta & finito iudicio, amplius agendo cum noxæ deditione, exceptione rei iudicatæ summouebitur. quia res in superius iudicium deducta & finita est. Donec autem prius iudicium agitatur, licentia agenti est, si eum de scientia domini arguenda pæniteat, tunc ad noxalẽ causam transire. Contra quoque si cum eo qui scit, cum noxæ deditione actum sit, amplius in dominum detracta noxæ deditione, danda actio non est. In ipso autem iudicio si voluerit & scientiam domini arguere, non est prohibendus.

V. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

SI plurium seruus deliquerit omnibus ignorantibus, noxale iudicium in quemuis dabitur. sed si omnibus scientibus, quiuis

eorũ tenebitur detracta noxæ deditione: quẽadmodum si plures deliquissent. nec altero conuento alter liberabitur. sed si alter scit, alter ignorauit, qui scit, detracta noxæ deditione cõuenitur: qui nescit, cum noxæ deditione. Differentia autem harum actionum non solùm illa est, quòd qui scit, insolidum tenetur: verùm illa quoque quòd siue alienauerit seruum qui scit, siue manumiserit, siue decesserit seruus, dominus tenetur. sed si ipse dominus decesserit, heres eius non tenetur.

VI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

SEd & ipse seruus manumissus tenetur.

VII. IDEM libro tertio ad Edictum.

NOxalis autem non aliàs datur, nisi apud me sit seruus. & si apud me sit, licet eo tempore non fuit quo delinquebat, teneor. & heres meus tenetur, si noxius viuat. Pomponius ait, si emptor serui noxali conuentus sit, venditorem, quo sciente factũ est, conueniri iam non posse.

VIII. IDEM libro trigensimo septimo ad Edictum.

SI seruus communis furtum fecerit, quiuis ex dominis insolidum noxali iudicio tenetur: eóque iure vtimur. Sed non aliàs poterit is qui conuentus est, euadere litis æstimationẽ, nisi insolidum noxæ dederit seruũ. nec ferendus

dus etsi partem dedere fuerit paratus. Planè si propter hoc quòd socij dedere parati nõ fuerint, insolidum fuerit condẽnatus, communi diuidundo vel familiæ erciscundæ iudicio aduersus eos experietur. ante noxale sanè iudicium acceptũ poterit sua parte cedendo securitatem consequi, ne necesse habeat suscipere iudicium. quamquam quis possit dicere euenire, vt dum pars ei cedatur, amittat actionẽ: dominus enim pro parte factus non potest cum socio noxali experiri. fortassis nec communi diuidũdo agere possit eius maleficij nomine, quod ante communionem admissum est. quod si non potest, euidenti iniuria adficietur. sed melius est dicere, competere ei cõmuni diuidundo iudicium.

Soluens pro suo maleficio, vel pro sua culpa, non repetit ab alio.

VIIII. PAVLVS libro trigensimo nono ad Edictum.

SI communis familia vel communis seruus factum fecerit altero ex dominis sciente, is qui scit, omniũ nomine tenebitur: & conuentus alterum quoque liberat, nec à socio quicquam debebit consequi: sui enim facti nomine pœnam meruit. Quòd si is qui ignorauit, duplum præstiterit, à socio simplum consequetur.

X. IDEM libro vicensimo secundo ad Edictum.

SEd & eo nomine agere cum socio poterit, quòd seruum communem deteriorem fecit: quemadmodum cum quolibet alio quirẽ communem deteriorem fecisset. Ceterum si nihil præterea post noxæ deditionem commune habebit, pro socio, vel si socij non fuerunt, in factum agi poterit.

XI. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

BOna fide serui possessor eius nomine furti actione tenebitur: dominus non tenetur: sed noxæ dedendo non facit quidẽ actoris. cum autem cœperit istum seruum dominus vindicare, doli exceptione summouebitur, vel officio iudicis consequetur vt indẽnis maneat.

Qui facit quo minus possit, videtur posse.

XII. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

In vulgat. est lex, Si bonæ fidei. & Inst. de act. §. 1.

SI bona fide possessor eum seruũ quem bona fide possidebat, dimiserit, ne agi cum eo ex noxali causa possit, obligari eũ actione quæ datur aduersus eos qui seruum in potestate habeant, aut dolo fecerint quo minus haberent: quia per hoc adhuc possidere videntur.

Non debet esse melioris condicionis prædo quàm iustus possessor.

XIII. GAIVS lib. tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

NOn solum aduersus bona fide possessorem, sed etiã aduersus eos qui mala fide

de possident, noxalis actio datur. nam & absurdum videtur eos quidẽ qui bona fide possiderent, excipere actionem: prædones verò securos esse.

Melior est conditio occupantis in pari causa.

XIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI quis à multis conueniatur ex noxa eiusdem serui, vel si ab vno, ex pluribus tamẽ delictis, non necesse habet, quia omnibus dedere non potest, litis æstimationem offerre his quibus dedere nõ potest. Quid ergo est si à pluribus conueniatur? si quidem vnus occupauit, an melior sit condicio vt ipsi soli dedatur? an verò vel omnibus dedi debeat vel cauere debeat defensu iri aduersus ceteros? & verius est occupantis meliorem esse condicionem. Ei itaque dedetur, nõ qui prior egit, sed qui prior ad sententiam peruenit. & ideo ei qui postea vicerit, actionem denegari iudicati. Sed & si statuliber sit, & ante deditionem exstiterit condicio, per fideicommissum libertas fuerit ante præstita, vel existente condicione legati dominium fuerit translatum, arbitrio iudicis absolui eum oportet. & officij iudicis hoc quoque erit, vt caueatur ei cui deditur, ob euictionem ob suum factum contingentem.

Etiam ex sententia sufficit præstare rem qualis est.

XV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

PRætor decernere debet translationem iudicij in statuliberum fieri. Si verò rei iudicandæ tempore adhuc in suspenso sit statuta libertas, Sabinus & Cassius liberari heredem putant tradendo seruum: quia toto suo iure cederet. quod & verum est.

Dolus casu non purgatur.

XVI. IVLIANVS libro vicensimo secundo Digestorum.

SI heres dolo malo fecerit, ne statuliberum in potestate haberet, & propter hoc iudicium sine noxæ deditione acceperit, & impleta condicione statutæ libertatis condemnari debebit, sicuti mortuo seruo condemnaretur.

Beneficium vnius non extenuat maleficium alterius.

XVII. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SI ex duobus dominis vno sciente altero ignorante seruus delinquit, si ante cũ altero qui nesciebat, actum sit, & noxæ dediderit seruum, iniquum est vilissimi hominis deditione alterum quoque liberari. Igitur agetur & cũ altero: & si quid amplius est in dãni persecutione, consequetur computato pretio hominis noxæ dediti. ipsi tamen inter se sic debent pensare communi diuidundo iudicium, vt (si) ille quo sciente fecit, præstiterit non totius partem

ferat, sed partem eius quanti seruus est. sic & si alter aliquid præstiterit, eius partem fieri. Illud iniquum est, eum qui iussit seruum facere, consequi aliquid à socio: cum ex suo delicto damnum patiatur. ¶ Si plures eiusdem serui nomine noxali mecũ agere velint, vel si vnus pluribus iudiciis eiusdem serui nomine agat, in quo vsusfructus tuus, proprietas mea sit, officio iudicis continebitur cum eum noxæ dedero, vt etiam vsumfructum actoris faciam. sed per prætorem id consequar ego dominus proprietatis, vt aut cogat prætor te pro æstimatione vsusfructus conferre ad litis æstimationem, aut vsufructu cedere, si hoc expediat. & si ego dominus proprietatis eum seruum noluí defendere, defensio tibi permittenda est. & si damnatus hominem tradas, & aduersus me tueris.

XVIII. POMPONIVS libro octauodecimo ad Sabinum.

IS qui vsumfructum in seruo habet, perinde cum domino habet actionem furti, atque si quilibet alius esset. sed cum eo non est, quamuis seruiat ei. & ideo dominus damnatus fructuario noxæ dedens liberabitur.

Quodvnus ratione rei communis assequitur alteri communicare tenetur.

XVIIII. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

Si in re communi mea & tua damnū nobis dederit Tityi seruus, si cū eo agemus, erit noxali Aquiliæ actioni locus: ne damnatus insolidum singulis noxæ dedere cogatur. Sed potest dici, quasi vnius damnum sit & vna obligatio, aut vtrisque pecuniam sufferēdam, aut officio iudicis simul vtrisque noxæ dedendum. Sed & si alterutri nostrum insolidum noxæ deditus fuerit, & ob id ab vtroque dominus sit absolutus, rectè dicitur eum cui noxæ deditus sit, alteri teneri communi diuidundo iudicio: vt communicet seruum noxæ sibi deditum, cum ob rem communem aliquid ad socium peruenerit. ¶ Si serui, in quo vsusfructus alienus est, dominus proprietatis operas conduxerit, verba efficiunt, vt cum noxæ deditione damnetur. ¶ Si seruus tuus nauem exercuerit, eiúsque vicarius & idem nauta in eadem naue damnum dederit, perinde in te actio dāda est, ac si is exercitor liber, & hic vicarius seruus eius esset, vt de peculio serui tui ad noxam dedere vicarium damneris: vt tamen si serui tui iussu, vel sciēte & patiente eo damnum vicarius dederit, noxalis actio serui tui nomine esse debeat. idemque sit etiā si nautam facere iusserit.

XX. GAIVS lib. septimo ad Edictū prouinciale.

Qui ex pluribus noxis diuersis temporibus experitur, ex vna noxia serui domini

minii nāctus nullā amplius actionē habet aduersus eū qui dominus fuerat: eō actio noxalis caput sequatur. at si maluit dominus priori iudicio litis æstimationē sufferre, vel eidē vel alij ex alio maleficio agenti nihilo minus tenetur.

De iudicio suscipiendo.

XXI. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

Quotiens dominus ex noxali causa conuenitur, si nolit suscipere iudicium, in ea causa res est, vt debeat noxæ dedere eum cuius nomine iudicium non suscipitur. aut si id non faciat, iudicium suscipietur omnimodo. sed non aliàs cōdemnabitur quàm si in potestate habeat, dolóve malo fecerit quo minus haberet.

In causa noxali non potest quis defendere eum, in quem non habet ius nec possessionem.

1 ¶ Eos quorum nomine noxali iudicio agitur, etiam absentes defendi posse placuit. sed hoc ita demum, si proprij sint serui. nam si alieni, præsentes esse oportet. aut si dubitetur, vtrum proprij sint an alieni, quod ita puto accipiendū, vt si cōstet vel bona fide seruire, etiam absentes 2 possint defendi. ¶ Prætor ait, SI IS IN „CVIVS POTESTATE ESSE DICETVR, „NEGAVIT SE IN SVA POTES„TATE SERVVM HABERE, VTRVM ACTOR „VOLET, VEL DEIERARE IVBEBO IN PO

IN POTESTATE SVA NON ESSE, NE-» QVE SE DOLO MALO FECISSE QVO» MINVS ESSET: VEL IVDICIVM DABO» SINE NOXAE DEDITIONE. IN POTES-» TATE *sic accipere debemus, vt facultatem & potestatem exhibendi eius habeat. ceterum si in fuga sit, vel peregre, non videbitur esse in potestate. Quod si reus iurare nolit, similis est ei qui neque defendit absentem neq; exhibet qui condemnantur quasi contumaces.*

De iureiurando, & quòd in generali mandato non continetur.

Si tutor vel curator extent, ipse iurare debet, in potestate domini non esse. si autem procurator sit, dominus ipse iuret necesse est. ¶ *Si iusiu-* 3 *randum exegit actor, reúsque iurauit: deinde postea noxali velit actor experiri, videndum est an exceptio iurisiurandi debeat aduersus actorem dari. & Sabinus putat non esse dandam, quasi de alia re sit iuratum: hoc est tunc non fuisse in potestate. modò verò cum in potestate deprehendatur, de facto eius posse agi. Neratius quoque dicebat, post exactum iusiurandum posse actorem detracta noxæ deditione experiri: si modò hoc contendat, posteaquam iuratum est, cœpisse in potestate habere.*

XXII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI seruus depositus vel cõmodatus sit, cum domino agi potest noxali actione: ei enim seruire

seruire intellegitur: & quod ad hoc edictum attinet, in potestate eius est. maximè si copiam 1 *habeat reciperandi hominis.* ¶ *Is qui pignori accepit, vel qui precario rogauit, non tenetur noxali actione: licet enim iustè possideant, non tamen opinione domini possident. sed hos quoque in potestate domini intellegi, si facultatem* 2 *repetendi eos dominus habeat.* ¶ *Quid est habere facultatem repetendi? habeat pecuniam, ex qua liberari potest. nam non debet cogi vendere res suas, vt soluat pecuniam & repetat* 3 *seruum.* ¶ *Dominus qui seruum in sua potestate esse confitetur, aut exhibere eum debet, aut absentem defendere. quod nisi faciat, punitur, atque si præsentem non noxæ dederit.* 4 ¶ *Si negauit dominus in sua potestate esse seruum, permittit prætor actori arbitrium, vtrum iureiurãdo id decidere, an iudicium dictare sine noxæ deditione velit. per quod vincet, si probauerit eum in potestate esse, vel dolo eius factum quo minus esset. qui autem non probauerit in potestate aduersarij esse seruũ, rem amittit.*

XXIII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

SEd etsi postea aduersarius eius in potestate habere cœperit seruum, tenetur ex noua possessione denegata ei exceptione.

Ille qui dolo desiit possidere, tenetur, etiam si *in*

si in alium sit regressus.

XXIIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

DE illo videndum, vtrum aduersus eum tantum qui dolo fecit quo minus in potestate haberet actio locum habeat noxalis, si ex dolo eius acciderit vt cesset noxalis actio, fortè si seruo suo fugam mandauit, an & si posit nihilo minus cum alio agi. quod accidit, cum alienatus manumissúsue est. quod est verius. in quo casu electio est actoris, cui quo velit agere. Iulianus autem ait de eo qui manumisit, si paratus sit defendere se manumissus, exceptionem dandam ei qui manumisit. hoc & Labeo.

XXV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

IDem est & si nouus dominus serui iudicium patiatur.

XXVI. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

ELectio verò alterum liberabit. id enim prætor introduxit, ne eluderetur actor: non vt etiam lucrum faceret. ideóq; exceptione à sequenti summouebitur. ¶ His consequẽs 1
est, vt si plures dolo fecerint quo minus in potestate haberẽt, eligere debeat actor quem velit conuenire. ¶ Item si ex pluribus dominis 2
quidam dolo malo partes suas desierint possidere, electio erit actoris, vtrum directò agere velit

velit cum eo qui possidet, an prætoria cum eo
3 qui desiit possidere. ¶ Si seruum alienum alius in iure suum esse responderit, altero solucte al-
4 ter liberatur. ¶ Si is quem desieris dolo possidere, decesserit prius quàm hac actione conueneris, liberaris: quia hæc actio in locum directæ actionis succedit. diuersum dicemus, si moram feceris in iudicio accipiendo.

Mendacium defuncti non nocet heredi, nec sibi si reuocat mendacium ante litem contest.

5 ¶ Neque heredi neque in heredem, quòd defunctus mentitus est, actio danda est: nec in ipsum quolibet tempore. nam liberũ esse debet defendenti absentem seruum, huius edicti pœnam euitare: id est vt sine noxæ deditione conueniatur. Et ideo si negaueris seruum in tuæ potestate esse, postea fateri poteris: nisi si iam lis aduersus te contestata est: nam tunc audiri non debebis, vt Labeo ait. Octauenus ex causa etiam lite contestata tibi succurrendum: vtique si ætas tua ea sit, vt ignosci tibi deleat.

Decretum interpositum ex contumacia alterius, non officit alteri.

6 ¶ Si absente domino ductus sit seruus, vel etiam præsente, & in eadem causa sit vt in integrum restitui possit, defensio permittitur eius nomine qui ductus est: postulantibus enim exhiberi eum ad defendendum indulgere prætor debet. Idem concedendum est fructuario, vel cui pigno

cui pignoris nomine obligatus est, si præsens dominus defendere noluerit: ne alterius dolus aut desidia aliis noceat. Idem præstandum est in seruo communi, quem alter ex dominis præsens noluit defendere. Sed & actori his casibus succurrendum est: quia placet dominij adquisitione extingui actionem. iussu enim prætoris ductus in bonis fit eius qui duxit.

In iudicio noxali potest se opponere tertius cuius interest.

XXVII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

SI noxale iudicio agitur de seruo qui pignoris iure tenetur, aut de eo cuius vsusfructus alterius est, admonendi sumus, si creditor vel vsufructuarius præsens defensionem suscipere noluerit, proconsulem interuenturũ, & pignoris persecutionẽ vel vsusfructus actionẽ negaturũ quo casu dici potest, ipso iure pignus liberari. nullum enim pignus est, cuius persecutio negatur. Vsusfructus autem etiam si persecutio eius denegetur, ipso iure durat eousque donec non vtẽdo constituto tempore pereat. ¶ Ex his quæ diximus de seruo qui alicui pignoris iure obligatus est, deq; statulibero, et de eo cuius vsusfructus alienus est, apparet eum qui alienum seruum in iure suum esse respõderit, quamuis noxali iudicio teneatur, non tamen posse noxæ deditione ipso iure liberari; quia nullum

nullum ad actorem dominium transferre possunt, cum ipsi domini non sint. Certè tamen si ex ea causa traditum postea dominus vindicet, nec litis æstimationem offerat, poterit per exceptionem doli mali repelli.

XXVIII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

ET generaliter si alieni serui nomine qui tibi iustam seruitutem seruiret, noxali tecum egerim, túque eum mihi noxæ dederis, siue me possidente dominus eum vindicet, exceptione doli mali, nisi litis æstimationem offerat, eũ summouere possum, siue ipse possideat, Publiciana mihi datur. et aduersus excipientem, si dominus eius sit, vtilem mihi replicationem doli mali profuturam. & secundum hæc vsu quoque me capturum, quamuis scies alienum possideam. alioquin si aliter constituatur, futurum vt summa iniquitate bonæ fidei possessor adficiatur: si cum ipso iure noxalis actio aduersus eum cõpetit, necessitas ei imponatur vt litis æstimationem sufferat. Eadémque dicenda sunt etsi cum ab eo non defenderetur, iussu prætoris eũ duxerim: quoniam iste quoque casu iustam causam possidendi habeo.

XXVIIII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

NOn solùm autem qui in potestate non habet, recusare (potest noxale iudicium,

verumetiam habenti in) potestate liberum est cuitare iudicium, si indefensam eam personam relinquat. sed huic necesse est ius suũ ad actorem transferre, perinde ac si damnatus esset.

Decretum interpositum contra vnum, non præiudicat absentibus habentibus ius in re. Bart.

XXX. IDEM libro ad Edictum prætoris vibani, titulo de damno infecto.

IN noxalibus actionibus corũ qui bona fide absunt ius non corrumpitur, sed reuersis defendendi ex bono et æquo potestas datur, si domini sint, sive aliquid in ea re ius habeant: qualis est creditor, & fructuarius.

XXXI. PAVLVS libro septimo ad Plautium.

QVod ait prætor, cũ familia furtum faciat, ad eũ modũ se actionẽ daturum, vt tãtum actor consequatur, quantum si liber fecisset consequeretur, quæritur vtrum ad pecuniæ præstationem respiciat, an etiam ad noxæ dedutionem. vtputa si ex pretiis noxæ deditorum duplum colligatur, sequentes actiones inhibeantur. Sabinus & Cassius putant, pretium quoque noxæ deditorum imputari debere. quod Pomponius probat, et est verum. nam & si seruus indefensus ductus sit, æstimatio eius imputanda est. Certè non tantùm duplationis, sed & condictionis rationem habendam, Iulianus putat, sicuti faciendi tempus spe-

pus spectandum esse, an eiusdem familiæ sint serui. nam si hi qui plurium dominorum erunt, vnius esse postea cœperint, locus edicto nõ erit.

XXXII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

IS qui in aliena potestate est, si noxam commisisse dicatur, si non defendatur, ducitur, & si præsens est dominus, tradere eum & de dolo malo promittere debet.

XXXIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

NOxali iudicio inuitus nemo cogitur aliũ defendere: sed carere debet eo quem nõ defendit si seruus est. quòd si liber est qui in potestate sit, indistinctè ipsi sui defensio danda est.

XXXIIII. IVLIANVS libro quarto ad Vrseium Feroçem.

QVotiens enim nemo filiumfamilias ex causa delicti defendit, in eum iudicium datur.

XXXV. VLPIANVS libro quadragensimo primo ad Sabinum.

ET si condemnatus fuerit filius, iudicatum facere debet: tenet enim condemnatio. quinimmo etiam illud dicendum est, patrem quoque post condemnationem filij dumtaxat de peculio posse conueniri.

Dominus onera realia non potest recusare, licet res possit ab eo auferri.

XXXVI. IDEM libro trigensimo septimo ad Edictum.

SI quis seruum pigneratum, deinde à debitore subreptum, emerit à debitore, nomine eius furti tenebitur dominio serui adquisito. nec oberit quòd Seruiana potest ei homo auocari. Idémque et si à minore quis vigintiquinque annis emerit, vel in fraudem creditorum sciens: hi enim, quamuis auferri eis dominium possit, interim tamen conueniendi sunt.

XXXVII. TRUPHONINVS lib. quintodecimo Disputationum.

SI alienus seruus furtum mihi fecerit, qui „
postea in meum dominium peruenerit, ex- „
tinguitur furti actio, quæ mihi competierat, „
nẽdum in iudicium deducta. nec si postea alie- „
nauero eum quem ante litem contestatã eme- „
ram, furti actio restaurabitur. quòd si post li- „
tem contestatam eum redemero, condemnan- „
dus erit venditor: „

*Quia ad eum casũ peruenit &c. Inst. eod. §. vnde.

XXXVIII. VLPIANVS lib. trigensimo septimo ad Edictum.

QVemadmodum si alij vendidisset. parui enim refert, cui vendiderit, aduersario an alij. sudque culpa litis æstimationem sublatiram qui vẽdendo noxæ deditionem sibi ademit.

Paria sunt possellionem tradere, vel causam dimittere vacuam.

Iulianus autem libro viceſimo ſecundo digeſtorum

digeſtorum ſcribit, ſi ſeruum pro derelicto habeam qui tibi furtum fecerat, liberari me: quia ſtatim meus eſſe deſinit. ne eius nomine qui ſine domino ſit, furti ſit actio. Si ſeruus meus rem tuam ſubtraxerit, & vendiderit, túque nummos quos ex pretio habebat, ei excuſſeris, locus erit furti actioni vltro citróque: nam & tu aduerſus me furti ages noxali ſerui nomine, & ego aduerſus te nummorum nomine. Sed & ſi ſeruo creditoris mei ſoluerim nummos, vt is eos domino ſuo det, æquè locus erit furti actioni, ſi is nummos acceptos interceperit.

XXXVIIII. IVLIANVS libro nono Digeſtorum.

SI plurium ſeruus furtum fecerit, & omnes dolo fecerint quo minus eum in poteſtate haberent, ſubſequi debet prætor iuris ciuilis actione, & iudicium honorarium quod ex hac cauſa pollicetur, in eum dare quem actor elegerit. neque enim amplius præſtare actori debet quàm vt detracta noxæ deditione agere poſſit cum eo cum noxali iudicio experiri potuiſſet, ſi ſeruus exhiberetur.

Pro re aliena debet quis ſatisdare iudicatum ſolui, pro ſua non debet.

1 ¶ *Qui alienum ſeruũ ſuum eſſe fatetur, quamuis noxali actione obligetur, nihilo minus cauſa cognita ſatisdare debet. qui autem pro ſeruo conuenitur, ſatisdatione onerandus non eſt:*

non enim offert se defensionE alieni serui. ¶ *Si 2 quis dicet dominum dolo fecisse quo minus in potestate eius seruus esset, ille autem contendat eum seruum ab alio defendi cum satisdatione, doli mali exceptionE locus erit.* ¶ *Sed & si 3 post iudicium acceptum cũ domino seruus apparuerit, & quia nõ defendebatur ductus sit, exceptione doli mali posita dominus absoluetur. Sed & mortuo seruo antequam iudicium accipiatur, omnino hac actione non tenebitur dominus.*

XL. IDEM libro vicensimo secundo Digestorum.

SI seruus legatus ante aditam hereditatem rem heredis futuri subtraxerit, poterit is cum legatario qui legatum agnouerit, furti agere. sed si idem seruus hereditariã rem subtraxerit, furti actio cessabit: quia huiusmodi rerum furtum non fit. ad exhibendum autem actio competit.

XLI. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

1. Si seruus seruũ §. 1. ĵ. ad leg. Aqu.

CVm seruus communis alteri dominorum damnũ iniuria dedit, idcirco legis Aquiliæ actio non est, quia si extraneo damnum dedisset, cum altero insolidum lege Aquilia agi posset. sicuti cum seruus communis furtum fecerit, cum altero domino furti agi non potest, sed communi diuidundo agi potest.

XLII.

XLII. VLPIANVS libro trigensimo septimo ad Edictum.

SI ad libertatem proclamauerit is cuius nomine noxale iudicium susceptum est, sustineri debet id iudicium quoad de statu eius iudicetur. & sic si quidem seruus fuerit pronuntiatus, noxale iudicium exercebitur: si liber, inutile videbitur. ¶ *Si quis pro seruo mortuo, ignorans eum decessisse, noxale iudicium acceperit, absolui debet: quia desit verum esse propter eum dare oportere.* ¶ *Hæ actiones perpetuæ sunt, locumque habebunt tamdiu quamdiu serui dedendi facultatem habemus. nec tantùm nobis verumetiam successoribus nostris competent. item aduersus successores: sed non quasi in successores, sed iure dominij. Proinde & si seruus ad alium peruenisse proponatur, iure dominij noxali iudicio nomus dominus conuenietur.*

Seruus debet defendi vbi deliquit.

XLIII. POMPONIVS libro octauo Epistularum.

SErui quorum noxa caput sequitur, ibi defendendi sunt, vbi delinquisse arguentur. itaq; seruos dominus eodem loco exhibere debet, vbi vim intulisse dicetur. & carere omnium dominio potest, si eos non defendat.

Explicit ex ordine Digestorum liber nonus: de Iudiciis liber quintus.

INCIPIT EX ORDINE

LIBER DECIMVS,

DE IVDICIIS LIBER SEXTVS.

FINIVM[a] REGVNDORVM.

[a] Vide Iulij Frontinum de limitibus agrorum, & Aggen. Vrbicũ, & in eodem libro huc tit. trãscriptum.

Actio finium regundorum est mixta.

PAVLVS lib. XXIII. ad Edictum.

FINIVM regundorum actio in personam est, licet pro vindicatione rei est.

II. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

HAec actio pertinet ad prædia rustica, quamuis ædificia interueniant. neque enim multum interest, arbores quis in confinio, an ædificium ponat.

Adiudicatio.

Iudici finium regundorum permittitur, vt vbi nõ possit dirimere fines, adiudicatione controuersiam dirimat. Et [a] si fortè amouendæ veteris obscuritatis gratia per aliam regionem fines dirigere iudex velit, potest hoc facere per iudicationem [a] & condemnationem.

[a] In lib. de limitibus est lex 3. Paulus libr. 23. ad edictum. Etsi fortè, &c.

[a] adiudicationé. lib. de limitib.

III.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVo casu opus est vt ex alterutrius prædio alij adiudicandum sit, quo nomine is cui adiudicatur, inuicem pro eo quod ei adiudicatur, certa pecunia condemnandus est.

IIII. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

SEd & loci vnius controuersia in partes scindi [a] adiudicationibus potest, prout cuiusque dominium in eo loco iudex compererit.

1 ¶ In iudicio finium regundorum etiã eius ratio fit, quod interest. quidenim si quis aliquam vtilitatem ex eo loco percepit, quẽ vicini esse appareat? iniquè [a] damnatio eo nomine fiet. Sed & si mensor ab altero solo conductus sit, condemnatio erit facienda eius qui non conduxit, in partem mercedis. ¶ Post litem autem contestatam etiam fructus venient in hoc iudicium: nam & culpa & dolus exinde præstantur. sed ante iudicium percepti non omnimodo hoc in iudicium venient: aut enim bona fide percepit, & lucrari eum oportet, si eos consumpsit: aut mala fide, & condici oportet.

[a] rescindi. in lib. de limitib.

[a] In lib. de limitibus, non iniquè.

Vbicunque quis non paret iudici, potest deferri iuramentum in litem.

3 ¶ Sed & si quis iudici non pareat in succidenda arbore, vel ædificio in fine posito deponendo, partéue eius, condemnabitur.

Iudex maleficiorum potest cognoscere ciuiliter.

¶ Si dicantur termini dejecti vel exarati, iu- 4
dex qui de crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest. ¶ Si alter fundus duorum 5
alter trium sit, potest iudex vni parti adiudicare locum de quo quæritur, licet plures dominos habeat: quoniam magis fundo quàm personis adiudicari fines intelleguntur. hic autem cum fit adiudicatio pluribus, vnusquisq; portionem habebit, quam in fundo habet: & [a] pro indiuiso. ¶ Qui communem fundum habent, 6
inter se non condemnantur: neque enim inter ipsos accipi videtur iudicium. ¶ Si communem 7
fundum ego & tu habemus, & vicinum fundum ego solus, an finium regundorū iudicium accipere possumus? & scribit Pomponius, non posse nos accipere: quia ego & socius meus in hac actione aduersarij esse non possumus, sed [b] vnius loco habemur. idem Pomponius ne vtile quidem iudicium dandum dicit: cum possit qui propriū habeat, vel communē vel propriū fundum alienare, & sic experiri. ¶ Non so- 8
lùm autem inter duos fundos, verumetiam inter tres pluresue fundos accipi iudicium finium regundorum potest. vt puta [c] singuli plurium fundorum confines sunt, trium fortè vel quatuor. ¶ Finium regundorum actio & in agris 9
vectigalibus, & inter eos qui vsumfructū habent,

[a] & hi pro indiuiso. lib. de limit.

[b] sed &c. in lib. de limitib.

[c] si singuli. lib. de limitib.

bent, vel fructuarium & dominū proprietatis vicini fundi, & inter eos qui iure pignoris 10
possident, competere potest. ¶ Hoc iudicium locū habet in confinio prædiorum rusticorum. [a] vrbanorum displicuit. neq; enim confines hi, sed magis vicini dicuntur: & ea communibus parietibus plerumque disterminantur. & ideo etsi in agris ædificia iuncta sint, locus huic actioni non erit. Et in vrbe hortorū latitudo contingere potest, vt etiam finium regundorum agi possit. Siue [b] via publica interuenit, confinium non intellegitur: & ideo finium regundorum agi non potest:

[a] in lib. de limit. nā in cōfinio prædiorū vrbanorum &c.

[b] In lib. de limit. siue flumen siue via publica, &c.

V. IDEM lib. LX. ad Sabinum.

Via magis in confinio meo via publica vel flumen sit, quàm ager vicini.

VI. IDEM lib. XXIII. [a] ad Edictum.

Sed si riuus priuatus interuenit, finium regundorum agi non potest.

[a] al. XIX.

VII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

De modo agrorum arbitri dantur. & is qui maiorem locum in territorio habere dicitur, ceteris qui minorem locum possident, integrum locum adsignare compellitur. idque ita rescriptum est.

Præses debet iubere vt quis abstineat ab alieno.

VIII. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

Si

SI irruptione fluminis fines agri confudit inundatio, ideóq; vsurpandi quibusdam loca in quibus ius non habent, occasionē præstat, præses prouinciæ alieno eos abstinere, & domino suum restitui, terminósque per mensorem declarari iubet. ¶ *Ad officiū de finibus cognoscentis pertinet mensores mittere, & per eos dirimere ipsam finium quæstionem vt æquum est, si ita res exigit oculísque suis subiectis locis.*

VIIII. IVLIANVS lib. VIII. Digestorum.

IVdicium finium regūdorum manet, quamuis socij communi diuidundo egerint, vel alienauerint fundum.

X. IDEM libro quinquagensimo primo Digestorum.

IVdicium communi diuidundo, familiæ erciscundæ, finium regundorū tale est, vt in eo singulæ personæ duplex ius habeant: agentis, & eius quo cum agitur.

Non præsumuntur fines antiqui mutati, nisi probetur.

XI. PAPINIANVS lib. II. Responsorum.

IN finalibus quæstionibus vetera monumenta, census auctoritas ante litem inchoatam ordinati sequenda est: modò si non varietate successionum, & arbitrio possessorum fines additis vel detractis agris postea permutatos probetur.

* ordinatim. in lib. de limit.

XII.

XII. PAVLVS libro tertio Responsorum.

EOs terminos, quantum ad dominij quæstionem pertinet, obseruari oportere fundorum, quos demonstrauit is qui vtriusq; prædij dominus fuit, cum alterum eorum venderet: non enim termini qui singulos fundos separabant, obseruari debent, sed demonstratio ad finium nouos fines inter fundos constituere.

XIII. GAIVS libro quarto ad Legem duodecim tabularum.

SCiendum est in actione finium regundorum illud obseruandum esse, quod ad exemplum quodammodo eius legis scriptum est, quam Athenis Solonem dicitur tulisse: nam illic ita est: Ἐάν τις ἀιμασίαν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν. ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν. ἐὰν δ' οἴκημα, δύο πόδας. ἐὰν δ' τάφον, ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν. ἐὰν δ' φρέαρ, ὀργυίαν. ἐλαίαν δ' καὶ συκὴν, ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν. τὰ δ' ἄλλα δένδρα, πέντε πόδας. i. Si quis sepem vel maceriam iuxta alterius regionē effoderit, terminum non excedat. si autem murum, pedem derelinquat, si autem domum, duos pedes, si autem sepulchrum aut foueam effoderit, quantum profundum est, tantum derelinquat, si autem puteum, passum: oleam modo pro spatio quod est inter expansas manus.

* lib. de limit.

* Hæc dicitur ἑξάπους, sex pedū mensura Herodoto. Suidas inter expāsas manus accipit. Passū vertit Bulgarus, qui & à passis manibus sic dictus creditur à quibusdā. passus tamen quinque pedes continet tantū, nō sex vt orgya. sed in lib. de limit. agr. dicitur dupliciter accipi. & posteriore

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

autem aut ficum nouem pedes ab externa regione plantet, alia verò ligna, quinque pedes.

FAMILIAE ERCISCVNDAE. TIT. II.

Possessor hereditatis potest agere contra heredem diuisorio.

GAIVS lib. VII. ad Edictum prouinciale.

HAEC actio proficiscitur è lege duodecim tabularum. namq; coheredibus volẽtibus à communione discedere, necessarium videbatur aliquam actionem constitui, qua inter eos res hereditariæ distribuerentur. quæ quidem actio nihilo minus ei quoq; ipso iure competit qui suam partẽ non possidet. sed si is qui possidet, neget eũ sibi coheredem esse, potest eũ excludere per hanc exceptionem, SI IN EA RE QVA DE AGITVR, PRAEIVDICIVM HEREDITATI NON FIAT: quòd si possideat eã partem, licet negetur esse coheres, non nocet talis exceptio. quo fit vt eo casu ipse iudex apud quem hoc iudicium agitur, cognoscat an coheres sit. nisi enim coheres sit, neque adiudicari quicquam ei oportet, neque aduersarius ei condemnandus est.

Quæ hereditas diuiditur.

II. VLPIANVS lib. XIX. ad Edictum.

Per

PEr familiæ erciscundæ actionem diuiditur hereditas: siue ex testamento siue ab intestato siue ex lege duodecim tabularum siue ex aliqua lege deferatur hereditas, vel ex senatusconsulto, vel etiam constitutione. & generaliter eorum dumtaxat diuidi hereditas potest, quorum peti potest hereditas.

1 ¶ Si quarta ad aliquem ex constitutione Diui Pij ad rogatum deferatur, quia hic neque heres neque bonorum possessor fit, vtile erit familiæ erciscundæ iudicium necessarium. ¶ Item

2 si filiusfamilias militis peculium sit, fortius defendi potest hereditatem effectam per constitutiones: & ideo hoc iudicio locus erit. ¶ In familiæ erciscundæ iudicio vnusquisq; heredum

3 & rei & actoris partes sustinet. ¶ Dubitandum autem non est, quin familiæ erciscundæ iudicium & inter pauciores heredes ex pluribus accipi possit. ¶ In hoc iudicium etsi nomina non veniunt, tamen si stipulationes interpositæ fuerint de diuisione eorum, vt stetur ei, & vt alter alteri mandet actiones, procuratorémq; eum in suã rẽ faciat: stabitur diuisioni.

III. GAIVS lib. VII. ad Edictum prouinciale.

PLanè ad officium iudicis nõnumquã pertinet, vt debita & credita singulis pro solido, alijs alia adtribuat: quia sæpe & solutio & exactio partium nõ minima incõmoda habet. Nec tamen scilicet hæc adtributio illud efficit,

vt

vt quis solus totū debeat, vel totum alicui soli debeatur: sed vt siue agendum sit, partim suo partim procuratorio nomine agat: siue cum eo agatur, partim suo partim procuratorio nomine conueniatur. Nā licet libera potestas (esse) maneat creditoribus cum singulis experiundi, tamen & his libera potestas est suo loco substituendi eos, in quos onera actionis officio iudicis translata sunt.

IIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

CEteræ itaque res præter nomina, veniunt in hoc iudiciū. Sin autem nomen vni ex heredibus legatum sit, iudicio familiæ erciscundæ hoc heres consequitur. ¶ Mala me-1
dicamenta & venena veniunt quidē in iudicium, sed iudex omnino interponere se in his non debet: boni enim & innocentis viri officio eum fungi oportet. Tantundem debebit facere & in libris improbatæ lectionis, magicis fortè, vel his similibus: hæc enim omnia protinus corrumpenda sunt. ¶ Sed & si quid ex pecu-2
latu vel ex sacrilegio adquæsitum erit, vel vi aut latrocinio aut adgressura, hoc non diuidetur. Sed & tabulas testamēti debebit aut apud eū qui ex maiore parte heres est, iubere manere, aut in æde deponi. Nam & Labeo scribit, venditæ hereditate tabulas testamenti descriptas deponi oportere. heredē enim exemplum debere

debere dare: tabulas verò authenticas ipsum retinere, aut in æde deponere.

V. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SI quæ sunt cautiones hereditariæ, eas iudex curare debet, vt apud eum maneant qui maiore ex parte heres sit: ceteri descriptū & recognitum faciant, cautione interposita, vt cum res exegerit, ipsæ exhibeātur. Si omnes isdem ex partibus heredes sint, nec inter eos conueniat, apud quem potius esse debeant, sortiri eos oportet: aut ex consensu, vel suffragio eligendus est amicus, apud quem deponantur: vel in æde sacra deponi debent.

VI. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

NAm ad licitationem rem deducere, vt qui licitatione vicit hic habeat instrumenta hereditaria, non placet neque mihi neque Pomponio.

Victoria eius qui putatur esse heres prodest ei ad quem apparet postea hereditatem pertinere.

VII. VENVLEIVS libro septimo Stipulationum.

SI hæres vnus, cū sub condicione adiectum coheredem, aut apud hostes adiectū (eo *) habuerit, dixerit se heredem esse, & actione expertus vicerit, deinde condicio heredis extiterit, vel postliminio redierit, an victoriæ cōmodum debeat cum eo communicari? nam in-

* Particula hæc videtur superfluere in Floré. archetypo.

dubitatè iudicati actio ei insolidum competit. & electionem coheredi dandam, ideſt aut communicandam eam, aut experiundi faciendam poteſtatem huic qui poſt victoriam coheredis effectus ſit hæres, aut reuerſus ſit in ciuitatem. Idemque obſeruandum, ſi poſtea natus ſit poſtumus, non enim his perſonis ſilentium imputari poteſt, cum ad hereditatem poſt victoriam coheredis peruenerint.

VIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

POmponius ſcribit, ſi vni ex heredibus prælegatæ fuerint rationes, non prius ei tradendas quàm coheredes deſcripſerint. Nam & ſi ſeruus actor, inquit, fuerit legatus, non aliàs eum tradendum quàm rationes reddiderit. Nos videbimus numquid & cautio ſit interponenda: vt quotiens deſideratæ fuerint rationes, vel actor prælegatus, copia eorum fiat: pleruſque enim authenticæ rationes ſunt neceſſariæ actori * ad inſtruenda ea quæ poſtea emergunt ad notitiam eius ſpectantia. & neceſſarium eſt cautionem ab eo ſuper hoc coheredibus præſtari. idem Pomponius.

* Quidam putant legendum, & actor.

De columbis & aliis huiuſmodi.

¶ Pomponius ait, columbas quæ emitti ſolent de columbario, venire in familiæ herciſcundæ iudicium: cum noſtræ ſint tamdiu quamdiu conſuetudinem habeant ad nos reuertendi.

¶ quare

quare ſi quis eas adprehendiſſet, furti nobis competit actio. Idem & in apibus dicitur: quia in patrimonio noſtro computantur. Sed & ſi quid è pecoribus noſtris à beſtia ereptum ſit, venire in familiæ herciſcundæ iudicium putat, ſi feram euaſerit: nam magis eſſe, vt non deſinat noſtrum eſſe, inquit, quod à lupo eripitur vel alia veſtia, tamdiu quamdiu ab eo fuerit conſumptum.

VIIII. PAVLVS libro vicenſimo tertio ad Edictum.

VEniunt in hoc iudicium res quas heredes vſuceperunt, cum defuncto traditæ eſſent. hæ quoque res quæ heredibus traditæ ſunt, cum defunctus emiſſet:

Coheredes poſſunt inter ſe diuidere rē emphyteuticam, etiam irrequiſito domino.

X. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

VEm prædia quæ noſtri patrimonij ſunt: ſed & vectigalia, vel ſuperficiaria: nec minus hæ quoque res, quas alienas defunctus bona fide poſſidet.

XI. PAVLVS libro vicenſimo tertio ad Edictum.

PArtum quoque editum * & * poſt aditam hereditatem,

XII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

ET post litem contestatam Sabinus scribit in familiæ erciscundæ iudicium venire, & adiudicari posse. Idem erit & si seruis hereditariis ab extraneo aliquid datum sit.

Sententia intelligitur saluo iure tertij, vt ea transferatur res saluo iure tertij. Bart.

¶ Res quæ sub condicione legata est, interim heredũ est: & ideo venit in familiæ erciscundæ iudicium, & adiudicari potest, cum sua scilicet causa: vt existente condicione eximatur ab eo cui adiudicata est: aut deficiente condicione ad eos reuertatur, à quibus relicta est. Idem & in statulibero dicitur: qui interim est heredum: existente autem condicione ad libertatem perueniat.

Post iudicium alienationes voluntariæ prohibitæ sunt, secus in necessariis. Bart.

XIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

ALienationes enim post iudicium acceptum interdictæ sunt, dumtaxat voluntariæ: non quæ vetustiorem causam & originem iuris habent necessariam.

XIIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & si vsucapio fuerit cœpta ab eo qui heres non erat, ante litem contestatam, & postea impleta fuerit, rem de iudicio subducit.

¶ Vsus

1 ¶ Vsusfructus an in iudicium deducatur quæritur: vtputa si deducto vsufructu fundus sit *ab *heredibus legatus:

XV. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

VEl si seruo hereditario vsusfructus legatus sit: nec enim à personis discedere sine interitu sui potest.

XVI. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

ET puto officio iudicis contineri, vt si volent heredes à communione vsusfructus discedere, morem ei gerat cautionibus interpositis. ¶ Iulianus ait, si alij fundum alij vsumfructum fundi iudex adiudicauerit, non communicari vsumfructum. ¶ Vsusfructus & ex certo tempore & vsque ad certum tempus & alternis annis adiudicari potest. Id quod annis fundo post litem contestatam illuit, æquè venit in hoc iudicium. ¶ Sed & si dolo vel culpa quid in vsumfructum ab vno ex heredibus factum sit, hoc quoque in iudicium venire Pomponius ait. Nam & omnia quæ quis in hereditate dolo aut culpa fecerit, in iudicium familiæ erciscundæ veniunt. sic tamen, si quasi heres fecerit. Et ideo si vivo testatore vnus ex heredibus pecuniam sustulerit, in familiæ erciscundæ iudicium ea non venit: quia tunc nondum heres erat. vbi autem quasi heres fecit, etsi aliam præterea quis actionem habeat, ta-

2 &. l. idé. §. non solum. ff. de vsufr. accresc.

3 *Rectè sic Flo. perperã quidam corrigit, alluit.

men teneri eum familiæ erciscundæ iudicio Iulianus scribit.

De damno dato à coherede.

¶ *Denique ait, si vnus ex heredibus rationes* 4
hereditarias deleuerit vel interleuerit, teneri quidem lege Aquilia, quasi corruperit: non minus autem etiam familiæ erciscundæ iudicio.
¶ *Item si seruus hereditarius propriam rem* 5
heredum vnius subripuerit, Ofilius ait, esse familiæ erciscundæ actionem, & communi diuidundo furtique actionem cessare. Quare agentem familiæ erciscundæ iudicio consecuturum, vt aut ei seruus adiudicetur, aut litis æstimatio in simplum offeratur.

XVII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

DAmno commisso ab vno herede, conueniens est dicere, simpli habendam æstimationem in familiæ erciscundæ iudicio.

XVIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

HIs consequenter Iulianus ait, si ex pluribus heredibus vni seruus sit generaliter per optionem legatus, & heredes Stichum tabulas hereditarias interleuisse dicant vel corrupisse, & propter hoc renuntiauerint, ne optaretur seruus, deinde optatus vindicetur, poterunt, si eis vindicetur, doli mali exceptione vti: & de seruo quæstionem habere.

Contra

Contra agentem famil. herciſc. non poteſt obiici hereditatem pertinere ad fiſcum. Bart.

¶ Sed an in familiæ erciscundæ iudicium de 1
morte testatoris vel de morte vxoris liberorúmque suorum habebunt quæstionem heredes, quæritur: & rectissimè Pomponius ait, hæc ad diuisionem rerum hereditariarum non 2
pertinere. ¶ Idem quærit, si quis testamento cauerit, vt seruus exportandus veneat, officio familiæ erciscundæ iudicis contineri, vt voluntas defuncti non intercidat. Sed & cum monumentum iusserit testator fieri, familiæ erciscundæ agent vt fiat. Idem tamen temptat, quia heredum interest quos ius monumenti sequitur, præscriptis verbis posse eos experiri, vt mo- 3
numẽtum fiat. ¶ Sumptuum quos vnus ex heredibus bona fide fecerit, vsuras quoque consequi potest à coherede ex die moræ secundum rescriptum Imperatorum Seueri & Antonini.

Solutio debitorum.

¶ Celsus etiam illud eleganter adiicit, coheredẽ, 4
etsi non soluit, habere familiæ erciscundæ iudicium, vt cogatur coheres soluere: cum aliàs non sit liberaturus rem creditor, nisi insolidum ei satisfiat. ¶ Si filiusfamilias patri heres pro parte extitisset, & à creditoribus peculiaribus conueniretur: cum paratus sit soluere id omne quod debetur, per doli exceptionem

consequetur à creditoribus mandari sibi actiones. sed etiam familiæ erciscundæ iudicium cum coheredibus habet. ¶ Cum vnus ex heredibus legatum exsoluit ei qui missus fuerat in possessionem legatorum seruandorum causa, putat Papinianus, & verum est, familiæ erciscundæ iudicium ei competere aduersus coheredes: quia non aliàs discederet legatarius à possessione quam vice pignoris erat consecutus, quàm si totum ei legatum fuisset exsolutum. ¶ Sed & si quis Titio debitum soluerit, ne pignus veniret. Neratius scribit familiæ erciscundæ iudicio eum posse experiri.

XIX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

ITem ex diuerso similiter prospicere iudex debet, vt quod vnus ex heredibus ex re hereditaria percepit, stipulátúsve est, non ad eius solius lucrum pertineat. Quæ ita scilicet consequetur iudex, si aut reputationes inter eos fecerit, aut si curauerit cautiones interponi, quibus inter eos communicentur commoda & incommoda.

Qui onera matrimonij sustinet, debet dotem percipere. Bart.

XX. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI filia nupta quæ dotem conferre debuit, per errorem coheredum ita cauit, vt quod à marito reciperasset, pro partibus hereditariis

soluere, nihilo minus arbitrum familiæ erciscundæ sic arbitraturum Papinianus scribit, vt etiam si constante matrimonio ipsa diem suum obierit, conferatur dos. nam imperitia, inquit, coheredum iurisdictionis formam mutare non potuit. ¶ Si filiusfamilias iussu patris obligatus sit, debebit hoc debitum præcipere. sed & si in rem patris vertit, idem placet. & si de peculio, peculium præcipiet. & ita Imperator noster rescripsit. ¶ Hoc amplius filiusfamilias heres institutus dotem vxoris suæ præcipiet, nec immeritò: quia ipse onera matrimonij sustinet. integram igitur dotem præcipiet: & cauebit defunsum iri coheredes qui ex stipulatu possunt conueniri. idem & si alius dotem dedit, & stipulatus est. nec solum vxoris suæ doteni, sed etiam filij sui vxoris: quasi hoc quoque matrimonij onus ad ipsum spectet: quia filij onera & nurus ipse agnoscere necesse habet. Præcipere autem non solum patri datam dotem filium oportere, verumetiam ipsi filio Marcellus scribit: sed filio datam tamdiu quamdiu peculium patitur, vel in rem patris versum sit.

Diuilio patris inter filios, habet vim vltimæ voluntatis, non simplicis donationis.

¶ Si pater † in filios sine scriptura bona diuisit, & onera æris alieni pro modo possessionum

† inter

Dd 5

1 i. prætoriæ stipulatiõis, & edicti de collationibus. l. 56. §. ij. ff. de iur. do. l. 2. C. eo.

2

3

distribuit, non videri simplicem donationem, sed potius suprem̃i iudicij diuisionem Papinianus ait. Planè, inquit, si creditores eos pro portionibus hereditarijs conueniant, & vnus placita detrectet, posse cum eo præscriptis verbis agi, quasi certa lege permutationem fecerint: scilicet si omnes res diuisæ sint. ¶ Familiæ 4 erciscundæ iudicium amplius quàm semel agi non potest, nisi causa cognita. quòd si quædam res indiuisæ relictæ sunt, communi dividundo de his agi potest. ¶ Papinianus ait, si vni ex 5 heredibus onus æris alieni iniungitur citra speciem legati, officio iudicis familiæ erciscundæ cognoscentis suscipere eum id oportere: sed non vltra dodrantem portionis suæ: vt quadrantem illibatum habeat. indemnis igitur coheredes suos præstare cauebit. Idem scrivit & si filius in muneribus publicis in quibus pater ei consentit, reliquatus est, & pro parte heres scriptus est, hoc quoque debere præcipere: quia & hoc patris æs alienum fuit. sed si qua munera post mortem patris suscepit, ab his heredes patri soluti sunt. Neratius autem respondit, eum qui plures filios haberet, vnum ex filiis ἀγωνοθετίαν, i. munus edendorum certaminum. susceperum professum esse: & prius quàm honore fungeretur mortuum esse, omnibus filiis heredibus institutis: & quæsitũ esse. an is filius quod in eam rẽ impẽdisset, familiæ

In vulgat. est lex, Si vni.

Alcia. j. par. c. 22.

erciscundæ consequatur. eiq; respondisse nulla actione idem consequi posse. quòd meritò displicet. debet itaque hoc in familiæ erciscundæ 6 iudicium venire. ¶ Item Papinianus scribit, si maritus alterũ ex heredibus onus dotis soluendæ quæ in stipulationem venit, suscipere iussit, & mulier aduersus vtrumque dirigat dotis petitionẽ, coheredem esse defendendum ab eo qui suscipere onus iussus est. Sed legata quæ ab vtroque pro dote data, electa dote retinentur, in compendio coheredis esse qui debito leuatur, non oportet. videlicet vt coheres qui onus æris alieni suscepit, officio iudicis legatum consequatur: & verum est hoc, nisi aliud testator edixit. Idem scribit, quod vni ex coheredibus statuliber condicionis implendæ nomine dedit de peculio, in hoc iudicium non venire, nec communicari debere.

Quidam legunt diuisis vocibus, id em. i. id eum. & ita in quodam manuscr. reperi.

XXI. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

IDem & in communi dividundo.

XXII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

ITEM Labeo scribit, si vnus heredum thesaurum relictum à testatore effodit, familiæ erciscundæ iudicio eum teneri, etsi cum extraneo consicio partitus sit. ¶ Familiæ erciscũdæ iudex ita potest pluribus eandem rem adiudicare, si aut pluribus fuerit vnius rei præce

præceptio relicta, vbi etiam necessitatem facere Pomponius scribit, vt pluribus adiudicetur: vel si certam partem vnicuique coheredũ adsignet: sed potest etiam licitatione admissa vnirem adiudicare. ¶ Sed & regionibus diuisum fundum posse adiudicare secundum diuisionem, nemo dubitauerit. Sed etiam cum adiudicat, poterit imponere aliquam seruitutẽ, vt alium alij seruum faciat ex is quos adiudicat. Sed si pure alij adiudicauerit fundum, alium adiudicando amplius seruitutem imponere non poterit. ¶ Familiæ erciscundæ iudicium ex duobus constat: id est rebus atque præstationibus: quæ sunt personales actiones. ¶ Papinianus de re quæ apud hostes est, Marcellum reprehendit, quòd nõ putat is præstationes eius rei venire in familiæ erciscundæ iudicium quæ apud hostes est: quid enim impedimentum est rei præstationem venire, cum & ipsa veniat

XXIII. PAVLVS libro vicensimotertio ad Edictum.

PRopter spem posliminij? scilicet cũ cautione: quia possunt non reuerti, nisi si tantum æstimatus sit dubius euentus.

XXIIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & eius rei quæ in rebus humanis esse desiit, veniunt præstationes. & ego Papiniano consentio. Familiæ erciscunda iudicium &

& inter bonorum possessores, et inter eum cui restituta est hereditas ex Trebelliano senatusconsulto, & ceteros honorarios successores locum habet.

Iudicium diuisorium habet locum pro diuisione fienda, non pro facta.

XXV. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

HEredes eius qui apud hostes decessit, hoc iudicium experiri possunt. Si miles alium castrensium alium ceterorum bonorum heredem fecerit, non est locus familiæ erciscundæ iudicio: diuisum est enim per constitutiones inter eos patrimonium. quemadmodum cessat familiæ erciscundæ iudiciũ cum nihil in corporibus, sed omnia in nominibus sunt. ¶ Quantum verò ad accipiendum familiæ erciscundæ iudicium, nihil interest possideat quis hereditatem nec ne.

In eodem libello possunt cumulari plures actiones eiusdem generis & formæ.

2 ¶ De pluribus hereditatibus quæ inter eosdem ex diuersis causis communes sint, vnũ familiæ
3 erciscundæ iudicium sumi potest. ¶ Si inter me & te Titiana hereditas communis sit, inter me autem & TETITIVM Seiana, posse vnum iudicium accipi inter tres Pomponius scribit.
4 ¶ Item si plures hereditates inter nos communes sunt, possumus de vna familiæ erciscundæ iudicium

iudicium experiri. ¶ Si testator rem commu-
nem cum extraneo habebat, siue rei suæ par-
tem alicui legauit, aut heres ante iudicium fa-
miliæ erciscundæ acceptum partem suam alie-
nauit, ad officium iudicis pertinet, vt eam par-
tem quæ testatoris fuit, alicui iubeat tradi.

Titulus singularis excludit iudicium fam. er-
cisc. sicut & petit. heredit. Bart.

¶ Quod pro emptore vel pro donato, puta, co- 6
heres possidet, in familiæ erciscundæ iudicium
venire negat Pomponius. ¶ Idem scribit, cum 7
ego & tu heredes Titio extitissemus, si tu par-
tem fundi quem totum hereditarium dicebas,
à Sempronio petieris, & victus fueris, nec
eandem partem à Sempronio emero, & tradi-
tus mihi fuerit, agente te familiæ erciscundæ
iudicio, nō veniet non solum hoc quod pro he-
rede possidetur, sed nec id quod pro emptore:
cum enim per iudicem priorem apparuit, totam
non esse hereditatis, quemadmodum in fami-
liæ erciscundæ iudicium veniat? ¶ An ea sti- 8
pulatio qua singuli heredes insolidum habent
actionem, veniat in hoc iudicium, dubitatur:
veluti si is qui viam, iter, actus stipulatus
erat, decesserit: quia talis stipulatio per legem
duodecim tabularum non diuiditur: quia nec
potest: sed verius est non venire eam in iudi-
cium, sed omnibus insolidum competere actio-
nem. & si non præstetur via, pro parte

her

hereditaria condemnationem fieri oportet.
9 ¶ Contra si promissor viæ decesserit pluribus
heredibus institutis, nec diuiditur obligatio, nec
dubium est quin duret: quoniā viam promit-
tere & is potest qui fundum non habet: igitur
quia singuli insolidum tenentur, officio iudicis
cautiones interponi debere, vt si quis ex his con
uentus litis æstimationem præstiterit, id pro
parte à ceteris consequatur. Idem dicendum
10 est et si testator viam legauerit. ¶ In illa quo-
que stipulatione prospiciēdum est coheredibus,
si testator promiserat, NEQVE PER SE NE-
QVE PER HEREDEM SVVM FIERI
QVO MINVS IRE AGERE POSSIT: quo-
niam vno prohibente, insolidum committitur
stipulatio: ne vnius factum ceteris damnosum
11 sit. ¶ Idē iuris est in pecunia promissa à testa-
tore, si sub pœna promissa sit: nam licet hæc
obligatio diuidatur per legem duodecim tabu-
larum, tamen quia nihilum prodest ad pœnam
euitandam partem suam soluere, siue nondum
soluta est pecunia, nec dies venit, prospicien-
dum est per cautionem, vt de indemnitate ca-
ueat per quem factum fuerit ne omnis pecuniæ
solueretur: aut vt caueat, se ei qui solidum sol-
uerit, partem præstaturum: siue etiam soluit
vnus vniuersam pecuniam quam defunctus
promittit ne pœna committeretur, familiæ er-
ciscundæ iudicio à coheredibus partes recipere

poterit

† lucridis poterit. Idem obseruatur in pignoribus † solu-
endis: nam nisi vniuersum quod debetur offe-
retur, iure pignus creditor vendere potest. ¶ Si 12
vnus ex coheredibus noxali iudicio seruum he-
reditarium defenderit, & litis æstimationem
optulerit, cum hoc expediret, id pro parte hos
iudicio consequatur. Idem est & si vnus lega-
torum nomine cauerit, ne in possessionem mit-
terentur, & omnino quæ pro parte expediri
non possunt, si vnus cogente necessitate fe-
cerit familiæ erciscundæ iudicio locus est.

In rebus propriis & communibus quis est minus adstrictus, quàm alienis.

¶ Non tantùm dolũ, sed et culpam in re here- 13
ditaria præstare debet coheres: quoniã cũ cohe-
rede non contrahimus, sed incidimus in eũ, non
tamen diligentiã præstare debet, qualem dili-
gens paterfamilias: quoniam hic propter suam
partem causam habuit gerendi: & ideo negó-
tiorum gestorum ei actio non competit, talem
igitur diligentiam præstare debet, qualem in
suis rebus. Eadem sunt, si duobus res legata
sit: nam & hos coniunxit ex societatem non
consensus, sed res. ¶ Si incerto homine legato, 14
& postea defuncto legatario aliquis ex here-
dibus legatarij non consentiendo impedierit
legatũ, is qui impedit, hoc iudicio ceteris quan-
ti interfit eorum damnabitur. Idem est si è
contrario vnus ex heredibus, à quibus genera-
liter

liter homo legatus est quem ipsi elegerint, no-
luerit consentire vt præstetur quem solui om-
nibus expediebat: & ideo conuenti à legatario
15 iudicio, pluris damnati fuerint. ¶ Item culpæ
nomine tenetur qui cum ante alios ipse adisset
hereditatem, seruitutes prædiis hereditariis de-
16 bitas passus est non vtendo amitti. ¶ Si filius
cum patrem defenderet, condemnatus soluerit
vel viuo eo vel post mortem, potest æquius di-
ci, habere petitionem à coherede in familiæ er-
17 ciscundæ iudicio. ¶ Iudex familiæ erciscundæ
nihil debet induisum relinquere. Item curare
debet vt de euictione caueatur his quibus ad-
8 iudicat. ¶ Si pecunia quæ domi relicta nõ est,
per præceptionem relicta sit, vtrum vniuersa à
coheredibus præstanda sit, an pro parte here-
ditaria, quemadmodum si pecunia in hereditate relicta esset, dubitatur. & magis dicen-
dum est vt id præstandum sit, quod præstare-
tur, si pecunia esset inuenta.

XXVI. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

OFficio autem iudicis conuenit, iubere
rem hereditariam venire vnam pluréſ-
ue: pecuniámque ex pretio redactam ei nu-
merari cui legata sit.

Sententia non potest pro parte valere, & pro parte non.

XXVII. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

IN hoc iudicio condemnationes & absolutiones in omnium persona faciendæ sunt: et ideo si in alicuius persona omissa sit damnatio, in ceterorum quoque persona quod fecit iudex non valebit: quia non potest ex vno iudicio res iudicata in partem valere, in partem non valere.

XXVIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

REm pignori creditori datam si per præceptionem legauerit testator, officio iudicis continetur, vt ex communi pecunia ludatur: eámque ferat is cui eo modo fuerat legata.

De re pignori data.

XXVIIII. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

SI pignori res data defuncto sit, dicendum est, in familiæ erciscundæ iudicium venire: sed is cui adiudicabitur, in familiæ erciscundæ iudicio pro parte coheredi erit damnandus. nec cauere debet coheredi indemnem eum fore aduersus eum qui pignori dederit: quia pro eo erit ac si hypothecaria vel Seruiana actione petita litis æstimatio oblata sit: vt & is qui optulerit, aduersus dominum vindicantem exceptione tuendus sit. Contra quoque si is heres eum pignus adiudicatum est, velit totum reddere, licet debitor nolit, audiendus est. Non idem dici potest, si alteram partem creditor emerit:

emerit: adiudicatio enim necessaria est, emptio voluntaria: nisi si obiciatur creditori, quòd animose licitus est. sed huius rei ratio habebitur: quia quod creditor egit, pro eo habendum est ac si debitor per procuratorem egisset: & eius quod propter necessitatem impendit, etiam vltro est actio creditori.

Fundus in quo est locus religiosus venit in diuisione, loco religioso excepto. Bart.

XXX. MODESTINVS libro sexto Responsorum.

FVndus mihi communis est pupillæ cohæredi: in eo fundo reliquiæ sunt conditæ, quibus religio ab vtriusque patribus debebatur: nam parentes quoque eiusdem pupillæ ibi sepulti sunt: sed tutores distrahere fundum volunt: ego non consentio: sed portionem meam possidere malo, cum vniuersitatem emere non possim, & velim pro meo arbitrio exsequi ius religionis: quæro an rectè arbitrum communi duidundo ad hunc fundum partiendum petam: an etiam is arbitor qui familiæ erciscundæ datur, isdem partibus fungi possit, vt hãc possessionem, exemptis ceteris corporibus hereditariis, pro iure cuique nobis pariatur. Herẽnius Modestinus respondit, nihil proponi cur familiæ erciscundæ iudicio [a] addictus arbiter officium suũ etiam in eius fundi de quo agitur di-

[a] Rectè hic Flor non additus, vt in vulgat.

uisionem interponere non possit : sed religiosa ea in iudicium non deduci, eorúmque ius singulis heredibus insolidum competere.

XXXI. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

SI seruus pignori obligatus luatur ab vno ex heredibus, quamuis postea decedat, officium tamen arbitri durat: suffic temim communionis causa quæ præcesserit, quæq; odie duraret, si res non intercidisset.

Ea quæ non sunt diuisa in vita, veniunt diuidenda per mortem. Bart.

XXXII. IDEM libro secundo Responsorum.

QVæ pater inter filios non diuisit post datas actiones vice diuisionis adsingulos pro hereditaria portione pertinent: modò si cetera quæ non diuisit, in vnum generaliter non contulit, vel res datas non sequuntur.

XXXIII. IDEM libro septimo Responsorum.

SI paterfamilias singulis heredibus fundos legando diuisionis arbitrio fungi voluit, non aliter partem suam coheres præstare cogetur quàm si vice mutua partem nexu pignoris liberam consequatur.

Æstimatio quæ fit tempore diuisionis, non facit emptionem. Bart.

XXXIIII. IDEM libro octauo Responsorum.

Seruos

SEruos inter coheredes tempore diuisionis æstimatos, non emendi sed diuidendi animo pretiis adscriptos videri placuit: quare suspensa condicione mortuos tam heredi quàm fideicommissario deperisse.

Inter patrem & filium causa dotis consistit donatio.

XXXV. IDEM libro duodecimo Responsorũ.

POmponius Philadelphus dotis causa prædia filiæ, quam habebat in potestate, tradidit: & reditus eorum genero solui mandauit: an ea præcipua filia retinere possit, cum omnis filios heredes instituisset, quærebatur. instam causam retinendæ possessionis habere filiam, quoniam pater prædia de quibus quærebatur, dotis esse voluit, & matrimonii post mortem quoque patris steterat, respondi: filiam etenim quæ naturaliter agros tenuit, specie dotis cuius capax fuisset defendi.

Solutum authoritate sententiæ non repetitur vt indebitum. Bart.

XXXVI. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

CVm putarem te coheredem meum esse, idque verum non esset, egi tecum familiæ erciscundæ iudicio, & à iudice inuicem adiudicationes & condemnationes factæ sunt: quæro, rei veritate cognita vtrum cõdictio inuicem competat, an vindicatio: & an aliud

in eo qui heres est, aliud in eo qui heres nõ sit, dicendum est. respondi, qui ex asse heres erat, si cum putaret se Titium coheredem habere, acceperit cum eo familiæ erciscundæ iudiciũ, & condemnationibus factis soluerit pecuniam, quoniam ex causa iudicati soluit, repetere non potest. Sed tu videris eo moueri, quòd non est iudicium familiæ erciscundæ nisi inter coheredes acceptum: sed quamuis non sit iudicium, tamen sufficit ad impediendam repetitionem, quòd quis se putat condemnatũ. Quòd si neuter earum heres fuit, sed quasi heredes essent, acceperint familiæ erciscundæ iudicium, de repetitione idem in vtriusque dicendum est quod diximus in altero. Planè si sine iudice diuiserint res, etiam cõdictionem earum rerum, quæ ei cesserunt quem coheredem esse putabit [a] *qui fuit heres, cõpetere dici potest: non enim transactum inter eos intellegitur, cum ille coheredem esse putauerit.*

[a] Sequentia desunt in manuscr. & vulgat. sed sunt Flor. nec otiosè, vt putat Alciatus lib. 2. Disputc. cap. 8.

XXXVII. SCAEVOLA libro duodecimo Quæstionum.

QVi familiæ erciscundæ iudicio agit, non confitetur aduersarium sibi esse coheredem.

In diuidendo si fuit æqualitas seruata, debet esse diuisio firma. Bart.

XXXVIII. PAVLVS libro tertio Responsorum.

Lucius

LVcius & Titia fratres emancipati à patre, adulti curatores acceperunt: hi communes pecunias ex reditibus redactas singulis subministrauerunt: postea omne patrimonium diuiserũt: & post diuisionem Titia soror Lucio fratri suo cœpit quæstionem mouere, quasi amplius accepisset quàm ipsa acceperat: cum Lucius frater eius non amplius sua portione, immo minus quàm dimidiam consecutus sit: quæro, an Titiæ competat aduersus fratrem actio. Paulus respondit, secundum ea quæ proponuntur, si Lucius non amplius ex reditu prædiorum communium accepit quàm pro hereditaria portione ei competeret, nullam sorori eius aduersus eum competere actionem. idem respondit, cum ex decretis alimentis à prætore amplius fratrem accepisse diceretur quàm sororem: non tamen vltra partem dimidiam.

Qui obtinuit in causa communi, repetit expensas pro rata. Bart.

XXXVIIII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

EX parte heres institutus causam de totis bonis, quam omnes heredes patiebantur ob inultam mortem, suscepit, & optinuit. coheres ab eo partem suam petebat, nec partem sumptuum factorum in litem præstare volebat: quæsitum est, an doli exceptio noceret. respondi, si idcirco amplius erogatum esset, quòd

&. l. vl. C. de bon. auth. iudic. poss. ipsius quoque causa defensa esset, habendam rationem sumptuum. Sed & si omiserit dolo exceptionem, agere potest de recipienda portione sumptuum.

Quoad collationem testatus videtur decedere, qui in codicillis de omnibus bonis disponit. Bart.

¶ *Intestato moriens codicillis prædia sua omnia & patrimonium inter liberos diuisit: ita vt longe amplius filio quàm filiæ relinqueret: quæsitum est, an soror fratri dotem conferre deberet. respondi, secundū ea quæ proponerentur, si nihil indiuisum relinquisset, rectius dici ex voluntate defuncti collationem dotis cessare.* ¶ *Seruo libertatem dedit qui erat annorum quindecim, cum erit annorum triginta: eidem ex die mortis suæ quoad viueret ciuariorum nomine denarios denos, vestiarij, denarios viginti quinque præstari se velle significauit. quæsitum est, an vtile esset ciuariorum & vestiariorum legatum, cum Stichus ante libertatis tempus decesserit. & an si non est vtile, heres qui præstiterat, à coherede repetere possit, apud quem morabatur. respondi, non quidem debita fuisse: sed si idquod datum est in alimenta, consumptum sit, repeti non posse.* 1

Debita contracta per vnum ex fratribus communem hered. possidentib. non veniunt de communi soluenda. Bart.

¶ *Filius*

3 ¶ *Filius reipublicæ debita quæ post mortē patris contraxit, fratri suo pro parte hereditariæ reputare non potest, si non in omnibus socij essent: licet hereditatē paternam communem haberent, & pater pro altero filio in patria magistratu functus decesserit.*

Perempto principali facto testatoris, perimitur accessorium. Bar.

4 ¶ *Duos filios scripsit heredes, & certos homines vnicuiq; eorum prælegauit, in quibus vni Stephanum cum peculio: is viuo testatore manumissus decessit: deinde pater: quæsitum est, an id quod in peculio habuit Stephanus prius quàm manumitteretur, ad vtrosq; filios pertineat, an verò ad eum solum cui cum peculio prælegatus fuerat. respondi, secundum ea quæ*
5 *proponerentur, ad vtrosque.* ¶ *Pater† in filios diuisit bona, & eam diuisionē testamento confirmauit: & cauit vt ex alienum quod vnusquisque eorum habet siue habebit, solus sustineret: postea vnus ex filijs cum pecunia mutuaretur, interuenit pater: eiusq; consensu prædia quæ filio adsignauerat, pignori data sunt: post mortem patris eadem prædia idem filius possedit: vsuras soluit: quæro an familiæ erciscundæ iudicio, si prædia pignori data distrahat creditor, aliquid ei à coherede præstandum sit: respondi, secundum ea quæ proponerentur, non esse præstandum.* † vter

XL. GAIVS lib. II. Fideicommissorum.

SI ex asse heres institutus rogatus sit mihi partem aliquam restituere, veluti dimidiam, vtile familiæ erciscundæ iudicium rectè inter nos agetur.

Iudex appellationis potest pro parte sententiam confirmare, & pro partem nullam pronuntiare. Bart.

XLI. PAVLVS lib. I. Decretorum.

[a] Repetitur in l. vlti. ff. de iur. patr. [b] Camelia Pia.

QVædam[a] mulier[b] ab iudice appellauerat, quòd diceret eum de diuidenda hereditate inter se & coheredem non tantùm res, sed & libertos diuisisse: & alimenta quæ dari testator certis libertis iussisset: nullo enim iure id eum fecisse. Ex diuerso respondebatur, consensisse eos diuisioni: & multis annis alimenta secundum diuisionem præstitisse. Placuit standum esse alimentorũ præstationi. sed & illud adiecit, nullam esse libertorum diuisionem.

Debitum ab vno ex heredibus potest prælegari.

XLII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

SI ita legatum fuerit vni ex heredibus, QVOD MIHI DEBET, PRAECIPITO, officio iudicis familiæ erciscundæ continetur, ne ab eo coheredes exigant. nam & si quod alius deberet præcipere vnus iussus fuerit, officio

officio iudicis actiones ei præstari debebunt pro portione coheredis.

XLIII. VLPIANVS libro trigensimo ad Sabinum.

ARbitrum familiæ erciscundæ vel vnus petere potest. nam prouocare apud iudicem vel vnum heredem posse palam est. igitur & præsentibus ceteris & inuitis poterit vel vnus arbitrum poscere.

XLIIII. PAVLVS lib. VI. ad Sabinum.

INter coheredes etiam communi diuidundo iudicio agi potest, vt res dumtaxat quæ eorũ communes sint, & causæ ex his rebus pendentes in iudicium veniant. de ceteris verò in integro sit familiæ erciscundæ iudicium.

Prætor debet tueri suam adiudicationem.

1 ¶ *Si familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo actũ sit, adiudicationes prætor tuetur, & exceptiones aut actiones dando.* ¶ *Si coheredes absente vno coherede rem vẽdiderunt, & in ea re dolo malo fecerunt quo plus ad eos perueniret, vel familiæ erciscundæ iudicio præstabunt*
3 *ei qui afuit, vel hered. tatis petitione.* ¶ *Fructus quos ante aditam hereditatẽ ex fundo hereditario heres capit, nõ aliter familiæ erciscundæ iudicio præstare cum Iulianus ait, quàm si cum sciret hereditarium fundum esse ceperit.*
4 ¶ *Qui familiæ erciscundæ, & communi diuidundo, & finium regundorum agunt, & actores*

res sunt & rei. & ideo iurare debent non calumniæ causa litem intendere, & non calumniæ causa ad infitias ire.

Quod heres sentit ex suo facto, sibi imputare debet.

¶ Quòd ex facto suo vnus ex coheredibus ex stipulatione hereditaria præstat, à cohærede non repetet: veluti si à se heredéque suo dolum malum afuturum defunctus spopondit: vel neque per se neque per heredem suum fore quominus quis eat agat. immo etsi reliqui propter factum vnius teneri cœperint, quasi condicio stipulationis hereditariæ exstiterit, habebunt familiæ erciscundæ iudicium cum eo propter quem commissa sit stipulatio. ¶ *Si quis stipulatus fuerit, Titium heredémque eius ratum habiturum, & Titius pluribus heredibus relictis decesserit, eum solum teneri qui non habuit ratum. & solum ex heredibus stipulatoris acturum à quo fuerit petitū.* ¶ *Vsufructu vxori legato donec ei dos soluatur, per arbitrum familiæ erciscundæ tam id quod coheredis nomine ex dote solutum sit reciperare potest, quàm vt coheres soluat, effici posse Cassius ait. & verum est.*

I. 4. §. Cato. 7. de verb. obl.

Stipulatio facti diuidui contra heredem, contra facientem tantum committitur. Bart.

¶ Si duo coheredes damnati sint statuam ponere, & altero cessante alter eam fecerit, non esse

esse iniquum Iulianus ait, familiæ erciscundæ iudicium dare, vt pars impendiorum boni viri arbitratu præstetur.

XLV. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI quid contendis ex hereditate mihi tecum cōmune esse, quod ego ex alia causa meum proprium esse dico, id in familiæ erciscundæ iudicium non venit. Dolus quem seruus heredis admisit, in iudicium familiæ erciscundæ non venit: nisi si domini culpa in hoc erat, quòd non idoneum seruum rei communi applicuerit.

Actio de dote datur contra heredes soceri recipientis dotem. Bart.

XLVI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SI maritus sub condicione à patre heres institutus sit, interim vxoris de dote actionem pendere. Planè si post mortem soceri deuortium factum sit, quamuis pendente condicione institutionis, dicendum est præceptioni dotis locum esse: quia mortuo patre quædam filios sequuntur, etiam antequam fiant heredes: vt matrimonium, vt liberi, vt tutela. igitur & dotem præcipere debet qui onus matrimonij post mortem patris sustinuit: & ita Scæuolæ quoque nostro visum est.

In successorem singularem ex necessitate, translic instantia iudicij. Bart.

XLVII.

XLVII. POMPONIVS libro vicensimo primo ad Sabinum.

IN iudicio familiæ erciscundæ vel communi dividundo, si dum res in arbitrio sit, de iure prædij controuersia sit, placet omnes eos inter quos arbiter sumptus sit, & agere & opus nouum nuntiare pro sua quamque parte posse. & cum adiudicationes ab arbitro fiant, si vni adiudicetur totus fundus, cauere oportet vt quæ ex his actionibus recepta fuerint reddantur: aut quæ in eas impensæ factæ fuerint præstentur. & si cum res in iudicio esset, eo nomine actum non fuerit, eum sequi integram actionem, cui totus fundus adiudicatus fuerit: aut pro quacumque parte adiudicatus est. ¶ Item quæ res moueri possint, & in eas iudicia veniant, si interea subreptæ sint, furti agere eos quorum istæ res periculo fuerunt posse.

Plures heredes vnius hereditatis debent vnum procuratorem constituere, non separatim agere. Bart.

XLVIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI familiæ erciscundæ vel communi dividundo vel finium regundorum actum sit, & vnus ex litigatoribus decesserit pluribus heredibus relictis, nō potest in partes iudicium scindi. sed aut omnes heredes accipere id debent, aut dare vnum procuratorem, in quem omnium nomine iudicium agatur.

Qui

Qui vendit ex necessitate, non tenetur de dupla promittere.

XLVIIII. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

QVI erat heres ex parte institutus, testatorem iussus à prætore sepelire, seruum cui erat testamento data libertas, ideo distraxit, duplámq; promisit: & ex ea cautione conuentus præstitit. quæsitum est an familiæ erciscundæ iudicio consequatur quod ex duplæ stipulatione abest. primo videamus an hic debuerit duplam cauere. & mihi videtur nō debuisse. hi enim demū ad duplæ cautionem compelluntur, qui sponte sua distrahunt. ceterum si officio distrahentis fungitur, non debet adstringi, non magis quàm si quis ad exsequendam sententiā à prætore datus distrahat. nam & hic in ea condicione est, ne cogatur implere quod coguntur hi qui suo arbitrio distrahunt. nam inter officium suscipientis & voluntatem distrahentis multum interest. quapropter re quidem integra stipulationem duplæ interponere non debuit. sed decernere prætor debet, esse † actori aduersus heredem existentem actionem ex empto, si res distracta fuisset euicta. si autem heres errauit, & cauit, & seruus peruenit ad libertatem, stipulatio committetur. quæ si fuerit commissa, æquum erit vtilem actionem ei aduersus coheredem dari, defecto iudicio familiæ erciscundæ, ne

† emptori

in

in damno moretur. nam vt familiæ erciſcundæ iudicio agere quis poſsit, non tantùm heredem eſſe oportet, verùm ex ea cauſa agere vel conueniri, quã geſsit, quódq; admiſit poſteaquam heres effectus ſit. ceterum ceſſat familiæ erciſcundæ actio. & ideo ſi antequam quis ſciret ſe heredem eſſe, in hereditate aliquid geſſerit, familiæ erciſcundæ iudicio non erit locus: quia non animo heredis geſsiſſe videtur. Quare qui ante aditam hereditatem quid geſsit, veluti ſi teſtatorem ſepeliuit, familiæ erciſcundæ iudicium non habet. ſed ſi poſt aditam hereditatem id fecit, conſequenter dicemus, familiæ erciſcundæ iudicio conſequi eum poſſe ſumptum quem fecit in funus.

L. IDEM libro ſexto Opinionum.

Corrigitur per Nouel. 18. de trient. & ſemiſ.

QVæ pater filio emancipato ſtudiorum cauſa peregre agenti ſubminiſtrauit, ſi non credendi animo pater miſsiſſe fuerit comprobatus, ſed pietate debita ductus, in rationem portionis quæ ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit, computari æquitas non patitur.

Fructus dotis debent eſſe fratrum exiſtentium in communione, ſecus ſi facta fuerit diuiſio. Bart.

LI. IVLIANVS lib. VIII. Digeſtorum.

FVndus qui dotis nomine ſocero traditus fuerit, cum ſocer filium ex aliqua parte hered

heredem inſtituerit, per arbitrum familiæ erciſcũdæ præcipi ita debet, vt ea cauſa filij ſit, in qua futura eſſet, ſi dos per præceptionem legata fuiſſet. quare fructus poſt litem conteſtatam percepti ad eum redigendi ſunt, habita ratione impenſarum. qui verò ante litem conteſtatã percepti fuerint, æqualiter ad omnes hered̃es pertinebunt. & impenſarum ratio haberi debet: quia nullus caſus interuenire poteſt, qui hoc genus deductionis impediat. ¶ *Si ego à te hereditatem petere vellem, tu mecum familiæ erciſcũdæ agere, ex cauſa vtrique noſtrum mos gerendus eſt. nam ſi ego totam hereditatem poſsideo, & te ex parte dimidia heredem eſſe cõfiteor, ſed à communione diſcedere volo, impetrare debeo familiæ erciſcundæ iudicium: quia aliter diuidi inter nos hereditas non poteſt. Item ſi tu iuſtam cauſam habes, propter quam per hereditatis petitionem potius quàm familiæ erciſcundæ iudicium negotium diſtrahere velis, tibi quoque permittendum erit hereditatem petere. nam quædam veniunt in hereditatis petitionem, quæ in familiæ erciſcundæ iudicio non deducuntur. veluti ſi ego debitor hereditarius ſim, iudicio familiæ erciſcundæ non conſequeris id quod defuncto debui. per hereditatis petitionem conſequeris.*

Quod fuit defuncti, vel eius occasione obuenit in hoc iudicium venit. Bart.

LII. IDEM libro secundo ad Viscium Ferocem.

MAeuius qui nos heredes fecit, rem communem habuit cum Attio: si cũ Attio communi diuidundo egissemus, & nobis ea res adiudicata esset, venturam eam in familiæ erciscundæ iudicio Proculus ait. ¶ Seruus liber & heres esse iussus, id quod ex rationibus quas patrisfamilias gessisset, & penes se retineret, iudicio familiæ erciscundæ coheredibus suis præstabit. ¶ Arbiter familiæ erciscundæ inter me & te sumptus quædã mihi quædam tibi adiudicare volebat: pro his rebus alterum alteri cõdemnandos esse intellegebat: quæsitum est an possit pẽsatione vltro citróque condemnationis facta eum solum cuius summa excederet, eius duntaxat summæ quæ ita excederet, damnare. & placuit posse id arbitrum facere. ¶ Cum familiæ erciscundæ vel communi diuidundo agitur, vniuersæ res æstimari debent: non singularum rerum partes.

LIII. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

PEcuniam quam filius emancipatus ita credidit vt patri solueretur, ita demum in hereditatem patris numerari, si patri aduersus filium eiusdem quantitatis nomine actio competebat.

Si

Si vnus ex heredibus vendidit partem suam certæ rei, non venit illa res in iudicio famil. erciscund. Bart.

LIIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

EX hereditate Lucij Titij quæ mihi & tibi communis erat, fundi partem meam alienaui: deinde familiæ erciscundæ iudicium inter nos acceptũ est. neque ea pars quæ mea fuit, in iudicio veniet, cum alienata de hereditate exierit, neque tua: quia etiam si remanet in pristino iure, hereditariáque est, tamen alienatione meæ partis exit de communione. vtrũ autem vnus heres partem suam non alienauerit, an plures, nihil interest: si modò aliqua portio alienata ab aliquo ex heredibus, hereditaria esse desit.

LV. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

SI familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo iudicium agatur, & diuisio tã difficilis sit, vt pænè impossibilis esse videatur, potest iudex in vnius personam totam condemnationem conferre, & adiudicare omnes res.

LVI. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

NOn solùm in finium regundorum, sed & familiæ erciscundæ iudicio præteriti quoque temporis fructus veniunt.

LVII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

ARbitro quoque accepto fratres communem hereditatem consensu dividentes, pietatis officio funguntur. quam revocari non oportet, licet arbiter sententiam iurgio peremptо non dixerit, si non intercedat ætatis auxilium.

COMMVNI DIVIDVNDO. TIT. III.

PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

COMMVNI dividundo iudicio ideo necessarium fuit, quòd prosocio actio magis ad personalis inuicem præstationes pertinet, quàm ad communium rerum diuisionem. Denique cessat communi dividundo iudicium, si res communis non sit.

[a] Electiuè ponitur hoc verbum non comparatiuè.

II. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

NIhil autem interest, cum societate an sine societate res inter aliquos communis sit: nam vtroque casu locus est communi dividundo iudicio, cum societate res communis est, veluti inter eos qui pariter eandem rem emerunt sine societate communis est, veluti inter eos quibus eadem res testamento legata est. ¶ In [b] tribus duplicibus iudiciis, familiæ erciscundæ, communi dividundo, finium regundorum, quæritur quis actor intelligatur, quia par causa omnium videtur. sed magis placuit eum videri actorem qui ad iudicium prouocasset.

[b] l. In tribus. 3. de iudic.

III. VLPIANVS libro trigensimo ad Sabinum.

IN communi dividundo iudicio nihil peruenit vltra diuisionem rerum ipsarum quæ communes sint: & si quid in his dani datum factumue est, siue quid eo nomine aut abest alicui sociorum, aut ad eum peruenit ex re communi. Si quid ipsi sine dolo malo inter se pepigerunt, id in primis & familiæ erciscundæ & communi dividundo iudex seruare debet.

IIII. IDEM. libro nonodecimo ad Edictum.

PEr hoc iudicium corporalium rerum fit diuisio, quarum rerum dominium habemus: non etiam hereditatis. ¶ De puteo quæritur, an communi dividundo iudicio agi possit. & ait Mela ita demum posse, si solum eius commune sit. ¶ Hoc iudicium bonæ fidei est. quare si vna res indiuisa relicta sit, valevit vtique & ceterarum diuisio. & poterit iterum communi dividundo agi de ea quæ indiuisa manſit. ¶ Sicut autem ipsius rei diuisio venit in communi dividundo iudicio, ita etiam præstationes veniunt. & ideo si quis impensas fecerit, consequatur. sed si non cum ipso socio

&c. l. 7. §. 4. ;. eod.

agat, sed cum herede socij Labeo rectè existimat impẽsas & fructus à defuncto perceptos venire. Planè fructus antè percepti quàm res communis esset, vel sumptus antè facti in communi diuidundo iudicium non veniunt. Eapropter scribit Iulianus, si missi in possessionẽ damni infecti simus, & antequam possidere iuberemur, ego insulam fulsero, sumptũ istum cõmuni diuidũdo iudicio cõsequi me nõ posse.

&c. l. Si finita. §. Cũ autẽ plures. j. de dam. infe.

V. IVLIANVS libro secundo ad Vrseium Ferocem.

SEd si res non defenderetur, & ideo iussi sumus à prætore eas ædes possidere, & ex hoc dominium earum nancisceremur, respondit Proculus, communi diuidundo iudicio partem eius impensæ me seruaturum esse.

VI. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI quis putans sibi cum Titio fundũ communem esse, fructus perceperit, vel sumptũ fecerit, cum esset cum alio communis, agi poterit vtili communi diuidũdo iudicio. quare etsi fundum Titius* alienauerit, licet hic communi diuidundo iudicio locus non sit, quia à communione discessum est, vtili tamen locum futurum, quod datur de præstationibus, quotiẽs communis esse desiit.

*Pro hoc verboqui dĩ putant scribendum esse, quis.

Fructus veniunt in hoc iudicio, siue immediatè percipiantur à socio, siue locentur colono

lono nomine communi. Bart.

1 ¶ Siue autem locando fundum communem siue colendo, de fundo communi quid socius consecutus sit, communi diuidundo iudicio tenebitur. & si quidem communi nomine id fecit, neque lucrũ neque damnum sentire eum oportet. si verò non communi nomine, sed vt lucretur solus, magis esse oportet vt & dãnum ad ipsum respiciat. Hoc autem ideo præstat communi diuidundo iudicio, quia videtur partem
2 suam non potuisse expeditè locare. ¶ Ceterum non aliàs communi diuidundo iudicio locus erit, vt & Papinianus scribit, nisi id demum gessit, sine quo partem suam rectè administrare nõ potuit. alioquin si potuit, habet negotio-
3 tiorum gestorum actionẽ: eáque tenetur. ¶ Si quid post acceptum communi diuidundo iudicium fuerit impensum, Nerua rectè existimat etiam hoc venire. sed & partum venire Sabinus & Atilicinus respõderunt. sed & accessionem & decessionem hoc iudicium accipere
4 idem existimauerunt. ¶ Si quis in communem locum mortuum intulerit, an religiosum fecerit videndum est. sanè ius quidem inferendi in sepulchrum vnicuique insolidum competit. locum autem purum alter non potest facere religiosum. Trebatius autem & Labeo quamquam putant non esse locum religiosum factum, tamen

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

putant in factum agendum. ¶ Si damni infecti insolidũ †prædibus caueris, Labeo ait communi diuidundo iudicium tibi non esse: cũ necesse tibi non fuerit insolidum cauere: sed sufficere pro parte tua. quæ sententia vera est. 5

†pro ædibus, rectius.

¶ Si fundus cõmunis nobis sit, sed pignori datus à me, venit quidem in communi diuidundo, sed ius pignoris creditori manebit etiam si adiudicatus fuerit. nam & si pars socio tradita fuisset, integrum maneret. Arbitrum autem communi diuidundo hoc minoris partem æstimare debere, quòd ex pacto vendere eam rem creditor potest, Iulianus ait. ¶ Idem Iulianus scribit, si is cum quo seruum communem habebam, partem suam mihi pignori dederit, & communi diuidundo agere cœperit, pigneraticia exceptione eum summoueri debere. sed si exceptione vsus non fuero, officium iudicis erit, vt cum debitori totum hominem adiudicauerit, partis æstimatione eum condemnet. manere enim integrum ius pignoris. quòd si adiudicauerit iudex mihi, tanti dumtaxat me condemnet, quanto pluris pignus sit quàm pecunia credita. & debitorem à me iubeat liberari. ¶ Officio iudicis etiam talis adiudicatio fieri potest, vt alteri fundum alteri vsumfructum adiudicet. Cetera eadem sunt, quæ in familiæ erciscũdæ iudicio tractauimus. ¶ Vrseius ait, cum in cõmuni ædificij vicinus nuntia 6 7 8 9

tiauit ne quid operis fieret, si vnus ex sociis ex hac causa damnatus fuisset, posse eam pœnam à socio pro parte seruare. Iulianus autem rectè notat, ita demum hoc verum esse, si interfuit ædium hoc fieri.

Fundus vectigalis venit in hoc iudicio non diuidendus, sed adiudicandus. Bart.

VII. IDEM libro vicensimo ad Edictum.

Communi diuidundo iudicium locũ habet & in vectigali agro. Vectigalis ager an regionibus diuidi possit, videdum. magis autem debet iudex abstinere huiusmodi diuisione. alioquin præstatio vectigalis confundetur. ¶ Neratius scribit, arbitrum, si regionibus fundum non vectigalem diuisum duobus adiudicauerit, posse quasi in duobus fundis seruitutem imponere. ¶ Qui in rem Publicianam habent, etiam communi diuidundo iudicium possunt exercere. Ex quibusdã autem causis vindicatio cessat. si tamen iusta causa est possidendi, vtile communi diuidundo competit. vt puta si ex causa indebiti " soluti res possideatur. 1 2

cc. l. 4. ī. e.

Inter eos qui non habent iustam possessionem, non competit hoc iudicium. Bart.

Inter prædones autem hoc iudicium locũ non habet, nec si precario possideant, locum habebit. nec si clam". quia iniusta est possessio ista precaria verò iusta quidem, sed quæ non per-

" Pro his verbis quidam legẽdũ putãt, iurisiurandi.

" vulg. edi. perperam habet, si vi aut clam.

quia de vi dictū est, cū de prædonibus dictū est.

gat ad iudicij vigorē. ¶ Iulianus scribit, si alter possessor prouocet, alter dicat eum vi possidere, non debere hoc iudicium dari, nec post annum quidem: quia placuit etiam post annum in eum qui vi deiecit, interdictum reddi. & si precario, inquit, dicat eum possidere, adhuc cessabit hoc iudicium: quia & de precario interdictum datur. Sed & si clam dicatur possidere qui prouocat, dicendum esse ait, cessare hoc iudicium: nam de clandestina possessione competere interdictum inquit. ¶ Si duo sint qui rem pignori acceperunt, æquissimum esse vtile communi diuidundo iudicium dari. Sed & si de vsufructu sit inter duos controuersia, dari debet. Item si duo à prætore missi sint in possessionem legatorum: est enim iusta causa possidendi custodiæ gratia. Ergo & si duo ventres, idem erit dicēdum. quod habet ratio-

&l.5.ff.c. nem. Planè si iam damni infecti missus iussus sit possidere, non erit huic vtili iudicio locus, cum vindicationem habere possit. ¶ Cum de vsufructu communi diuidundo iudicium agitur, iudex officium suum ita diriget, vt vel regionibus eis vti frui permittat, vel locet vsumfructum vni ex illis, vel tertiæ personæ, vt hi pensiones sine vlla controuersia percipiāt: vel, si res mobiles sint, etiā sic poterit, vt inter eos conueniat, caueántque per tempora se vsuros & fruituros: hoc est vt apud singulos mutua vi

& vice certo tempore sit vsusfructus. ¶ Neque colonis neque eis qui depositum susceperunt, hoc iudicium cēpetit, quamuis naturaliter pos-

7 sideant. ¶ Inter eos qui pignori acceperunt, talis diuisio fieri debet, vt non vero pretio æstimetur pars, sed in tantum dumtaxat, quātum pro ea parte debetur. & adsignetur quidem pignus vni ex creditoribus, licentia tamē non denegetur debitori debitum offere, & pignus suum luere. Idémque dicitur & si possessor pignoris litis æstimationem pigneraticiam* in rē

8 agenti offerat. ¶ Si debitor communis prædij partē pignori dedit, & à domino alterius partis prouocatus creditor eius, aut ab alio creditore alterius debitoris, licēdo superauit, & debitor eius cui res fuit adiudicata, velit partem suam prædij reciperare soluto eo quod ipse debuit, eleganter dicitur non esse audiendū, nisi & eam partem paratus sit reciperare quam creditor per adiudicationem emit. Nam & si partem vēdideris rei, & prius quàm traderes emptori, communi diuidundo iudicio prouocatus fueris, aliáque pars tibi adiudicata sit, consequenter dicitur ex empto agi non posse: nisi totam rem suscipere fuerit paratus: quia hæc pars beneficio alterius vēditori accesit. quinimmo etiam ex vendito posse conueniri emptorem, vt recipiat totum. Solum illud spectandum erit, num fortè fraus aliqua vendi-

* Videtur legēdum pigneratitia. Intelligit autē hypothecariam.

toris interuenit. Sed & si distracta parte cesserit victus licitatione venditor, æque pretium vt restituat, ex empto tenebitur. Hæc eadem & in mandato, ceteríque huius generis iudiciis seruantur.

Propter dubium admittitur petitio incerta tam in hac actione, quàm in rei vindicatione.

VIII. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

ET si non omnes qui rem cõmunem habent, sed certi ex his dividere desiderant, hoc iudicium inter eos accipi potest. ¶ Si incertum sit an lex Falcidia locum habeat, inter legatarium & heredem communi dividundo agi potest, aut incertæ partis vindicatio datur. Similiter fit & si peculium legatum sit: quia in quantum res peculiares deminuit id quod domino debetur incertum est. ¶ Venit in communi dividundo iudicium etiam si quis rem communem deteriorem fecerit: forte seruum vulnerando, aut animum eius corrumpendo, aut arbores ex fundo excidendo. ¶ Si communis serui gratia noxæ nomine plus præstiterit, æstimabitur seruus, & eius partem consequetur. ¶ Item si vnus insolidum de peculio conuentus & damnatus sit, est cum socio cõmuni dividũdo actio, vt partẽ peculij consequatur.

VIIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

Sed

SEd postquam socius serui communis nomine de peculio insolidum dãnatus esset, si apud socium res peculiares intercidant, nihilo minus vtile erit iudicium cõmuni dividundo ad reciperandam partem pecuniæ, alioquin iniquum fore, si tota ea res ad damnum eius qui iudicium acceperit, pertineat. cum vtriusque domini periculum in rebus peculiaribus esse debeat. Nam & eũ qui mandatu domini defensionem serui susceperit, omne quod bona fide præstiterit, seruaturũ; quamuis peculium postea interciderit. Hæc ita, si neutrius culpa interuenerit. Etenim dominum cum quo de peculio agitur, si paratus sit rebus peculiaribus petitori cedere, ex causa audiendũ putauit. scilicet si sine dolo malo et frustratione id faciat,

*Recta est hęc lectio Flor. Ant. Aug. lib. 1. cap. 3.

X. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

ITem quamuis legis Aquiliæ actio in heredem non competat, tamen hoc iudicio heres socij præstet, si quid defunctus in re communi admisit, quo nomine legis Aquiliæ actio nascitur. ¶ Si vsus tantùm noster sit, qui neque venire neque locari potest, quemadmodum dimisio potest fieri in communi dividundo iudicio, videamus. sed prætor interueniet, & rem emendavit: vt si iudex alteri vsum adiudicauerit, non videatur alter qui mercedem accepit, non vti: quasi plus faciat qui videtur frui,

quia

quia hoc propter necessitatem fit. ¶ *In communi diuidundo iudicio iusto pretio rem æstimare debebit iudex. & de euictione quoque cauendum erit.*

XI. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IN summa admonendi sumus, quòd si post interitum rei communis is cui aliquid ex communione præstari oportet, eo nomine agere velit, communi diuidundo iudicium vtile datur. veluti si actor impensas aliquas in rem communem fecit: siue socius eius solus aliquid ex ea re lucratus est, velut operas serui mercedesve, hoc iudicio eorum omnium ratio habetur.

XII. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

SI ædes communes sint, aut paries communis, & eũ reficere vel demolire vel in eum immittere quid opus sit, communi diuidundo iudicio erit agendum, aut interdicto vti possidetis experimur.

XIII. IDEM libro septuagensimo quinto ad Edictum.

IN iudicium communi diuidundo omnes res veniunt: nisi si quid fuerit ex cõmuni consensu exceptum nominatim ne veniat.

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

IN hoc iudicium hoc venit quod communi nomine actum est, aut agi debuit ab eo qui scit se socium habere. ¶ *Impendia autem quæ*

dum

dum proprium meum fundum existimo feci, quæ scilicet si vindicaretur fundi pars, per exceptionem doli retinere possem, an etiã si communi diuidundo iudicio mecum agetur, æquitate ipsius iudicij retinere possim considerandum est. quod quidem magis puto: quia bonæ fidei iudicium est communi diuidundo. sed hoc ità, si mecum agatur. Ceterum si alienauero partem meam, non erit vnde retinere possim. sed is qui à me emerit, an retinere possit, videndum est. nam & si vindicaretur ab eo pars, impendiorum nomine quæ ego fecissem, ita vt ego, poterat retentionem facere. & verius est, vt & in hac specie expensæ retineantur. Quæ cum ita sint, rectissimè dicitur, etiam impendiorum nomine vtile iudicium dari debere mihi in socium etiam manente rei communione. diuersum est enim cum quasi in rẽ meam impendo, quæ sit aliena aut communis: hoc enim casu, vbi quasi in rem meam impendo, tantùm retentionem habeo: quia neminem mihi obligare volui. at cum puto rem Titij esse quæ sit Mæuij, aut esse mihi communem cum alio quàm est, id ago vt alium mihi obligem. & sicut negotiorum gestorum actio datur aduersus eum cuius negotia curaui, cum putarem alterius ea esse, ità & in proposito. igitur etsi vbi alienauero prædium, quia in ea causa fuit, vt mihi actio dari deberet, danda mihi erit, vt

l. antep. § vlt. ff. eod.

Iulianus

Iulianus quoq; scribit, negotiorũ gestorũ actio,
Pactum ne vnquam diuisio fiat,
non valet. Bart,
Si conueniat ne omnino diuisio fiat, huiusmodi pacti nullas vires habere manifestissimum est. Sin autem intra certum tẽpus, quod etiam ipsius rei qualitati prodest, valet.
Ius excipiendi transit contra singularem
successorem, Bart.
¶ Si inter socios conuenisset, ne intra certum tempus societas diuideretur, quin vendere liceat ei qui tali conuẽtione tenetur, non est dubium. quare emptor quoq; communi diuidundo agendo, eadem exceptione summouebitur qua auctor eius summoueretur. ¶ Si paciscatur socius ne partem suam petat, effectu tollitur societas.

XV. IDEM libro quinto ad Plautium.

SI socius serui communis nomine conuentus & condemnatus sit, aget communi diuidundo & antequam præstet. nam & si noxali iudicio cum vno actum sit, statim aget cũ socio vt ei pars traderetur: cautionibus interpositis, vt si non dederit, reddet.

XVI. IDEM libro sexto ad Plautium.

CVm socij diuidunt societatẽ, de eo quod sub cõdicione deberetur, cautiones interuenire solent.

XVII. MODESTINVS libro nono Regularum.

Qui

QVi coheredes habet, si fundum pignori datum à testatore suo, cõparauerit à creditore, non debet à coheredibus iudicio communi diuidundo conueniri.

Sententia debet esse conformis libello.

XVIII. IAVOLENVS libro secundo Epistularum.

VT fundus hereditarius fundo non hereditario seruiat, arbiter disponere non potest: quia vltra id quod in iudicium deductum est, excedere potestas iudicis non potest.

Differentia rei quæ duorum est pro parte certa, & quæ communis est pro indiuiso.

XVIIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

ARbor quæ in confinio nata est, item lapis qui per vtrumque fundum extenditur, quamdiu coheret fundo, è regione cuiusq; finium vtriusq; sunt: nec in communi diuidundo iudicium veniunt. sed cum aut lapis exemptus, aut arbor eruta vel succisa est, communis pro indiuiso fiet: & veniet in communi diuidundo iudicium. nam quod erat finitis partibus, rursus confunditur. Quare duabus massis duorum dominorum conflatis, tota massa communis est, etiam si aliquid ex prima specie separatum maneat. ita arbor & lapis separatus à fundo, confundit ius dominij. ¶ De vestibulo communi binarum ædium arbiter com- l. pen ff. pro soc.

arui diuidundo inuito vtrolibet dari non debet, quia qui de vestibulo liceri cogatur, necesse habeat interdum totarũ ædium pretium facere, si aliàs aditum non habet.

Pro iure incorporali diuidẽdo hoc iudicium locum non habet. Bart.

l.30.§.vl. ī.de neg. gest. ¶ *Si per eundem locum via nobis debeatur, et a in eam impensa facta sit, durius ait Pomponius, communi dividũdo vel pro socio agi posse: quæ enim communio iuris separatim intelleg poteſt? sed negotiorum gestorum agendum.* ¶ *Iudex communi dividundo, item familiæ erciscundæ, de seruo qui in fuga est, iubere debet liceri eos inter quos iudex est. & tunc cum adiudicare penes quem licitatio remansit. nec erit periculum ne ex senatusconsulto pœna legis Fauiæ committatur.* ¶ *Aquarum iter in 4 iudicium communi diuidundo non venire Labeo ait, nam aut ipsius fundi est, & ideo in iudicium nõ venit: aut separatum à fundo, diuisum tamen aut mensura aut temporibus. Sed possunt iura interdum & separata à fundo esse, & nec mensura nec temporibus diuisa. veluti cum is cuius fuerũt plures heredes reliquit. quod cum accidit, consentaneum est & ea in arbitrio familiæ erciscundæ venire, nec videri inquit Pomponius, quare minus in communi diuidundo, quàm familiæ erciscundæ iudicium veniat. Igitur in huiusmodi iudiciis etiam*

in cõmuni diuidundo iudicio venit, vt præfata iura aut mensura aut temporibus diuidantur.

Quod in re communi culpa vnius fit à magistratu, venit in hoc iudicio commun. diuid. Bart.

XX. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI is cum quo fundum communem habes, ad delictum non respondit, & ob id motu iudicis villa diruta est, aut arbusta succisa sũt, præstabitur tibi detrimentum iudicio communi diuidundo. quidquid enim culpa socij amissum est, eo iudicio continetur.

XXI. VLPIANVS libro trigensimo ad Sabinum.

IVdicem in prædiis diuidundis, quod omnibus vtilissimum est, vel quod malint litigatores, sequi conuenit.

XXII. POMPONIVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SI meo & vicini nomine parietem ædificẽ, vel repetiturus ab eo pro parte impensam, vel donationis gratia, communis fiet paries.

XXIII. VLPIANVS libro trigensimo secundo ad Edictum.

SI conuenerit inter te et socium tuũ, vt alternis annis fructum percipere is, & non patiatur te socius tui anni fructum percipere, videndum vtrum ex cõducto sit actio, an retrò communi dividundo. Eadem quæstio est, et

* delectũ, emendabat Duar. sunt qui putẽt rectè etiam legi Flor. delictum, vel dilectũ. Vide l.4.ī.de re milit.

si socius qui cõuenerat vt alternis annis fueretur, pecus immisit, & effecit vt futuri anni fructus quos socium percipere oportuit, corrumperentur. & puto magis communi dividundo iudicium quàm ex cõducto locum habere: quæ enim locatio est, cum merces non intercesserit? aut certè actionem incerti ciuilem reddendam.

XXIIII. IVLIANVS libro octauo Digestorum.

COmmunis seruus si ex re alterius dominorum adquisierit, nihilo minus commune id erit. sed is ex cuius re adquisitum fuerit, communi dividundo iudicio eam summam percipere potest: quia fidei bonæ conuenit, vt vnusquisque præcipuum habeat quod ex re eius seruus adquisierit.

Titulus de alienatione iudicij, habet locum etiam in iudiciis diuisoriis.

¶ Cum agere tecum communi dividundo vel-1 lem, partem tuam Titio tradidisti mutandi iudicij causa. teneris mihi prætoria actione, quòd fecisses ne tecum communi dividũdo ageretur.

XXV. IDEM libro duodecimo Digestorum.

SI Stichus communis meus & tuus seruus habuerit Pamphilum vicariũ aureorum decem, & mecum actum de peculio fuerit, condemnatúsque decem præstitero, quamũ postea Pãphilus decesserit, nihilo minus actione

ne communi dividundo, vel pro socio quinque {milia) præstare debebis: quia te hoc ære alieno liberaui. longè magis consequar, si Stichus post mortem Pamphili alium vicarium adquisierat.

XXVI. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

COmmunis seruus cum apud alterum esset, crus fregit in opere. quærebatur, alter dominus quid cum eo penes quem fuisset, ageret. respondi, si † quidem culpa illius magis quàm casus res communis damni cepisset, per arbitrum communi dividũdo posse reciperare. † quid

XXVII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni digestorum.

DE communi seruo vnus ex sociis quæstionem habere nisi communis negotij causa iure non potest.

Ante factum melior est conditio prohibentis.

XXVIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

SAbinus, in re communi neminem dominorum iure facere quicquam inuito altero posse. vnde manifestum est prohibendi ius esse: in re enim pari potiorem causam esse prohibentis cõstat. Sed etsi in communi prohiberi socius à socio ne quid faciat potest, vt tamen factum opus tollat cogi non potest, si cum prohibere poterat, hoc prætermisit. & ideo per communi

diuidundo actionem damnum sarciri poterit. sin autem facienti consensit, nec pro damno habet actionem. quòd si quid absente socio ad læsionem eius fecit, tunc etiam tollere cogitur.

Sumptuum repetitio.

XXVIIII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

SI quis cum existimauerit fundum communem sibi cum Mæuio esse, quem cum Titio communem habebat, impendisset, rectè dicitur etiam communi diuidundo iudicium ei sufficere. hoc enim est, si sciam rem communem esse, ignorem autem cuius socij. neq; enim negotia socij gero. sed propriam rem tueor. et magis ex re in quam impenditur, quàm ex persona socij actio nascitur. Denique ea actione pupillum teneri dicimus, vt impendia restituat officio iudicis. Diuersa causa est eius qui putat se in rem propriam impendere, cum sit communis: huic enim nec communi diuidundo iudicium competit, nec vtile dandum est. ille enim qui scit rem esse communem, vel aliena negotia eo animo gerit vt aliquem sibi obliget, & in persona labitur. Pomponius scripsit, posci iudicem posse à quolibet sociorum. sed etiam si vnus ex sociis mutus erit, rectè cum eo communi diuidundo agi.

XXX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

Com

Communi diuidundo iudicio rectè agi, siue neuter possideat, siue alter sociorum fundum non possideat.

XXXI. PAVLVS libro quintodecimo Responsorum.

BIna mancipia quæ ex hereditate paterna iussu prætoris pupillis ministerij causa reseruata essent diuisa non videri: sed omnium communia permansisse.

AD EXHIBENDVM.

TIT. IIII.

VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

HAEC actio perquam necessaria est, & vis eius in vsu cottidiano est. & maximè propter vindicationes inducta est.

II. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

EXhibere est facere in publico potestatem, vt ei qui agat, experiundi sit copia.

III. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

IN hac actione actor omnia nosse debet & dicere argumenta rei de qua agitur. ¶ Qui ad exhibendū agit, non vtiq; dominum se dicit, nec debet ostendere cum multæ sint causæ ad exhibendum agendi. ¶ Præterea in hac

actione notandum est, quòd reus contumax per in litem iusiurandum petitoris damnari possit ei, iudice quantitatē taxante. ¶ Est autem personalis hæc actio: & ei cōpetit qui in rem acturus est qualicumque in rem actione: etiam pigneraticia Seruiana, siue hypothecaria, quæ creditoribus competūt. Sed & vsumfructum petituro cōpetere ad exhibendū Pomponius ait. Sed & si quis interdicturus, rem exhiberi desideret, audietur. ¶ Item si optare velim seruum vel quam aliā rem cuius optio mihi relicta est, ad exhibēdum me agere posse cōstat, vt exhibitis possim vindicare. ¶ Si quis noxali iudicio experiri velit, ad exhibēdum ei actio est necessaria. quid enim si dominus quidem paratus sit defendere, actor verò destinare non possit nisi ex præsentibus, quia aut seruum non recognoscit, aut nomen non tenet? nónne æquum est ei familiā exhibere, vt noxium seruum adgnoscat? quod ex causa debet fieri, ad designandū eum cuius nomine noxali quis agit, recentione seruorū facta. ¶ Si quis extra heredem tabulas testamenti vel codicillos vel quid aliud ad testamentū pertinens exhiberi velit, dicēdum est, per hanc actionem agendum non esse: cum sufficiunt sibi interdicta in hanc rem cōpetentia: & ita Pōponius. ¶ Sciendum est autē non solùm eis quos diximus, cōpetere ad exhibendum actionē, verùm ei

3 4 5 6 7

ei quoque cuius interest exhiberi. iudex igitur summatim debebit cognoscere an eius intersit, non an eius res sit, & sic iubere vel exhiberi: vel non, quia nihil interest.

Interesse quod non habet causam iustam, non dicitur interesse.

8 ¶ Plus dicit Iulianus, etsi vindicationem non habeam, interim posse me agere ad exhibendum, quia mea interest exhiberi. vtputa si mihi seruus legatus sit quē Titius optasset: agam enim ad exhibendum, quia mea interest exhiberi vt Titius optet, & sic vindicem: quamuis exhibitum ego optare non possim. ¶ Si mecum fuerit actum ad exhibendum, ego ob hoc quòd conuentus sum ad exhibendum actione, agere ad exhibendū non possum: quamuis videatur interesse mea ob hoc quòd teneor ad restituendum. sed hoc non sufficit. alioquin & qui dolo fecit quo minus possideret, poterit ad exhibendum agere, cum neque vindicaturus neque interdicturus sit: & fur vel raptor poterit. quod nequaquam verum est. Eleganter igitur definit Neratius, iudicem ad exhibendum hactenus cognoscere, an iustam & probabilem causam habeat actionis, propter quam exhiberi sibi desideret.

Interesse causam habens à proprietate possess. vel quasi, affert act. ad exhibend.

10 ¶ Pomponius scribit, eiusdem hominis nomine

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

rectè plures ad exhibendum agere posse: fortè si homo primi sit, secundi in eo vsusfructus sit, tertius possessionem suam contendat, quartus pigneratum sibi eũ adfirmet. omnibus igitur ad exhibendum actio competit: quia omnium interest exhiberi hominem.

Exceptiones quæ requirunt ltiorem indaginem in causis summariis non admittuntur. Bart.

¶ Iidem subiungit, iudicem per arbitriũ sibi 11
ex hac actione commissum etiam exceptiones æstimare, quas possessor obicit: & si qua tam euidens sit, vt facilè repellat agentem, debere possessorem absolui. si obscurior, vel quæ habeat altiorem quæstionem, differendã in directum iudicium, re exhiberi iussa. de quibusdam *tamen *exceptionibus omnimodo ipsum debere disceptare, qui ad exhibendum actionẽ iudicat. veluti pacti conuenti, doli mali, iurisiurandi, rei quæ iudicata est. ¶ Interdũ æqui- 12
tas exhibitionis efficit, vt quamuis ad exhibendum agi non possit, in factum tamen actio detur, vt Iulianus tractat. Seruus, inquit, vxoris meæ rationes meas conscripsit: hæ rationes à te possidentur: desidero eas exhiberi. ait Iulianus si quidem meæ chartæ scriptæ sint, locum esse huic actioni: quia & vindicare eas possum. nam cum charta mea sit, & quod scriptum est, meum est. sed si charta mea non fuit, quia

vindicare non possum, nec ad exhibendum experiri. in factum igitur mihi actionem competere.

Contra quem detur hæc actio.

13 ¶ Sciendum est, aduersus possessorẽ hac actione agendum: non solùm eum qui ciuiliter, sed & eum qui naturaliter incumbat possessioni. Denique creditorem qui pignori rem accepit, ad exhibendum teneri placet.

IIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

NAm & cum eo apud quem depositã, vel cui commodata vel locata res sit, agi potest.

V. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

CElsus scribit, si quis merces quas exuehendas conduxit, in horreo posuit, cum conductore ad exhibendum agi potest. item si mortuo conductore heres existat, cum herede agendum. sed si nemo heres sit, cum horreario agendum. nam si à nullo, inquit, possidentur, verum est aut horrearium possidere, aut certè ille est qui possit exhibere. Idem ait, quomodo autem possidet qui vehendas conduxit? an quia pignus tenet? quæ species ostendit etiam eos qui facultatem exhibendi habent, ad exhibendum teneri.

Restitutio quam facit vsufructuarius colonus, priuat dominum possessione. Bart.

¶ Iul

¶ *Iulianus autem ita scribit, ad exhibendum* 1
actione teneri eum qui rerum vel legatorum seruandorũ causa in possessione sit. sed & eum qui vsusfructus nomine rem teneat: quamuis nec hic vtiq; possideat. Inde Iulianus quærit, quatenus hos oporteat exhibere. & ait priorem quidem sic, vt actor possessionem habeat: is autem cum quo agetur, rei seruandæ causa sit in possessione. eum verò qui vsumfructum habeat, sic vt actor rem possideat: is cum quo agetur, vtatur fruatur. ¶ *Idem Iulianus* 2

* Quid sint, vide l. 17. §. 3. ff. de act. empt.

*scribit, emptorem qui ruta * cæsa non restituit, ad exhibendum teneri in quantũ in litem iurauero. sed ibi adicit, si emptor possideat, aut dolo fecit quo minus possideat.*

Hîc non admittitur particularis receptio inuito reo.

¶ *Item Celsus scribit, stercus quod in aream* 3
meam congessisti, per ad exhibendũ actionem posse te consequi vt tollas. sic tamen vt totum tollas. ceterum aliàs nõ posse. ¶ *Sed & si ratis* 4
delata sit vi fluminis in agrum alterius, posse eum conuenri ad exhibendum Neratius scribit. Vnde quærit Neratius, vtrum de futuro dumtaxat damno, an & de præterito domino agri cauendum sit. & ait etiam de præterito caueri oportere. Sed & si de ruina aliquid in tuam aream vel in tuas ædes deciderit, teneberis ad exhibendum, licet non possideas. ¶ *Item si* 5

quis

quis facultatem restituendi non habeat, licet possideat, tamen ad exhibendũ non tenebitur. vtputa si in fuga seruus sit. ad hoc planè solum tenebitur, vt caueat se exhibiturum si in potestatem eius peruenerit. sed & si non sit in fuga, permiseris autem ei vbi velit morari, idem erit dicendum. aut peregrè à te missus sit, vel in prædijs tuis agat, ad hoc solum teneberis, vt caueas.

VI. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

GEmmã *inclusa auro alieno, vel sigillum candelabro, vindicari non potest. sed vt excludatur, ad exhibendum agi potest. Aliter atque in tigno iuncto ædibus: de quo nec ad exhibendum agi potest, quia lex* " *duodecim tabularum solui vetaret: sed actione de tigno iuncto ex eadem lege in duplum agitur.*

" Fest. lib. 18. l. j. ff. de tig. iũcto.

VII. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

TIgni" *appellatione omnem materiam in lege duodecim tabularum accipimus, vt quibusdam* " *rectè videtur. Sed si rotã meam vehiculo aptaueris, teneberis ad exhibendum. & ita Pomponius scribit: quamuis tunc ciuiliter non possideas. Idẽ & si armario vel nauitabulã meam, vel ansam scypho iunxeris, vel emblemata* " *phialæ: vel purpurã vestimento intexeris, aut bracchium statuæ coadunaueris.*

" l. 6. ff. de verbo. signific.

" Cato. l. vtrum. j. de reb. dubiis. l. adeò. j. de acqu. rer. dom.

" sigilla. l. in rem. §. 2. ff. de rei vindic.

Item

¶ *Item municipes ad exhibendum conueniri possunt: quia facultas est restituendi. nam & possidere & vsucapere eos posse constat. idem & in collegijs, ceterisq; corporibus dicendum erit.* ¶ *Si quis nõ possideat litis contestatæ tempore, sed postea ante sententiam possidere cœperit, oportere dici putamus, debere cõdemnari, nisi restituat.* ¶ *Si quis cum iudicij accepti tempore possideret, postea sine dolo malo possidere desierit, absolui eum oportet. quamuis sit, inquit Pomponius, quod ei imputetur, cur non statim restituit: sed passus est secum litem contestari.* ¶ *Idem scribit, si quis litis contestatæ tempore possederit, deinde desierit possidere, mox cœperit siue ex eadem causa siue ex alia, condemnari eum oportere, nisi restituat.* ¶ *Ibidem non malè Pomponius iungit, eius qui ad exhibendum egit, vtroque tempore interfuisse oportere rem ei restitui: hoc est & quo lis contestatur, & quo fit condemnatio. & ita Laboeni placet.*

Possessio superueniens heredi, parit condemnationem ex instantia cœpta cum defuncto. Bart.

VIII. IVLIANVS libro IX. Digestorum.

SI ad exhibendũ actum est cum eo qui neque possidebat, neque dolo malo fecerat quo minus possideret, deinde eo defuncto heres eius possidet rem, exhibere eam cogendus erit. Nam si fundum vel hominem petiero, & heres

res ex eadem causa possidere cœperit, restituere cogitur.

VIIII. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

IVlianus scribit, si quis hominem quem possidebat, occiderit, siue ad alium transtulerit possessionem, siue ita rem corruperit ne haberi possit, ad exhibẽdum tenebitur: quia dolo fecit quo minus posideret. Proinde & si vinum vel oleum vel quid aliud effuderit, vel
1 *confregerit, ad exhibẽdum tenebitur.* ¶ *Glans ex arbore tua in fundum meum incidit: eam ego immisso pecore depasco: qua actione possum teneri? Pomponius scribit, competere actionem ad exhibendum, si dolo pecus immisi vt glandem comederet. Nam & si glans extaret, nec patieris me tollere, ad exhibendum teneberis. quemadmodum si materiam meam delatam in agrum tuum quis auferre non pateretur. Et placet nobis Pomponij sententia, siue glans extet, siue consumpta sit. sed si extet, etiam interdicto de glande legenda, vt mihi tertio quoque die legendæ glandis* * *facultas esset, vti potero, si damni infecti cauero.*

Iunge tit. De glãde legẽda. ĵ.

* ex 12. tab. Plin. lib. 16. c. 5.

Commutata forma substantiali res non dicitur eadem, sed diuersa.

2 ¶ *Si quis rem fecit ad alium peruenire, videtur dolo fecisse quo minus possideat: si modò hoc dolosè fecerit. Sed si quis rem deteriorem exhi-*

exhibuerit, æquè ad exhibendum eum teneri Sabinus ait. sed hoc ibi vtique verum est, si dolo malo in aliud corpus res sit translata: veluti si ex scypho massa facta sit. quamquam enim massam exhibeat, ad exhibendum tenebitur: nã mutata forma prope interemit substantiam rei. ¶ Marcellus scribit, si tibi decem nomismata sint sub condicione legata, & mihi decem vsusfructus pure, deinde heres pendente condicione non exacta cautione decem fructuario soluerit, ad exhibendũ eum actione teneri, quasi dolo fecerit quo minus possideret. dolus autem in eo est, quòd cautionem exigere supersedit à fructuario: effectúmq; vt legatum tuum euanesceret, cum iam nummos vindicare non possis. Ita demum autem locũ habebit ad exhibendum actio, si condicio extiterit legati. Potuisti tamen tibi prospicere stipulatione legatorum. & si prospexisti, non erit tibi necessaria ad exhibendũ actio. Si tamẽ ignarus legati tui à fructuario satis non exegit, dicit Marcellus cessare ad exhibẽdũ: scilicet quia nullus dolus est. succurrendum tamen legatario in factũ aduersus fructuariũ actione ait. ¶ Quantum attẽ ad hãc actionem attinet, exhibere est in eadẽ causa præstare in qua fuit cum iudicium acciperetur, vt quis copiam rei habens possit exsequi actione quam destinauit, in nullo casu quam intendit, læsa: quamuis non

4

*Sic Flor. rectè. Budæus non iustè emẽdat, causa.

non de restituendo, sed de exhibendo agatur.

5 ¶ Proinde si post litem contestatam vsucaptũ exhibeat, non videtur exhibuisse: cum petitor intentionem suam perdiderit. & ideo absolui eum non oportere, nisi paratus sit repetita die intentionem susipere: ita vt fructus secundum

6 legem æstimentur. ¶ Quia tamen causa petitori in hac actione restituitur, Sabinus putauit partum quoque restituẽdum: siue prægnas fuerit mulier, siue postea conceperit. quã sen-

7 tentiam & Pomponius probat. ¶ Præterea vtilitates, si quæ amissæ sunt ob hoc quòd non exhibetur, vel tardius quid exhibetur, æstimãdæ à iudice sunt. & ideo Neratius ait vtilitatem actoris venire in æstimationem, non quanti res sit. quæ vtilitas, inquit, interdum minoris erit quam res erit.

X. PAVLVS libro vicensimo sexto ad Edictum.

SI optione intra certum tempus data, iudicium in id tempus extractum est quo frustra exhibetur, vtilitas petitoris conseruetur, quòd si per heredem non stetit quo minus exhiberet tempore iudicij accipiendo, absoluendus est heres.

XI. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

SEd & si hereditas amissa sit ob hoc quòd seruus non exhibeatur, æquissimum

est æstimari officio iudicis damnum hereditatis. Quo autem loco exhiberi rem oporteat*, vel cuius sumptibus, videamus. & Labeo ait, ibi exhibendum vbi fuerit cum lis contestaretur, periculo & impendiis actoris perferendam, perducendam ve eò loci vbi actum sit. Pascere planè seruum, vestire, curare, possessorem oportere ait. ego autem arbitror interdũ etiam hæc actorẽ agnoscere oportere: si fortè ipse seruus ex operis vel artificio suo solebat se exhibere, nunc verò cogitur vacare. Proinde & si apud officium fuerit depositus exhibendus, cibaria debebit agnoscere qui exhiberi desiderauit, si non solebat possessor seruum pascere. nam si solebat, sicuti pascit, ita & cibaria potest non recusare. Interdum tamen eo loci † exhiberi debet suis sumptibus. si fortè proponas data opera eum in locum abditum res contulisse, vt actori incommodior esset exhibitio. nam in hunc casum suis sumptibus & periculo debebit exhibere in eum locum vbi agatur: ne ei calliditas sua prosit. Si de pluribus rebus quis conueniatur, & litis contestatæ tempore omnes possedit, licet postea quasdam desierit quamuis sine dolo malo possidere, damnandũ, nisi exhibeat eas quas potest.

* Iunge l. 10. 11. & 12. ff. de rei vind.

† exhibere

XII. PAVLVS libro vicensimo sexto ad Edictum.

Di

DE eo exhibendo quem quis in libertatem vindicare velit, huic actioni locus esse potest. Et filiusfamilias ea actione tenetur si facultatem rei exhibendæ habet.

In actu qui potest iterari, absolutoria in primo, non parit exceptionem in secundo.

1 ¶ Sæpius ad exhibendum agenti, si ex eadem causa agat, obstaturam exceptionem Iulianus ait. nouam autem causam interuenire, si is qui vindicandi gratia egisset, post acceptum iudicium eam ab aliquo accepit. & ideo exceptionem ei non officere. Item si ei qui furti actuvus, ad exhibendum egisset, iterum furtum factum sit. Denique si quis optandi gratia ad exhibendum egisset, & post litem cõtestatam alterius testamento optio data sit, ad exhibendum agere potest. Si quis ex vuis meis mustũ fecerit, vel ex oliuis oleum, vel ex lana vestimenta, cum sciret hæc aliena esse, vtriusque nomine ad exhibendum actione tenebitur: quia quod ex re nostra fit, nostrum esse verius

2 est. ¶ Si post iudicium acceptum homo mortuus sit, quãuis sine dolo malo & culpa possessoris, tamen interdum tanti damnandus est, quanti actoris interfuerit per eũ non effectum quo minus tunc cum iudicium acciperetur, homo exhiberetur. tanto magis si apparebit eo casu mortuum esse, qui non incidisset si tum exhibitus fuisset. Si iusta ex causa statim ex-

cõ. Inst. de rer diuis. §. cùm ex aliena.

mihi res non posſit, iussu iudicis cauere debebis, se illo die exhibiturum.

Heres in realibus iudiciis nec agit, nec conuenitur vt heres.

¶ *Heres non quasi heres, sed suo nomine hac actione vti potest. Item heres possessoris suo nomine tenetur. Igitur non procedit quærere, an heredi & in heredem danda sit. Planè ex dolo defuncti danda est in heredem hæc actio, si locupletior hereditas eo nomine facta sit. re luti quòd pretium rei consecutus sit.*

Pro libero homine exhibendo non competit hæc actio.

XIII. GAIVS libro ad Edictum prætoris vrbani titulo de liberali causa.

SI liber homo detineri ab aliquo dicatur, interdictum aduersus eum qui detinere dicitur, de exhibendo eo potest quis habere. nam ad exhibendum actio in eam rem inutilis videtur: quia hæc actio ei creditur competere, cuius peculiariter interest.

XIIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SI vir nummos ab vxore filij donatos sciēs suos factos non esse, pro re empta dederit, dolo malo fecit quo minus possideat: & ideo ad exhibendum actione tenetur.

In causis summariis probatur interesse per iusiurandum.

XV. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

The

THensaurus meus in tuo fundo est, nec eũ pateris me effodere: cum eum loco non moueris, furti quidem aut ad exhibendum eo nomine agere rectè non posse me Labeo ait: quia neque possideres eum, neque dolo feceris quo minus possideres. vtpote cum fieri possit, vt nescias eum thensaurum in tuo fundo esse. Non esse autem iniquum, iuranti mihi non calumniæ causa id postulare, vel interdictum vel iudicium ita dari, vt si per me non stetit quo minus damni infecti tibi operis nomine caueatur, ne vim facias mihi quo minus eum thensaurum effodiam, tollam, exportem. Quòd si etiam furtiuus iste thensaurus est, etiam furti agi potest.

XVI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

CVm seruus tenet aliquid, dominus ad exhibendum suo nomine tenetur. si autem seruus citra scientiam domini dolo fecit quo minus habeat, vel furti actio, vel de dolo malo noxalis serui nomine danda est. ad exhibendum autem vtilis nulla constituenda est.

Sufficit exhibere in eadem forma, licet non eadem qualitate.

XVII. VLPIANVS libro nono de Omnibus tribunalibus.

SI quis hominem debilitatum exhibeat vel elusciatum, ad exhibendum quidē absolui debet: exhibuit enim, & nihil impedit

directam actionem talis exhibitio. poterit tamen agere actor ex lege Aquilia de hoc damno.

XVIII. IDEM libro sexto Opinionum.

SOlutione chirographo inani facto, & pignoribus liberatis, nihilo minus creditor, vt instrumenta ad eum contractum pertinentia ab alio quàm debitore exhibeantur, agere potest.

XVIIII. PAVLVS libro quarto Epitomarum Alfeni.

AD exhibendū possunt agere omnes quorum interest. Sed quidam consuluit, an posit efficere hæc actio, vt rationes aduersarij sibi exhiberentur, quas exhiberi magni eius interesset. respondit, non oportere ius ciuile calumniari: neque verba captari. sed qua mente quid diceretur, animaduertere conuenire. nam illa ratione etiam studiosum alicuius doctrinæ posse dicere, sua interesse, illos aut illos libros sibi exhiberi: quia si essent exhibiti, cum eos legisset, doctior & melior futurus esset.*

*Vide Aug. lib. 1. cap. 35

XX. VLPIANVS libro secundo Regularum.

QVæstionis habendæ causa ad exhibendum agitur ex delictis seruorum ad vindicandos conscios suos.*

*In vulg. erat, ad indicandos, aō malè.

Explicit ex ordine Digestorum liber decimus, de Iudiciis liber Sextus.

In

INCIPIT EX ORDINE

LIBER VNDECIMVS

De iudiciis liber septimus.

DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE FACIENDIS ET INTERROGATORIIS ACTIONIBVS.

Interrogatio fit officio iudicis, non iure actionis. Bart.

CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

QVOTIENS heres in iure interrogandus est qua ex parte heres sit, quoties aduersus eum actio instituitur, & dubitat actor qua ex parte eas cum quo agere debeat, heres sit. Est autē interrogatio tunc necessaria, cum in personam sit actio, & ita certum petetur, ne dum ignoret actor qua ex parte aduersarius defuncto heres exstiterit, interdum plus petendo aliquid damni sentiat. ¶ *Interrogatoriis* autem actionibus hodie non vtimur: quia nemo cogitur ante iudicium de*

*Totum hūc §. quidā à Triboniano putāt esse additum.

suo iure aliquid respõdere. ideóque minus frequentantur, & in desuetudinem abierunt: sed tantummodo ad probationes litigatoribus sufficiunt ea quæ ab aduersa parte expressa fuerint apud iudices vel in hereditatibus, vel in aliis rebus quæ in causis verruntur.

II. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

EDictum de interrogationibus ideo prætor proposuit, quia sciebat difficile esse ei qui heredem bonorúmve possessorem conuenit, probare aliquem esse heredem bonorúmve possessorem.

III. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

QVia plerumque difficilis probatio adítæ hereditatis est.

IIII. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

VOluit prætor adstringere eum qui conuenitur, ex sua in iudicio responsione, vt vel confitendo vel mentiendo sese oneret simul etiam portionis pro qua quisque heres extitit, ex interrogatione certioretur.

Interrogationes dicuntur fieri in iure, vbicunque fiunt coram iudice, licet pro tribunali non sedeat. Bart.

Quod

¶ Quod ait prætor, QVI IN IVRE INTERROGATVS RESPONDERIT, sic accipiendum est, apud magistratus populi Romani, vel præsides prouinciarum, vel alios iudices. ius enim eum solum locum esse, vbi iuris dicendi, vel iudicandi gratia consistat: vel si domi, vel itinere hoc agat.

* Quidam putant legendum, nisi domi, &c.

Interrogato dandum est tempus ad deliberandum. Bart.

V. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

QVi interrogatur, an heres vel quota ex parte sit, vel an in potestate habeat eum cuius nomine noxali iudicio agitur, ad deliberandum tempus impetrare debet. quia si perperam confessus fuerit, incommodo adficitur.

VI. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

ET quia hoc defunctorum interest, vt habeant successores: interest & viuentium, ne præcipitentur, quamdiu iuste deliberant.

¶ Interdum interrogatus quis an heres sit, non cogitur respondere: vtputa si controuersiam hereditatis ab alio patiatur. & ita Diuus Hadrianus constituit: ne aut negando se heredem, præiudicet sibi: aut dicendo heredem, illigetur etiam ablata sibi hereditate.

VII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

Hh

l. 1. §. 7. ff. Si quadru. paup. tenetur.

SI quis in iure interrogatus, an quadrupes, quæ pauperiem fecit eius sit, responderit, tenetur.

VII. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SI quis interrogatus de seruo qui damnum dedit, respondit suum esse seruum, tenebitur lege Aquilia quasi dominus. & si cum eo actum sit qui respondit, dominus ea actione liberatur.

Valet responsio sine interrogatione. Bart.

VIIII. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SI sine interrogatione quis responderit se heredem pro interrogato habetur. ¶ Interrogatum non solum à prætore accipere debemus, sed & ab aduersario. Sed si seruus interrogetur, nulla erit interrogatio: non magis quàm si seruus interroget. § Alius pro alio non debet respondere cogi, an heres sit: de se enim debet quis in iudicio interrogari: hoc est cum ipse conuenitur. ¶ Celsus libro quinto digestorum scribit, si defensor in iudicio interrogatus, an is quem defendit, heres, vel quota ex parte sit, falsò responderit ipse quidem defensor aduersario tenebitur: ipsi autẽ quẽ defendit, nullũ facit præiudiciũ. veram itaque esse Celsi sententiam dubium non est. An ergo non videatur defendere si non responderit, videndũ. quod vtiq; & consequens erit dicere: quia

*In vulg. est lex, Si defensor.

quia non plenè defendit.

Qui dicit se heredem, intelligitur in dubio insolidum.

4 ¶ Qui interrogatus heredem se respõderit, nec adiecerit ex qua parte, ex asse respondisse dicẽdum est. nisi forte ita interrogatur, an ex dimidia parte heres sit, et responderit heres sum: hic enim magis eum puto ad interrogatum re-
5 spondisse. ¶ Illud quæritur, an quis cogatur respondere vtrum ex testamento heres sit: & vtrum suo nomine ei quæsita sit hereditas, an per eos quos suo iuri subiectos habet, vel per eũ cui heres extitit. Summatim igitur prætor cognoscere debebit, cum quæratur, an quis respondere debeat quo iure heres sit: vt si valde interesse compererit, plenius responderi iubeat. quæ optinere debent non solum in heredibus, sed etiam in honorariis successoribus.
6 ¶ Deniq; Iulianus scribit, eum quoque cui est hereditas restituta, debere in iure interrogatum respondere, an ei hereditas sit restituta. Si de peculio agatur, non oportere respõderi à patre, vel domino, an in potestate habeat filium, vel seruum: quia hoc solum quæritur, an peculium apud eum sit cum quo agitur est.

Qui negat se dominum, non potest vti dominio illo. Bart.

X. PAVLVS libro quadragensimo octauo ad Edictum.

NOn alienum est, eum à quo damni infecti stipulari velimus, interrogare in iure, an ædes eius vel locus sit, ex quo damnum timeatur: & pro qua parte. vt si neget suum prædium esse, nec caueat dãni infecti, aut cedere, aut resistendum putauerit, quasi dolo versatus tradere compellatur.

XI. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

DE ætate quoque * interdum * interrogatus respondere debebit.

Statur confessioni alicuius, licet non veræ, contra se. Bart.

¶ Si quis cum heres non esset, interrogatus responderit ex parte heredem esse, sic conuenietur atque si ex ea parte heres esset: fides enim ei contra se habebitur. Qui ex quadrante heres, vel omnino cum heres non esset, responderit se heredem ex asse, in assem instituta actione conuenietur. ¶ Si cum esset quis ex semisse heres, dixerit se ex quadrante, mendacij hanc pœnam feret, quòd insolidum conuenitur: non enim debuit mentiri, dum se minoris portionis heredem adseuerat. Interdum tamen iusta ratione potest opinari esse heredem ex minore parte. quid enim si nescit sibi partem adcreuisse, vel ex incerta parte fuit institutus? cur ei responsum noceat?

Tacés quo ad sui cõmodum habetur pro negante, & insolidum conuenitur. Bart.

Qui

* non pro se. Nouel. 48.

3 ¶ Qui tacuit quoque apud prætorem, in ea causa est, vt instituta actione insolidum cõueniatur, quasi negauit se heredem esse. nam qui omnino non respondit, contumax est. contumacia autem pœnam hanc ferre debet, vt insolidum conuenatur, quemadmodum si negasset:
4 quia prætorem contemnere videtur. ¶ Quod autem ait prætor, OMNINO NON RESPONDISSE, posteriores sic exceperant, vt omnino non respond sse videatur qui ad interrogatum
5 non respõdit, id est πρὸς ἐπος. i. ad rem. ¶ Si interrogatus quis an ex asse heres esset, responderit ex parte: si ex dimidia esset, nihil ei nocere responsum. quæ sententia humana est.

* ad dictũ, ad propositum, ad interrogatum.

Obscurè respondere, & nihil respondere, paria sunt. Bart.

6 ¶ Nihil interest, neget quis, an taceat interrogatus an obscurè respondeat, vt incertum dimittat interrogatorem.

Ex causa iusti erroris, potest quis suam confessionem reuocare. Bart.

7 ¶ Ex causa succurri ei qui interrogatus respondit, non dubitamus. nam & si quis interrogatus an patri heres esset, responderit, mox † probato testamento inuentus sit exheredatus, æquissimum est succurri ei. & ita Celsus scribit. hic quidem & alia ratione, quòd ea quæ postea emergunt, auxilio indigent: quid enim si occultæ tabulæ & remotæ postea prolatæ

† prolatæ

late sunt? cur noceat ei qui id responderit quod in præsentiarum videbatur? Idem dico & si qui heredem se rescripserit, mox falsum vel inofficiosum vel irritum testamentum fuerit pronuntiatum: non enim improbè respondit, sed scriptura ductus.

Qui interrogatur, tenetur quasi contractum celebrarit super quo interrogatus est. Bart.

¶ Qui interrogatus respōderit, sic tenetur quasi ex contractu obligatus pro quo pulsabitur, dum ab aduersario interrogatur. sed & si à prætore fuerit interrogatus, nihil facit prætoris auctoritas: sed ipsius responsum siue mendacium. 8 *¶ Qui iusto errore ductus negauerit se heredem, venia dignus est. sed & si quis sine dolo malo, culpa tamen responderit, dicendum erit absolui eum debere: nisi culpa dolo proxima sit.* 9

Potest quis suam responsionem reuocare re integra, si ius aduersarij non est factum deterius. Bart.

¶ Celsus scribit, licere responsi pœnitere, si nulla captio ex eius pœnitentia sit actoris. quod verissimum mihi videtur. maximè si quis postea plenius instructus quid faciat, instrumentis vel epistulis amicorum iuris sui edoctus.

[a] Augustin. lib. 1. emendat. cap. 6.

Filius ex mendacio punitur, non ex taciturnitate. Bart.

XII. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

Si si

SI filius qui abstinuit se paterna hereditate, in iure interrogatus responderit se heredem esse, tenebitur: nam ita respondendo, pro herede gessisse videtur. sin autem filius qui se abstinuit, interrogatus tacuerit, succurrendum est ei: quia hunc qui abstinuit, prætor non habet heredis loco. 1 *¶ Exceptionibus quæ instituti in iudicio contra reos actionibus opponuntur, etiam is vti potest qui ex sua responsione conuenitur. veluti pacti conuenti, rei iudicatæ, & ceteris.*

Confessionibus est standum, quibus ius vel natura non repugnat. Bart.

XIII. IDEM libro secundo ad Plautium.

CONfessionibus falsis respondētes ita obligantur, si eius nomine de quo quis interrogatus sit, cum aliquo sit actio: quia quæ cum alio actio esset, si dominus esset in nosmet confessione nostra conferemus. Et si eum qui in potestate patris esset, respōdissem filium meum esse ita me obligari, si ætas eius pateretur, vt filius meus esse posset: quia falsæ confessiones naturalibus conuenire deberent. propter quæ fiat, vt patrisfamilias nomine respondēdo non 1 *obliger.* ¶ *Eum qui paremfamilias suum esse responderit seruum, non teneri noxali actione. ac ne si bona fide liber homo mihi seruiat, mecū noxali iudicio agi potest. & si actū fuerit, manebit integra actio cū ipso qui admisit.*

[b] al. deest, non. sed malè. Anton. Aug. lib. 1. emend. ca. 3.

XIIII.

XIIII. IAVOLENVS libro nono ex Cassio.

Is cuius nomine noxæ iudiciũ acceptum est, manente iudicio liber iudicatus est, reus absolui debet: nec quicquã interrogatio in iure facta proderit, quia eius personæ cuius nomine quis cum alio actionem habet, obligationem transferre non potest in eum qui in iure suum esse comfitetur: velut alienum seruum suum esse confitendo. liberi autem hominis nomine, quia cum alio actio non est, ne per interrogationem quidem aut cõfessionem transferri poterit. quo casu euenit, vt non rectè hominis liberi nomine actum sit cum eo qui confessus est. ¶ *In totum autem confessiones ita ratæ sunt, si id quod in confessionem venit & ius eius naturam recipere potest.*

XV. POMPONIVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI ante aditam hereditatem seruum hereditarium meum esse respondeam, teneor: quia domini loco habetur hereditas. ¶ *Mortuo seruo quem in iure interrogatus suum esse confessus sit, non tenetur is qui respondit. quemadmodum si proprius eius fuisset, post mortem eius non teneretur.*

XVI. VLPIANVS libro trigensimo septimo ad Edictum.

SI seruus ab hostibus captus sit, de quo quis in iure interrogatus respõderit in sua potestate esse, quamuis iura postliminiorum

possint efficere dubitare nos, adtamen non puto locum esse noxali actione: quia nõ est in nostra potestate. ¶ *Quamquam autem placet etiam eum teneri qui alienum seruum suum fassus esset, adtamen rectissimè placuit eum demũ teneri qui suum potuit habere. ceterum si dominium quærere non potuit, non teneri.*

[a] "Accurs. malè legit, reficere. & Heruag. malè addit negatione. Ant. Augustl. lib. 1. cap. 2.

XVII. IDEM libro trigensimo octauo ad Edictum.

SI seruus non sit vnius sed plurium, & omnes mentiti sunt eum in sua potestate non esse, vel quidam ex illis, aut dolo fecerunt quo minus sit in potestate, vnusquisq; illorum tenebitur in solidum. quemadmodum tenerentur si haberent in potestate. Is verò qui nihil dolo fecerit quo minus in potestate haberet, vel non negauit, non tenebitur.

Sententia lata contra vnum ex sua confessione, non liberat verum dominum. Bart.

XVIII. IVLIANVS libro quarto ad Vrsulum Ferocem.

QVi ex parte dimidia heres erit, cum absentem coheredem suum defendere vellet, vt satisdationis onus euitare posset, respondit se solum heredem esse, & condemnatus est. quærebat actor, cum ipse soluendo nõ esset, an rescisso superiore iudicio in eum qui re vera heres erat, actio dari deberet. Proculus respondit, rescisso iudicio posse agi. idque est verum.

Inter quos non valet iudicium, nec confessio. Bart.

XVIIII. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

SI filius, cum pro patre suo ageret, taceat interrogatus, omnia perinde obseruanda erunt, ac si non esset interrogatus.

An confessio vnius liberet alium.

XX. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

QVi seruum alienum responderit suum esse, si noxali iudicio conuentus sit, dominum liberat. aliter atque si quis confessus sit se occidisse seruũ quem alius occidit: vel si quis responderit se heredem. nam his casibus non liberatur qui fecit, vel qui heres est. Nec hæc inter se contraria sunt. nam superiore casu ex persona serui duo "tenentur, sicut in seruo communi dicimus, vbi altero conuẽto alter quoque liberatur. at is qui confitetur se occidisse vel vulnerasse, suo nomine tenetur. nec debet impunitũ esse delictũ eius qui fecit, propter eum qui respondit: nisi quasi defensor eius qui admisit, vel heredis, litẽ subiit hoc genere. tunc enim in factũ exceptione data summonẽdus est alter: quia ille negotiorum gestorum vel mandati actione recepturus est quod præstitit. Idem est in eo qui mandatu heredis heredem se esse respondit, vel cum eum alias defendere vellet. ¶ In iure interrogatus an fundum possideat, quæro an respondere cogendus sit

"Hic in vulgata lectione est negatio. sed rectius abest à Florent. & manuscript.

sit & quota ex parte fundum possideat. respondi, Iauolenus scribit, possessorem fundi cogi debere respondere, quota ex parte fundum possideat: vt si minore ex parte possidere se dicat, in aliam partem quæ non defenderetur, in possessionem actor mittatur. Idem & si damni infecti caueamus. nam & hic respõdere debet, quota ex parte eius sit prædium: vt ad eã partem stipulationem accommodemus. Pœna autem non repromittentis hæc est, vt in possessionem eamus. & ideo eò pertinet scire an possideat.

XXI. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

VBicumque iudicẽ æquitas mouerit, æquè oportere fieri interrogationem, dubium non est.

Responsio facta in iudicio, non nocet respondenti, nisi respectu interrogantis. Bart.

XXII. SCAEVOLA libro quarto Digestorum.

PRocuratore Cæsaris ob debitum fiscale interrogante, vnus ex filijs qui nec honorum possessionem acceperat, nec heres erat, respondit se heredem esse. an quasi interrogatoria creditoribus ceteris teneatur? respondit, ab his qui in iure non interrogassent, ex responso suo conueniri non posse.

l. 22. ff. de iudic.

DE QVIBVS REBVS AD EVNDEM IVDICEM EATVR. TIT. II.

In causis cõnexis plures, licet diuersi fori, coguntur apud eundem iudicem litigare. Bart.

POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinũ.

SI INTER plures familiæ erciscundæ agetur, & inter eosdẽ cõmuni diuidũdo, aut finiũ regundorũ, eundem iudicẽ sumẽdum. præterea quo facilius coire coheredes vel socij † possunt, in eundem locum omnium præsentiam fieri oportet.

† possint

II. PAPINIANVS lib. secundo Quæstionum.

CVm ex pluribus tutoribus vnus, quòd ceteri non sint idonei, conuenitur, postulante eo omnes ad eundem iudicem mittuntur. & hoc rescriptis principum continetur.

Lib. 60. βασιλικ. tit. 6.

DE SERVO CORRVPTO. TIT. III.

Edictum & eius interpretatio.

VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

Ait prætor

AIT prætor, QVI SERVVM SERVAM ALIENVM ALIENAM RECEPISSE, PERSVASISSEVE QVID EI DICETVR DOLO MALO, QVO EVM EAM DETERIOREM FACERET, IN EVM QVANTI EA RES ERIT IN DVPLVM IVDICIVM DABO. Qui bona fide seruum emit, hoc edicto nõ tenebitur: quia nec ipse poterit serui corrupti agere, quia nihil eius interest seruum non corrumpi. & sanè si quis hoc admiserit, eueniet vt duobus actio serui corrupti competat. quod est absurdum. Sed nec eum cui bona fide homo liber seruit, hanc actionem posse exercere opinamur. ¶ Quod autẽ prætor ait, RECEPISSE, ita accipimus, si susceperit seruum alienum ad se. & est propriè recipere, refugium abscondẽdi causa seruo præstare, vel in suo agro vel in alieno loco ædificióue. ¶ Persuadere autem est plus quàm compelli, atque cogi sibi parere. sed persuadere τῶν μέσων ἕνεκεν: i. est ex mediis, & ad bonum ac malum æquè propendentibus verbis. nam & bonũ consilium quis dando potest suadere, & malum. & ideo prætor adiecit, DOLO MALO, QVO EVM DETERIOREM FACERET. neq; enim delinquit nisi qui tale aliquid seruo persuadet, ex quo eũ faciat deteriorẽ. qui igitur seruum solli-

cinat ad aliquid vel faciendum vel cogitãdum improbè, hic videtur hoc edicto notari. ¶ Sed 3
vtrũ ita demũ tenetur, si bonæ frugi seruũ perpulit ad delinquendum, an verò & si malum ortatus est, vel malo monstrauit quemadmodum faceret? & est verius, etiam si malo monstrauit in quem modum delinqueret, teneri cũ. immo & si erat seruus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic verò laudator huius propositi extitit, tenetur: nõ enim oportet laudando augeri malitiam. Siue ergo bonum seruum fecerit malum, siue malum fecerit deteriorem, corrupisse videbitur. ¶ Is quoque deterio- 4
rem facit, qui seruo persuadet vt iniuriam faceret vel furtum, vel fugeret, vel alienum seruum vt sollicitaret, vel vt peculium intricaret, aut amator existeret vel errο, vel malis artibus esset deditus, vel in spectaculis nimius, vel seditiosus, vel si actori suasit verbũ siue pretio, vt rationes dominicas intercideret, adulteraret, vel etiam vt rationem sibi commissam turbaret:

II. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

VEl luxoriosum vel cõtumacem fecit: quiue vt stuprum pateretur persuadet.

III. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

DOlo malo adiecto calliditatem notat prætor eius qui persuadet. ceterũ si quis sine

sine dolo deteriorem fecerit non notatur. & si lusus gratia fecit non tenetur. Vnde quæritur, si quis seruo alieno suaserit in tectum ascendere, vel in puteũ discendere, & ille parens ascenderit vel discenderit, & ceciderit, crúsque vel quid aliud fregerit, vel perierit, an teneatur. & si quidem sine dolo malo fecerit, non tenetur. si dolo malo, tenebitur.

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd commodius est vtili lege Aquilia eum teneri.

V. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

DOli verbum etiam ad eum qui recepit, referendum est: vt non alius teneatur, nisi qui dolo malo † fecerit. ceterum si quis vt † recepit
domino custodiret, recepit vel humanitate vel misericordia ductus vel adprobata atq; iusta ratione, nõ tenebitur. ¶ Si quis dolo malo persuaserit quid seruo quem liberũ putabat, mihi videtur teneri eum oportere: maius enim delinquit qui liberum putans corrumpit. & ideo 2
si seruus fuerit, tenebitur. ¶ Hæc actio etiam aduersus fatentem in duplum est: quamuis Aquilia infitiantem dumtaxat coërceat. 3
¶ Si seruus seruáue fecisse dicetur, iudiciũ cum 4
noxæ deditione redditur. ¶ Hæc actio refertur ad tempus serui corrupti, vel recepti: non ad

ad præsens. & ideo & si decesserit, vel alienatus sit, vel manumissus, nihilo minus locum habebit actio. nec extinguitur manumissione semel nata actio.

VI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

PRæteritæ enim vtilitatis æstimatio in hoc iudicium versatur.

VII. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

NAm & mali serui forsitan consequuntur libertatẽ: & posterior causa interdum tribuit manumissionis iustam rationem.

VIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & heres eius cuius seruus corruptus est, habet hanc actionem non solum si manserit in hereditate seruus, sed & si exierit: forte legatus.

VIIII. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

SI quis seruum communem meũ & suum corruperit, apud Iulianum libro nono digestorũ quæritur, an hac actione teneri possit. & ait teneri eum socio. præterea poterit & communi dimidiando & pro socio, si socij sint, teneri, vt Iulianus ait. Sed cur deteriorem fecit Iulianus condicionem socij, si cũ socio agat, quàm si cum extraneo agit? nam qui cum extraneo egit, siue recepit siue corruperit, agere potest,

potest. qui cum socio, sine alternatione, id est si corrupit. nisi fortè non putauit Iulianus hoc cadere in socium. nemo enim suum recipit. Sed si celandi animo recepit, potest defendi, teneri eum. ¶ Si in seruo ego habeam vsumfructum, tu proprietatem, si quidem à me sit deterior factus, poteris mecum experiri. si tu id feceris, ego agere vtili actione possum. ad omnes enim corruptelas hæc actio pertinet: & interesse fructuarij videtur, bonæ frugi seruum esse in quo vsumfructum habet. Et si fortè alius eum receperit, vel corruperit, vtilis actio fructuario competit. ¶ Datur autem actio, quanti ea res erit eius dupli. Sed quæstionis est, æstimatio vtrum eius dũtaxat fieri debeat quod seruus in corpore vel in animo damni senserit, hoc est quanto vilior seruus factus sit: an verò & ceterorum. & Neratius ait, tanti condemnandum corruptorem, quanti seruus ob id quod subreptus sit, minoris sit.

X. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

IN hoc iudicium etiam rerũ æstimatio venit, quas secum seruus abstulit: quia omne damnum duplatur. neque interest, ad eum perlatæ fuerint res, an ad alium: siue etiã consumptæ sunt. etenim iustius est eum teneri qui princeps fuerit delicti, quàm eum quæri ad quem res perlatæ sunt.

XI. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

NEratius ait, postea furta facta in æstimatione non venire: quam sententiam veram puto. nam & verba edicti, QVANTI EA RES ERIT, omne detrimentū recipiunt. ¶ Seruo persuasi, vt chirographa debitorū corrumpat: videlicet tenebor. sed si consuetudine peccandi postea & rationes ceteráque similia instrumenta sul traxerit, vel interleuerit, deleuerit, dicendum erit, corruptorem horum nomine non teneri. ¶ Quamuis autem rerum subtractarū nomine serui corrupti competat actio, tamen & furti agere possumus: opem enim consilio sollicitatoris videntur res abesse. nec sufficiet alterutra actione egisse: quia altera alteram non minuit. Idem & in eo qui seruum recepit, & celauit, & deteriorem fecit, Iulianus scribit. sunt enim diuersa maleficia furis, & eius qui deteriorem seruū facit. Hoc amplius & condictionis nomine tenebitur. quamuis enim condictione hominem, pœnam autē furti actione cōsecutus sit, tamen & quod interest, debebit consequi actione serui corrupti.

XII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

QVia manet reus obligatus etiam rebus redditis.

XIII. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

Hec

Hæc actio perpetua est, non temporaria. & heredi ceteríque successoribus competit. in heredem non dabitur, quia pœnalis est. ¶ Sed & si quis seruum hereditarium corruperit, hac actione tenebitur. sed & petitione hereditatis quasi prædo tenebitur.

XIIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

VT tantum veniat in hereditatis petitionem, quantum in hanc actionem.

De filio corrupto.

1 ¶ De filio filiáue familias corruptis huic edicto locus nō est: quia serui corrupti cōstituta actio est, qui in patrimonio nostro esset. & pauperiorem se factum esse dominus probare potest, dignitate & fama domus integra manēte. sed vtilis competit, officio iudicis æstimanda. quoniam interest nostra animum liberorū nostrorū
2 non corrumpi. ¶ Si seruus cōmunis meus & tuus propriū meum seruū corruperit, Sabinus, non posse agi cum socio: perinde atq; si proprius meus seruus corrupisset conseruum. Itē si seruus communis extraneum corruperit, videndum est vtrum cum duobus agi debeat, an & cum singulis, exemplo ceterarum noxarum. & magis est vt vnusquisque in solidum teneatur: altero autem soluente alterum liberari. ¶ Si is in quo vsumfructum habeo, seruum meum corruperit, erit mihi actio cum domino

mino proprietatis. Pignoris dati nomine debitor habet hāc actionem. ¶ In hac actione non 4
extra rem duplum est : id enim quod damni datum est duplatur. ¶ His consequenter & 5
illud probatur, vt si seruo meo persuaseris vt Titio furtum faciat, non solùm in id teneris quo deterior seruus effectus est, sed & in id quod Titio præstaturus sim. ¶ Item non solùm si mihi damnū dederit consilio tuo, sed etiā 6
si extraneo, eo quoq; nomine mihi teneris, quòd ego lege Aquilia obnoxius sim. aut si ex conducto teneor alicui, quòd ei seruum locaui, & propter te deterior factus sit, teneberis & hoc nomine. etsi qua talia sint. ¶ Aestimatio autem habetur in hac actione, quāti seruus vilior 7
factus sit. quod officio iudicis expedietur. Interdū tamen & inutilis sit, vt non expediat talem seruum habere. vtrum ergo & pretium cogitur dare sollicitator, & seruum dominus lucrifaciat? an verò cogi debet dominus restituere seruum, & pretium serui accipere? & verius est, electionē domino dari : siue seruum detinere cupit, & damnū quanti deterior seruus factus est, in duplum accipere : vel seruo restituto, si copiam huius rei habeat, pretium consequi. quòd si non habeat, pretiū quidem simili modo accipere debet. cedere autem sollicitatori periculo eius de dominio serui actionibus. Quod tamen de restitutione hominis dicitur,

*Perperā negationem sustulerat Haloander. Ant. August. lib. 1. cap. 2.

citur, tunc locum habet, cum homine viuo agitur. quòd autem si manumisso eo agatur, non facilè apud iudicem audietur, dicendo ideò se manumißisse, quoniam habere noluerat domi: vt & pretium habeat & libertum.

XV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

Corrumpitur animus serui & si persuadeatur ei vt dominum contemneret.

XVI. ALFENVS Varus libro secundo Digestorum.

Dominus seruum dispensatorem manumisit, postea rationes ab eo accepit : & cum eis non constaret, conperit apud quādam mulierculam pecuniam eum cōsumpsisse. quærebatur, poßétne agere serui corrupti cum ea muliere, cum is seruus iam liber esset. respondi, posse. sed etiam furti de pecunijs quas seruus ad eam detulisset.

XVII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

Serui corrupti nomine & constante matrimonio marito in mulierem datur actio: sed fauore nuptiarum in simplum.

DE FVGITIVIS*

TIT. IIII.

VLPIANVS libro primo ad Edictum.

In vulga. De seruis fugitiuis.
* libr. 60. βασιλικ. tit. 7. c. 1.

cc. Deute. cap. 23.

SI qui fugitiuum celauit, fur est. Senatus cēsuit, ne fugitiui admittantur in saltus: neque protegantur à vilicis vel procuratoribus possessorum: & multam statuit. his autem qui intra viginti dies fugitiuos vel dominis reddidissent, vel apud magistratus exhibuissent, veniam in ante actum dedit. Sed & deinceps eodem senatusconsulto impunitas datur ei qui intra præstituta tempora quàm repperit fugitiuos in agro suo, domino vel magistratibus tradiderit. ¶ Hoc autem senatusconsultū aditum* etiam dedit militi vel pagano ad inuestigandum fugitiuum in prædia senatorum vel paganorum, cui rei etiam lex Fauia prospexerat, & senatusconsultum Modesto consule factū, vt fugitiuos inquirere volentibus litteræ ad magistratus dentur. multa etiam centū solidorū in magistratus statuta, si litteris acceptis inquirētes nō adiuuent. ¶ Sed & in eum qui quæri apud se prohibuit, eadem pœna statuta. est etiā generalis epistula Diuorū Marci & Commodi, qua declaratur & præsides & magistratus & milites stationarios dominū adiuuare debere inquirēdis fugitiuis: & vt inuētos reddderent: & vt hi apud quos delitescant, puniatur, si crimine cōtingantur. ¶ Vnusquisq; eorū qui fugitiuū adprehendit, in publicum deducere debet.

* Aliàs id nō licet. Instit. lib. 4. tit. 1.

debet. & meritò monētur magistratus eos diligenter custodire, ne euadant. ¶ Fugitiuū accipe & si quis erro sit. Fugitiui autē appellatione ex fugitiua natū non contineri Labeo libro primo ad Edictum scribit. ¶ In publicum deduci intelleguntur qui magistratibus municipalibus traditi sunt, vel publicis ministeriis. ¶ Diligens custodia etiam vincire permittit. Tamdiu autē custodiuntur quamdiu ad præfectum vigilum vel ad præsidem deducantur. eorūmque nomina, & notæ, & cuius se quis esse dicat, ad magistratus deferantur: vt facilius adgnosci & percipi fugitiui possint. ¶ Nota autem verbo etiam cicatrices continentur. Idem iuris est, si hæc in scriptis publicè, vel in ædes proponas.

II. CALLISTRATVS libro sexto Cognitionum.

FVgitiui simplices dominis reddendi sunt. sed si pro libero se gesserint, grauius coërceri solent. l. 65. ad l. Fau. de plagiar.

III. VLPIANVS libro septimo de Officio proconsulis.

DIuus Pius rescripsit, eum qui fugitiuum vult requirere in prædijs alienis, posse adire præsidem litteras ei daturū: & si ita res exegerit apparitorē quoq; vt ei permittatur ingredi & inquirere. & pœnam eūdem præsidem in eum constituere qui inquiri non permisserit. Sed & Diuus Marcus oratione quam Plat. 12. de legib.

quam in senatu recitauit, facultatem dedit ingrediendi tam Cæsaris quàm senatorum & paganorum prædia volentibus fugitiuos inquirere: scrutarique cubilia atque vestigia occultantium.

IIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

[a] Id est, magistri portus.

LImenarchæ[a] & stationarij fugitiuos deprehensos rectè in custodiam retinent. Magistratus municipales ad officium præsidis prouinciæ vel proconsulis conprehensos fugitiuos rectè transmittunt.

V. TRYPHONINVS libro primo Disputationum.

SI in harenam fugitiuus seruus se dederit, ne isto quidem periculo discriminis vitæ tantùm sibi irrogato, potestatem domini euitare poterit. nam Diuus Pius rescripsit, omnimodo eos dominis suis reddere: siue ante pugnam ad vestias, siue post pugnam. quoniam interdum aut pecunia interuersa, aut commisso aliquo maiore maleficio, ad fugiendam inquisitionem vel iustitiam animaduersionis, in harenam se dare mallent. reddi ergo eos oportet.

In vulg. est tit. De aleæ lusu & aleatoribus.

DE ALEATORIBVS[a]

[a] Est lib. 60. Basil. tit. 8. ca. 1.

TIT. V.

VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

Prætor

PRAETOR ait, SI QVIS EVM APVD QVEM ALEA LVSVM ESSE DICETVR, VERBERAVERIT, DAMNVMVE EI DEDERIT, SIVE QVID EO TEMPORE DOLO [a] EIVS SVBTRACTVM EST, [b] IVDICIVM NON DABO. IN EVM QVI ALEAE LVDENDAE CAVSA VIM INTVLERIT, VTI QVAEQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. ¶ Si rapinas [c] fecerint inter se collusores, vi bonorum raptorũ nõ denegabitur actio: susceptorem enim dum taxat prohibuit vindicari, non & collusores: quamuis & hi indigni videantur. ¶ Item notandum, quòd susceptorem verberatum quidem, & damnũ passum, vbicumque & quandocunque non vindicat. verùm furtũ factum domi, & eo tempore quo alea ludebatur, licet lusor non fuerit qui quid eorum fecerit, in puncto fit. Domum autem pro habitatione & domicilio nos accipere debere certũ est. ¶ Quod autem prætor negat se furti actionem daturum, videamus vtrum ad pœnalem actionem solam pertineat, an & si ad exhibendum velit agere, vel vindicare, vel condicere. & est relatum apud Pomponium, solummodo pœnalem actionem denegatam. quod non puto verum: prætor enim simpliciter ait, SI QVID SVBTRACTVM ERIT, IVDICIVM NON

Vide Cic. Philip. 2.

[a] Sic Flor. & vulga. & libr. Basil. recte.

[b] furto scilicet l. 88. §. 26. ff. de leg. 2.

[c] Recte Ant. Aug. lib. 4. cap. 14.

DABO ¶IN EVM, inquit, QVI ALEAE LVDENDAE CAVSA VIM INTVLERIT, VTI QVAEQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. *hæc clausula pertinet ad animaduersionem eius qui conpulit ludere.* "*vt aut multa multetur, aut in lautumias vel in vincula publica ducatur:*

II. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SOlent enim quidã & cogere ad lusum vel ab initio, vel victi, dum retinent. Senatusconsultum vetuit in pecuniam ludere: præterquam si quis certet hasta "*vel pilo iaciendo, vel currendo, saliendo, luctando, pugnando: quòd virtutis causa fiat.*

III. MARCIANVS libro quinto Regularum.

IN quibus rebus ex lege Titia & Publicia & Cornelia etiam sponsionem "*facere licet. sed ex aliis vbi pro virtute certamen non fit, non licet.*

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

QVod in combibio vescendi causa ponitur, in eam rẽ familia ludere permittitur. ¶ *Si seruus vel filius familias victus fuerit, patri vel domino competit repetitio. Item si seruus acceperit pecuniam, dabitur in dominum de peculio actio, non noxalis: quia ex negotio gesto agitur. sed non amplius cogen-*

[a] Quod maximè victi faciunt, inquit Græcus interpres.

[b] Vide Græcũ epigrãma de quinque ludorum generibus lib. 1. epigr. 11. 1.

[c] l. 7. §. si quis. j. de præscrip. verb.

cogendus est præstare, quàm id quod ex ea re 2 *in peculio sit.* ¶ *Aduersus parentes & patronos repetitio eius quod in alea lusum est, vtilis ex hoc edicto danda est.*

SI MENSOR [a] FALSVM MODVM DIXERIT. TIT. VI.

[a] Paulus lib. 2. sen. tit. 17.

VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

ADVERSVS mensorem agrorum prætor in factum actionẽ proposuit, à quo falli nos nõ oportet. nam interest nostra ne fallamur in modi renuntiatione: si fortè vel de finibus contentio sit, vel emptor scire velit vel vẽditor, cuiusmodi ager veneat. Ideo autem hãc actionem proposuit, quia non crediderunt veteres inter talem personam locationem & cõductionem esse: sed magis operam beneficij loco præberi: & id quod datur, ei ad remunerandum dari: & inde honorariũ appellari. si autem ex locato conducto fuerit actum, dicendum erit nec tenere intentionem. 1 ¶ *Hæc actio dolum malum dumtaxat exigit. visum est enim satis abundéque coërceri mensorem, si dolus malus* *solus* *conueniatur eius hominis qui ciuiliter obligatus non est. proinde si imperitè versatus est, sibi imputare debet*

qui eum adhibuit. sed & si neglegenter, aquè mensor securus erit. lata culpa planè dolo comparabitur. Sed etsi mercedem accepit, nō omnem culpam eum præstare propter verba edicti. vtique enim scit prætor & mercede eos interuenire. ¶ Is autem tenetur hac actione 2 qui renuntiauit. sed renuntiasse & eum accipere debemus, qui per alium renuntiauit:

II. PAVLVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

VEl per litteras. Sed si ego tibi, cū esses mensor, mandauerim vt mensurā agri ageres, & tu id Titio delegaueris, & ille dolo malo quid in ea re fecerit, tu teneberis: quia dolo malo versatus es, qui tali homini credidisti.

III. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

SI duobus mandauero, & ambo dolosè fecerint, aduersus singulos insolidū agi potest. sed altero conuento, si satisfecerit, in alterū actionem denegari oportebit. ¶ Competit autem hæc actio ei cuius interfuit falsum modū renuntiatum non esse: hoc est vel emptori vel venditori cui renuntiatio offuit. Pomponius tamen scribit, si emptor plus dederit venditori propter renuntiationem, quia condicere potest quod plus dedit, agi cum mensore non posse: nihil enim emptoris interesse, cum possit condicere, nisi soluendo venditor non fuit: tunc 2 enim mensor tenebitur. ¶ Sed si venditor maiorem modum tradiderit fraudatus à mensore, consequenter dicit Pomponius, non esse actionem aduersus mensorem: quia est ex vendito actio aduersus emptorem. nisi & hic emptor 3 soluendo non sit. ¶ Idem Pomponius scribit, si propter iudicium adhibitus mensor fraudauerit me in renūtiatione, teneri eum, si ob hoc de iudicio minus tuli. planè si à iudice adhibitus, contra me renuntiauerit dolo malo, dubitat an teneri mihi debeat. quod magis admit- 4 tit. ¶ Hanc actionem heredi, similibúsque personis dandam Pomponius scribit. sed in heredem, similesque personas denegandam ait. 5 ¶ Serui autem nomine magis noxale, quàm de peculio competere ait: quamuis ciuilis actio de peculio competat.

IIII. PAVLVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

HAec actio perpetua est: quia initium rei non à circumscriptione, sed à suscepto negotio originem accepit.

V. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

SI mensor non falsum modum renuntiauerit, sed traxerit renūtiationem, & ob hoc euenerit vt venditor liberetur, qui adsignaturum se modum intra certum diem promi-

" lxderetur. legitur in lib. βασιλικ. rectè. βλάφη τὸν πιπράσκοντα.

sit, hæc actio locum non habet. sed nec dari vtilem debere Pomponius ait. erit ergo ad actionem de dolo decurrendum. ¶ Si cum falsus 1
modus renuntiatus esset, emptor cum venditore ex empto egisset, agere poterit etiam cum mensore. sed si nihil eius interest, condemnari mensorem non oportet. quòd si nõ de toto modo qui deerat, cum venditore egerit, sed de minore, consequenter scribit Pomponius de residuo cum mensore agi posse. ¶ Hoc iudicium 2
latius prætor porrexit. nam & si cuius alterius rei mensuram falsam renuntiasse dicetur, hæc actio competit. proinde si in ædificij mensura fefellit, vel in frumenti, vel in vini

[a] Alciat. 3. disputat. cap. 15.

VI. PAVLVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

SIue de itineris latitudine, siue de seruitute inmittendi proiciendique quæratur: siue aream, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit,

VII. VLPIANVS libro vicensimo quarto ad Edictum.

VEl cuius alterius rei, tenebitur. & si mẽsor machinarius[a] fefellerit, hæc actio dabitur. necnon illud quoque Pomponius dicit, etiam in eum qui mensor non fuit, fefellit tamen in modo, competere hanc actionẽ. hoc exemplo etiam aduersus architectum actio dari debet qui fefellit. nam & Diuus Seuerus aduersus architectum, & redemptorem actiones dandas decreuit. ego etiam aduersus tabularium puto actiones dandas, qui in computatione fefellit.

[a] Vide Budæũ hîc, & Vitruuium in præfatione lib. 10.

DE RELIGIOSIS ET SVMPTIBVS FVNERVM[a] ET VT FVNVS DVCERE LICEAT.

TIT. VII.

VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

QVI propter funus aliquid impẽdit, cum defuncto contrahere creditur, non cum herede.

[a] Vide Cęl. Rhodig. lib. 9. cap. 44. Paul. libr. sent. De sepulchris & lugendis.

II. IDEM libro vicensimo quinto ad Edictum.

LOcũ in quo seruus sepultus est, religiosum esse Aristo ait. ¶ Qui mortuum in locum alienum intulit, vel inferre curauit, tenebitur in factum actione. In locum alterius accipere debemus, siue in agro siue in ædificio. sed hic sermo domino dat actionem, nõ bonæ fidei possessori. nam cum dicat, IN LOCVM ALTERIVS, apparet de domino eum sentire, id est eo cuius locus est. sed & fructuarius inferendo tenebitur domino proprietatis. An & socius teneatur, si ignorante socio intulerit, tractari potest. est tamen verius, familiæ erciscundæ, vel communi dividundo con-

cc. l. 6. §. 4. ff. cõm. diuid.

ueniri eum posse. ¶ Prætor ait, SIVE HOMO MORTVVS, OSSAVE HOMINIS MORTVI IN LOCVM PVRVM ALTERIVS, AVI IN ID SEPVLCHRVM, IN QVO IVS NON FVERIT, ILLATA ESSE DICENTVR: QVI HOC FECIT, IN FACTVM ACTIONE TENETVR, ET POENA PECVNIARIA SVBICIETVR. *De ea autem illatione prætor sensit, quæ sepulturæ causa fit. Purus autem locus dicitur, qui neq; sacer neque sanctus est, neque religiosus: sed ab omnibus huiusmodi nominibus vacare videtur. Sepulchrum est, vbi corpus ossáue hominis condita sunt. Celsus autem ait, non totus qui sepulturæ destinatus est, locus religiosus fit: sed quatenus corpus humatum est. Monumetum est, quod memoriæ seruandæ gratia existat.* ¶ *Si vsumfructũ quis habeat religiosum locum non facit. Sed & si alius proprietatem alius vsumfructum habuit, non faciet locum religiosum: nec proprietarius, nisi fortè ipsum qui vsumfructum legauerit, intulerit: cum in alium locum inferri tam oportunè non posset. & ita Iulianus scrivit. aliàs autẽ inuito fructuario locus religiosus non fiet. sed si consentiat fructuarius, magis est vt locus religiosus fiat.* ¶ *Locũ qui seruit, nemo religiosum facit: nisi consentiat is cui seruitus deberetur. Sed si non minus commodè per alium locum seruitute vti*

Macrob. lib. 3. Satur. cap. 3.

2

4

te vti potest, non videtur seruitutis impediẽdæ causa id fieri. & ideo religiosus fit. & sanè habet hoc rationem. ¶ *Is qui pignori dedit agrum, si in eum suorum mortuum intulerit, religiosum tum facit. sed & si ipse inferatur, idem est. ceterum alij concedere non potest.*

III. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

EX consensu tamen omnium, vtilius est dicere, religiosum posse fieri. idque Pomponius scribit.

IIII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

SCriptus heres prius quàm hereditatẽ adeat, patremfamilias mortuum inferendo locum facit religiosum. nec quis putet hoc ipso pro herede eum gerere. finge enim adhuc eum deliberare de adeunda hereditate. ego etiam si non heres eum intulerit, sed quiuis alius herede vel cessante vel absente vel verẽte ne pro herede gerere videatur, tamen locum religiosum facere puto. plerumq; enim defuncti ante sepeliuntur quàm quis heres * eis * existet. sed tunc locus fit religiosus, cum defuncti sunt: naturaliter enim videtur ad mortuum pertinere locus in quem infertur: præsertim si in eum locum inferatur in quem ipse destinauit. vsque adeo, vt etiam si in legatũ locum sit illatus ab herede, inlatione tamẽ testatoris fit religiosus:

si modo in alium locum tam oportunè inferri non potuit.

V. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

FAmiliaria sepulchra dicuntur, quæ quis sibi familiæque suæ constituit. hereditaria autem, quæ quis sibi heredibúsque suis constituit:

VI. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

VEl quod paterfamilias iure hereditario adquisiit. Sed in vtroq; heredibus quidem ceterisque accessoribus qualescũque fuerint licet sepeliri, & mortuum inferre: etiam si ex minima parte heredes ex testamento vel ab intestato sint: licet non consentiant alij. Liberis autem cuiuscumque sexus vel gradus, etiam filiisfamilias & emancipatis, idem ius concessum est: siue extiterint heredes siue sese abstineant. exheredatis autem, nisi specialiter testator iusto odio cõmotus eos vetuerit[a], *humanitatis gratia tantùm sepeliri, non etiam alios præter suam posteritatem inferre licet. Liberti autem nec sepeliri nec alios inferre poterunt, nisi heredes extiterint patrono: quamuis quidam inscripserint, monumentum sibi libertísque suis feciſſe. & ita Papinianus respondit, & sæpissime idem cõstitutum est.* ¶ *Si*[2] *adhuc monumentum purum est, poterit quis hoc*

[a] Horat. li. 1. Serm. eglog. 8. heredes monimẽtum ne sequeretur. l. 1. j. de sepulchr. violat.

hoc & vendere & donare. si cenotaphium fit, posse hoc venire dicendum est: nec enim esse hoc religiosum Diui fratres rescripserunt.

[1] l. 6. §. de rer diuis. & 7.

VII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

IS qui intulit mortuum in alienum locum, aut tollere id quod intulit, aut loci pretium præstare cogitur per in factum actionem. quæ tam heredi quàm in heredem competit, et perpetua est. ¶ *Aduersus eum qui in alterius aream lapideam, in qua adhuc mortuus nõ erit conditus, mortuum intulerit, vtilem actionem in factum proconsul dat: quia non propriè vel in sepulchrum vel in locum alterius intulisse dici potest.*

[1]

VIII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

OSsa[a] *quæ ab alio illata sunt, vel corpus, an liceat domino loci effodere vel eruere sine decreto pontificum seu iussu principis, quæstionis est. & ait Labeo exspectandum vel permissum pontificale seu iussionem principis. alioquin iniuriarum fore actionem aduersus eum qui eiecit.* ¶ *Si locus religiosus pro puro venisse dicetur, prætor in factum actionem in eum dat ei ad quem ea res pertinet. quæ actio & in heredem competit, cum quasi*[2] *ex empto actione cõtineat.* ¶ *Si in locũ publicis vsibus destinatũ intulerit quis mortuũ, prætor*

[a] Vide Cicer. 2. de legib.

[2]

in eum

in eum iudiciũ dat, si dolo fecerit: & erit extra ordinem plectendus, modica tamen coërcitione. sed si sine dolo, absoluendus est. ¶ In hac autem actione loci puri appellatio & ædificium producenda est. Nec solum domino hæc actio competit, verum ei quoque qui eiusdem loci habet usumfructum, vel aliquam seruitutem: quia ius prohibendi etiam hi habent. Ei qui prohibitus est inferre in eum locũ quò ei ius inferendi esset, in factum actio competit, & interdictum: etiam si non ipse prohibitus sit, sed procurator eius: quia intellectu aliquo ipse prohibitus videtur.

VIIII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

LIberum est ei qui prohibetur mortuum ossáue mortui inferre, aut statim interdicto vti, quo prohibetur ei vĩ fieri: aut alio inferre, & postea in factum agere. per quã consequitur actor quanti eius interfuerit prohibitum non esse. in quam computationem tadit loci empti pretium: aut conducti merces. item sui loci pretium, quem quis nisi coactus est religiosum facturus non esset. vnde miror quare constare videatur, neque heredi neque in heredem dandam hanc actionem. nam, vt apparet, pecuniariæ quantitatis ratio in eam deducitur. certè perpetuò ea inter ipsos competit.

X.

X. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

SI venditor fundi exceperit locum sepulchri ad hoc vt ipse posteríque eius illò inferentur, si via vti prohibeatur, vt mortuum suum inferret, agere potest: videtur enim etiam hoc exceptum inter ementem & vendentem, vt ei per fundum sepulturæ causa ire liceret.

XI. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

QVòd si locus monumenti hac lege venierit, ne in eum inferentur quos ius est inferri, pactum quidem ad hoc non sufficit: sed stipulatione id caueri oportet.

XII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

SI quis sepulchrũ habeat, viam autem ad sepulchrum non habeat, & à Bicino ire prohibeatur, Imperator Antoninus cum patre rescripsit, iter ad sepulchrum peti precario & concedi solere: vt quotiens non debetur, impetretur ab eo qui fundum adiunctum habeat. non tamen hoc rescriptum quod impetrandi dat facultatem, etiam actionem ciuilem inducit: sed extra ordinem interpelletur. præses etiam compellere debet iusto pretio iter ei præstari. ita tamen vt iudex etiam de oportunitate loci prospiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum. ¶ Senatusconsulto cauetur, ne vsus sepulchrorũ permutationibus polluatur:

tur: id est ne sepulchrum alie conuersationis vsum accipiat.

Nunc de funeraria differere incipit.

¶ *Prætor ait*, QVOD FVNERIS CAVSA SVMPTVS FACTVS ERIT, EIVS RECIPERANDI NOMINE IN EVM AD QVEM EA RES PERTINET, IVDICIVM DABO. *hoc edictum iusta ex causa propositum est: vt qui funerauit, persequatur id quod impendit. sic enim fieri, ne insepulta corpora iacerent: néve quis de alieno funeretur. Funus autem eum facere oportet, quem defunctus elegit. sed si non ille fecit, nullam esse huius rei pœnam, nisi aliquid pro hoc emolumentum ei relictum est: tunc enim si non paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellitur. Sin autem de hac re defunctus non cauit, nec vlli delegatum id munus est: scriptos heredes ea res contingit. si nemo scriptus est, legitimos vel cognatos, quos si suo ordine quo succedunt.* ¶ *Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus vel dignitate defuncti.* ¶ *Prætor vel magistratus municipalis ad funus sumptus decernere debet: si quidem est pecunia in hereditate, ex pecunia. si non est, distrahere debet ea quæ tempore peritura sunt, quorum retentio onerat hereditatem. si minus, si quid auri argentique fuerit, distrahi aut pignerari iubebit, vt pecunia expediatur:*

Idē Plat. 12. de legib.

XIII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

Vel à

Vel à debitoribus, si facile exigi possit.

XIIII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

Et si quis impediat eum qui emit, quo minus ei res tradatur, prætorem interuenire oportere, tuerique huiusmodi factū, si quid impediat quo minus ei res venditæ tradantur. In vulg. incipit, At si quis.

1 ¶ *Si colonus vel inquilinus sit is qui mortuus est, nec sit vnde funeretur, ex inuectis illatis eum funerandum Pomponius scribit. & si quid superfluum remanserit, hoc pro debita pensione teneri. Sed & si res legatæ sint à testatore de cuius funere agitur, nec sit vnde funeretur, ad eas quoque manum mittere oportet: satius est enim de suo testatorem funerari, quàm aliquos legata cōsequi. Sed si adita fuerit postea hereditas, res emptori auferenda non est: quia bonæ fidei possessor est, & dominium habet qui auctore iudice comparauit. legatarium tamen legato carere non oportet, si potest indemnis ab herede præstari. quòd si non potest, melius est legatarium non lucrari, quàm*

2 *emptorem damno adfici.* ¶ *Si cui funeris sui curam testator mandauerit, et ille accepta pecunia funus non duxerit, de dolo actionem in eum dādam Mela scripsit. credo tamen et extra ordinem eum à prætore compellendum fu-*

3 *nus ducere.* ¶ *Funeris causa sumptus factus videtur is demum, qui ideo fiunt vt funus du-*

catur

catur, sine quo funus duci non poßit. vtputa si quid impensum est in † delationem mortui. sed & si quid in locum fuerit erogatum in quem mortuus inferetur, funeris causa videri impensum Labeo scribit: quia necessariò locus paratur, in quo corpus conditur. ¶ Impensa pe- 4
regrè mortui, quæ facta est vt corpus perferetur, funeris est, licet nondum homo funeretur. Idemque & si quid ad corpus custodiendum vel etiam commendandum* factum sit, vel si quid in marmor, vel vestem collocandam. non autem oportet ornamẽta cũ corporibus condi: nec quid aliud huiusmodi, quod homines simpliciores faciunt. ¶ Hæc actio quæ funeraria 5
dicitur, ex bono & æquo oritur. continet autem funeris causa tantùm impensam, non etiã ceterorum sumptuum. Aequum autem accipitur ex dignitate eius qui funeratus est, ex causa, ex tempore, & ex bona fide: vt neque plus imputetur sumptus nomine quàm factum est: neque tantum quantum factum est, si immodicè factum est. deberet enim haberi ratio facultatium eius in quem factum est: et ipsius rei quæ vltra modum sine causa consumitur. quid ergo si ex voluntate testatoris impensum est? sciendum est nec voluntatem sequendam si res egrediatur iustam sumptus rationẽ. pro modo autem facultatium sumptum fieri. ¶ Sed interdum is qui sumptum in funus fe- 6
cit,

† elationem

*Quidam putant legẽdum, cõmũdandũ. Ego excusam lectioné & Flor. magis probo. alij malè legunt, condendum.

cit, sumptum non recipit, si pietatis gratia fecit, non hoc animo quasi recepturus sumptum quem fecit. & ita Imperator noster rescripsit. igitur æstimandum erit arbitro & perpendendum quo animo sumptus factus sit: vtrum negotium quis vel defuncti vel heredis gerit, vel ipsius humanitatis: an verò misericordiæ vel pietati tribuens vel affectioni. potest tamen distingui & misericordiæ modus: vt in hoc fuerit misericors vel pius qui funerauit, vt eũ sepeliret, ne insepultus iaceret: nõ etiam vt suo sumptu fecerit. quod si iudici liqueat, non debet eum qui cõuenitur absoluere: quis enim sine pietatis intentione alienum cadaber funerat? oportebit igitur testari quem quo animo
7 funerat: ne postea patiatur quæstionẽ. ¶ Plerique filij cum parentes suos funerant, vel alij qui heredes fieri possunt, licet ex hoc ipso neq; pro herede geritio neq; aditio* præsumitur, tamen ne vel miscuisse necessarij, vel ceteri pro herede geßisse videantur, solent testari pietatis gratia facere se sepulturã. quid si superuacuò fuerit factum? ad illud se munire* videntur, ne miscuisse se credantur: ad illud non, vt sumptũ consequantur. quippe protestãtur pietatis gratia id se facere. plenius igitur eos testari opor-
8 tet, vt et sumptum poßint seruare. ¶ Fortaßis quis poßit dicere interdum partem sumptus facti posse reciperari: vt quis pro parte quasi

*pro cretio, videtur à Triboniano repositũ.

*l. 20. ĵ. de acq. hered.

negotium gerens, pro parte pietatis gratia id faciat. quod est verius. partem igitur sumptus consequetur, quem non donandi animo fecit.

¶ Iudicem qui de ea æquitate cognoscit, interdum sumptum omnino non debere admittere modicum factum, si forte in contumeliam defuncti hominis locupletis modicus factus sit: nam non debet huius rationem habere, cum cõtumeliam defuncto fecisse videatur ita eum funerando. ¶ Si quis dum se heredem putat, patremfamilias funerauerit, funeraria actione vti non poterit: quia non hoc animo fecit, quasi alienum negotium gerens. & ita Trebatius & Proculus putat. puto tamen & ei ex causa dandam actionem funerariam. ¶ Labeo ait, quotiens quis aliam actionem habet de funeris impensa consequenda, funeraria eum agere nõ posse. & ideo si familiæ erciscundæ agere possit, funeraria non acturum. planè si iam familiæ erciscundæ iudicio actũ sit, posse agi. ¶ Idem Labeo ait, si prohibente herede funerueris testatorem, ex causa competere tibi funerariam. quid enim si filium testatoris heres eius prohibuit? huic contradici potest. ergo pietatis gratia funer. isti. sed pone me testatum: habiturum me funerariam actionem: de suo enim expedit mortuos funerari. et quid si testator quidem funus mihi mandauit, heres prohibet, ego tamen nihilo minus funerem? nonne æquum est mihi

est mihi funerariam competere? & generaliter puto iudicem iustum non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei & actionis natura indulget. ¶ Diuus autem Marcus rescripsit, eum heredem qui prohibet funerari ab eo quem testator elegit, non rectè facere. pœnam tamen in eum statutam non esse. ¶ Qui mandatu alterius funerauit, non habet funerariam actionem. sed is scilicet qui mandauit funerandum, siue soluit ei cui mãdauit, siue debet. quòd si pupillus mandauit sine tutore auctore, vtilem funerariam dandam aduersus heredem ei qui impendit: lucrari enim heredem iniquum est: si autem pupillus funus ad se pertinens sine tutoris auctoritate mandauit, dandam in eum actionem arbitror, si & heres extitit ei qui funeratus est, soluendóque hereditas est. Contra si quis mandatu heredis funerauit, non posse eum funeraria agere Labeo scribit: quia habet mandati actionem. si tamen quasi negotium heredis gerens funerauit, licet ratum non habeat, tamen funeraria eum agere posse Labeo scribit. ¶ Datur autem hæc actio aduersus eos ad quos funus pertinet. vtputa aduersus heredem bonorúmve possessorem ceteróque successores.

XV. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

FVneris impensam & patronus qui bonorum possessionem petit contra tabulas, præstat.

XVI. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

IN eam ad quem dotis nomine quid peruenerit, dat prætor funerariam actionẽ: æquissimũ enim visum est veteribus, mulieres quasi de patrimonijs suis, ita de dotibus funerari: & eum qui morte mulieris dotem lucratur, in funus conferre debere: siue pater mulieris est siue maritus.

XVII. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

SEd si nondum pater dotem reciperauerit, vir solus conuenietur, reputaturus patri quod eo nomine præstiterit:

XVIII. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

IMpensa enim funeris æs alienum dotis est:

XVIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

IDeóque etiam dos sentire hoc æs alienum debet.

XX. IDEM libro vicensimo quinto ad Edictum.

NEratius quærit, si is qui dotem dederat pro muliere, stipulatus est duas partes dotis reddi, tertiam apud maritum remanere, pactus sit ne quid maritus in funus conferret, an

an funeraria maritus teneatur. & ait, si quidem ipse stipulator mulierem funerauit, locum esse pacto, & inutilẽ ei funerariam ore. sivero alius funerauit, posse eum maritum conuenire: quia pacto hoc publicum ius infringi non possit. quid tamen si quis dotem hac lege dederit pro muliere, vt ad ipsum rediret, si in matrimonio mortua esset, aut quoquo modo soluto matrimonio? numquid hic in funus non conferat? sed cum dos morte mulieris ad eum peruenerit, potest dici comferre eum. ¶ Si maritus lucratur dotem, conuenietur funeraria: pater autem non. Sed in hunc casum puto, si dos quia permodica fuit, in funus non sufficit, in superfluum in patrem debere actionem dari. ¶ Cum materfamilias decedit, nec est eius soluendo hereditas, funerari eam ex dote tantum oportet. & ita Celsus scribit.

XXI. PAVLVS libro vicensimoseptimo ad Edictum.

IN patrẽ cuius in potestate fuerit is cuius funus factum erit, competit funeraria actio pro dignitate & facultatibus.

XXII. VLPIANVS libro vicensimoquinto ad Edictum.

CElsus scribit, quotiens mulier decedit, ex dote quæ penes virum remanet, & ceteris mulieris bonis pro portione funeranda est.

XXIII. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

VEluti si in dotem centum sint, in hereditate ducēta, duas partes heres, vnam vir conferet.

XXIIII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

IVlianus scribit, non deductis legatis,

XXV. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

NEc pretijs manumissorum,

XXVI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

NEc ære alieno deducto.

XXVII. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

SIc pro rata & maritum & heredem conferre in funus oportet. Maritus funeraria non conuenietur, si muleri in matrimonio dotem soluerit, vt Marcellus scribit. quæ sententia vera est. in his tamen casibus in quibus hoc ei facere legibus permissum est. ¶ Præterea maritū puto funeraria in id demum teneri quod facere potest: id enim lucrari videtur quod præstaret mulieri si conueniretur.

XXVIII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

QVod si nulla dos esset, tunc omnē impensam patrē præstare debere Atilicinus ait: aut heredes eius mulieris, puta emācipatæ. quòd si neq; heredes habeant, neque pater soluendo

sit, maritum in quantum facere potest pro hoc conueniri: ne iniuria eius videretur, quondam vxorem eius insepultam relinqui.

XXVIIII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

SI mulier post diuortium alij nupta decesserit, non putat Fulcinius priorem maritum, licet lucri dotem faciat, funeris impēsam præstare. ¶ Is qui filiamfamilias funerauit, ante quàm dos patri reddatur, cum marito rectè agit. reddita dote patrem obligatum habet. vtique autem si cum marito actum fuerit, is eo minus patri mulieris restituturus est.

XXX. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

COntra quoque quod pater in funus filiæ impendit, aut alio agente secum funeraticia præstitit, ipse actione de dote à marito recipit. Sed si emancipata in matrimonio decedat, collaturos heredes bonorumue possessores, & patrem pro portione dotis quam recipit: & virum pro portione dotis, quam lucratus est.

XXXI. VLPIANVS libro vicensimo quinto ad Edictum.

SI filiusfamilias miles sit, & habeat castrense peculium, puto successores eius ante teneri: sic deinde ad patrem venire. ¶ Qui seruum alienum vel ancillam sepeliuit, habet aduersus dominū funerariam actionē. ¶ Hæc

actio non est annua: sed perpetua. & heredi ceteris{que} successoribus, & in successores datur.

XXXII. PAVLVS libro vicensimo septimo ad Edictum.

SI possessor hereditatis furiosus fecerit, deinde victus in restitutione non deduxerit quod impenderit, vtilem esse ei funerariam. ¶ Si eodem momento temporis vir & vxor decesserit, Labeo ait in heredem viri pro portione dotis dandam hanc actionem: quoniam idipsum dotis nomine ad eum peruenit.

XXXIII. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

l.j.§.interdum 7. de fuis & legit. SI quis fuit heres, deinde hereditas ablata sit ei quasi indigno, magis est vt penes eum iura sepulchrorum remaneant.

XXXIIII. PAVLVS libro sexagensimo quarto ad Edictum.

SI locus sub condicione legatus sit, interim heres inferendo mortuum non facit locum religiosum.

XXXV. MARCELLVS libro quinto Digestorum.

° Liu.lib. 1.de Horatio qui sororem occidit. MInimè maiores° lugendum putauerunt eum qui ad patriam delendam & parentes & liberos interficiendos venerit. quem si filius patrem aut pater filium occidisset, sine scelere, etiam præmio adficiendum omnes constituerunt.

XXXVI. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Quintum Mucium.

Cum

CVm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa vel sacra esse, sicut homines liberi in seruitutem perueniunt. quòd si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reuersa pristino statui restituuntur.

XXXVII. MACER libro primo ad Legem vicensimam hereditatium.

FVneris sumptus accipitur quidquid corporis causa, veluti vnguentorum, erogatum est: & pretium loci in quo defunctus humatus est, & si qua vectigalia sunt, vel sarcophagi, & vectura: " & quicquid corporis causa antequam sepeliatur consumptum est, funeris impensam esse existimo.

" vestiaria, repe- fuerat Haloander rectè. nã & sic legũt Græci lib. 59. βεστιλια. ἃ σῶμα.

I ¶ Monumentum autem sepulchri id esse Dinus Hadrianus rescripsit, quod monumenti, id est causa muniendi eius loci factum sit, in quo corpus impositum sit. itaque si amplum quid ædificari testator iusserit, veluti in † circum porticationes, eos sumptus funeris causa non esse.

†circuitũ

XXXVIII. VLPIANVS libro nono de Omnibus tribunalibus.

NE corpora aut ossa mortuorum detinerentur, aut vexarentur, néue prohiberentur quo minus via publica transferentur, aut quo minus sepelirentur, præsidis prouinciæ officium est.

XXXIX. MARCIANVS lib. III. Institutionum.

DIui fratres edicto admonuerunt, ne iustæ sepulturæ traditum, id est terra conditum corpus inquietetur. videtur autem terra conditum & si in arcula conditum hoc animo sit, vt non alibi transferatur. sed arculam ipsam, si res exigat, in locum commodiorem licere transferre non est denegandum.

XL. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

SI quis enim eo animo corpus intulerit, quòd cogitaret inde aliò postea transferre, magisque temporis gratia deponere, quàm quòd ibi sepeliret mortuum, & quasi æterna sede dare destinauerit, manebit locus profanus.

XLI. CALLISTRATVS libro secundo Institutionum.

SI plures sint domini eius loci vbi mortuus infertur, omnes consentire debent, cũ extranei inferantur. nam ex ipsis dominis quemlibet rectè ibi sepeliri constat etiam sine ceterorum consensu: maximè cum alius non sit locus in quo sepeliretur.

XLII. FLORENTINVS libro septimo Institutionum.

*MOnumentum generaliter res est memoriæ causa in posterum prodita: in qua si corpus vel reliquæ * inferantur, fiet sepulchrum. si verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ causa factum, quod Græci κενοτάφιον appellant.*

* Sic in Pandect. Flor. variè scripta est hæc dictio. Interdũ reliquæ, interdũ reliquiæ. Taurel.

XLIII.

XLIII. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

*SVnt personæ, quæ quamquam religiosum locum facere nõ possunt, interdicto tamen de mortuo inferendo vtiliter agunt. vtputa dominus proprietatis si in fundum cuius fructus alienus est, mortuum inferat, aut inferre velit. nam si intulerit, non faciet iustum sepulchrum. sed si prohibeatur, vtiliter interdicto qui de iure dominij quæritur aget. eadémque sunt in socio qui in fundum communem inuito socio mortuum inferre vult. nam propter publicam vtilitatem ne insepulta cadauera iacerent, strictam rationem insuperhabemus: * quæ nonnumquam in ambiguis religionum quæstionibus omitti solet. nam summam esse rationem quæ pro religione facit.*

* Id est, omittimus. & est vnũ verbum compositum. Sic in l. heredem. j. de his quæ vt indign. Gell. lib. 1. ca. 19.

XLIIII. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

CVm in diuersis locis sepultum est, vterq; quidem locus religiosus non fit: quia vna sepultura plura sepulchra efficere non potest. mihi autem videtur, illum religiosum esse vbi quod est principale conditum est: id est caput, cuius imago fit, inde cognoscimur. cum autem impetratur vt reliquæ transferantur, desinit locus religiosus esse.

XLV. MAECIANVS libro octauo Fideicommissorum.

Impen

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

IMpensa funeris semper ex hereditate deducitur. quæ etiam omne creditum solet præcedere, cum bona soluendo non sint.

XLVI. SCAEVOLA lib II. Quæstionum.

SI plura prædia quis habuit, & omnium vsumfructum separatim legauerit, poterit in vnum inferri. & electio erit heredis, & gratificationi locus. sed fructuario vtilem actionem in heredem dandam ad id recipiendum, quod propter eam electionem minutus est vsufructus. ¶ Si heres mulieris inferat mortuam in hereditarium fundum, à marito qui debet in funus conferre, pro æstimatione loci consequatur. ¶ Ei cui vestimenta legantur, si in funus erogata sint, vtilem actionẽ in heredem dandam placuit: & priuilegium funerarium.

DE MORTVO INFERENDO ET SEPVLCHRO ædificando.*

*f. in indice titu. inædificando.

TIT. VIIII.

Interdicta duo prohibitoria.

VLPIANVS libro sexagensimo * octauo * ad Edictum.

PRAETOR ait, QVO QVAVE ILLI MORTVVM INFERRE INVITO TE IVS EST, QVO MINVS ILLI EO FAVE MORTVVM INFERRE ET IBI SEPELIRE LICEAT, VIM FIERI VETO. Qui inferendi

ferendi mortuum ius habet, nõ prohibetur inferre. prohiberi autem inferre videtur, siue in locum inferre prohibeatur, siue itinere arceatur. Hoc interdicto de mortuo inferendo dominus proprietatis vti potest. quod etiam de loco puro cõpetit. Item si mihi in fundum via debeatur, in quem fundũ inferre volo, & via prohibear, hoc interdicto posse me experiri placuit: quia inferre prohibeor qui via vti prohibeor. idq; erit probandũ & si alia seruitus debeatur. Hoc interdictũ prohibitoriũ esse palam est. ¶ Prætor ait, QVO ILLI IVS EST INVITO TE MORTVVM INFERRE, QVO MINVS ILLI IN EO LOCO SEPVLCHRVM SINE DOLO MALO AEDIFICARE LICEAT, VIM FIERI VETO. Interdictum hoc propterea propositũ est, quia religionis interest monumenta exstrui & exornari. Facere sepulchrũ siue monumentum in loco in quo ei ius est, nemo prohibetur. Aedificare videtur prohibere & qui prohibet eam materiam conuehi, quæ ædificio necessaria sit. proinde & si operi necessarios prohibuit quis venire, interdictũ locum habet. & si machinam alligare quis prohibeat: si tamen eo loci prohibeat, qui seruitutem debeat. Ceterum si in meo solo velis machinam ponere, non tenebor interdicto, si iure te non patiar. Aedificare autem non solum qui nouum opus molitur

tur intellegendus est, verùm is quoq; qui vult reficere. Is qui id agit vt labatur sepulchrum, hoc interdicto tenetur.

II. MARCELLVS lib. XXVIII. Digestorum.

NEgat lex Regia mulierem quæ prægnas mortua sit, humari antequam partus ei excidatur. qui contra fecerit, spem animantis cum grauida peremisse videtur.

III. POMPONIVS lib IX. ad Sabinum.

[a] Abūdat. [b] Vide l. vlti. ff. fin. reg. l. 6. ff. de act. empt.

SI propius ædes tuas quis ædificet {&[b]} sepulchrum, opus[b] nouum tu nuntiare poteris. sed facto opere nullam habebis actionem, nisi quod vi aut clam. Si propius ædificium alienum intra legitimum modum mortuus illatus sit, postea eum prohibere non poterit ædificij dominus quo minus alium mortuum eò inferat, vel monumentum ædificet, si ab initio domino sciente hoc fecerit.

IIII. VLPIANVS lib II. Responsorum.

[c] Cicero 2. de leg. ait Solonem vetuisse vsucapi *ἱερὰν*.

LOnga possessione [c] ius sepulchri non tribui ei cui iure non competit.

V. IDEM libro primo Opinionum.

SI in eo monumento quod imperfectum esse dicitur, reliquæ hominis conditæ sunt, nihil impedit quo minus id perficiatur. Sed si religiosus locus iam factus sit, pontifices explorare debent quatenus salua religione desiderio reficiendi operis medendum sit.

Explicitus est ex ordine Digestorum liber vndecimus, de Iudiciis liber VII. Feliciter.

Н-162195 1458.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

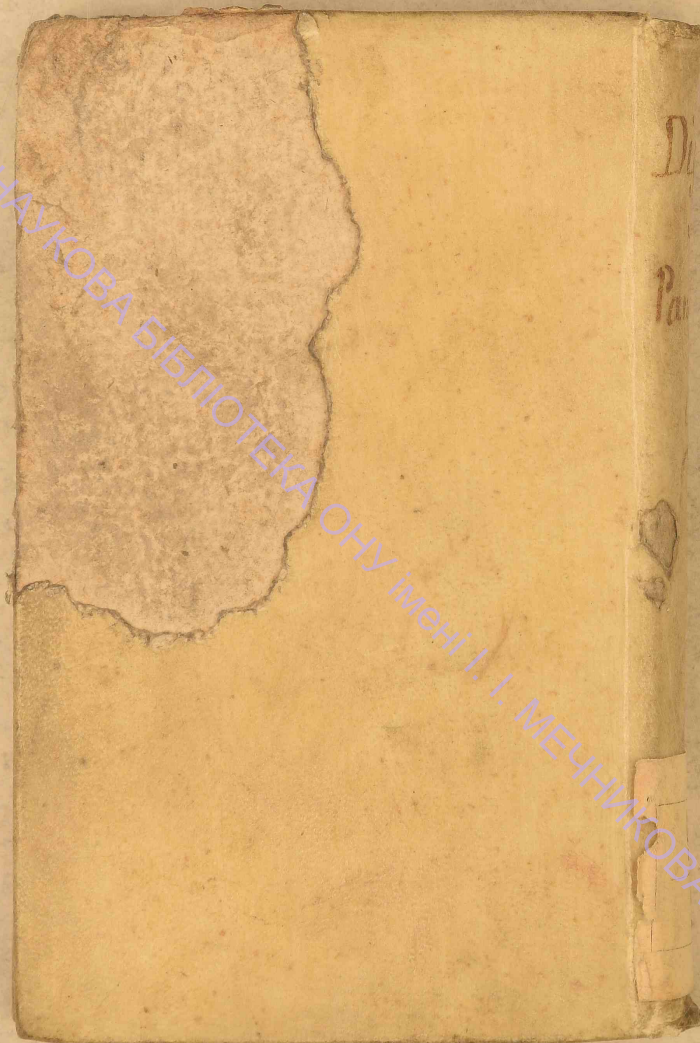
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА